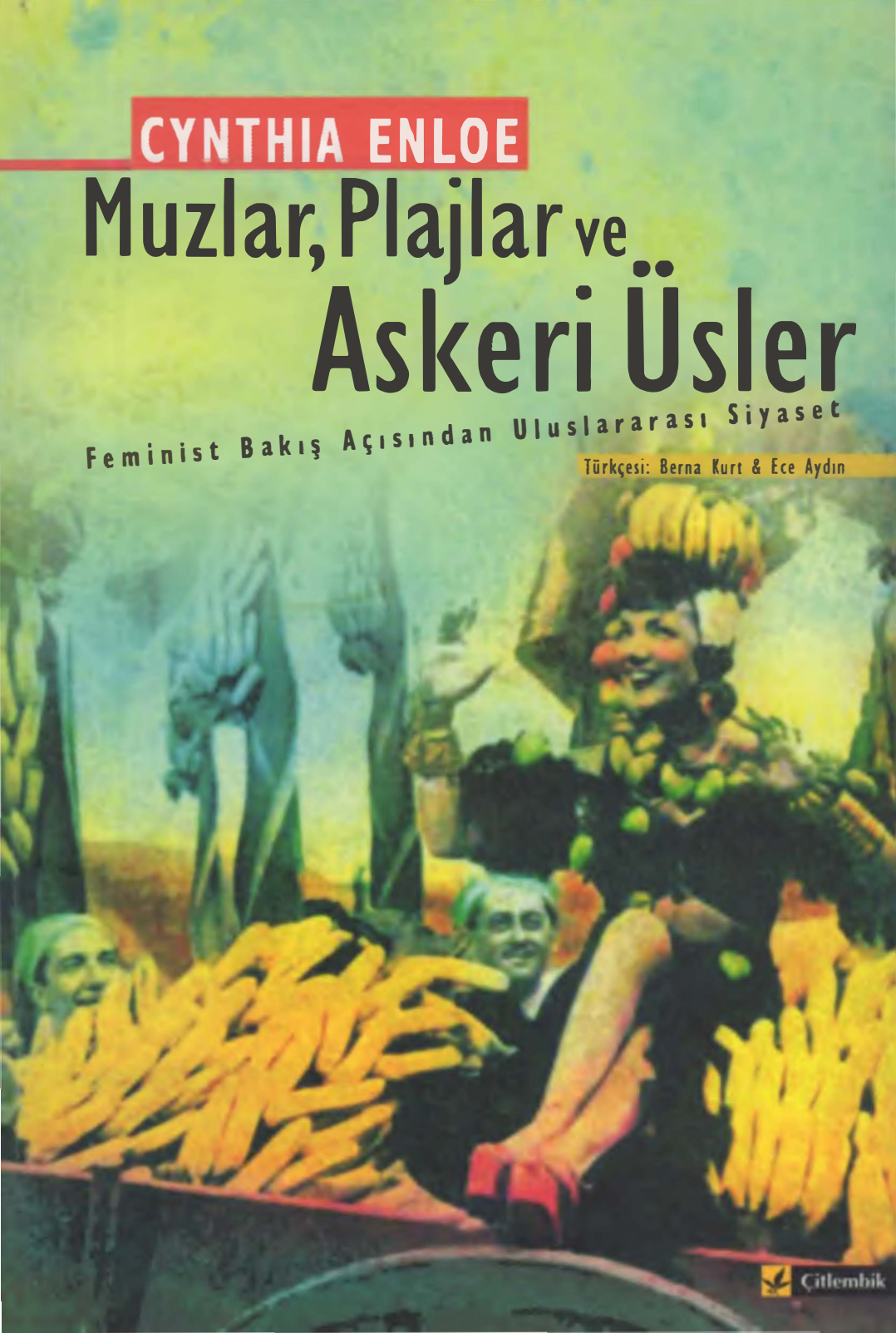
CYNTHIA ENLOE

Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler

Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset

Türkçesi: Berna Kurt & Ece Aydın

Çitlembik

MUZLAR, PLAJLAR VE ASKERİ ÜSLER

FEMİNİST BAKIŞ AÇISINDAN ULUSLARARASI SİYASET

MUZLAR, PLAJLAR VE ASKERİ ÜSLER

FEMİNİST BAKIŞ AÇISINDAN ULUSLARARASI SİYASET

Ayşe Gül Altınay'ın Önsözü ve Yazarın Türkiyeli Okuyucuları İçin Girişiyle Güncellenmiş Basım

CYNTHIA ENLOE

Türkçesi
Berna Kurt ve Ece Aydın

Çitlembik Yayınları 37

© Çitlembik, 2003
© Cynthia Enloe, 1989

2000 baskısına önsöz, © Cynthia Enloe, 2000
Türkçe baskısına yazarın önsözü, © Cynthia Enloe, 2003
Türkçe basımına önsöz, © Ayşe Gül Altınay, 2003

İlk yayınlayan: Pandora Press, 1989

Bu kitabın Türkçe hakları University of California Press tarafından alınmıştır.
Kitap, University of California Press'in 2000 yılı basımından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Türkçesi: *Berna Kurt, Ece Aydın*
Yayına Hazırlayan: *Ceren Şekerciler, Amy Spangler, Zarife Öztürk*
Kapak Tasarımı: *Deniz Akkol*
Sayfa Düzeni: *Tarkan Togo*

Baskı ve Cilt: *Berdan Matbaası*

ISBN: 975-6663-39-1

Şeyh Bender Sokak 18/5 Asmalımescit Tünel 80050 İstanbul
Tel: 0 212 292 30 32 / 252 31 63 Fax: 0 212 293 34 66
www.citlembik.com.tr / kitap@citlembik.com.tr

Joni için

İÇİNDEKİLER

"Kadınlar Her Yerde": Ayşe Gül Altınay'dan Önsöz 11

Türkiyeli Okuyucular İçin Giriş 14

2000 Basımına Önsöz 19

1989 Basımına Önsöz 25

1. Toplumsal Cinsiyet Dünyayı Döndürüyor 29
*Kadınlar Nerede? İran/Kontra Meselesinden Elde Edilen İpuçları *Erkeklik ve Uluslararası Siyaset *Küresel Kurbanın Ötesinde

2. Plajda: Cinsiyetçilik ve Turizm 50
*Eksik Etek ve Toplumsal Olarak Cinsiyetlendirilmiş *Bir İlerleme Dünyasında Kadınlık *Namuslu Kadınlar İçin Paket Turlar *Kalkınma İçin Turizm Formülü *Uçuş Görevlileri ve Oda Hizmetçileri *Uluslararası Siyasette Seks Turizmi *Sonuç

3. Milliyetçilik ve Erkeklik 76
*Toplumsal Olarak Cinsiyetlendirilmiş Sömürgecilik *Hollywood ve Sömürgeci Nostalji *Milliyetçilik ve Peçe *Hareketin İçindeki Ataerkillik *Öteki Nostalji *Sonuç

4. Askeri Üslerdeki Kadınlar 103
*Batmayan Uçak Gemisinde Irk ve Cinsiyet *Üsle Birlikte Yaşamak *Greenham ve Cinsellik *Üsler Taşındığı Zaman *Üçüncü Dünya'daki Yabancı Üsler: Asıl Mesele Fuhuş Mu? *AIDS, Üsler ve "Pasifik Çevresi" *Sonuç

5. Diplomat Eşleri 135
*İmparatorluğun Diplomasisi *Diplomasinin Evcilleştirilmesi *"Acı Çekme, Örgütlen" *(Diplomatik) Ev İşi İçin Maaş *Konfüçyen Elçilik Siyasetleri *Üçüncü Dünya Diplomat Eşleri *Diplomat Olan Kadınlar, Eş Olarak Erkekler *Uluslararası Örgütlerde Kadınlar *Sonuç

6. Carmen Miranda Aklımda: Muzun Uluslararası Siyaseti 170
*"Ben Chiquita Muzu"yum ve Bunu Söylemeye Geldim *Muz Cumhuriyetlerindeki Kadınlar *Kadınlar Ot Ayıklar, Kadınlar Temizler *Genel Evler ve Muzlar *Ataerkil Toprak Reformu *Sonuç

7. Kot Pantolonlar ve Bankacılar 200
* Benetton Modeli *Bankacılar ve Kadın Terziler *Kadınların İşgücünü Ucuzlaştırmak *"Hafif Sanayii Kızları" *Deprem Sadece Bir Başlangıçtı *Sonuç

8. "Tıpkı Aileden Biri Gibi" : Dünya Siyasetinde Ev Hizmetçileri 230
*Dadılar Hizmetçiler ve İmparatorluklar *Hizmetçiler ve Uluslararası Para Fonu (IMF) *"Büyük Bahçeden Aşağıya": Hizmetçiler ve Devlet *Sonuç

9. Sonuç: Özel Olan Uluslararasıdır 251

Dipnotlar 258

Dizin 297

RESİMLER

1. Eylül 1987'de Venedik'te toplanan Margaret Thatcher ve diğer devlet başkanları. (foto: Daniel Simon/Frank Spooner Pictures, Londra)
2. Delia Akeley Amerika Doğal Tarih Müzesi için Afrika'ya yaptığı bir seyahatte. (foto: Carl Akeley/ Amerika Doğal Tarih Müzesi, New York)
3. Thomas Cook'un ilk tatil broşürlerinden birinin kapağı, 1907. (Thomas Cook Arşivi, Londra)
4. "Kraal'ın Güzelliği, Zululand": 1990'ların başında Güney Afrika'da çekilen bir Britanya sömürge kartpostalında bir Zulu kadını.
5. "Kia-Ora: Maoriland'dan Selamlar": Yeni Zelanda'da çekilmiş olan bir Britanya sömürge kartpostalında görüntülenen bir Maori kadını, yak. 1930.
6. Sömürge Hindistan'da Maharajah'ın kızının düğününde Avrupalı kadınlara ayrılmış yer, 1932. (foto: Harald Lechenperg/Acme Cards, Londra)
7. *Rovering to Success: A Book of Life-Sport for Young Men*'in yazarı Robert Baden-Powell çizdiği resim. (Herbert Jenkins Limited, Londra, 1922)
8. ve 9. Amerikalı Siyah erkekler ve Londra'nın "Siyah" kulüplerindeki, muhtemelen de New Compton Caddesi'nde yer alan Bouillabasse'daki flörtleri, Temmuz 1943. (The Hulton Picture Company, Londra)
10. ABD Hava Kuvvetleri Pilotu ve ABD Hava Kuvvetleri Üssü'nde filonun "maskot"u, Upper Hayeford, Oxfordshire. (foto: Monique Cabral, 1988)
11. Barış kampanyası yürüten kadınlar, Greenham Common'daki ABD Hava Kuvvetleri üssünün içinde, bir cruise füzesi filosunun üstünde dans ediyorlar, 1 Ocak 1983. (foto: Raissa Page/format)
12. Olongapo'daki ABD üssü etrafında fahişe olarak çalışan Filipinli kadınların ayda iki kez zorunlu zührevi hastalıklar ve AIDS testleri için kuyruklarda beklemeleri gerekiyor. (foto: Saundra Sturdevant, 1988)

13. Ologapo'da Filipinli bir fahişeyle birlikte bir ABD gemicisi. (foto: Saundra Sturdevant, 1988)
14. Carmen Miranda. Hollywood'da çekilmiş tanıtım resmi.
15. United Brands şirketinin çocuklar için kaydettiği "Chiquita Muzu" şarkısı. (Orijinal müzik Len Mackensie, 1945; yenilenmiş ticari şarkı sözleri 1975, © Maxwell-Wirges, 1945)
16. En büyük muz şirketlerinden bazılarının muz logo etiketleri.
17. Honduras'daki paketleme fabrikasında kadınlar kimyasallar kullanarak muz yıkıyorlar. (Fotoğraf Jenny Matthews, 1983)
18. Winterfest, Siyaset Araştırmalar Enstitüsü için bestelenmiş. Şarkı sözleri Enstitü üyesi John Cavanaugh'ın yazdığı "The Journey of the Blouse: A Global Assembly" (Bl uzun Yolculuğu: Küresel Bir Montaj) başlıklı makaleden esinlenerek yazılmıştır. Şarkı sözleri ve müzik: Bernice Johnson Reagan. Songtalk Publishing Co. © 1985
19. Filipinler'de bir Levis fabrikası: Kadınlar arka ceplerindeki Levis tasarımını dikiyorlar. (foto: Cynthia Enloe, 1980)
20. Aynı fabrikada erkekler daha yüksek ücretli biçki işleri için seçiliyorlar. (foto: Cynthia Enloe, 1980)
21. Meksikalı giysi işçisi "Biz sendikalaşma hakkımızı talep ediyoruz" yazan bir pankart dikiyor. (foto: Marco A. Cruz/Imagenlatina, 1985)

"Kadınlar Her Yerde"

Ayşe Gül Altınay'dan Önsöz

Türkiye'de 1980'lerde gelişen ikinci dalga feminist harekete damgasını vuran bir şarkı vardı: "Kadınlar Vardır". Filiz Kerestecioğlu'nun dağarcığımıza kazandırdığı "Kadınlar vardır, kadınlar vardır, kadınlaaar her yerdee!" sesleri çok sayıda kadını heyecanlandırmış, kadın dayanışmasının ve 8 Mart kutlamalarının simgesi olarak günümüze kadar gelmiştir. Şimdi Cynthia Enloe'nun sesi, Çitlembik Yayınları sayesinde bu seslere katılıyor ve bu basit mesajın ne kadar önemli bir akademik ve siyasi çıkış noktası olduğunun altını çiziyor.

"Kadınlar nerede?" Gerçekten de ne kadar basit bir soru. Enloe'ya göre yerel ve uluslararası siyasete, ekonomiye ve daha genel olarak dünyanın işleyişine dair pek çok "sır" bu sorunun arkasında gizli. Feminist bir merakla sorulduğunda, bu basit soru bizi şaşırtıcı sonuçlara götürebiliyor. Nasıl oluyor da kadınlar ve kadınlık kurguları hem bu kadar görünür, hem bu kadar gizlenmiş olabiliyor? Nasıl oluyor da bu basit soruyu sormak ve yanıtlarına ulaşmak bu kadar zor olabiliyor? Cynthia Enloe'nun deyimiyle, "normalleştirme manevraları" nasıl oluyor da bu kadar etkili işleyebiliyor ve kadınları görünmez ve görmez kılabiliyor? Elinizdeki kitap, bizi dünya üzerinde alışık olmadığımız türden bir gezintiye davet ediyor. Cezayir'den Filipinler'e, Portekiz'den Hindistan'a, Kanada'dan Kore'ye, Büyük Britanya'dan Vietnam'a, Amerika Birleşik Devletleri'nden Kenya'ya, Türkiye'den Brezilya'ya, Çin'den Ermenistan'a kadar pek çok yerde, birbirinden çok farklı, ama aynı zamanda birbiriyle çok yakından ilişkili kadınları ve kadınlık durumlarını görmeye, duymaya ve konuşmaya yönelik bir davet bu. Üstelik her okuyucuya yapılmış bir davet! Cynthia Enloe, bu kitabın biz okuyucuların sayfa boşluklarına düşeceğimiz notlarla anlam kazanacağını vurguluyor. Farklı bir dünya istiyorsak, katılmamız, not düşmemiz ve

dönüş(tür)memiz gerekiyor. Benim kitaba düştüğüm Türkiye notlarında "Kadınlar nerede?" ile "Militarizm nerede?" soruları birbirine karışıyor. Türkiye'de ordu, askerler ve askerlik ne kadar ön plandaysa, "militarizm" o derece arka planda ve "gizli." Militarizm, özet bir tanımla, bir toplumun, bir bireyin veya ordu dışında bir kurumun kendisini sivil değerlerle değil, askeri değerlerle tanımlaması; sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik pratiklerini bu değerler etrafında örmesi ise Türkiye uzunca bir süredir militarizmle biçimlenmiş bir ülke. İktidarından muhalefetine, erkeğinden kadınına, siyasetinden ekonomisine, popüler kültüründen üniversitesine kadar militarizasyon süreçlerini içselleştirmiş, istisnai durumlar dışında sorgulamamış bir ülke. Avrupa Birliği reformları bugünlerde siyasetin militarizasyonunu tartışmaya açıyor. Milli Güvenlik Kurulu'nun devlet yapılanmasındaki merkezi rolünü değiştirmek yolunda adımların atılmasıyla birlikte, yıllardır Türkiye halkını "Psikolojik Harekat" nesnesi olarak tanımlayan gizli yönetmelikler çıktı ortaya (*Radikal*, 28-29-30 Ağustos 2003). Ancak bilmediğimiz ve tartışmadığımız konular arasında gizli yönetmelikler kadar, gizli olmayan fikir ve uygulamalar da var.

Askeri darbeler ve MGK gibi doğrudan iktidar uygulamaları bir yana, militarizmin hayatlarımızı nasıl biçimlendirdiğini tartışıyor muyuz?

Türk milliyetçiliğinin ve resmi ideolojinin belkemiği olan "ordu-millet" anlayışı; liselerde 1926 yılından beri süregelen zorunlu askerlik dersi; birinci sınıftan lise son sınıfa kadar ders kitapları aracılığı ile öğrenciye aşılanan "vatan için ölmek lazım" düşüncesi; okullardaki bayrak törenlerine, çocuk ve gençlik bayramlarını kutlayışımıza yansıyan militarist düzen; şehirlerin en merkezi, en can alıcı noktalarına konumlanmış askeri alanlar; kamusal alanlara damgasını vuran şehitlikler ve "zafer anıtları"; tüm dünyayı ama özellikle komşularımızı düşman olarak gösteren "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" anlayışı; askeri harcamalarda dünya listelerinde ilk üçe çıkmış, en büyük holdinglerinden biri askeri (OYAK) olan bir ekonomi; erkek vatandaşı şehitlik, kadın vatandaşı ise şehit anneliği üzerinden tanımlayan ve "kutsayan" bir vatandaşlık anlayışı; erkek vatandaş ile kadın vatandaşı birbirinden ayrıştıran ve birinci sınıf vatandaşlığı askerlik, dolayısıyla da erkeklik üzerinden tanımlayan zorunlu askerlik uygulaması; askerde aç-aç geceleri ile beslenen erkeklik kurgusu; garnizonlar ve "asker şehirler" etrafında gelişen fuhuş sektörü; militarizasyonun cinsel şiddete yansımaları; Sabiha Gökçen'in (Dersim Harekatı'nda attığı bombalar dolayısıyla) "dünyanın ilk kadın savaş pilotu" olmasından duyulan gurur ve en önemlisi tüm

bunların normalleşmiş süreçler ve fikirler olması, akademik merakın, siyasi merakın ve feminist merakın süzgecinden geçmeyi bekliyor.

Cynthia Enloe, bu süreçlere bakmak için bize paha biçilmez araçlar, şaşırtıcı sorular hediye ediyor ve ısrarla vurguluyor: Başka bir dünya tahayyülü mümkün! İçinde bulunduğumuz dünyayı anlamak içinse belki gardırobumuzdan başlayabiliriz...

Türkiyeli Okuyucuları İçin Giriş

2003

Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler'in Türkiyeli bir yayıncı tarafından Türkçe yayınlanacağına dair harika haberleri duyduktan kısa bir süre sonra mahallemdeki Gap mağazasına bir "saha gezintisi" yapmaya karar verdim. Oranın tişört sergileyişine göre dünyanın nasıl göründüğünü biraz araştırmak istedim.

Uluslararası siyaseti feminist bakış açısından çözmek isteyenler birçok siyasi gözlemcinin gözden kaçırdığı yerlere bakarak feminist meraklarını bileyebilirler. "Siyaset"in geleneksel yorumlarıyla sınırlandırılan bu gözlemciler, kalemlerini ve mikrofonlarını; kabine ofislerine, yasama meclislerine, şirket yönetim kurulu odalarına, oy sandıklarına ve savaş alanlarına odaklarlar. Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkedeki feminist, son otuz yıl içinde, merakı bu az sayıdaki geleneksel alana yoğunlaştırmanın, uluslararası siyasetin çok katmanlı süreçlerini gerçekte neyin biçimlendirdiğini kavrama yeteneğimizi zayıflatacağını öğrendiler (birbirlerine bunu öğrettiler). Hatta bu tür bir yoğunlaşma, neyin siyasi olduğunu kaçırmamıza bile yol açabilir. Kendilerini feminist olarak tanımlayacak kadar emin olmasalar da feminist bir merak içinde olan bu araştırmacılar, siyasi analizciler, gazeteci ve eylemciler gerçekte, uluslararası siyaseti biçimlendiren güçlerin genelevlerde, sporcuların soyunma odalarında ve mutfaklarda; montaj hatlarında ve plajlarda ve hatta yemekli davetlerde gerçekleştiğinin farkına vardılar. Bu bağlamda, ben de feminist gözlüklerimi takarak Harvard Meydanı'ndaki büyük Gap mağazasına doğru rutin gezintilerimden birine koyuldum.

Yaz aylarıydı. Gap, son model tişörtler, keten gömlekler, kargo pantolonlar ve kot pantolonlarla dolmuştu. Türkiye'nin toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş uluslararası siyasetine dair araştırmam için etiketlere bakmaya

başladım. Günümüzün üç uluslararası siyasi sürecinin izini sürüyordum: birincisi, Gap'in küresel imalat stratejisini oluşturan Amerikalı yöneticilerin, en kârlı konfeksiyon imalatının yapılacağı yerler olarak hangi ülkeleri gördüğüydü; ikincisi, bu yoğun rekabette hangi ülke görevlilerinin, Gap şirketi yöneticilerine kendilerini beğendirmekte en çok ustalaştığıydı ve üçüncüsü de hangi ülkelerin kadınlarının kendi karmaşık yaşamlarını, Gap'in kârı için, kendi hükümetlerinin vergi gelirleri için ve yabancı tüketicilerin moda anlayışı için son moda giysileri dikecek biçimde düzenlediğiydi. Etiketlerden çok şey okunabilir.

Koyu renkli -mor, yeşil, siyah- polo tişört yığınını karıştırırken, "Nepal'de üretilmiştir" yazan etiketleri fark ettim. Bu ilginçti. Daha önce Nepalli kadınların diktiklerine dair etiketi olan hiçbir Gap kıyafeti görmemiştim. 2003'de Nepal'de ne oluyordu? Hükümet ile isyancılar arasında şiddetli bir çatışma yaşanıyordu. Bununla ilgili haberler ara sıra -hiç olmazsa *New York Times* gazetesinin iç sayfalarında- çıkıyordu. Ama Nepalli kadınların değişen küresel siyaseti hakkında haber ya da dış siyaset konferansları yapılmıyordu. Askeri şiddetin kızıştığı ortamda bir giyim fabrikasında çalışmak bazı kadınların hayatta kalma stratejisi miydi? Buradan bir sonraki kıyafet yığınına doğru ilerledim. Burada erkekler için nispeten pahalı keten gömlekler vardı. Etiketlerinde "Kamboçya'da üretilmiştir" yazıyordu. Bu, Kamboçya hükümetinin, Kamboçyalı kadınların düşük ücretli emeğini arkasına alarak, bu kadınların sırtından savaş sonrası siyasi istikrarı inşa etmek için Gap yöneticileriyle ittifak yaptığını gösteriyordu. Fabrikalardaki çalışma mekânlarında oturarak bu son moda gömlekleri diken kadınların savaş sonrası Kamboçya toplumundaki konumları hakkında ne düşündüklerini merak etmeye başladım. Yorucu, düşük ücretli bir fabrika işi, hizmetçi olarak çalışmak üzere Bangkok'a göç etmeyi denemekten daha mı iyi geliyordu? Ve fabrikada çalışan bu kadınlar yakındaki Kamboçya seçimlerinde kendilerine sunulan siyasi seçimler hakkında ne düşünüyorlardı?

Polo gömleklerin ve keten gömleklerin yanındaki rafta, bacaklarında büyük cepler olan eskitilmiş görüntüsü verilen kargo pantolonlar asılıydı. Bunlar tüm dünyadaki orduların ve isyancı güçlerin tercih ettiği haki rengine boyanmışlardı. Galiba Gap'in pazarlama yöneticileri, günümüzün birçok genç erkeğinin (ve en azından bazı genç kadınların) askeri tarz isteklerini karşılamanın iyi bir şirket stratejisi olacağına karar vermişlerdi. Bu sahte asker pantolonlarının bellerinin içindeki etiketlere bakarken yeni bir sürprizle karşılaştım. "Tayland'da üretilmiştir" veya "Meksika'da üretilmiştir"

ya da "Romanya'da üretilmiştir" yazmasını bekliyordum. Fakat yanılmışım, çünkü bu beklentimi tembel varsayımlara dayandırıyordum. Feminist merakımın düşük vitese kaymasına izin vermiştim. Sağlam olan bir feminist merak ise insanın şunu sormasını sağlar: Günümüzde kadınlıkla ilgili hangi varsayımlar -ve kimin varsayımları- uluslararası sistemi yeniden yapılandıracak biçimde değişiyor? Her tür siyasetin toplumsal olarak cinsiyetlendirilmesindeki (küresel ve yerel) küçük değişimler karşısında uyanık olmamız gerekirken, sürdürmemiz gereken şey de kadınlığa dair merakımızdır - kim onun anlamlarını biçimlendirmeye çalışıyor, bu toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş yarışlarda galip gelmekten çıkar sağlayan ya da kazanan kimdir? Raflara geri dönelim. 2003 yılının kargo pantolonlarının içindeki etiketlerde "Bahreyn'de üretilmiştir" yazıyordu. Bahreyn'de kadınlar oy hakkını daha yeni kazanmışlardı. Bahreyn emiri, Irak'ın askeri işgali öncesinde Bush yönetimine karşı dostane tavırlar içindeydi. Bu iki siyasi olgunun, (ikincisi uluslararası medyada oldukça yankı buldu, ilkiyse neredeyse hiç yer almadı) haki rengi giysileri küresel olarak ticareti yapılan bir tüketim malı haline getirmek için çalıştırılan Bahreynli kadınlarla bir ilgisi var mıydı?

Sonra gözüm, rengi suni bir biçimde soldurulan ("yıkanmış görüntülü") portakal rengi tişörtlerin durduğu bölüme takıldı. Kendilerine ayrılmış bir rafları vardı, çünkü pastoral sahnelerle dekore edilmişlerdi. Portakal rengi tişörtler üzerinde, klasik kanolarının küreklerini çeken Güney Pasifik adalarından bir sahne vardı. Hemen yanlarında, muhteşem Pasifik dalgalarında sörf yapan erkekleri gösteren soldurulmuş mavi tişört yığınları ve hula dansı yapan Hawaiili kadın görüntüleriyle dekore edilmiş soldurulmuş kırmızı tişörtler vardı. Bu tişörtlerin boyunlarının içine baktım: "Türkiye'de üretilmiştir."

1890'ların Britanya'sı ve 2003'ün Bahreyn'i kadar farklı ülkelerde, devletlerin ve özel şirketlerin sahip olduğu ya da sözleşme yaptığı konfeksiyon fabrikalarının neredeyse tümünde bu kıyafetleri dikmek için çalıştırılan işçilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturur. Bu şirket yöneticilerinin ya da hükümet siyasetçilerinin hepsinin giyim sanayisini yaratmak için kullandıkları, cins olarak kadından çok, fikir olarak kadınlıktır. Böylece, "kadınlık"ı denetleme ve manipüle etme niyetli fikirler ve siyasetler, bu soldurulmuş tişörtlerin her birisinin dokusuna sızdırılmıştır.

Türkiye'deki feministler, "modern" bir toplumun üyeleri olarak, NATO üyesi ve AB'ye girmeyi hak edenler olarak birçok Türk seçkini ve sıradan vatandaşın kendi kimliklerini oluşturmaları için başarılı, ihracat yönelimli

bir giyim sanayisi yaratmanın ne kadar merkezi bir önem taşıdığına dikkatimizi çekmişlerdir. Tişörtler, NATO ve AB, siyasileştirilmiş kadınlıkla birlikte dokunarak içi içe geçmişlerdir. Türkiye'nin -ya da başka bir ülkenin- tişört üretim hatlarını yaratan, meşrulaştıran ve güçlendiren eşitliksiz, kadınlık ve erkeklik siyasetlerini görmezden gelenlerin, küreselleşmiş giyim sanayisini anlama ihtimali düşüktür. Ayrıca, kadınlık ve erkeklik siyasetlerini önemsiz ("gerçek anlamda siyasi değildir" olarak) görenler, çok devletli birlikler ve kaygı verici askeri ittifakların uluslararası işleyişlerini açıklarken büyük hatalar yapma ihtimalleri çok yüksek olacaktır.

Sonraki bölümlerde, "Kadınlar nerede?" sorusunu sürekli sormaya çalıştım. Bu soru basit görünebilir. Ama bence bu bizi, örneğin Türkiye'nin gelişen uluslararası turizm endüstrisinin siyasetleri hakkında daha derin sorular sormaya yöneltir: Hawaii'li hula dansçılarının Türkiye'nin kendi turizm endüstrisindeki karşılıkları kimlerdir? Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden göç eden kadınların, yani "Nataşalar"ın, Gap için tişört diken Türkiyeli kadınlarla bir ilişkisi var mıdır? Ayrıca, "Kadınlar nerede?" diye sormanın, hem Türkiye'deki ABD üslerindeki, hem de Türkiye'nin kendi üslerindeki genelde görmezden gelinen toplumsal cinsiyet siyasetlerinin üzerine parlak bir ışık yakacağını düşünüyorum: Erkeklerin militarize edilmiş erillik hisleri, her iki tür üssün yakınlarında işletilen dişileştirilmiş eğlence sektörü tarafından destekleniyor mu? Türk ve Amerikan militarize edilmiş erillik inşaları birbirinden önemli derecede farklı mı? Dikkatimizi üslerin yakınındaki diskolarda erkek askerleri eğlendiren kadınlara yöneltmek, bazı cevaplar sağlayabilir. Amerikalı ve Türk askeri üs kumandanları erkek askerlerinin "moral"ini yüksek tutmak için asker eşleriyle ilgili ne tür kadınlık siyasetleri uyguluyorlar? Eğer siyaset bilimi derslerinde ya da manşetlerde pek fazla göze çarpmayan kadınların yaşamlarını ve fikirlerini ciddiye alırsak, Kürtlere karşı savaş, NATO ve Irak'ın işgali siyasetleri daha anlaşılır bir hal alabilir.

Türkiyeli kadınların bize, bu dünyanın nasıl işlediğine dair öğretebileceği çok şey var. Türkiyeli kadınların bize ayrıca, erkekleri ayrıcalıklı kılan ve böylece kadınları marjinalize eden her türlü kültürü ve iktidarı tersine çevirecek şeyler hakkında söyleyecek çok şeyi var. *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler*'in Türkiyeli okuyucularının, kendi sorularını sorarken ve hepimizin feminist merakını derinleştirirken kitaptan faydalanabileceğini umuyorum. Ben de "Türkiye'de üretilen" son moda soldurulmuş portakal rengi tişörtüme tutunmuş vaziyette Türkiyeli okuyuculardan bir şeyler öğrenmeye hazır olacağım.

2000 Basımına Önsöz

ÖZEL OLAN KÜRESELDİR: KÜRESEL OLAN TOPLUMSAL OLARAK CİNSİYETLENDİRİLMİŞTİR

Muzlar gibi giyinmişlerdi. Ayrıca brokoliler ve deniz kaplumbağaları gibi de giyinmiştiler. Bunlar, 1999 yılının Aralık ayında, seslerini ve kaygılarını duyurmak için dünyanın dört bir köşesinden Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) uluslararası toplantısının yapıldığı yere gelen göstericilerdi. Bu Cenova merkezli örgütlenme ilk kez birçok sıradan insan için görünür bir hale geldi. Medya, kırılan Starbucks camlarını ve yerel polisin sebze kıyafetleri giyen bu vatandaşlara göz yaşartıcı gaz püskürtmesini konu etti. Bu medya haberlerinin ortasında, Boston'dan Bombay'a birçok yerden birçok kadın ve erkek, üniforma şeklindeki gri takım elbiselerini giymiş bu hükümet görevlilerinin orada, konferans salonlarında ne görüştüğünü -ve sonunda, ne konuda uzlaşma sağlayamadığını- düşünmeye başladılar. DTÖ kadar uzak görünen bir kurumun bizim özel yaşamlarımızın oldukça büyük bir bölümüyle ne gibi bir ilgisi olabilirdi?

Cevaplar baş sayfalar, ağ haberleri ve daha da ilginci, internet listeleri, web siteleri, kablolu yerel TV kanalları ve taban örgütlenmelerinin bültenleri yoluyla Seattle'dan ortaya dökülüverdi. Taze bir uluslararası siyaset anlayışı kavranmaya başladı: bugün, en yeni yüzyılın başlangıcını yaşadığımız bu günlerde; DTÖ, onlar -biz- bunu düşünseler de düşünmeseler de, sıradan insanların yaşamlarındaki en önemli oyunculardan biri olmak üzere. Hükümet görevlileri DTÖ şapkalarını takarak toplandıklarında, kimin muzlarının kimin kahvaltı tabaklarına gideceğini kararlaştırıyorlardı. Ayrıca, okyanusların gittikçe soyu tükenen sakinleri olan deniz kaplumbağalarını kurtarma çabalarının uluslararası ticaret anlaşmalarının ihlal edilmesi olarak

ilan edilip edilmeyeceğine karar veriyorlardı. İşçi haklarının DTÖ gündemine taşınıp taşınmayacağı konusunda bile oylama yapıyorlardı.

DTÖ toplantılarıyla ilgili haberlerin birçoğu, tartışmaların, oturumların hem içinde hem de dışında gerçekleştiğini gözler önüne serdi. Ancak aynı haberler, bu tartışmaları toplumsal olarak cinsiyetten neredeyse tamamen bağımsız meseleler gibi çizme eğilimindeydi. Yani, bu ana akım muhabirlere göre "Kadınlar nerede?" sorusunun cevabını arayarak gerçek siyasi önem taşıyan kayda değer bilgi edinemezlerdi. Ayrıca bu geleneksel yorumcular, örneğin küresel muz ticaretindeki veya turizm endüstrisindeki, ya da terleme atölyelerinin uluslararası alanda yayılması meselelerindeki kadınlık durumuyla ilgili fikirleri kimin manipüle ettiğini bulmaya çalışmanın pek de önemi yokmuş gibi davranıyorlardı. Daha sonraki bölümler bu meraksız gözlemcilerin o meşhur vapuru kaçırdığına dair kanıtlar sunuyor.

DTÖ'nün küresel görüntüsünü görünür kılmak ve ona meydan okumak için rotalarını Seattle'a çeviren insanların bir kısmı, feminist sorular sormadıkça, tüm küreselleştirmeci etkileri feminist bir mikroskobun altına koymadıkça, kendimizi rıhtımın bir köşesinde terk edilmiş bir durumda bulacağımıza inandıkları için oraya gittiler. Seattle'daki (haber konusu pek edilmese de) en enerjik uluslararası ittifaklardan biri, hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerden gelen kadın gruplarından oluşan ve kendilerine "Gender and Trade" (Toplumsal Cinsiyet ve Ticaret) adını veren gruptu. Her grubun eylemci düşünürleri Seattle'a kendi feminist meraklarının stratejik ve kuramsal ürünlerini sunmak üzere gitti. İşte Gender and Trade ittifağını oluşturan kadın gruplarından birkaçı:

* CAFRA, the Caribbean Association for Feminist Research and Action (Karayipler Feminist Araştırma ve Eylem Birliği)
* WIDE, Network of Women in Development, Europe (Kalkınmada Kadınlar Ağı, Avrupa)
* SEWA, Self-Employed Women's Association of Nepal (Nepal Bağımsız Çalışan Kadınlar Birliği)
* Gender and Development, OXFAM-Ireland (Toplumsal Olarak Cinsiyet ve Kalkınma, OXFAM-İrlanda)
* WEDO, Women's Environment and Development Organization, USA (Kadınların Çevre ve Kalkınma Örgütü, ABD)
* WWW, Women Working Worldwide of Britain (Dünya Çapında Çalışan Kadınlar, Britanya)

Bu kadınlar internette makaleler yayınladılar, salonlarda ve kiliselerde tartışmalar yürüttüler ve stratejilerini belirlemek ve örgütlenmek üzere evlerine döndüler. Küreselleşme siyasetlerinin kadınlar üzerindeki etkilerine ışık tuttular. Örneğin, turizmin yayılmasının Fas'tan Tahiti'ye kadar kadınlar üzerindeki etkilerini ölçmemiz gerekir. Uluslararası banka borçlanma paketinin Güney Kore'den Rusya'ya kadar kadınlar üzerindeki etkilerini ayrıntılarıyla açıklamak önemlidir. Ancak merakımız sadece "etkiler"le sınırlı kalamaz. Bu eylemci düşünürlerin bizi uyardığı gibi, etkilerin ötesini de düşünmemiz gerekir. Nedenler üzerine düşünmemiz gerekiyor.

Örneğin, terleme atölyelerini ele alın. Bugün birçok üniversite kampüsünde enerjik öğrenci hareketleri var. Bunlar giyim eşyası, elektronik, ayakkabı ve oyuncak üreticilerini, mallarını düşük ücretle işçi çalıştıran, güvensiz ortamlara sahip ve işçilerine kendi sendikalarını serbestçe örgütleme hakkı tanımayan fabrikalarda üretmelerini durdurmaya zorluyorlar. Öğrenciler Nike, Abercrombie, the Gap ve Calvin Klein'a meydan okudular. Terleme atölyeleri karşıtı grupların çoğu, bu sömürücü fabrikalarda çalışanların çoğunluğunu kadınların oluşturduğunu yüksek sesle söylüyorlar. Ama genelde bu iyi niyetli eleştirmenlerin merakı burada bitiyor. Daha ötelere gitmeleri şart. Eğer daha derin, daha feminist sorular sorarlarsa, terleme atölyelerinin, küreselleşmenin yaşadığımız bu döneminde yayılmasının nedenlerini ortaya serebilirler. Kadınlar neden küresel fabrika işgücünün yaklaşık yüzde 80'ini oluşturuyor? Artık feminist bilince sahip bu terleme atölyesi karşıtı eylemciler, hem şirket yöneticilerinin hem de bunların ulusal hükümetler içindeki ortaklarının, küreselleşen şirket sisteminde kârlarını arttırmak için, "görevlerini bilen kızlar", "namuslu kadınlar" ve "iyi evlilikler"e dair dar görüşlü fikirleri kullandıklarını keşfederlerdi. Öyleyse, işyerlerinin terleme atölyelerine dönüşmesine ve bu kadar çok şirket çalışanının ve hükümet görevlisinin bu koşulları hoş görmesine, hatta bunları kendilerinin geliştirmesine neden olan şeyin ne olduğu konusunda gerçekten akıllı olmak için dünya sahnesinde siyasetleri belirlemekte etkin rol oynayanların amaçlarını gerçekleştirmek için bazı kadınları ve kadınlarla ilgili bazı fikirleri ne şekilde kullandıklarını sormamız gerekiyor. Bu nedensel dinamikler, yalnızca araştırmacılar kadınların yaşamlarını tüm kapsamlarıyla ciddiye aldıkları takdirde açığa çıkabilir. Popüler kültür, evlilik ve cinsellik siyasetlerine ilgi göstermeliyiz ve bunları araştırmak için hassas becerilerimizi bilemeliyiz. Bu siyasetlerin her biri, terleme atölyesi ihracatının devamlılığının yolunu açan küreselleşmenin belli bir türünü ateşlemesine hizmet etmiştir.

Ya da kadın ticaretini ele alın. Bu meselenin üzerine gerçek bir ilgi ile gidersek, -sadece feministler değil- hepimiz uluslararası sistemin bütünü hakkında çok daha fazla akıllanırız: ticareti yapılanlar neden kadınlardır, bundan kâr elde eden kim, bu suistimallere gözlerini yumanlar kim? Günümüzde yılda -çoğu genç kız ya da kadın- yaklaşık üç milyon kişi ulusal sınırların ötesinde alınıp satılıyor. Bir kişi kendi evinin olduğu bölgenin dışında çalışmaya zorlanır (örneğin kaçırılır) ya da bu konuda kandırılırsa, (örneğin, ona onu bekleyen gerçek bir iş olduğu söylenir) bu, onun "ticaretinin yapıldığı" anlamına gelir. Bugün ticareti yapılan kadınlar Kosovalı, Arnavut, Romen, Rus, Filipinli, Taylandlı, Hintli, Dominikli kadınlardır. Bu hızla gelişen uluslararası endüstride, erkeklerin yürüttüğü suç çemberlerinin ardındaki motivasyon, fahişeye dönüştürülebilecek olan kadınları yerli iş kollarına katarak elde edecekleri kârlardır. Bu işi yapanların en kârlı hedefleri, erkek turistlerin ve askerlerin en çok takıldığı şehirlerdir. Bu zorlanmış cinsel ticaretin satılan kadınlar üzerindeki küçük düşürücü ve tehlikeli etkileri açıktır. Bir feminist merakın bunun siyasi nedenlerine dair ortaya çıkarabileceği şey nedir? Öncelikle, ortada yalnızca istekli ve para ödeyen erkek müşteriler olduğu sürece, zor kullanılarak sağlanan cinsel hizmetlerden kâr elde edilebilir. Feminist sorgulama, ticarileşen cinselliğin yayılmasına, erkeklerin kadınların cinselliği üzerinde egemenliğine dayanan erkeklik standartlarının sebep olduğunu ortaya çıkarır. İkinci olarak, feminist araştırma, bir hükümet ya da uluslararası örgütlenmenin, kadınların ve genç kızların bir şekilde genç ve olgun erkeklerden daha değersiz, daha sorumsuz, daha az vatandaş konumunda olduğunu kabul ettiği sürece, bu hükümetin ve uluslararası örgütlenmelerin çalışanlarının, kadınlara ve genç kızlara yönelik tehdit oluşturan vakalara önemsiz ve ciddi bir özene layık değillermiş gibi yaklaşmaya yatkın olduğunu göstermiştir. Kadın tüccarları, -ABD, İtalya, Japonya, Rusya, Almanya'daki- birçok hükümet görevlisi sınırlarda serbestçe dolaşmalarına izin verdikleri için kadınları ve genç kızları satabilir duruma gelirler. Bu keskin anlayışlarla teçhizatlanan yeni ulus-aşırı feminist eylemci ittifakı, küreselleşmenin bu cinsiyetçi türünü tersine çevirmek için karmaşık bir hareket başlatmış bulunuyor.

Yeni yüzyılın ilk on yılında, uluslararası siyasete feminist bakış açısından yaklaşmaya her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var. Kadınların deneyimlerini -tüm çeşitliliğiyle- ciddiye almazsak, kadınlık ve erkeklikle ilgili fikirleri yürütme biçimleri siyasi değil, sadece "kültürel"miş gibi davranırsak, yaşamlarımızın gerçekte ne denli siyasi olduğunu görmeme riski

taşıyacağımızı düşünüyorum. Böylece küresel olarak bönleşme riskiyle karşı karşıya kalırız. Yani, uluslararası siyaseti şekillendirmek için her gün ne kadar çaba ve siyasi kaynak yatırıldığını hafife alırsak bönleşiriz. Dünyada işleyen gücün miktarı ve çeşitlerinin önemini küçümsemek, feminist olmayan bir analize işaret eder.

Bu kitapta yer alan tartışmalar, uluslararası siyasetin daha gerçekçi bir tanımını ve açıklamasını yapma çabasıdır. Eğer bu bölümlerde öne sürüldüğü gibi "toplumsal olarak cinsiyet dünyayı döndürüyorsa", hepimizin yeni dinlemeler, yeni araştırmalar, yeni taze düşünüş biçimleri yaratmamız gerekiyor.

TOPLUMSAL OLARAK CİNSİYETLENDİRİLMİŞ KÜRESELLEŞMEYİ ANLAMAK İÇİN BAZI KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Ballinger, Jeff ve Claes Olsson. *Behind the Swoosh: The Struggle of Indonesians Making Nike Shoes*. Uppsala, Sweden: Global Publications Foundation, 1997.

Chin, Christine B.N. *In Service and Servitude: Foreign Female Domestic Workers and the Malaysian "Modernity" Project*. New York: Columbia University Press, 1998.

Enloe, Cynthia. Maneuvers: *The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley: University of California Press, 2000.

Freeman, Carla. High Tech and *High Heels: Women, Work and Pink Collar Identities in the Caribbean*. Durham, N.C.: Duke University Press, 2000.

Marchand, Marianne ve Anne Sisson Runyan, edl. *Gender and Global Restructuring*. New York: Routledge, 2000

Meyer, Mary K. ve Elisabeth Prugl, edl. *Gender Politics in Global Governance*. Lanham, Md.:Rowman and Littlefield, 1999.

Pettman, Jan Jindy. *Worlding Women*. Sydney: Allen and Unwin, 1996.

Rupp, Leila. *World of Women. The Making of an International Women's Movement*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1997.

Seager, Joni. *The State of Women in the World Atlas*. New York: Penguin Books, 1997.

Sperling, Valerie. *Organizing Women in Contemporary Russia*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1999.

Youngs, Gillian. *International Relations in a Global Age.* Malden, Mass.: Blackwell, 1999,

Zalewski, Marysia ve Jane Parpart, edl. *The "Man" Question in International Relations.* Boulder, Clo.: Westview Press, 1998.

GAZETELER VE DERGİLER

Friends of Women Newsletter. Kadınların Dostları (Friends of Women) örgütünün yayını (Bangkok, Tayland).

The International Feminist Journal of Politics.

Ms.

Newsheet. Müslüman Yasaların Geçerli Olduğu Ülkelerde Yaşayan Kadınlar (Women Living under Muslim Laws) örgütünün yayını (Shirat Gah, Women's Resource Center, Lahore, Pakistan).

Off Our Backs.

Political Environments. Kadınlar, Nüfus ve Çevre Komitesi'nin (Committee on Women, Population, and Environment) yayını (Amherst College, Amherst, Mass.).

Women's Studies International Forum.

1989 Basımına Önsöz

Bu kitaba Pocahontas hakkında düşünerek başladım ve onu Carmen Miranda'nın yaşamına dair kafa yorarak bitirdim. Pocahontas Londra'daki Highgate Mezarlığı'na gömüldü ve Carmen Miranda'nın Rio'da kendisine ithaf edilmiş bir müzesi var. Günümüzdeki uluslararası siyasete dair düşüncelerin başlangıç noktası ne olursa olsun, her iki kadın da beni uluslararası siyasetin gerçekte nasıl işlediği konusunda yeni ve farklı biçimlerle düşünmeye itti.

Pocahontas, Powhantan Kızılderilisiydi; halkı ve sömürgeci İngilizler arasında arabuluculuk yapan bir kabile reisinin kızıydı. Daha sonra İngiliz yerleşimcilerden biriyle evlenerek sömürgecilik girişiminin gerçekten medenileştirmeci bir misyona sahip olduğunu doğrularcasına Londra'ya gitti. Ancak Yeni Dünya'daki anavatanına hiçbir zaman geri dönmedi, çünkü medeniyetin kömür tozlarının ciğerlerinde birikmesi sonucu öldü.

Carmen Miranda üç yüzyıl sonra yaşadı, ama onun yaşamı da Kızılderili kız kardeşiyle çarpıcı paralellikler taşıyordu. Brezilyalı bir bakkalın kızıyken, hem Hollywood yıldızı haline geldi, hem de Amerikan Başkanı'nın Latin Amerika siyasetinin sembolü oldu. Genç yaşta kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi; bu belki de hızlı Amerikan pop kültürü kulvarındaki çılgın yaşam ritminin bir sonucuydu.

Bu kadınlar, dünya meselelerini anlamlandırmaya çalışırken ciddiye alınmam gerektiği öğretilen türden önemli uluslararası şahsiyetlerden sayılmazlardı. Ama Pocahontas ve Carmen Miranda'yla ilgili düşündükçe, uluslararası siyasetin bir boyutunu bütünüyle kaçırdığımdan şüphelenmeye başladım - hükümetler arası ilişkilerin yalnızca sermaye ve silaha değil; kadınların semboller, tüketiciler, işçiler ve duygusal anlamda teselli ediciler olarak denetimine de ne kadar bağlı olduğu konusunda bir ipucu yakaladım.

Benetton ve Chiquita Banana gibi marka adlarının, uluslararası siyaseti önceden zaten telaşlı kitap alıcısına uygun hale getirecek araçlardan daha da fazlası olduğunu görmeye başladım. Bu logolar ve bunların yaratım, pazarlama ve anlam kazanma süreçleri, göz ardı edilen başka bir uluslararası siyasi ilişkiyi gözler önüne seriyor. Burada, sanayileşmiş ülkelerde ve Üçüncü Dünya ülkelerinde tüketici-olarak-kadınlar, küresel siyasette etkili insanlar olarak kadınlardan bahsediyorum. Ayrıca, turizmin de gösterdiği gibi, şirketler ve onların hükümet ortakları genelde "tüketim malları" olarak düşünülemeyecek olan şeyleri pazarlıyorlar: tropik kumsallar, kadınların cinselliği, uçuş görevlilerinin hizmetleri.

Bundan sonraki bölümler yalnızca bir başlangıç teşkil ediyor. Diğer feministler de uluslararası siyasetin işleme biçimlerinin daha iyi bir açıklamasını yapmaya çalışıyorlar. Kimi heyecan verici çalışmalar, Swasti Mitter, Chandra Mohanty ve Peggy Antrobus gibi Üçüncü Dünya'nın feminist kuramcıları tarafından yapılıyor. Notlar'da daha da açık bir biçimde ortaya çıkacağı üzere, özellikle bu öncülere çok şey borçluyum. Adrienne Rich'in "siyasetin arka sıralarındaki kadınlar" adını verdiği kadınlara uzun zamandır hak ettikleri önem verilmek üzere. Netice olarak hepimiz, bildiğimiz anlamıyla uluslararası siyasi sistemi oluşturan iktidar biçimleri hakkında daha gerçekçi, daha akıllı bir hale gelebilecek durumdayız. Bu açıklamalardan, ülkeler arasındaki ilişkileri daha az şiddet içeren, daha adil, hem kadınlar hem erkekler için daha doyurucu bir hale getiren taze öneriler doğabilir.

Bu kitabı yazma fikri, Pandora Press'in yöneticisi olan arkadaşım Philippa Brewster'le yaptığım konuşmalar sonucunda gelişti -bu konuşmalar, polyester modası ve film yıldızlarıyla ilgili feminist düşünüşlerden, feminist yayıncılığın uluslararası siyasetine dair kafa yormaya kadar birçok konuyu içeriyordu. Bu bazen yıldırıcı bir hal alabilen proje evrildikçe, bir şey daha da belirginleşti: feminist editörlerle çalışmak çok önemli bir fark yaratıyordu. Bu kitabın editörü olan Candida Lacey, kitabın odağının kaymaması için paha biçilmez bir destek verdi; hiçbir zaman okuyucuyu unutmadı, yazarın çalışması ya da editörün ofisinin ötesindeki daha geniş dünyayı her zaman aklında tuttu. Daha zor olan analitik noktalar üzerinde alnımızı birlikte kırıştırdık ve de daha garip olan bazı keşifler üzerine yüksek sesle güldük.

Bu kitapta bahsi geçen konularla uğraşmak muhtemelen biraz çılgıncadır. Bu çabaya girişmem ancak anlayışlı dostlarımın ve meslektaşlarımın cömert ve bilge destekleri sayesinde mümkün oldu. En başta da çığır açan

feminist atlas *Women in the World*'ün yazarlarından biri olan Joni Seager'ın yardımı sayesinde. O denek taşım olarak her bölümü sürekli okuyup, gerçek bir siyaset bilimcisinin bile göremeyeceği bilgileri sağlamasaydı, benim dar görüşlü varsayımlara hapsolma olasılığım şansım çok daha yüksek olacaktı. Bölümleri okuyan ve bana değerli önerilerini -ve uyarılarını- sunan diğer destekçilerim ise Margaret Bluman, Laura Zimmerman, Serena Hilsinger, Ximena Bunster ve Margaret Lazarus'tur. Enfes redaksiyonu Daphne Tagg gerçekleştirdi. Bu kitabın temsilcisi Margaret Bluman da beni, sorulan soruların gerçek toplumsal olarak değişim arayışındaki kadınlar açısından önemli sorular olduğunu düşünmem konusunda cesaretlendirdi.

Bir siyaset bilimcisinin genellikle tarihçiler ve arşivcilerden biraz gözü korkar. Ama Pocahontas ve Carmen Miranda'nın uluslararası siyasete ışık tutabileceği doğrultusunda önsezilerimin izlerini sürdükçe, tarihçilerin alanına girmek durumunda olduğumu biliyordum. Bu macera sırasında hiç kimse beni, Britanyalı ve imparatorluktaki kadınların tarihiyle ilgili şaşırtıcı bilgilerle dolu bir hazine olan Fawcett Kütüphanesi'nin kütüphanecisi David Doughan kadar evimde hissettirmedi. Ann Englehart ve Barbara Haber beni Radcliffe College'in Schlesinger Kütüphanesi'nin muhteşem kaynaklarının tümünden faydalanmam konusunda teşvik ettiler. Londra'daki Thomas Cook Arşivi'nden Edmund Swinglehurst bana turizm tarihi dünyasını açtı. Benim kendi derin araştırmalarımın yanı sıra, erkek kardeşim David Enloe'nun ve Lauran Schultz, Shari Geitsfeld ve Deb Dunn'un araştırma becerileri de bana yardımcı oldu.

Benimle bilgilerini paylaşan diğer birçok kimse arasında şu isimler de vardı: Beryl Smedley, Gay Murphy, Mary Ann White, Pam Moffat, Nien Ling Lieu, Susan Parsons, Saralee Hamilton, Jacqui Alexander, Georgina Ashworth, Sr. Soledad Perpinan, Raquel Tiglao, Theresa Capellan, Elizabeth Odour, Lucy Laliberte, Wendy Mishkin, Peter Armitage, Cortez Enloe, Philippe Bourgois, Lois Wasserspring, Ann Holder, Saundra Studevant, Caroline Becraft, Elaine Salo, Elaine Burns, Mary McGinn, Sandina Robbins, Nira Yuval Davis, Christine White, Sidney Mintz, Linda Richter, Rachel Kerian, Laurel Bossen, Beth Schwartz, Peg Strobel, Janice Hill, Julie Wheelwright, Antoinette Burton, Sally Davis, Patrick Miller, Anita Nesiah, Joanne Liddle ve Eva Isaksson.

Bu kitabın biçimlendiği üç yıl boyunca, sık sık endişeler yaşadım. Cömert dostlarım, zihnimin garip meşguliyetlerini çektikleri gibi, bana feminist

bilmeceleri çözme arayışımın gerekçelerini de hatırlattılar. Böylece, özellikle Joni Serger, Gilda Bruckman, Judy Wachs, Serena Hilsinger ve Lois Brynes'a gösterdikleri gündelik dostça davranışlar için her zamanki gibi çok şey borçluyum.

1

TOPLUMSAL CİNSİYET DÜNYAYI DÖNDÜRÜYOR

Ülkelerindeki bakanlıklara telgraf çeken büyükelçiler, dış ihracatı sınırlandırmak için yasalar geçiren meclis üyeleri, deniz aşırı borç verme görüşmeleri yapan banka yöneticileri, yabancıların yamaçlarına inen askerler; bunlar, uluslararası sistemin nasıl oluşturulduğunun izlenebildiği yerlerden bazılarıdır. Ama eğer uluslararası siyasetin haritasını çizmek için sadece geleneksel, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmemiş pusulayı kullanırsak, muhtemelen sadece erkeklerin, çoğunlukla da seçkin erkeklerin yer aldığı bir manzarayla karşı karşıya kalırız. Uluslararası siyasetin gerçek manzarası ise daha az erkek yoğunlukludur.

Avrupalı bir kadın tatilini Jamaika'da geçirmeye karar verir, çünkü orada hava sıcaktır ve orası turistler için ucuz ve güvenlidir. Bu kadın bu eğlence türünü seçerken, var olan uluslararası siyasi sistemi yaratma konusunda kendine düşen rolü oynar. Jamaika hükümetine deniz aşırı borçlarını geri ödemesi için fazlasıyla ihtiyaç duyduğu nakit dövizi sağlayarak yardımcı olur. "Oda hizmetçiliği"ni önemli bir meslek kategorisi haline dönüştürür. Üstelik, eğer tatilde bilmeden beyaz bir adamla seyahat ediyorsa, bazı Jamaikalı erkeklerin beyaz erkeklerin sahip oldukları -ekonomik ve cinsel- ayrıcalıkları her gün görmesini, kendini küçük düşürülmüş hissetmesini ve böylece de kırılmış erkekliğin kaynağını oluşturduğu milliyetçi kimlikleri geliştirmesine neden olabilir.

Bir öğretmen, Jamestown'da Kaptan John Smith'i idamdan kurtaran ve böylece İngilizlerin Amerika'yı sömürgeleştirmesinin yolunu açan cesur Powtanhan "prenses"i Pocahontas'ın yaşamını konu edinen bir ders planlar. Öğrenciler dersten, yerli kadınların kendi halklarını fetheden işgalcilerin cazibesine kapılabileceğine dair bu kullanışlı efsaneye inanarak ayrılırlar.

1930'larda Hollywood'un en nüfuzlu şahsiyetleri Brezilyalı şarkıcı Carmen Miranda'yı bir Amerikan film yıldızına çevirdiler. Amaç, Başkan Franklin Roosevelt'in ABD ile Latin Amerika arasında daha sıcak ilişkiler kurma çabalarına yardımcı olmaktı. United Fruit yöneticileri Carmen Miranda'nın popüler Latin kadın imajını kendi ithal muzlarına bir logo yaratmak için kullandıklarında, Amerikalı ev kadınları ile çokuluslu bir plantasyon* şirketi arasında yeni ve samimi bir ilişki kurmaya çalışıyorlardı. Carmen Miranda ünlü meyvalı şapkası ve ekranlardaki yaşam dolu görüntüsüyle, Amerikalı erkekler tarafından uluslararası ilişkileri yeniden biçimlendirmek üzere kullanılmıştı. Carmen Miranda, bölgesel siyasetlere dair bir araştırmanın ya da uluslararası bir tarım işinin erkek şirket yöneticilerine ve erkek plantasyon işçilerine bırakılmasının bir hata olduğu gerçeğine uyanık olmamızı sağlıyor. "Tüketici olarak kadınlar" ya da "tarım işçileri olarak kadınlar" gibi cinselleştirilmiş imajları göz ardı etmek, bizi eksik ve hatta saf bir siyasi analizle baş başa bırakır.

Belize ya da Batı Almanya'daki görevlerinden izin alan Britanyalı bir asker, dostlarının "eşcinsel" olduğu konusunda ona sürekli takılmalarına daha fazla tahammül edemeyeceğine karar verir ve sonunda "erkeklerden biri" olmak için onların yerel geneleve yaptığı ziyarete katılır. Bunu yaptığında, Britanya ordusu ile onun koruduğu iddia edilen toplum arasındaki iktidar ilişkilerini biçimlendirir. Ayrıca Britanya hükümetinin kendi dış siyasetini önceki sömürgelerinde ve NATO içinde sürdürmek için askeri güç kullanmasına izin veren en önemli siperlerden birini de -erkekliği- güçlendirir. Günümüzde uluslararası siyasetin büyük bir bölümünü oluşturan askeri siyasetler, askeri üsleri gerekli kılar. Askeri üsler, farklı ırk ve sınıflardan oluşan yapay topluluklardır.

Kadın turist, Jamaikalı oda hizmetçisi, Carmen Miranda, Amerikalı ev kadını, Britanyalı asker ve Belizeli fahişe, hepsi karmaşık bir uluslararası *menüet*** yaparlar.

Ancak hiçbiri hangi şarkıda dans edileceğini belirleyecek konumda değildir. Hepsi, uluslararası siyasi sistemin üreticileri tarafından kullanılmıştır, ama bazıları suç ortağıdır ve diğerlerinden daha fazla ödüllendirilmiştir. Okuma yazma öğrenme, özellikle de yönetici grubun dilinde, banka kredisi edinebilme ya da ekilebilir toprak sahibi olma olanağından yoksun bir kadın,

* Eskiden kölelerin çalıştırıldığı, tütün, pamuk...vs. dikilen büyük ekim alanı (ç.n.).
**Eski bir dans türü; hareketler yavaş ve zariftir (ç.n.).

muhtemelen yabancı hükümetlerin ya da şirketlerin kendi gündelik hayatına zorla girmesinin yaşadığı bu zorlukları azaltmadığını, daha da arttırdığını fark edecektir. Kadın turist Henry Kissinger olmayabilir, ama yatağını toplayan Jamaikalı kadının karşılaştığı gündelik gerçeklerden çok uzaktır. "Chiquita" logosu kendisine güven verdiği için United Fruit muzları satın alan Amerikalı ev kadını Margaret Thatcher olmayabilir, ama bir kadın olarak karşılaştığı sorunlar, yaşamını sokaklarda kazanan Latin Amerikalı meyve satıcısının karşılaştığı sorunlardan çok daha az hayatidir.

İktidar tüm uluslararası ilişkilere sızar. Anlaşılır bir biçimde çoğumuz, herhangi bir gıda şirketinin pazarlama logosunun cazibesine kapılmamızın, siyasi olmayan, kültürel bir eylem olduğunu düşünmeyi tercih ederiz. Tatilde Granada'dan ziyade Bermuda'ya gitmenin sadece kültürel, hatta estetik bir mesele olduğunu, bunun bir siyasi mesele olmadığını tasavvur etmeyi isteriz. Ama yirminci yüzyılın içinde yaşadığımız bu son yıllarında, ne yazık ki durum böyle değil. Şirket logoları, farklı kültürlere dair sahip olduğumuz bazı varsayımları beslemek için tasarlanıyor ve genelde ülkeler arasındaki küresel hiyerarşileri güçlendiriyor. Benzer bir biçimde, turizm, düzinelerce hükümeti geçindiren bir iş haline geldi. Burada sadece zevk değil, iktidar da işliyor. Uluslararası siyaset manzarasında kadınları görmezlikten gelmek, bazı iktidar ilişkilerinin yalnızca birer zevk ve kültür meselesi olduğu düşüncesini devam ettirir. Kadınlara ciddi bir önem atfetmek, uluslararası siyasi sistemi şimdiki haliyle sürdürmek için ne kadar çok iktidara gerek duyulduğunu ortaya çıkarabilir.

Günümüzün Amerikan popüler kültürü kaale alınabilecek her türlü siyasi fikrin araba tamponlarına yapıştırılan bir çıkartmaya sığdırılabilmesini talep eder. Bir feminist kuram tampon çıkartması şöyle diyebilir: "Hiçbir şey doğal değildir -yani, neredeyse hiçbir şey". Bu dünyaya feminist bir gözden bakmayı öğrendikçe kaçınılmaz, esas, "geleneksel" ya da biyolojik denilen şeylerin aslında sonradan oluşturulup oluşturulmadığını sormayı da öğreniriz. Her türlü şeyin -ağaçsız bir manzaranın, tüfek kullanan bir polis kuvvetinin, "İrlandalı şakasının", daktilo ekibinin tamamının kadınlardan oluşmasının- nasıl sonradan oluşturulduğunu sormaya başlarız. Bir şeyin nasıl oluşturulduğunu sormak, onu oluşturan birilerin olduğunu ima eder. Birden izlenecek ipuçları belirmeye başlar; sürecin sadece başlarında değil, bütününde paylaştırılacak olan suç, nüfuz ve sorumluluk da vardır.

Birbirimizle nasıl yaşadığımızı şekillendiren bir şeyin kaçınılmaz, "verili" olduğu varsayımını sarsmak kolay değildir. Bir şeyin sınırsız bir geç-

mişten günümüze sızdığını, hiçbir zaman kasten uydurulmadığını, sürekli kılınmasının gerekmediğini, her zaman orada olduğunu tasavvur etmek daha kolaydır. Ama eğer ağaçsız manzara ya da bütünüyle kadınlardan oluşan daktilo ekibi birinin aldığı bir kararın sonucu olarak oluştuğu ve kasten devam ettirilmesi gerektiği gösterilebilirse, o zaman farklı seçenekler tasavvur etmek mümkündür. "Ya... ise?" radikal bir soru olabilir.

Erkeklik ve kadınlık, geleneksel olarak, sonradan oluşturulmamış, "doğal" kimlikler olarak kabul edilir. Ancak günümüzde, bazı kimselerin bazı kararlarının sonucunda oluşan beklentilerden ibaret paketler olduğuna dair artan kanıtlar vardır. Ayrıca geleneksel erkeklik ve kadınlık kavramlarının sürdürülmesinin şaşırtıcı bir biçimde zor olduğunun farkına varıyoruz: Gündelik iktidar kullanımını -aile iktidarı, ulusal iktidar ve göreceğimiz üzere, uluslararası iktidar- gerektiriyor.

Şimdiye kadar feminist analiz uluslararası siyaseti çok az etkiledi. Dış siyaset yorumcuları ve karar alıcıları, feminist fikirleri göz ardı ederken özellikle kendilerinden emin görünüyorlar. Kadın deneyimlerini ciddiye alan profesyonel bir uluslararası siyaset yorumcusu çok ender bulunur. Kadınların -savaş, evlilik, ticaret, seyahat, fabrika işi- deneyimleri, "human interest"* sütununa havale edildi. Kadınların uluslararası siyaseti oluşturma ve bunu sürdürmedeki rolleri, "doğal" ve böylece de araştırma konusu değeri olmayan bir şey gibi kabul edildiğinden, uluslararası siyasetin var olan işleyişinin, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyete nasıl bağlı olduğu konusu sorgulanmamıştır. Bu, dış siyasette etkin olanların, kadınların uluslararası siyasetten ne şekilde etkilendiğine dair sorumluluklarından kaçmış olduğu anlamına gelir.

Belki de uluslararası siyasetin feminist fikirleri düpedüz kulak ardı etmesinin nedeni, bunun bunca yüzyıldır, bunca kültürde tipik bir "eril" yaşam alanı olarak görülmüş olmasıdır. Kadınlar ya da çocukların değil, sadece erkeklerin uluslararası siyasetin gerektirdiği farz edilen türden bir kamusal kararlılığa sahip olabilecekleri hayal edilmiştir. Dış meseleler hakkında, feminizmin iktidarın erkeklik ve kadınlıkla ilgili kavramların sürdürülmesine ne şekilde bağlı olduğuna dair açığa çıkardığı gerçekler bütünüyle göz ardı edilerek yazılır. Yerel iskân memurlarının kadınların deneyimlerini bundan sonra ara sıra hesaba katmaları gerekecektir, ya da en azından genelgeçer varsayıma göre bu böyledir. Sosyal hizmet işlerinde çalışanlar

* human interest: insana değin hafif, magazin haberler (ç.n.).

yoksullukla ilgili feminist kurama biraz ilgi göstermek durumunda kalabilirler. Sendika liderleri ve ekonomistler ücret eşitsizliklerine dair feminist açıklamalara en azından kafa sallamak zorundalar. Yine de uluslararası siyaseti yürüten görevliler ve onların profesyonel eleştirmenleri, kadınların deneyimlerini ve bu deneyimlerin feminist anlamlarını sembolik olarak da olsa göz önüne almaktan kurtuldular.

Bu kitap, bu rahat varsayımların üzerine şüphe düşürmeyi amaçlıyor. Kadınların uluslararası siyaset deneyimlerini ciddiye alarak, uluslararası siyasetin nasıl "işlediği" konusunda daha gerçekçi bir kavrayışa gidebileceğimizi düşünüyorum. Ayrıca "uluslararası siyasi ekonomi" diye bilinen şu uçsuz bucaksız soyut yapıyı anlamlandırmak doğrultusunda kadınların kendi deneyimlerini ve bilgisini temel alarak güvenlerini arttırabiliriz. Artık kadınlar, uluslararası önem taşıyan meseleler hakkında seslerini yükselttiklerinde feminist meraklarını saklamak zorunda kalmamalılar.

Örneğin refah, bilim, otobüs yolları, polis prosedürleri hakkında feminist sorular sormanın ne kadar önemli olduğunu öğrenen kadınlar bile, Sovyet perestroykası ya da Britanya'nın Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki ticaret siyasetlerinin etkileriyle ilgili bir tartışmanın ortasında feminist sorular sormakta zorlanıyorlar. Kendimizi gülünç hissetmemiz sağlanıyor. Birçok kadın, bu hâlâ eril olan siyasi tartışma alanında, seslerini bir oktav düşürerek, beden duruşlarını buna göre ayarlayarak ve erkek meslektaşları gibi "erkek dili"nden konuşabileceklerini göstererek güvenirlik kazanmayı cazip buluyor. Kadınların yüksek sesle konuşamamalarının bir sonucu da, ülkeler arasındaki iktidar ilişkilerinin nasıl yaratıldığına ve sürdürüldüğüne dair yanlış bir kavrayışa sahip olmamızdır. Suskunluk bizi aptallaştırdı.

Hükümetler arası ilişkiler en azından iki -bazen de yirmi- toplumun işleyişiyle ilgilidir. Uluslararası siyaset hakkında düşünmek, en çok bu toplumlardaki insanların farklı değerleri, kaygıları ve hafızalarıyla temasın bir sonucu olarak gerçekleştirildiğinde anlam kazanır. Ancak bu temasları hayata geçirebilmek için gerekli olan ulaşım yolları bile toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiştir. Avrupa Sosyalist Feminist Forumu'nun ilk toplantısında Britanyalı bir kadının açıkladığı gibi, "Bu dünyada seyahat eden erkeklerdir. Onlar çok daha fazla hareket eder, kadınlardan çok daha fazla -askeri, finansal- foruma katılırlar -ajan çeteleri bile vardır! Ancak kadınların kadınlar için örgütledikleri herhangi bir forumun gerçekleşmesine çok ender rastlanır."[1]

Dolayısıyla kadınlar -sadece diğer insanların düzenlediği toplantı komitelerinde değil- kendi toplantılarında da bir araya gelmeyi başardıklarında,

genelde yaptıkları karşılaştırmalar içinde boğulurlar. Günümüzde kadınlar uluslararası forumlarda, ırkçılık ve sınıf engellerinin kadınları kendi toplumlarında nasıl böldüğü üzerine karşılaştırmalar yaparlar. Cinsiyetçiliğin sürekliliğine dair farklı açıklamaları ve bu cinsiyetçiliği sona erdirmek için kullanılacak stratejileri karşılaştırırız. Ama kadınları birleştiren daha geniş uluslararası çerçevelerin feminist tanımlarını yaratmak için birlikte çalışma şansı elde etmek zordur. Örneğin, Avrupa'daki birçok ülkeden kadın grupları bir araya geldiğinde, Avrupa'nın feminist analizine mi şekil verecekler, yoksa uluslararası karşılaştırmalarını NATO ve Avrupa Birliği'nin siyasi işleyişlerinin taze bir açıklamasının temeli olarak mı kullanacaklar? Genelde bunu yapma fırsatları yoktur. Sonuç olarak, uluslararası siyaset göreceli olarak feminist düşünce tarafından etkilenmemiş kalır.[2]

Feminist sorgulamanın uluslararası siyaset alanında kulağa nasıl geleceğini hayal etmek zordur. Bazı kadınlar, erkekler ve kadınlar arasında temel bir farklılık olduğuna inanırlar. "Dış siyaset bürokrasisinin zirvesindekilerin neredeyse tamamı erkek. Öyleyse, sonuç şiddetli uluslararası çatışmadan başka ne olabilir ki?" diye savunurlar tezlerini. Yani erkekler erkektir ve erkekler neredeyse doğuştan şiddete eğilimli görünmektedirler; öyleyse erkeklerin uluslararası siyasete egemen olmalarına izin verilirse, şiddetin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bazen bu fazla genel olan iddia tedirginlik verici bir hakikate işaret eder gibi gelebilir. Karanlık günlerde bunun böyle olabileceğinden şüphe duymayacak bir kadına ender rastlanır. Yine de feminizme katkıda bulunan kuramları ve uygulamaları oluşturan farklı kültürlerden kadınların çoğu, bu "özcü" iddiayı ikna edici bulmamışlardır. Geçmişi ve bugünü araştırmak, onları, erkekler ve kadınların doğuştan farklı olduğu iddiasına dayanan açıklamaları kabul etmekte isteksizleştirmiştir.

Uluslararası siyasette gerçekleşecek herhangi bir toplumsal olarak cinsiyet tartışmasını hükümsüz kılmaya çalışan erkekler ezberden militarizm taraftarı kadın liderlerin bir listesini nakletmek eğilimindedirler: "Pekâlâ, eğer uluslararası şiddete sebebiyet verenlerin tümüyle erkekler olduğunu düşünüyorsanız, Margaret Thatcher, Indira Gandhi ve Jeanne Kirkpatrick'e ne demeli?" Feminist analizleri ciddiye alan kadınların -ya da erkeklerin- çoğu bu artık adet haline gelmiş alaya cevap vermek konusunda bir sorun yaşamaz. Onlar açısından, bir kadının doğuştan ya da geri döndürülemez bir biçimde militarizm karşıtı ya da otorite karşıtı olmadığı açıktır. Bu, onların kromozomlarıyla ya da adet dönemleriyle ilgili bir şey değildir. Çoğu kadını devlet gücünü etkileyebilecek herhangi bir siyasi konumun dışında bırakan

şey, nesiller boyu -bazen de baskıyla- yaşanan toplumsal olarak süreçler ve yapılarla ilgili bir meseledir. Dolayısıyla, seçkin erkekler kadınları şuraya ya da buraya belki kabul edebilirler, ama söz konusu kadınlar gelişigüzel seçilmiş kadınlar değillerdir.

Çoğu zaman hükümetlerin erkekler kulübü gibi görünmesi pek gözümüze çarpmaz. Sovyetler Birliği'nin Politbüro üyelerinin ya da ABD Kabinesi'nin milli güvenlikten sorumlu alt komitesinin, Cenova tekstil pazarlığı oturumundaki görüşmecilerin fotoğraflarını görürüz ve bu fotoğraflardakilerin hepsinin erkek olduğu gerçeğini kolaylıkla gözden kaçırırız. Margaret Thatcher'ın gördüğü faydalı işlerden biri, bu uyuşukluğumuzu gidermektir. Margaret Thatcher Venedik'te Mitterand, Nakasone, Reagan ve diğer devlet başkanlarıyla yan yana oturduğunda, birdenbire diğer herkesin erkek olduğunu fark ettik. Fotoğrafta bir kadının yer alması, erkeklerin erkek olduğunu görmezlikten gelmeyi zorlaştırır.

Ancak bir kadının, siyasi seçkinlere hakim olan erkekler tarafından kabul edilmesinin nedeni kesinlikle, bu kadının erilleşmiş siyasi davranış biçimini eril siyasi ayrıcalıkları tehdit etmeyecek kadar iyi öğrenmiş olmasıdır. Gerçekte bu ayrıcalıkları sağlama almaları bile mümkün; örneğin, Margaret Thatcher ya da Jeanne Kirkpatrick koltuklarını bir uluslararası çatışmayı kızıştırmak için kullandıklarında, bu çatışma erkeklerin çıkardığı, daha çok halkın çıkardığı ve böylece de meşru ve tersine çevrilmesi zor bir çatışma olarak görülür.

Bununla birlikte, "Margaret Thatcher'a ne demeli?" sataşmasına karşı gelebilmek kendi başına uluslararası siyasetin feminist analizi için tatmin edici bir temel oluşturmaz. Daha ötesini zorlamamız, yeni bir siyasi saha açmamız, yeni sesleri dikkatle dinlememiz gerekiyor.

Kurgusal bir James Bond'un enerjik bir cinsel yaşamı olabilir, ama ne cinsellik, ne erkeklik kavramları ne de kadınların rolleri, toplumlar ve onların hükümetleri arasındaki "gerçek" iktidar ilişkileri dünyasında bulunan yorumcular tarafından ciddiye alınmaz. Geleneksel uluslararası gözlemcilerin ima ettiği gibi, önemli olan, para, silahlar ve liderlerin -siyasi seçkinleri oluşturan erkeklerin- kişilikleridir. Çoğu topluma hâkim olan süreçler, para biriktirme, silahları denetleme ve kamusal kişilikler haline gelme fırsatlarına asıl olarak erkeklerin sahip olmasını sağlayacak biçimde tasarlanmıştır. Sonuç olarak parayı, silahları ve kişilikleri toplumlar arasındaki ilişkilerin kilit unsurları olarak kabul eden herhangi bir araştırma, kadınları resimden dışlamayı neredeyse garanti altına almıştır.

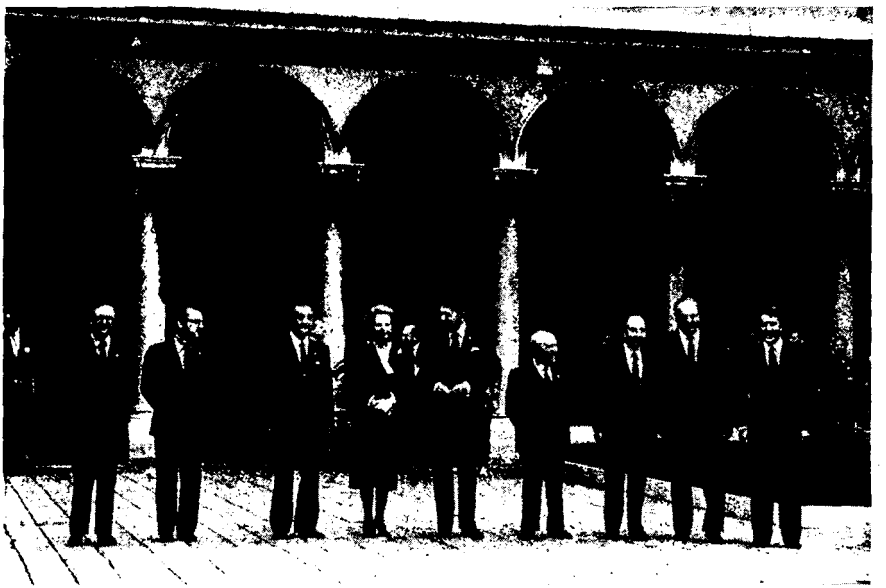
KADINLAR NEREDE?
İRAN/KONTRA MESELESİNDEN ELDE EDİLEN İPUÇLARI

Temmuz 1987'de, İran/Kontra meseleleriyle ilgili kongre duruşmalarını seyretmek üzere televizyonumu açtım. Reagan yönetiminin kıdemli üyeleri İran hükümetine silah satmakla ve kongre siyasetlerini ihlal ederek bu satışlardan elde ettikleri parayı Nikaragua'daki Sandinist karşıtı isyanlara ulaştırmakla suçlanıyorlar. Medyanın parlak ışıklarının altında kürsü sıralarında oturan kongre temsilcilerinin tümü erkek. Kongre komitesinin sorgu avukatlarından biri dışında, hepsi erkek. Onların sorularına cevap vermek için mahkemeye çağrılan çok sayıdaki tanığın ikisi dışında, hepsi erkek. Avukatlarının tümü erkek. Erkeklerin tümüne televizyonda en iyi görünenin lacivert takım elbise ve kırmızı kravat olduğu söylendiğinden, herkes kırmızı kravat takıp, lacivert takım elbise giymiştir.

İran/Kontra duruşmaları uluslararası siyasette bu on yılın en büyük olayı olarak kabul edilir. Şimdi biz sıradan insanlar, dış siyasetin gerçekte nasıl oluşturulduğunu göreceğiz. Dostlarımdan birkaçı kongre duruşmalarına çok düşkündür: Sabahtan akşama kadar bunları seyreder ve dinler, işini ve sosyal programını tek bir kelimeyi bile kaçırmayacak biçimde düzenler. Britanya, Kanada ve Avustralya televizyon izleyicileri her akşam özetleri seyrederler. Avrupa'nın bitmek bilmeyen yağmuru olduğu kadar, İran/Konrta duruşmaları da 1987 yazını tanımlayacak gibidir. Duruşmalardan edinen bilgiler popüler kültüre sızar. "Son dakika kitapları", şarkıları ve şakaları, "I luv Ollie" (Ollie'yi seviyorum) tişörtleri, hatta Ollie North ve Betsy North saç kesimleri bile vardır.

Kadınlar duruşmalar sırasında da görünmelerine rağmen tümü erkeklerden oluşan bir kadronun ima edilen doğallığını bozmaktan çok onaylar durumdalar. Belki de bu durum, medyanın gözüne çarpan bütün kadınlar marjinalleştirildiği için böyledir.

Ellen Garwood tanık sandalyesine çağrılan az sayıdaki kadından biri. Albay North ve diğer Amerikalı Kontra fonu toplayıcıları kendisine başvurduktan sonra Kontralara iki milyon dolardan fazla para bağışlayan varlıklı bir muhafazakâr. Kongre üyeleri ve avukatları ona kendisinden nasıl bağış istendiğini sorar. Onun ABD dış siyasetlerine dair görüşleriyle ilgilenmezler. Emekli bir general ya da eski bir CIA ajanı değildir. O sıralarda, Amerikalı kadınların ABD'nin Kontra'lara yaptığı yardımı, Amerikalı erkekler, özellikle de Amerikalı beyaz erkekler kadar hevesle desteklemediklerini

1. Eylül 1987'de Venedik'te toplanan Margaret Thatcher ve diğer devlet başkanları. (foto: Daniel Simon/Frank Spooner Pictures, Londra)

gösteren bir kamuoyu yoklaması yayınlanır.[3] Ancak böylesi bulgular, meclis üyelerinden herhangi birinin Ellen Garwood'a dış siyasetlerine dair görüşlerini sormasına yol açmaz.

Kadınlar o kadar az görünür durumdalar ki, otoriter herhangi bir rolde görünmeleri bile "haber" haline gelir. Bir gün kongre komitesindeki bir kadın avukat asistanı televizyonda görünür. Önemsiz bir tanığa sorular sorar. Feminist izleyiciler dikkat kesilirler. Bir izleyici, kongre üyelerinin hemen arkasına dağınık bir biçimde dizilmiş sandalyelerde oturan yedi genç kadın sayar. Bu kadınlar kamunun önünde konuşmazlar. Bunlar, erkek patronlarına hizmet vermeye hazır durumdaki yardımcılarıdır.

Bize her gün ortaya çıkan bulguların "ne anlama geldiğini" anlatmaları için görevlendirilmiş medya mensuplarının çoğunu erkekler oluşturur. Duruşmaları radyo ve televizyon için haber yapan kadın muhabirler kendi toplumsal olarak cinsiyet zamirlerine ek bir dikkat gösterseler de feminist sorular sormaktan kaçınırlar. Bu kadınlar, haber medyası merdivenlerinden böylesi yüksek bir yere erkeklik ve kadınlığın dış siyaseti nasıl şekillendirebileceğini sorgulayarak çıkmamışlardır. Toplumsal cinsiyetin yaptıkları

yorumlarla hiçbir ilgisi yokmuş gibi yaparken, bir yandan da kadınsı görünmeye dikkat etmeleri gerekir.[4]

İlk sayfa haberlerine çıkan tek kadın tanık Fawn Hall'dur. Hall, Oliver North'un sivil devlet memuru sekreteri olarak Milli Güvenlik Konseyi'nde çalışan ve patronuna önemli hükümet belgelerini lime lime etmek konusunda yardımcı olduğunu itiraf eden 27 yaşındaki bir kadındır. Fawn Hall, en ölçülü medya yorumcuları tarafından bile sürekli "güzel Fawn Hall" olarak tanımlanır. Sanki Fawn Hall'un 1980'lerin "Üst Düzey Siyaseti"nin kadınsı tarafını temsil etmesi istenir gibi: dünyevi, şık, heyecan verici, seksi. Güzellik, gizlilik ve devlet gücü, hepsi birbirinin değerini yükseltir. Günümüzün seçkin siyasetlerinde, "güzel sekreter", "yakışıklı, yetenekli subay" ve bürokratik kâğıt öğütücüsü, neredeyse karşı konulmaz bir birleşim oluşturur.[5]

Ancak en azından iki kadınsılaştırılmış güzellik türü vardır: ortaya çıkarılmış olan ile gizli olan. Fawn Hall ortaya çıkarılmış güzellik olarak sunulur. Halk tarafından inşa edilmiş gizli güzellik imgesinin -peçeli Müslüman kadının- tam karşıtı bir konumdadır. Reagan yönetimi, İran'a silah satmaya başlamadan önce, İran rejiminin mantık dışı gericiliğini, kadınların modernlik karşıtı bir biçimde kapatılmalarına işaret ederek vurguluyordu. Reagan'ın yardımcıları, silah satışlarının, Tahran siyasi seçkinleri arasındaki ılımlı "ikinci kanal"a erişimlerini sağladığını düşünüyordu. İranlı "ikinci kanal", sekreterinin peçe takması konusunda ısrar eder mi? Eğer tanışma şansları olsaydı, Fawn Hall ve "ikinci kanal" sekreterinin, gizli işler yapan erkek patronların hükümet sekreterleri olarak hangi ortak noktalarını keşfedeceklerini hayal etmeye çalışıyorum.

Bazı Cumhuriyetçiler, Fawn Hall'ı gıpta edilecek biri olarak olmasa da, taklit edilmeye değer biri gibi gördü. Basın bültenine göre, Arkansas'da Cumhuriyetçi parti eylemcileri, Oliver North'u "ızgarada 'Ollie Köpekleri' diye adlandırdıkları sosisler, babayiğitlere yakışır sözler sergileyen tişörtler, karpuzlar ve 95° sıcaklıkla" kutlamak için toplandılar. Ayrıca bir de Fawn Hall'la benzerlik yarışması düzenlendi. Yarışmaya katılan kadınların Fawn Hall'ın kongre tanıklığının dramatik yorumlarını sahnemeleri ve tanıklık belgelerini kâğıt öğütücüsüne sokmaları gerekiyordu. Yarışmanın galibi 16 yaşındaki Renee Kumppe'ydi. Oliver North'a dair tutumu sorulduğunda, "Onu fena bulmam" cevabını verdi.[6]

Karmaşık iletişim işlerinin, para transferlerinin ve silah nakliyatının gerçekleşmesini mümkün kılan sekreterlik işgücünün çoğunluğunu kadınlar

oluşturur. Prosedürler ve teknolojiyle uğraşırlar ve daha da önemlisi birçok erkek memuru görev başında teşvik ederler. Günümüzün uluslararası siyasi sisteminde, geniş bürokrasiler, kararların alındığı, uygulandığı ve hatırlandığı araçlardır. Yirminci yüzyılın başlarında sekreterlik işlerinin kasıtlı olarak kadınsılaştırılmasından bu yana her hükümet, kadınların belli beceri ve işlerine, üstlerine ve kendilerine dair belli davranışları edinmelerini şart koşmuştur. Büyük bürokrasi donanımları olmayan küçük devletlerde bile kamu daireleri, sorunsuzca iş görebilmeleri için kadınlara bel bağlamıştır. Eğer sekreterler greve gitse, dışişleri işlemez hale gelebilir. Kadınlar bu mevkileri kabul edilebilir kadınsı yollarla doldurmaya razı olmasa, uluslararası önem taşıyan görevlerdeki erkeklerin çoğu, kendilerini, kendi rasyonellikleri, cesaretleri ve ciddiyetleri konusunda daha az ikna eder hale gelebilirler.

Diğer Washington sekreterleri Fawn Hall'a karşı karmaşık hisler beslediler. Fawn Hall'a katıksız bir hükümet sekreteri gibi davrandıkları için medyaya içerlediler. "Eğer elli yaşında olsaydı ve sarışın olmasaydı, medya onunla bu kadar ilgilenmezdi herhalde." Yine de, Fawn Hall'ın yaşadığı ikilemi kendi ikilemleri olarak gördüler. "Böylesi stresli bir işte çalıştığın zaman kişisel ilişkiler geliştiriyorsun... O bir resepsiyonist ya da daktilocudan daha fazlasıydı ve ondan işleri gizli tutması bekleniyordu." İçişleri Bakanlığı'nda sekreter olarak çalışan Siyah bir kadın olan Patricia Holmes birçok Washington sekreterinin yaşadığı duyguları özetledi: Fawn Hall "aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık" durumuna sıkıştırılmıştı.[7]

İran/Kontra mahkemelerinde kişisel olarak görünen her kadın "gerçek" siyasi hikâyenin merkezinde değil, çevresinde kabul edilir. Onların hikâyelerinin hiçbiri, karmaşık uluslararası siyasi ilişkilerin erilleşmiş anlamını dönüştürecek biçimde yorumlanmaz. Çoğumuz onları bütünüyle lacivert takım elbiseli, kırmızı kravatlı erkeklerden oluşan siyasi mahkemelere "renk" katan, önemsiz karakterler olarak görürüz.

Erkek tanıkların birçoğu, kongre müfettişlerine devlet vazifelerini, sakladıkları sırları "eşlerine bile" söylemeyecek kadar ciddiye aldıklarına dair teminat verirler. Öte yandan, eşlerinden otomatik bir ahlaki onay almayı beklerler. Bu, ulusal güvenlik devletinin bel bağladığı evlilik türüdür.

Günümüzde binlerce kadın, evliliklerini güvene aç durumdaki uluslararası bir sistemin içinde yönetilen devletlere özgü taleplere uyduruyor. Bu kadınların bazıları milli güvenlik danışmanları olarak çalışan erkeklerle evliler; diğerlerinin gizli sözleşmelerle çalışan sivil silah mühendisi kocaları

var; yine bazıları dış hizmetlerde kariyer yapan erkeklerle evliler. "Sağlam" evlilikleri olmasa, bu erkeklerin çoğu güvenilir sayılmazdı. Güvenilir bir koca olmak ve devletin sırlarını teslim edebileceği bir erkek olmak birbiriyle bağlantılı gibi görünüyor.

Böyle olduğu halde evliliklerin temelini sarsabilecek olan, tam da bu devletin güvenini kazanma konumuna yükselişinin kendisidir. Vatansever evlilikler kocaların işini görebilir, onlara daha büyük bir kamusal itibar verebilir ve diğer ülkelerdeki insanların yaşamlarına zarar veriyor olmalarından kaynaklanan suçluluk hissini hafifletebilir. Üstelik, milli güvenlik devletine hizmet ederler. Ancak bu evliliklerin, kadınlara tatmin ve özgüven sağlayacağı hiç de kesin değildir. Genelde gerilimlerle ve hayal kırıklıklarıyla uğraşmak kadınlara yüklenir. Kadınlar buna, kendilerine evlilik dışında ilgi alanlarında faaliyetlerini yoğunlaştırarak karşılık verebilir. Ya da kocasıyla olan ilişkisini sahip olduğu en önemli dostluk olarak görmeye devam edip, buna dair anlayışını değiştirebilir. Yeni anlayışına göre bu evlilik, eşit olmayan iki kişinin evliliği haline gelir: Kadın ona tüm hayallerini ve kaygılarını anlatmaya devam edecektir, ama ondan sadece "gizli olmayan" şeyleri dinlemeye rıza gösterecektir. Böylesi durumlarda bazı kadınlar kocalarının vatanseverliğine duydukları hayranlığı dile getirirler; bu vatanseverliğin, onların karıları olarak ulaşamayacakları bir şey olduğuna inanırlar. Bu, Betsy North'un takındığı tutumdur. Kendisi methedilir. Saç kesimi moda olur.

Seçkin erkekler ve vatansever eşlerinin evlilikleri, uluslararası siyasi sistemi ayakta tutan yapı taşlarıdır. Sistemin şimdi olduğu gibi gizliliğe, risk almaya ve devlete sadakatle bağlı olarak işlemeye devam etmesi şu koşula bağlıdır: erkeklerin, kadınları hem bu sistemi sürdüren, hem de meşrulaştıran evlilikleri kabule ikna etmesine. Üstelik, bu duruma uydurulması gereken sadece iktidarın zirvesindeki evlilikler değildir. Daha sonra göreceğimiz üzere, uluslararası piramidin aşağısındaki ve yukarısındaki evliliklerde, eğer kadınlar kendilerine düşen rolleri oynamayı reddederlerse, hükümetler arasındaki iktidar ilişkilerini tehlikeye sokabilirler. Kadınlar uzun süreliğine evden -çokuluslu plantasyon işçileri, Ortadoğu'daki inşaat projelerinin göçmen işçileri, yabancı üslere gönderilen askerler olarak- ayrılan kocalarını izlemeye boyun eğmelidirler. Ev hizmetçileri olarak çalışan kadınlar, diğer ailelere hizmet vermek için ve süreç içinde ülkelerinin dış borçlarının ödenmesi için, kendi kocalarını ve çocuklarını yalnız bırakmaya boyun eğmelidirler. Ama kimse Betsy North'a ya da Honduraslı muz

plantasyonu işçisinin karısına, İran/Kontra meselesini üreten uluslararası siyasete dair analizini sormadı.

Bu kitaba katkıda bulunan inançlardan biri, eğer -kadınlığın gelenekselleşmiş deli gömleğini çıkarmaya çalışan ve güven ve tatmini bu geleneklerin ta kendisinde bulan- kadınları daha ciddiye alarak dinlersek ve "karı", "anne", "seksi hatun" gibi kavramları araştırmamızın merkezine koyarsak, İran/Kontra meselesinin ve uluslararası siyasetin gözümüze genelde farklı görünme ihtimalinin yüksek olacağıdır. Bu, silah tüccarlarına, başkanın adamlarına ve "gizli operasyonlar" gibi kavramlara olan merakımızı terk etmemiz anlamına gelmez. Daha ziyade, artık uluslararası siyasi sistemin nasıl işlediğini anlamak için onları yeterli bulmamamız anlamına gelir.

ERKEKLİK VE ULUSLARARASI SİYASET

Kadınları görünmez hale getirmek, kadınlığın ve erkekliğin uluslararası siyaset üzerindeki etkisini gizler. İran/Kontra duruşmalarını izleyen bazı kadınlar, erkeklik siyasetinin dış siyaset tartışmalarını nasıl biçimlendirdiği konusunda yorumlarda bulunmayı yararlı gördüler. Seyrettikleri erkeklerin karşılıklı husumetlerinin sivriliğini törpülemek için kullandıkları sözlü ritüelleri göz önüne aldılar. Örneğin bir kongre üyesi, Amiral Poindexter'ın bir belgeyi yok etme gerekçesini geçersiz kılan bir saldırıda bulunmadan önce amiralin -ve erkek meslektaşlarının- güvenini tazeleyerek, onun çok "onurlu" ve "centilmen" biri olduğuna inandığını ifade ederdi. Başka bir kongre üyesi, Reagan'ın yanında çalışan Robert McFarlane ve Oliver North'la fikir ayrılıklarına rağmen onları "vatansever" olarak gördüğünde ısrar edebilirdi. Kongreye kısmen subaylarla ve dışişleri yöneticilerileriyle uğraşma deneyimleri olduğu için seçilmiş olan bu aynı erkek üyeler, eğer tanık bir kadın olsaydı, "onurlu" kelimesini kullanırlar mıydı? Övdükleri insan bir kadın olsaydı, ona "vatansever" diye hitap eder miydi? Bu, ABD dış siyasetiyle ilgili soruşturmaları ayakta tutan bir güven platformu vardı sanki. Bu, hiçbir zaman siyasi soruşturmaya tabi tutulmayan, ama gündelik kişisel değiş tokuşlarla, kısa notlarla ve resmi siyasetlerle sürdürülen dayanaklarla, erkeklik dayanaklarıyla desteklenen bir platformdu.

İran/Kontra duruşmalarının sürdüğü haftalarda sürekli tekrarlanan görüşlerden biri, "Tehlikeli bir dünyada yaşıyoruz" idi. İran'a silah satışını ve gelirlerin Kontra'lara fon sağlamak için kullanılmasını destekleyenler

kadar, bunları eleştirenler de 1987 yılındaki bu dünya algılayışına katılıyorlardı. Kimse, "Aslında, bilmiyorum; bana o kadar da tehlikeli gelmiyor" diyerek söze karışmadı. Hiç kimse risk ve şiddetin nüfuz ettiği bu dünya tasvirini sorgulamadı. Hatta hiç kimse, dünyanın esasında, özellikle toprağa erişimini kaybeden ya da güven telkin etmeyen doğum kontrol haplarına maruz kalan kimseler açısından tehlikeli olabileceğini söyleyerek, "tehlike"yi yeniden tanımlamaya çalışmadı. Bunun yerine, bu erkek görevlilerin dış siyaset seçeneklerini belirleyen görüş, iki süper gücün göze göz, dişe diş olduğu -Sovyetlerin yayılması, nükleer savaş riski gibi- daha büyük riskleri geçiştirmek adına küçük risklerin haklı çıkarıldığı bir görüştü. Bu, risk almanın bir kişinin erkekliğinin ve böylece de yönetme yetisinin kanıtı olduğu bir dünyaydı. Bu görevlileri dinlerken, bununla, şu sıralar uluslararası finansal pazarlarda başarı kazanmak için gerekli olduğu dile getirilen "erkeklik"in arasındaki benzerliğe çarpılmıştım. Britanya'nın finans endüstrisinde fiyat serbestliğini getiren "Büyük Patlama" kısa bir süre sonra aynı uygulamaya geçen Fransa ve Japonya örnekleriyle birlikte, mali gözlemciler bankacılıktaki centilmenlik döneminin artık sona erdiği konusunda uyarılarda bulunmaya başladılar. Britanyalı, Avrupalı ve Japon bankacılar ve borsacılar artık Amerikalı bankacılarla bağlantılandırılan, daha sağlam ve rekabetçi bir erkeklik biçimini benimsemeliydiler. Bu ister istemez kolay olmayacaktı. Bazı dirençlerle karşılaşılabilirdi. Böylece, uluslararası finans ve uluslararası diplomasi, dünyayı görme biçimlerinde ve 1990'ların dünyasında iktidar elde etmek için gerekli olan erkeklik türü fikirlerinde ortaklık yakalamış gibi görünüyorlardı.[8]

İlk bakışta, kökleri kapitalist ideolojide ve Soğuk Savaş ideolojisinde bulunan bu tehlike ve risk tasviri tanıdıktır. Ancak "tehlikeli" olan ataerkil bir dünya olduğunda, erkeksi erkekler ve kadınsı kadınların karşıt, ama birbirini tamamlayan bir tepki vermesi beklenir. Böyle bir dünyada "gerçek bir erkek" koruyucu olacaktır. Kendi korkularını bastıracak, kendisini güçlendirecek ve zayıfları, kadınları ve çocukları korumak için öne atılacaktır. Aynı "tehlikeli dünya"da kadınlar, minnettarlık ve beklenti içinde, gerçek babalarına ve kocalarına ya da onların vekillerine döneceklerdir. Eğer bir kadın anneyse, ilk olarak çocuklarını düşünecektir ve onları erkeksi bir biçimde değil, kendini onlara adayan fedakâr bir anne olarak koruyacaktır. Bu şekilde, İran/Kontra duruşmalarında sürekli bahsi geçen "tehlikeli dünya", erkeklikle ilgili zımni düşüncelerle desteklenmektedir. Dış siyasetteki risk almanın haklı çıkarılması için erkeklik fikirlerinin sürdürülmesi şarttır. "Tehlikeli" bir

dünyada yaşamanın Soğuk Savaş dönemi yorumunu kabul etmek, aynı zamanda ulusal ve uluslararası siyaset ayrımını da onaylamak anlamına gelir. Ulusal siyasi arenaya erkekler egemendir, ama kadınların bir kısmının da girmesine izin verilir. Uluslararası siyasi arena sadece erkeklerin ya da erkeklik rolünü başarıyla oynayabilen veya erkek küstahlığını sarsmayan ender sayıda kadının alanıdır.

Erkeklik kavramları nesiller boyunca ya da farklı kültürlerde illa ki aynı değildir. Bir Oliver North, Amerika'ya özgü bir olgu olabilir. Günümüzdeki Britanya ya da Japonya siyasetlerinde bunun bir karbon kopyası yoktur. Hatta çoğu kimsenin Oliver North'a benzettiği Hollywood karakteri "Rambo" da Amerika, Britanya ve Japonya'da farklı anlamlar kazanabilir.[9] Lübnanlı bir Şii milisi açıkça erkekliğe dayalı bir emir yerine getiriyor olabilir, ama onun temsil ettiği değerleri Britanyalı bir SAS görevlisi, ya da Amerikalı bir "Rambo"nunkilere indirgemek yanlış olur. Erkekliği bir uluslararası siyaset tartışmasına taşımak ve böylece erkekleri erkekler olarak görünür kılmak, bizi ülkeler arasındaki -ve aynı ülke dahilindeki etnik gruplar arasındaki- erkeklik siyasetlerinin içerdiği farklılıkları incelemeye yöneltmelidir.

Bu farklılıklar, imparatorlukları yıkarak, yabancı askeri üsleri kapı dışarı ederek, yabancı maden ocaklarını ve fabrikaları kamulaştırarak var olan uluslararası düzene meydan okuyan milliyetçi hareketleri tetiklemişti. Ama söz konusu milliyetçi hareketler tüm bunları, ulus içindeki ataerkil ilişkilerin düzenini bozmadan gerçekleştirdi. Hangi tür milliyetçi hareketlerin uluslararası siyasi kampanyaları, ataerkil erkeklik fikirlerinin sürdürülmesine bağlı olduğu ve hangi türlerin erkekliğin yeniden tanımlanmasını ulusal egemenliğin yeniden inşasının bir bütünleyeni olarak gördüğünü anlamanın önemli olduğunu düşünüyorum. Kadınlar, uluslararası sistemin başarılı bir milliyetçi hareket tarafından her yeniden düzenlenişinde bundan otomatik olarak yarar görmezler. Milliyetçiliğin kadınlar açısından iyi bir şeye dönüşmesi ancak, bu milliyetçi hareketlerin içindeki kadınların bilinçlerini yükseltmeleri, birçok şeyi sorgulamaları ve örgütlenmeleri ile mümkün olmuştur.

Geleneksel yorumlarda, uluslararası siyasete etkide bulunan erkekler ulusal kimlikleri, geldikleri sınıf ve ücretli işleri bağlamında analiz edilirler. Kendilerine nasıl erkek gibi davranacakları, diğer erkeklerin erkeklik anlamında güvenirliğini ve ehliyetini nasıl ölçecekleri öğretilmiş olan erkekler olarak pek fazla analiz edilmezler. Eğer uluslararası yorumcular erkekliği

ilginç bulurlarsa bu, can sıkıcı plantasyon işçilerini ya da yabancı turistleri anlamaya çalıştıklarında değil, genellikle -Teddy Roosevelt, Winston Churchill, Mao Tse-t'ung gibi- "büyük adam"ları kavramaya çalıştıklarında olur. Ancak söz konusu "sıradan" adamlar olunca, onların işlerini yaparken, bir şeyleri etkilerken ya da stresten kurtulma yolları ararken nasıl erkeksi olunacağına dair varsayımları görünmez kılınır. İşte bazı örnekler:

* 1806 yılında Northwest Şirketi'nin yöneticileri, artık Yerli Kanadalı kadınlarla evlenmenin avcıları için iyi bir uluslararası şirket siyaseti olmadığına karar verdiler. Kanadalı beyaz erkek çalışanlarını Avrupalı kadınlar ithal etmeye teşvik etmenin daha faydalı olduğunu hesapladılar. Bu, belli uluslararası hedefleri yerine getirmek adına kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmek için iktidarın bilinçli olarak kullanılmasıydı. Londra'daki idarecilerin kararları, Kanada'nın Britanya imparatorluğuyla bütünleşme biçimini değiştirdi. Bu, toplumsal cinsiyet ve ırkın değişim aracı olarak geçerliliğine dayanan bir imparatorluk stratejisiydi.[10]

* ABD Savunma Bakanlığı görevlileri, Filipinler hükümetinin, Filipinler'deki Amerikan üslerinin yakınında bulunan barlarda çalışan tüm kadınlar için fiziksel muayene yaptırma sorumluluğunu alması konusunda ısrar ettiler. Bu, binlerce genç Filipinli kadının yaşamını etkiledi ve binlerce Amerikalı denizciye ve Hava Kuvvetleri pilotuna açık bir mesaj iletmiş oldu. Bu uygulama ile, hükümetler arası eşitsizlik Amerikan ordusundaki erkekler ve çalışan Filipinli kadınların gündelik yaşamlarında daha da köklendi.[11]

Bundan sonraki bölümler, uluslararası siyasi arenasına ait sayılan bazı alanları ele alıyor: milliyetçi hareketler, diplomasi, askeri genişleme, uluslararası borç. Ancak bu bilindik alanları geleneksel olmayan bakış açılarından inceleyeceğiz. Erkek milliyetçi liderlerin, kadınların geleneksel rollerini bırakmalarından dolayı duydukları endişeye kulak kabartacağız. Bu eril kaygılar ve milliyetçi kadınların onlara verdikleri cevaplar, erkek milliyetçilerin sömürgeci yöneticileri kovmak için kullandıkları stratejiler kadar ciddiye alınacak. Dışişlerinde kariyer hedefleyenlerin eşlerini dinleyerek, diplomasiye bakacağız. Askeri ittifakların gerçekte nasıl işlediklerini anlamak için, askeri üslerin yakınında yaşayan ve çalışan kadınların ve protesto amacıyla bu üslerin dışında kamp kuran kadınların deneyimlerini inceleyeceğiz.

Hükümetin dış borçlarının ödenmesi için çok düşük bütçelerle geçinmek zorunda kalan ya da fabrikalarda, otellerde ve diğer insanların mutfaklarında çalışan kadınları dikkate alarak bankacıların uluslararası işlemlerini mercek altına yatıracağız.

Sonraki bölümlerde "uluslararası siyaset"in dışında kaldığı varsayılan alanlar ele alınıyor. Giyim ve yemek tarzlarına bakmak, zengin ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkileri aydınlatır. Ev hizmetçileri ve onları kiralayan orta sınıf kadınları arasındaki genelde zor olan ilişkiler, uluslararası siyasetteki yeni trendleri anlamlandırmak için incelenecek. Ülkeler arasındaki güç dengesinin nasıl oluştuğunu ve değiştiğini anlamak için, Viktorya dönemi gezgin bayanların ve günümüzün iş adamlarının dış ülkelere yaptıkları seyahatlere yakından bakacağız. Hükümetlerin dış siyaset mekanizmalarının kadınların karılık vazifelerine ne derece bağımlı olduğunu görmek için, diplomatlarla evlenen kadınları dinleyeceğiz.

KÜRESEL KURBANIN ÖTESİNDE

Ülkelerinin dış siyasetini etkilemek için etkin bir mücadele veren -sağ ve sol görüşe sahip- bazı erkekler ve kadınlar, kadınları uluslararası meselelerle daha fazla ilgilenmeye, "dünyada olup bitenlerle" daha fazla ilgilenmeye çağırdılar: "Uluslararası meselelerle daha fazla ilgilenmelisiniz, çünkü bunlar sizin nasıl yaşayacağınızı belirliyor." İddianın ana fikri, bu olayların nesneleri konumunda olmalarından ötürü kadınların, kendi ülkeleri dışında gerçekleşen olaylar hakkında bilgi sahibi olmak için fazlasıyla vakit ve enerji harcamaları gerektiğiydi. Örneğin İrlanda'daki bir konfeksiyon fabrikasında çalışan bir kadın, Avrupa Ekonomik Topluluğu hakkında daha fazla şey öğrenmeliydi, çünkü AET komisyon üyelerinin Brüksel'de yaptıkları, onun ücretinin ve belki de iş yaşamında karşı karşıya kaldığı tehlikelerin belirlenmesine yardımcı olacaktı. Bir Amerikalı kadın bir cruise ve Pershing füzesi arasındaki farkı öğrenmeye teşvik ediliyordu, çünkü uluslararası nükleer stratejiler onun ve çocuklarının güvenli bir geleceğe sahip olma ihtimallerini şekillendiriyordu.

Bu düşünüş tarzında çarpıcı olan iki şey vardır. Birincisi, kadınları "katılım"a ikna etmeye çalışan eylemciler, onları, kadınlık deneyimlerini kullanarak uluslararası siyaseti yeniden yorumlamaya davet etmiyorlar. Eğer AET'nin ya da nükleer rekabetin nasıl işlediğine dair açıklamalar kadınlık,

erkeklik ya da ataerkillik kavramlarını zaten kapsamıyorsa, bu durum kadınlar harekete katıldıktan sonra da muhtemelen değişmeyecektir. Örgütleyiciler, kadın deneyimlerinin uluslararası siyasete katabileceği şeylere dair bir merak duymadıkları için, özellikle de enerjileri çoktan son sınıra kadar zorlanmış olan kadınların birçoğu uluslararası kampanyalara katılmaktan sakınırlar. Bu, dışarıda kalan -kadın ya da erkek- ayrıcalıklı kimselerin siyasi çabalarını hafifletmek için son bir çaba gibi görünebilir. Kadınlardan -barış için, komünizme karşı, mülteciler için, apartheid'a* karşı, dini mesajlar adına, açlığa karşı- uluslararası bir kampanyaya katılmaları istenip, sorunu tanımlamalarına izin verilmediği zaman yerel düzlemde uğraş veren birçok kadın bunu, evlerinde ve topluluklarında yürüttükleri insanca bir yaşam sürdürme mücadeleleriyle bağlantısı asgari düzeyde olan, soyut bir hayır işi gibi yorumlarlar.

İkincisi, yaygın olan "kadınların dış meselelerle ilgili daha fazla şey öğrenmesi lazım" yaklaşımı, genelde kadınları uluslararası siyasi sistemin kurbanları olarak çizer. Kadınların AET, Birleşmiş Milletler, CIA, IMF, NATO, Varşova Paktı, "sera etkisi" hakkında daha fazla şey öğrenmesi gerekir, çünkü bunların her biri onları etkiler. Bu dünya görüşüne göre, kadınlar her zaman üzerlerinde oynanan kimselerdir; onların birer oyuncu olarak görüldüğü durumlar çok enderdir.

Tarihsel olarak kadınların uluslararası siyasette nüfuz sahibi olmalarını sağlayacak araçlara ulaşmaları engellenmiştir. Günümüzde kadınların çoğu uluslararası hiyerarşinin alt konumlarındadırlar: Çokuluslu şirketlerde kadınlar neredeyse istisnasız olarak en düşük ücretli çalışan erkerlerden bile daha az ücret alırlar; mültecilerin üçte ikisini oluştururlar. Kadın eylemciler etnik milliyetçi hareketlerde erkekler kadar etkili olmak için daha çok mücadele vermek durumunda kalırlar; dış ülkelerle savaşan kadınlar erkeklere göre ideolojik ve mesleki ödüllendirmelerden daha az pay alırlar. Bu biraz kasvetli bir görüntü olsa da bize, uluslararası siyasi sistemin nasıl tasarlandığını ve gün be gün nasıl sürdürüldüğünü gösterir: en üstte bazı erkekler, en aşağılarda kadınların çoğu.

Ama feministler birçok iktidar alanında, daha az basit olan bir gerçekliği açığa çıkarıyorlar. Birincisi, bazı kadınların sınıfsal beklentilerinin ve ırkçı korkularının, onları imparatorluğun iktidarı adına diğer kadınları denetleme rolünü benimsemeye götürdüğünü keşfettiler. Britanyalı, Amerikalı, Hollandalı,

* apartheid: Güney Afrika'da ırk ayrımı sistemi (ç.n.).

Fransız, İspanyol, Portekizli kadınlar kendi ülkelerinin sömürgeci siyasetlerinin mimarları olmayabilirler, ama birçoğu, sömürgeci eşleri, misyoner, seyahat yazarı ve antropolog rolüne soyundular. Böylece de sömürgeci iktidarın Afrikalı, Latin Amerikalı ve Asyalı kadınların boyunlarındaki zincirlerini daha da sıktılar. Sömürgeciliği yalnızca erkeklerin örgütlediği bir süreç olarak tanımlamak, erkek sömürgecilerin başarısının bazı kadınların suç ortaklığına bağlı olduğu durumları gözden kaçırmaktır. "Saygıdeğer" kadınların, sömürgeciliğin kendilerine maceracılık fırsatı ya da yeni bir mali güvenlik şansı veya ahlâk vaadi sunduğunu görme hevesi olmasaydı, sömürgeleşmenin gerçekleşmesi çok zor olurdu.[12]

İkincisi, çokuluslu şirketlerde çalışan kadınları dinleyen feministler, bu kadınların, kocalarının içerlemelerinin, patronlarının cinsel tacizlerinin, erkek sendika liderlerinin kendilerine babanın çocuğuna davranır gibi davranmasının üstesinden gelebilmek için kendi stratejilerini nasıl geliştirdiklerini dinlediler. Bu kadınları yalnızca konfeksiyon ya da muz endüstrisinin uluslararası siyasetinin edilgen kurbanları olarak tanımlamak pek de adil sayılmaz. Bu ayrıca, bu küresel sistemlerin nasıl işlediğine dair yanlış bir görüntü sunar. Çokuluslu şirketlerin yöneticileri ve kalkınma teknokratları, bazı kadınların ücrete bağlı çalışmasına ihtiyaç duyarlar; bir fabrika ya da plantasyon işini, bir evliliği erteleme ya da kız evlât sorumluluklarını yerine getirme nedeni olarak görecek olan kadınlara ihtiyaç duyarlar. Kadınların kendi ihtiyaçları, değerleri ve kaygıları olmasa, küresel montaj hattı dururdu. Ama bu ihtiyaçlar, değerler ve kaygıların birçoğu ataerkil yapılar ve kurallar tarafından belirlenir. Babalar, erkek kardeşler, kocalar, kadınların bu sınırlayıcı kadınlık düşüncelerine boyun eğmeleri sonucunda, küresel düzeyde ne kadar küçük olursa olsun, birtakım ayrıcalıklar kazanırlar. Eğer bu olmasaydı, yabancı yöneticilerin ve onların yerel seçkinlerinin arzu ettikleri ucuz işgücünü bulmaları çok daha zor olurdu. Dolayısıyla, kadınların ailelerinde, yaşadıkları topluluklarda ya da içinde bulundukları siyasi hareketlerde erkeklere meydan okuma iradeleri, dünyanın yeniden yapılandırılmasında kilit bir konumda olacaktır.

"E ne olacak yani?" diye sorulabilir. Uluslararası siyasetle ilgili bir kitap insana "Ben bir şeyler yapabilirim" duygusu vermelidir. Uluslararası siyasetle ilgili birçok kitap bunu yapmıyor. İnsana "Bu çok karmaşık; bunu, benim var olduğumu bilmeyen ya da buna aldırmayan insanlar belirliyor" duygusu veriyorlar. Kapitalist ekonomilerin, resmi görevlilerin kendini sosyalist olarak adlandırdığı ülkelerde bile yayılması, gelgitler kadar kaçınılmaz

görülebilir. Hükümetlerin halkı yaralama, çevreyi ve hayalleri yok etme kapasitesi, bilim ve bürokrasiyi kullanmalarıyla birlikte giderek daha da artıyor. Bu hükümetlerin ve onların müttefiklerinin geliştirdiği uluslararası ilişkiler, bizim emeğimizi ve hayal gücümüzü kullanıyor, ama bize onları değiştirecek gücümüz yokmuş gibi geliyor. En canlı kültürleri sulandırabilen bir dünya yarattılar. Takos ve suşiyi kolay yenir fast food'lar haline getiren, video pornografisini küreselleştiren ve düzinelerce farklı kültürden erkeği yeni ortak bir teknoratik yönetim kültürüne ayak uydurmasını sağlayarak toplumsal olarak laştıran bir dünya yarattılar. "Uluslararası siyasi ekonomi"yle ilgili kitapların çoğu derin bir iç çekilerek kapatılıyor. Bunun nasıl işlediği anlatılıyor, ama bu bilgi insanda, eve daha yakın sorunlara yoğunlaşmanın daha fazla sonuç getireceği duygusu bırakıyor.

Umarım bundan sonraki bölümler oldukça farklı bir duyguya yol açar. Bu bölümler, dünyanın oluşturulan, yapılan bir şey olduğunu, dolayısıyla da yeniden oluşturulabileceğini öne sürüyor. Dünya, aldırmayan bir güçle, ama el çabukluğuyla da yapıldı. Belki de uluslararası siyaseti belirleyenler, kendilerini kadınlık kavramlarının değil, silahlar ve paranın ticaretini yapan kimseler olarak düşünmeyi daha "erkeksi" buldular. Böylece onlar -ve onları eleştirenlerin çoğu- kadınlara kadınsılaşmış işçiler, saygıdeğer ve sadık karılar, "medenileştirme unsurları", cinsel nesneler, itaatkâr kız evlatlar, ücret almayan çiftçiler, kahve servisi yapan eylemciler, tüketiciler ve turistler olarak bel bağladıklarını saklamaya ve inkâr etmeye çalışmışlardır. Onların kadınları kadınsılaştırmaya olan bağımlılıklarını ortaya çıkarabilirsek, bu dünya sisteminin yapay erkeklik kavramlarına bağımlı olduğunu da gösterebiliriz. Bu sözüm ona karşı konulamaz dünya sistemi, hayal etmemiz sağlanandan daha kırılgan ve radikal değişime daha açık olabilir.

Bazı kadınlar zorlu, yeni bir uluslararası siyasi sistem yaratmayı deneme sürecine başlamışlardır bile. Bunların birçoğu bu girişimlerinin bir dönüm noktası olarak 1985 yılında Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı'nın sonunda Kenya-Nairobi'de gerçekleşen konferansa işaret eder. Nairobili kadınlar seksen yıldır, özellikle sadece erkeklerin sahip olduğu ulusal seçimlerde oy kullanma hakkına ve kadınların ulusal ve imparatorluk orduları tarafından anne ve fahişe olarak sömürülmelerine son vermek için yeni uluslararası ittifaklar kurmaya çalışıyorlardı. Bu çabaların bir bölümü uluslararası seçkinleri endişelendirdi. Bazen farkında olarak ya da olmayarak uluslararası iktidarın toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş hiyerarşilerini sağlamlaştırdılar. Anneliği siyasi bir statü konumuna yükselttiler; kadınsı saygıdeğerliği siyasi meşruluğun bir

ölçütü haline getirdiler; beyaz kadınların renkli kadınların siyasi akıl hocaları olmasını önerdiler. Göreceğimiz üzere, feminist bir ittifak erkeklerin yürüttüğü emperyalist girişimleri otomatik olarak zayıflatmaz. Bu yüzden 1980'lerin sonlarında, uluslararası feminist kuramsallaştırma ve örgütlenmenin, farklı ve genelde de eşit olmayan ülkelerden kadınların feministlerin değiştirmeye çalıştığı dünya düzeninin devamını nasıl sürdürdüğüne dair anlaşılır açıklamalar üzerine temellendirilmesi gerektiğiyle ilgili taptaze anlayışlar ortaya çıkıyor. BM kurumlarına, IMF'ye ya da çokuluslu şirketlere meydan okumak için örgütlenen kadınlar kuram ve stratejileri aynı anda geliştiriyorlar. Uluslararası siyasetin feminist analizinden yoksun bir uluslararası feminist mücadelenin kendi hedeflerinin altını oyması muhtemeldir. Bugün dünya siyasi sisteminin uluslararasılaşmış feminist örgütlenmeden en çok etkilenen alanları - "altsistemleri"- fuhuş, nüfus siyasetleri, kalkınma yardımı, askeri ittifaklar, tekstil ve elektronik üretimidir.

Kadınlık ve erkeklikle ilgili kavramların küresel eşitsizlikleri ve ezilme biçimlerini bu alanlardan sadece birinde bile nasıl yarattığını anlamak, çok fazla bilgi toplama, düşünme, deneme ve yanılma ve duygusal olarak yıpratıcı bir süreç gerektirir. Ancak gerçekten etkili bir uluslararası feminizm, ataerkil fikir ve pratiklerin bu alanları birbirine -ve toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş dinamiklerini daha yeni kavramaya başladığımız diğer ilişkilere- nasıl bağladığını anlamlandırmamızı gerektirir.

Dolayısıyla bu kitap sadece bir başlangıç. 1890'ların Britanya'sındaki, 1950'lerin Cezayir'indeki, 1980'lerin Filipinler'indeki kadınların kuramsal ve örgütsel çalışmalarından yararlanıyor. Sonuçların çoğu kesin veya nihai değil. Okuyucular, tanımları ve açıklamaları kendi uluslararasılaşmış kadınlık ve erkeklik deneyimleri ışığında test edecekler. Bu testin sonucu olarak bu sayfaların boşluklarına yazacakları şeyler, farklı bir dünya yaratma anlamında, en azından bu sayfalarda değişmez görüntüsüyle aldatıcı olan matbaa baskısı yazıları kadar önemli olacaktır.

2

PLAJDA: CİNSİYETÇİLİK VE TURİZM

Merdivende tüneyen Portekizli kadın yaptığı işten zevk alıyor gibi görünüyor. Kat kat giydiği önlüğün altında renkli bir elbise içinde zeytinleri toplamakla meşgul olması fotoğrafçıya gülümsemesini engellemiyor.

Kartpostal seçmek, masum gibi görünse de ideolojik anlamda riskli bir iş haline gelmiştir. Bir dakikalığına, Portekiz'e seyahat eden bir Britanyalı kadın olduğunuzu farz edin. Bu tatil için para biriktirdiniz, stres ve yağmurdan uzak bir zaman geçirmenin zevkini çıkarıyorsunuz. Ama feminist bilincinizi evde bırakmadınız. Gördüğünüz Portekizli kadınların yaşamlarını düşünüyorsunuz. Görece sıradan işlerle uğraşan -örgü ören, çanak çömlek yapan, ağır balık ağlarını sürükleyen, tarla çapalayan ya da zeytin toplayan- Portekizli kadınları bulmak için kartpostal rafları arıyorsunuz. Bunlar, evdeki dostlarınıza göndermek istediğiniz Portekizli kadın görüntüleri.

Yine de, bu Portekizli kadınların gözünde, muhtemelen, kendi ülkesinin dışına tatil seyahatini karşılayacak kadar varlıklı bir başka kuzeyli turist olduğunuz için de çok rahat değilsiniz. Biliyorlar ki günümüzün Portekizli kadın görüntüleri olarak aradığınız, resim konusu olmaya daha az elverişli, ama asla daha az gerçekçi olmayan bu görüntüler değil; örneğin, Portekiz'in Avrupa Ortak Pazarı'na girişini göstererek Porto yakınlarındaki yeni plastik fabrikalarında çalışan kadınlar veya ülkenin turizme olan bağımlılığını temsil ederek otellerde oda hizmetçisi olarak çalışan kadınlar gibi. Böylesi resimler, nemli ve soğuk Britanya'daki dostlarınızla paylaşmak istediğiniz tatil görüntüsüyle uyuşmaz.

Feminist turistin niyeti ne kadar iyi olursa olsun, tatildeki Britanyalı kadın ve çalışan Portekizli kadın arasındaki ilişki uluslararası kız kardeşliğin oldukça uzağında gibi görünüyor. Ama bu bir sömürü mü? Yabancı kartpostallardaki gülümseyen kadınlara baktığımız zaman çok rahatsız olsak da hemen

bu kadınların yalnızca uluslararası sermayenin ezdiği bir grup kurban olduğu sonucuna varmadan önce bir an için duralım. Kadınlar, hükümetlerin uluslararası turizm endüstrisini himaye etmesinin bir sonucu olarak birçok ülkede eşit olmayan ilişkilere sürükleniyorlar. Bazılarının başka seçeneği yok, diğerleri ise yaşamlarını iyileştirmenin bir yolu olarak kendileri bu kararı alıyorlar. Birçok kadın, turizm endüstrisine hâkim olmasa da -seyahat acenteleri temsilcileri, gezi yazarları, uçuş görevlileri, zanaatkârlar, oda hizmetçileri olarak- bu endüstriyi biçimlendirmek ve geliştirmek konusunda aktif rol oynuyor.

Benzer bir biçimde, seyahat eden kadınlar yalnızca ayrıcalıklı kimseler değillerdir, ayrıca günümüzde bunlar sadece Batılı toplumlardan gelen kadınlar da değillerdir. Onlar -ya da onların anneleri- kendilerini sınırlayan, kadınların evlerinden öteye seyahat etme namusu varsayımlarına karşı sık sık mücadele etmişlerdir.

Genellikle nükleer kızışma ya da artan uluslararası borç tartışmalarına ayrılan örtülü ve ciddi ses tonları, turizm tartışmalarında pek sık kullanılmaz. Turizm, kamusal alanın askeri çatışma ve yüksek finansla ilgili olan uğraşlarına pek yakışmaz. Macera, zevk ve egzotiklikle ilgili eril fikirlerin içine nüfuz etmiş olsalar da, bunlar "özel" sayılırlar ve böylece uluslararası siyasetle ilgili tartışmaların dışında bırakılırlar. Yine de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, turizm endüstrisindeki planlamacılar, yatırımcılar, işçiler ve de turistlerin kendileri uluslararası siyaseti yeniden yapılandıran ve eşitlik içermeyen düzenler oluşturmuşlardır. Ve başarılı olmak için kadınlara bağımlıdırlar.

1980'lerin ortalarından bu yana küresel turizm işkolu, petrol endüstrisinden daha çok insan istihdam etti. Bu çalışanlar, her yıl uluslararası turist olmak için çantalarını toplayıp Berlitz yabancı dil kılavuzlarını cebine atan yaklaşık 200 milyon insana hizmet veriyordu.[1] Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2000 yılına gelindiğinde turizmin tek başına en önemli küresel ekonomik etkinlik haline geleceğini öngörüyor.[2]

Britanyalı kadının sömürü yerine kız kardeşliği ifade eden bir kartpostal bulmaya çalışırken yaşadığı bu ikilem, dört nala giden turist endüstrisinin dünyayı ister istemez daha eşit ya da daha uyumlu bir yer haline getirmiyor olduğu izlenimini bırakıyor. Charter uçuşları, kumsallardaki devre mülkler ve Himalaya trekking partileri kendileriyle birlikte zevk kadar iktidar da taşıyorlar. Turizmi destekleyenler hükümet gelirlerinin ve modernleştirici etkilerin artmasını örnek verirken; onları eleştirenler, turizmin bu kayda değer

gelişiminin zengin ve yoksullar arasındaki uçurumu azalttığını mı, yoksa büyüttüğünü mü sordular. Turizm endüstrisiyle birlikte gelen dövizin, yeni uçuş pistlerinin ve otellerin, ırksal gerilimlerin kötüleştirilmesi ve turizme sıklıkla eşlik eden diğer sorunları gerçekten yeterince telafi edip etmediğini sorguladılar.[3]

EKSİK ETEK VE TOPLUMSAL OLARAK CİNSİYETLENDİRİLMİŞ

Roma İmparatorluğu'na kadar uzanan bir siyasi tarihi olan turizm, hazzı daha az merkeze alıyor gibi görünen diğer seyahat biçimleriyle örtüşür. Özel hükümet görevlerini, askeri görev turlarını, iş yolculuklarını, bilimsel araştırmaları, zoraki göçleri - kadınlar ve erkekler bunların hepsini farklı yaşamışlardır. Bu farklı yaşama biçimleri de, günümüzün küresel turizm endüstrisinin ve onun ayakta tuttuğu uluslararası siyasi sistemin oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

Birçok toplumda kadın olmak, eve hapsolmak olarak tanımlanmıştır. Buna karşılık, erkeklik seyahat pasaportu işlevi görmüştür. Feminist coğrafyacılar ve etnograflar, pek çok toplumda kadınlar ve erkekler arasındaki temel farkın, "ev" olarak düşünülen bir yerden seyahat etme izni olduğunu ortaya çıkaran kanıtlar biriktirmişlerdir.

Kabul görebilecek bir erkek kavalyenin koruması olmadan seyahat eden ve "ev"in ideolojik korumasından uzaklaşarak seyahat eden bir kadın, muhtemelen "namussuz" olarak damgalanacaktır. Bu kadın, onurunu yitirme ve yaptığı seyahatlerde başına gelebilecek herhangi bir kötülük için suçlanma riskiyle karşı karşıya kalır. Kendi başına otostop yapmaya çalışırken saldırıya uğrayan bir kadına uygun görülen sempati eksikliğinin düşünülmesi gerekir: "Ne olmasını bekliyordu ki?" Bazı kadınlar, kendi meydan okuma jestleriyle, farkında olmadan namuslu kadınlık durumu ve coğrafi olarak hapsedilme arasındaki ataerkil bağlantıyı güçlendirebilirler. Kadınların çok gezmiş olan karavanlarının tamponlarının üzerinde bir etiket görünmeye başlamıştır: "İyi kızlar Cennet'e, kötü kızlar her yere gider."

Bunun karşısında, erkek evden ayrılıp kendi evini kurana kadar tam bir erkek olarak kabul edilmez. Bazı erkekler çiftliği terk eder ve iş bulmak için şehre ya da maden kasabasına gider. Öbür erkekler yanında yalnızca bir sırt çantası ve iyi bir çift botla otostop yapmak için yola çıkar. Ve yine diğerleri

"Donanmaya katıl ve dünyayı gör" çağrısına cevap verirler.

"Saçımı kestim ve cinsiyetimi ele verecek kadar büyük olmayan göğüslerimin zarar görmemesi için yeleğin içini pamukla kaplayarak kocamın takım elbisesini giydim. Peruğu ve bu iş için hazırlattığım şapkayı takarak dışarı çıkıp kendime gümüş kabzalı bir kılıç ve birkaç Hollanda gömleği aldım."[4] Böylece Christian Davies 1690'larda Britanya ordusuna yazılmak üzere yola çıktı. Eğer kadın olarak seyahat edemezse, erkek kılığına girerdi. Ancak Christian ve onun gibi kadınların hikâyeleri katıksız feminist isyan masalları değildir. Kadınlardan bazıları boğucu köy yaşamından kaçmak için denize kaçar ya da davulcu erkekler olarak orduya yazılırken, diğerleri kocalarını izleyen sadık birer eş ya da sevgili gibi davrandıklarını iddia ettiler. Bir kadının, bir savaş yarasının tedavisi ya da doğum sırasında kadın olduğu ortaya çıktığında aldığı ceza çoğunlukla bu kadının erkek kılığını ortaya çıkaran erkeklerin bu iki yorumdan hangisine inandığına bağlı olurdu.

Vita Sackville-West'in ayrıcalıklı bir geçmişi vardı, ama işçi sınıfından gelen kız kardeşlerini taklit ederek erkek kılığına girme yoluna başvurdu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, terhis edilen eski muharipler Avrupa'da sıklıkla rastlanan bir görüntüydü. Vita, 1920 yılında erkek gibi giyindi ve kadın sevgilisiyle birlikte aniden Paris'e kaçtı. Bu eril kamuflajın içinde kendini özgürleşmiş hissetti:

> akşamlar bizimdi. Asla, kimseye o zamanlarda yaptıklarımı anlatmadım. Bunu burada yazmak konusunda tereddütlüyüm, ama yazınam gerek... Erkek gibi giyindim. Bu kolaydı, çünkü kafama koyu bej renkli bir sargı doladım. Bu o günlerde çok alışıldık bir şey olduğundan, kimsenin dikkatini çekmedi bile. Yüzümü ve ellerimi kararttım. Başarılı olmuş olmalıyım, çünkü kimse bana merakla ya da şüpheyle bakmadı... On dokuz yaşlarında, dağınık, üniversite öğrencisi genç bir erkek gibi görünüyordum. Dairemize geri dönmek için Paris'in sokaklarında yavaşça yürüdüğümüz akşamları hiç unutmayacağım. Ben şahsen kendimi hiç bu kadar özgür hissetmemiştim.[5]

Daha yakın bir tarihte, kadınlar, evi terk etme düşüncesinin cazibesiyle, -kılık değiştirerek gizlenmeden- orduya katılmaya başladılar. 1967'de ABD hemşirelik teşkilâtına katılmaya karar veren yeni hemşirelik okulu mezunu Peggy Perri'nin ve en yakın kız arkadaşının aklındaki, Rusları ya da

Vietnamlıları öldürmek değil, evden ayrılmaktı. Peggy eski günlerini, "Pat ve ben evde yaşıyorduk ve ikimiz de perişandık. Annemin evinde kalıyordum. Mutsuzdum. Gerçekten çok mutsuzdum" diyerek hatırladı. "Pat ve ben herhangi bir yere gidip çalışabilme beklentisiyle hemşire olduk. Bir yerlere gitmek istiyorduk ve çok farklı bir şey yapmak istiyorduk." Peggy klasik bir "iyi kız" değildi. Sakız çiğner, partileri severdi. Ama namuslu bir genç kadın olma konumunu terk etmek istemedi. "Bizi ayakta tutacak türden bir yapının var olacağını bilmemiz gerekiyordu. Ordu tabii ki bunu vaat etti... Vietnam'a gitme fikrine bayılmıştım... gerçekten nereye gitmek istediğimi bilmiyordum. Dünyanın her yerine gitmek istiyordum." Sonunda istediği gerçekleşti. "Celp kâğıtlarımızı aldığımızı hatırlıyorum; annem beni büyük mağazaların hepsine alışveriş yapmaya götürdü. Pat ve ben yeni valizler aldık. Pat'inki çingenepembesiydi!"... Ocak ayıydı ve hafif elbiseler bulmak için tüm "deniz seyahati" dükkânlarına gitmemiz gerekiyordu. Herkesin tatilde deniz yolculuğuna gittiğini düşünmesini istiyordum."[6]

Kılık değiştirmeden geleneksel sınırları zorlayarak seyahat etmek için yola koyulan kadınların en ünlülerine artık "Viktorya dönemi bayan gezginler" deniyor. Çoğu Kuzey Amerika ve Avrupa beyaz orta sınıflarından geliyorlar. Onlar sadece erkeklere uygun olduğu düşünülen seyahatleri gerçekleştirmek için yola koyuldular. Beyazların on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başında dünyanın "meçhul" ve "medenileşmemiş" bölgeleri olarak kabul ettiği yerleri seçerek katı kadınlık kısıtlamalarına meydan okudular. İtalya ve Yunanistan gibi şık turistik mekkeleri tercih etmediler. Bu Viktoryen bayan gezginler macera istediler. Bu, imparatorluk ordularının ve kapitalist tüccarların yeni açtığı topraklara gitmek anlamına geliyordu.

Bir erkeğin koruyuculuğuna yeterince sığınmadan bu kadar uzun mesafelere seyahat etmeye cesaret ettikleri için bu kadınlara yaşadıkları dönemlerde şüpheyle yaklaşıldı. Kocaları misyonerler ya da bilim adamları olarak onlara eşlik etseler dahi, bu kadınlar kendi deneyimlerinin onlarınkinden ayrı olması konusunda ısrar ettiler. Çoğunun beyaz olması ve nüfusları beyaz olmayan kıtalara gitmeyi tercih etmiş olmaları gerçeği, seyahatlerini çevreleyen "egzotik" atmosfere eklendi. Mekân ve ırk bir araya geldiklerinde, kadınlar ve erkekler arasında, aynı sınıfa mensup olsalar bile farklı anlamlar kazanırlar.[7]

Mary Kingsley, Isabella Bird, Alexandra David-Neel, Nina Mazuchelli, Annie Bullock Workman, Nina Benson Hubbard gibi on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyıl başında yaşamış kadınlar, "maceracı" ve "kâşif"

kimlikler benimsediler. Her iki kimlik de tamamen erilleştirilmişti. Erkeklik ve keşif, erkeklik ve askerlik kadar birbirlerine sıkıca bağlanmıştı. Bu cüretkâr kadınlar bu ideolojik varsayıma karşı çıktılar, ama bizi bir yığın çelişkiyle de baş başa bıraktılar. "Namuslu" kadınların uzaklara seyahat etmeleri üzerindeki yasağa görünüşe göre bilinçli olarak meydan okumuş olsalar da bazı açılardan oldukça geleneksel bir görüntüye sahiplerdi. Bazıları kadınların oy hakkını reddettiler. Bazıları, macera yaşama hakkı üzerindeki ısrarlarının, yalnızca Viktoryen kadınlık fikirlerinin değil, Batı erkekliği ve Batı emperyalizmi arasında kurulan bağın da altını oyduğunu kabul etmeyi reddettiler.

Mary Kingsley şaşırtıcı bayan gezginlerden biriydi. Mary'nin babası bir kâşifti, erkek kardeşi ise bir maceracıydı. Mary 1862'de doğdu ve birbirine çok benzeyen hareketlerin -imparatorluğun genişlemesi ve kadınların kadınları eve hapsetmesi- Viktorya'nın İngiltere'sinde filizlendiği bir dönemde yetişti. Kaderinde yatalak annesine bakmak ve dünyanın her köşesini dolaşan erkek kardeşi için evin ışıklarını açık tutmak vardı. Ama Mary'nin başka fikirleri vardı. 1892 yılında, ilk Afrika seyahati için yola koyuldu. Yanında bir erkek kavalye olmadan seyahat etti ve Batı Afrika'nın iç bölgelerine doğru gitti. Çünkü "gerçek" maceranın kıtanın iç bölgelerinde gerçekleştiği düşünülüyordu. Sonraki yıllarda, işlerini sahillerde ve Afrika'nın nehirlerinde kuran Avrupalı erkek tüccarlara yardım etti. Onun Afrika toplumlarının ritüel fetişlerine dair yoğun bilgisi, British Museum'un erkekleri tarafından bile kabul edilmişti.[8]

Mary Kingsley ayrıca hareketli konferans ağının popüler konuşmacılarından biri haline geldi. Gerçekleştirdiği Afrika seyahatlerini ve Viktorya'nın imparatorluğunun yeni yeni nüfuz etmeye başladığı yerlerdeki yaşantıları dinlemek için İngiltere'nin her yerinden birçok hararetli dinleyici geldi. Birçok kadın, gezgin seyahatlerinin maliyetini kamuya açık konferanslarda konuşmalar yaparak karşıladı. Konferans ağı, evde kalan kadınların Britanya İmparatorluğu'yla ilgileneceği önemli bir ortam sağlamış olabilir. Mary Kingsley'den sömürge siyasetleri ve bunların yerel halklar üzerindeki sonuçlarını dinleyerek Britanyalı görevlilerin Afrikalı ve Asyalı halkların bu imparatorluğa en iyi nasıl ekleneceği üzerine yürüttükleri tartışmalara vekaleten katılabiliyorlardı.

Konferanslara giden kadınlar, siyasi anlamda Mary Kingsley'in kendisi kadar ilginçtir. Konuşmacı ile dinleyici, Britanya'nın emperyalizm kültürünün biçimlendirilmesine birlikte katkıda bulundular. Evlerine bağlı olan dinleyiciler, başka bir kadının kendi imparatorluklarının daha "egzotik" halklarına

yaptığı seyahatleri dinlediklerinde bir çeşit imparatorluk gururu geliştirirlerdi. Ve kendilerini sömürgeleştirilmiş kadınlar karşısında üstün hissetmelerini sağlayan bu kadınsı namusu kaybetme riski olmadan hayat bilgilerini arttırabilirlerdi. Bunun karşılığında, imparatorluğa dair merakları, Mary Kingsley'in toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş geleneği yıkmasının maliyetini karşılamasına yardımcı oldu.

Bir yüzyıl sonra New York'taki Amerikan Doğal Tarih Müzesi'ndeki (American Museum of Natural History) kütüphaneciler, bilimsel keşiflere katkıda bulunan bazı Amerikalı kadınların onuruna bir sergi açtı. "Saha Bayanları: Müzenin Adı Duyulmamış Kâşifleri" adlı sergi; Delia Akeley'i, Dina Brodsky'yi ve bilime yaptıkları katkı, amatör ya da sadece erkek kâşiflerin eşleri olarak görüldükleri için görmezden gelinen diğer kadın kâşifleri görünür kılmak üzere tasarlanmıştı. Sergi, Nadir Kitaplar Kütüphanesi'nin bekleme odasındaki sadece üç küçük cam çerçeveden oluşuyordu. İki kadın ziyaretçi solmuş günlükleri ve mektupları okumak için cama dikkatlice baktıklarında, çok uzakta olmayan bin yıllık dinozorların etrafında koşuşturan okul çocuklarının çığlıklarını duyabiliyorlardı. Ama burada meraklı kalabalıklar yoktu. Buranın tek ziyaretçileri onlardı. Kendilerini bu gösterişsiz serginin önünde duruyor bulmakla ilgili bir şey, bu yabancıları karşılıklı birkaç laf etmeye teşvik etti. Müze için topladığı dev fildişlerinin arasında gururla duran Delia Akeley'in bir fotoğrafına baktıklarında, bir kadın şöyle dedi: "Benim bir arkadaşım kâşif olmak istemişti, ama gerçeklere karşı koyamayarak kütüphaneci olmakla yetindi."

Müzeye katkıda bulunanların bir kısmı belli bir bölgeye seyahat eden ilk beyaz kadınlardı. Bu durum onların seyahatlerine daha büyük bir önem atfeder gibi göründü. Tarihçiler genelde sanki bir yerin derinden dönüştürülmesine neden olmuş gibi "ilk beyaz kadın"ın bir yere ne zaman ayak bastığını not edilecek kadar önemli buluyorlar. Beyaz bir kadının o yere ayak basması, o yerin uluslararası sisteme eklemlenmesini sağlayacaktı. Eğer beyaz bir kadın gezgin böyle bir yere ulaşabildiyse, beyaz eş ya da beyaz turistde geldiği yolun çok gerisinde kalamazdı, değil mi?[9]

BİR İLERLEME DÜNYASINDA KADINLIK

Dünyanın hem sıradan insanlar hem maceracılar tarafından ele geçirilmek için var olduğu fikri, turizmin bir endüstri olarak gelişmesiyle birlikte ortaya

2. Delia Akeley Amerika Doğal Tarih Müzesi için Afrika'ya yaptığı bir seyahatte. (foto: Carl Akeley/ Amerika Doğal Tarih Müzesi, New York)

çıktı. Müzeler ve gezi konferanslarıyla birlikte dünya fuarları bu fikri beslediler.

Fuara giden biri, kendi ülkesini terk etmeden Filipinler, Alaska, Japonya ya da Hawaii'yi "ziyaret etme"yi seçerek dünyanın ücra köşelerini tecrübe etmesi mümkündü. 1876 ile 1916 yılları arasında sadece ABD'de bir milyona yakın kimsenin dünya fuarlarını ziyaret ettiği tahmin ediliyor.[10] Dünya fuarları popüler eğlenceden daha da fazlası olmak için tasarlanmışlardı. Onları planlayanlar, halkın endüstrileşen ve sömürgeleşen bir küresel girişim hayal etmesine yardımcı olmak niyetindeydiler.

Tüm dünya fuarlarının merkezinde ilerleme, küresel ilerleme fikri yer alır. Fuar yatırımcıları, bu fikrin en iyi şekilde, "medenileşmemiş" ve "me-

denileşmiş" kültürler arasında belirsizliğe yer bırakmayan ayrıntılı karşılaştırmalar yaparak kutlandığına inanıyorlardı. Fuar tasarımcıları iki aşırı uç arasına -görünüşe göre, medeniyete giden yola önceden girmiş bulunan- Afro-Amerikan ve Yerli Amerikan kültürleri yerleştirdiler. Ziyaretçilerin egzotik bulacağını düşündükleri karmaşık sahneler düzenlediler. Anlatmak istediklerini göstermek için Samoa ve Filipinler kadar uzak bölgelerden kadınlar ve erkekler ithal ettiler. Fikirlerini toparlamak ve otantikliği garanti altına almak için yeni filizlenmeye başlayan antropolojiyi yardımlarına çağırdılar. Sonunda fuar tasarımcıları güya modernlik cetvelinin karşıt uçlarında olan kültürlerin klişeleri olan canlı kartpostalları yarattılar.

İlerlemenin kutlanmasında egzotik ortamlarındaki yerliler, son teknolojik buluşların sergileri kadar önemliydiler. Basit bir Samoa köyüyle, güçlü ve parıldayan bir lokomotif arasında yürümek, fuar ziyaretçilerine neşelendirici bir kaçınılmaz ilerleme hissi verirdi. Burada ima edilen, küreselleşmiş ilerleme yürüyüşünün başını Amerika'nın -veya Fransa ya da Britanya'nın- çekiyor olmasıydı. Çünkü sömürge deneyiminden en çok etkilenen kültürler, fuarın ilerleme cetvelinde en fazla yol almış olanlardı. Fuar senaryosuna göre, dünyanın ilkel halkları imparatorluğun yönetiminde aydınlık medeniyet yoluna er geç koyulacaklardı. Dünya fuarı karmaşık bir uluslararası siyasi kozmolojiyi ifade ediyordu.

Ancak süreci götüren ve umut ve cesaret verici karşılaştırmaları formüle eden, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş Amerika ve toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş Britanya'ydı. 1898 yılında bir *Omaha Bee* muhabiri Trans-Mississippii ve Uuslararası Sergi'yi tarif ederken bu ruhu yakalamıştı:

> Beyaz adamın bu her zaman dehşetli ve kalıtsal düşmanlarının, cesaret, erkeklik ve som gümüşten dürüstlükle kurulan mimari ihtişam çerçevesinde kamp kurduğunu görmek, büyüyen erkek ve kız çocuklara bir ders verecektir. Bu ders, ABD'nin henüz yerleşmediği ve kültürünü aşılamadığı sömürgeleri Yıldızlarla Pullanan Bayrak'ın* mücevherleri haline geldiği zaman meyvesini verecektir.[11]

Yıl 1898'di. ABD hükümeti imparatorluğunun elinin uzandığı toprakları genişletiyordu. Amerikalı erkekler İspanyol, Kübalı ve Filipinli birlikleri yenerek erkeklik güçlerini kullanıyorlardı. Bu süreç sırasında da endüstrileşmenin

* ABD bayrağı için kullanılan takma adı (ç.n.).

ve şehirli orta sınıf yaşam tarzlarının yükselmesinin, bazılarının korktuğu gibi beyaz Amerikalıların erkekliğini zayıflatmadığını ispatlıyorlardı. Birkaç on yıl içinde Amerikalılar artık Kübalı dansçı ya da Filipin köylerinin fuar sergileriyle tatmin olmak zorunda kalmayacaklarlardı. Bu ülkeler, Amerikalı zevk avcılarını cezbetmek için, Amerikan erkekliğinin medenileştirici bir çeşidinin yarattığı dünya çapında ilerleme sayesinde turist otellerini, tatil köylerini ve gazinoları inşa etmiş olacaktı.

Bu dönemdeki dünya fuarları, beyaz erkeğin erkekliğinin medenileştirici imparatorluk misyonunu ateşlediğine ve buna karşılık olarak, bu amaçlanan imparatorluk misyonunun da ulusun erkekliğini yeniden canlandırdığına dair vaazlar veriyordu. Dünya fuarları aynı zamanda kadınların evcilleştirilmesinin eril misyonun itibarının bir kanıtı olarak göstermek için tasarlanmışlardı.

Böylece, ziyaretçilerin dünya fuarlarından edineceği karşılaştırmalar ve dersler, erkeklik kadar kadınlığı da biçimlendirmiş oldu. Kadınlar seyredenler ve seyredilenler oldu. Niyet, beyaz kadınların, fuardan medeniyetin nimetlerine minnettar olma duygusuyla ayrılmalarıydı. Onlardan, vahşilikten medeniyete geçişi, oy hakkı ya da ekonomik bağımsızlık bağlamında değerlendirmeleri beklenmiyordu. Bir ucunda evcilleştirilmiş namusun, diğer ucundaysa ağır ameleliğin bulunduğu bir ölçü benimsemeleri bekleniyordu. "Vahşi" erkeklerin fazlasıyla çalıştırdıkları kadınlarına nasıl davrandıklarına bakan beyaz erkekler, aileyi korumak ve geçindirmek gibi medeni rolleri nedeniyle kendi kendilerini tebrik edebilirlerdi. Samoalı, Filipinli ve diğer sömürgeleştirilmiş kadınlar olmasa, ne erkek ne de kadın fuar ziyaretçileri, bu yeni ortaya çıkmaya başlayan dünyadaki konumları konusunda bu kadar kendilerinden emin olamazlardı.

Bazı Amerikalı kadınlar dünya fuarını, kadınların ulusun ilerlemesindeki özel katkılarını göstermenin mükemmel bir alanı olarak gördüler. 1876'daki Amerika Yüzüncü Yıl Fuarı'nda Kadınların Pavyonu yer aldı. Bu pavyon, dünyanın her yerinden kadınların sanat ve zanaat eserlerinin yanı sıra yeni ev içi bilimi kavramını kutladı. İlerleme, teknoloji ve kadınsı ev içi alanı, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş medeniyetin gözden geçirilmiş bir uyarlamasında bir araya getirilmişti. 1893'te, Kolomb'un Amerika'yı keşfinin dört yüzüncü yıldönümünü anmak için Chicago'da büyük bir fuar düzenlenecekti. Oy hakkı savunucularından Susan B. Anthony, kadınların 1876 yılındaki gibi tertibin dışında tutulmaması için çalışan bir girişimin başını çekti. ABD Kongresi bunu, 1893 Kolomb Sergisi'nin tasarlanmasına katılacak olan Bayan Yöneticiler Kurulu'nun kurulması emrini vererek

cevapladı. Kurul, Kadınların Binası'nın kurulmasına karar verdi. Bu, fuarın en büyük ve en etkili binalarından biriydi ve 23 yaşındaki kadın mimar Sophia Hayden tarafından tasarlanmıştı. Ama Kadınların Binası ve onun sergileri, fuarın temelini oluşturan mesaja meydan okumadı. Bu büyük projeyi sırtlanan beyaz kadınlar hâlâ misyonlarının, Amerikan kadınlarının kadınların ev içindeki koşullarını iyileştirmek konusunda öncülük yaptığını sergilemek olduğuna inanıyorlardı. Kadınların Binası, kadınların yükünü hafifletebilecek en son tarihli ev teknolojisi sergileriyle doluydu. Bunlar fuarın dolaylı olarak göz yumduğu ırk hiyerarşisine de meydan okumadılar. Chicago sosyetesinden zengin birinin başkanlık ettiği Bayan Yöneticiler Kurulu, etkili herhangi bir göreve Siyah bir kadının atanması teklifini reddetti.[12]

NAMUSLU KADINLAR İÇİN PAKET TURLAR

Turizm fiziksel hareket olduğu kadar ideolojidir de. Endüstriyel ve bürokratik hayatla ilgili fikirlerin bir paketidir.[13] Erkeklik, eğitim ve zevkle ilgili bir varsayımlar kümesidir.[14]

Turizm her zaman erkeklik ve kadınlıkla ilgili varsayımlara bağlı olmuştur. Kadınlar çoğu zaman egzotikliğin mükemmel birer örneği olarak gösterilir. Birçok erkek açısından, kadınlar yaşanacak şeylerdir. Kadınların kendi yaşadıkları deneyimleri yoktur. Eğer kadınlar farklı bir kültürden geliyorlarsa, erkek turist, medeniyetin sınırlamalarından sıyrılabileceği bir bölgeye girdiğini, evdeki namuslu kadınların dayattığı davranış standartlarından kurtulduğu bir yerde olduğunu hisseder.

Thomas Cook belki de dünyayı namuslu kadın turist için güvenli bir yer haline getirdiğinden itibar görmeyi hak eder. 1841'de İngiltere'de yaşanan bir yaz gecesinde, alkol karşıtı bir cemiyetin toplantısına yürüyerek giden Thomas Cook, bir sonraki toplantı için bir tren kiralama fikri geliştirdi. Böylece katılımcılar tek bir trene binebilecekler, daha düşük bir ücret ödeyecekler ve toplantılarına giderken, "jambon, ekmek ve çay" ikramları arasına serpiştirilmiş, içkinin kötülüklerine karşı uyarıcı sözler dinleyeceklerdi. Bu ilk gezi için 570 kişi kaydoldu.[15]

Thomas Cook başlangıçta öncelikle kendisi gibi çalışan erkeklerle ilgiliydi. Onlara alkol içermeyen bir eğlence sunmayı istedi. 1851'de erkekleri Londra Sergisi'ne yaptığı tura katılmaya çağırdı:

> Bir kısmınız, "sizinle yapacağımız ziyaret neye yarayacak, bunun bize faydası nedir" diye soruyorsunuz... Ben soruyorum, sizin çıraklığınız neye yaradı? Bu sizi toplumun daha faydalı üyeleri haline getirdi mi?... Bu, Sergi'yi ziyaret eden adamla, etmeyen adam arasındaki fark olacaktır -biri gören gözleriyle kör olur, diğeri ise görmenin zevkini tadar ve dünyanın diğer yerlerindeki işçi arkadaşlarının emekleri ve becerilerine hayran olur.[16]

Cook, ancak sonraları paket turların çalışan erkeklere ve onların eşleri ve çocuklarına ve en sonunda da ailenin erkek bir üyesi olmadan seyahat eden kadınlara cazip geleceğini anladı. 1850'lere gelinene kadar Britanya'nın en maceraperest orta sınıf kadınları kendi gelirlerini kazanmaya ve Batı Afrika olmasa da en azından Almanya'ya zevk için seyahat etmeyi düşünmeye başladılar. Yine de evlenebilmek için namuslarını korumaları gerekiyordu, dolayısıyla onurlu bir adamın rehberlik ettiği bir tur arıyorlardı. Alkol karşıtı Thomas Cook tam da bu hizmeti sunuyordu. Kadınların namuslu bir seyahat talebindeki iş potansiyelini, ancak 1855 yılında dört kız kardeşten -Sulfolk'lu Matilda, Elizabeth, Lucilia ve Marion Lincolne'den- bir mektup alınca fark edebildi. Lincolne kardeşler büyük, alkol karşıtı bir orta sınıf aileden geliyorlardı. Hepsi yirmili yaşlarında ücretli işlerde çalışmışlardı ve zevk için harcayacak paraları vardı.[17] Ren Nehri'nin ve Avrupa kıtasının şehirlerinin güzellikler hakkında okumuşlardı, ama buralara nasıl gidebilirlerdi?

> Yalnız ve korunmasız kadınlar evden 600 ya da 700 mil uzağa nasıl gidebilirlerdi? Ancak birçok lehte ve aleyhte görüşten sonra bu fikre ısınmaya başladık ve kendimizi rehberlere danışır, rehber kitaplarını arar, tasvirler okur, notlar alır ve Bay Cook'la mektuplaşır durumda bulduk... Doğru, muhalefetle karşılaşmadık da değil - yalnız gitmenin bayanlar için uygun olmayacağını söyleyen bir dost - çok başına buyruk olduğumuzu düşünen bir centilmen... Ama Bay Cook'la yaptığımız bir görüşme bir şekilde tereddütlerimizi giderdi ve hemen kendimizi onun bakımına bıraktık.
>
> Dostlarımızın birçoğu bizim, bir koruyucu akraba olmadan İngiltere kıyılarını terk ederek ve Viktorya'nın egemenliğinde olmayan yabancı topraklara dalarak fazla maceracı ve başına buyruk davrandığımızı düşünüyordu. Ama biz yalnızca bunun bu türden son gezintimiz

olmayacağını umut ettiğimizi söyleyebiliriz. Bay Cook gibi bir rehber ve muhafızla her yere gitmeyi göze alabilirdik.[18]

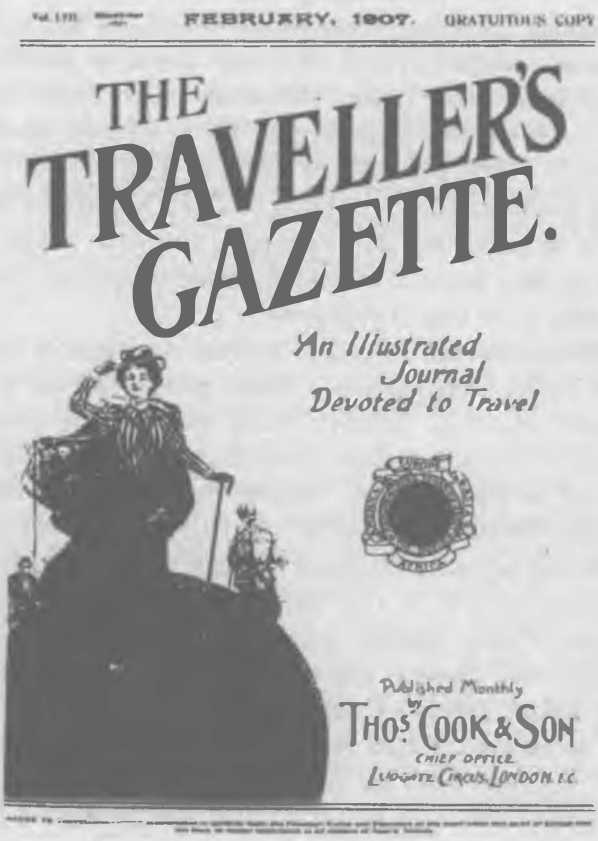
Cook, Matilda ve kız kardeşlerinin mektubuna o kadar şaşırmıştı ki, ilanlarında bundan pasajlar yayınlamaya başlayarak doğrudan kadınlara seslendi. 1907 yılında, şirketin dergisi *Traveler's Gazette*'in kapağında dünyanın üzerinden geçen dinç bir kadın resmi bulunuyordu.

Günümüzde paket tur tatili, uluslararası ekonominin en başarılı şirketlerinden bazılarının kârlı bir malıdır. Britanya'da nüfusun yüzde 40'ı yıllık tatili karşılayamaz, ama üst-orta sınıfın üçte biri yılda iki ya da daha fazla kez tatile çıkar. Şimdi Britanya'da yılda toplam 1,3 milyar pound değerindeki 12,5 milyondan fazla paket tatil satan 700 tur operatörü bulunuyor. Müşterilerin çoğu Akdeniz, Britanya ve Avrupalı tur şirketlerini seçerken, şirketler müşterilerini daha uzaklara, Kuzey Afrika, Kuzey Amerika ve Karayipler'e seyahat etmeye teşvik ediyorlar.[19]

Japon hükümet görevlileri, dış ülkelere yapılan seyahatin 1990'larda ülkenin en çok gelişen endüstrilerinden biri olacağını tahmin ediyorlar. 1987 yılında Japonların yalnızca yüzde 5'i yurtdışında tatil yapsa da, JTB ve Kinki Nippon Tourist Agency gibi büyük turizm şirketleri çoktan dış ülkelere yapılan seyahati 16 milyar dolar değerindeki bir işe çevirmiş durumda. Günümüzde Japon turistlerin üçte biri paket turlarda seyahat ediyorlar. Bu turlardan en çok adı çıkanlar işadamı gruplarını Güney Kore, Filipinler ve Tayland'a götüren seks turlarıdır. Ama ülkenin ikinci büyük turist pazarını çalışan bekâr kadınlar oluşturuyor. Bunlar Japon turistlerinin yüzde 18 kadarıdır. En gözde mekânları Hong Kong, Hawaii ve California'nın dükkânları ve plajları.[20]

KALKINMA İÇİN TURİZM FORMÜLÜ

Turizm, başlangıcından bu yana küresel bütünleşmeyi harekete geçiren önemli bir güç olmuştur. Diğer yatırım biçimlerinden daha çok, bir ülkenin dünya toplumuna girişini simgelemiştir. Yabancıların mülkündeki maden ocakları, askeri ileri karakollar ve müze keşifleri daha önce "uzak" sayılan toplumları uluslararası sistemin içine, çoğunlukla da eşit olmayan koşullarla çekmişti. Turizm, siyasi anlamda daha yoğun bir samimiyeti gerekli kılar. Çünkü bir turistten yabancı bir dili öğrenmesi ya da yerel âdetlere uyum sağlaması

3. Thomas Cook'un ilk tatil broşürlerinden birinin kapağı, 1907
(Thomas Cook Arşivi, Londra)

veya maceracı ve cesur olması beklenemez. Talep edilen neredeyse tek şey, o yerin farklı gelen yerel parasını kavramaktır. Bir hükümet turizmi en büyük endüstrilerden biri olarak teşvik etme planını açıkladığında, uluslararası teknotratların böylesi bir memnuniyet göstermelerinin sebebi belki de budur. Çünkü böylesi bir siyaset, seyahat ettikleri zaman siyasi istikrar, güvenlik ve cana yakınlık isteyen yabancıların beklentilerini karşılama isteğini gösterir. Kalkınma için turizmden gelecek olan paraya bel bağlamaya karar veren bir hükümet, kendi başına seyahat eden bir kadının bile kendini evinde hissetmesini sağlayacak kadar uluslararası itaatkârlığa sahip olma kararını almış bir hükümettir.

Kitlesel turizm İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra seçkin seyahati yakalamaya başladığında, seyahatlerin çoğu Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da ve bunların arasında gerçekleşiyordu. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, turistlerin yüzde 8'ini, tatilde Üçüncü Dünya ülkelerine seyahat eden Kuzey Amerikalılar ve Avrupalılar oluşturuyordu. Bir on yıl sonra bu rakam yüzde 17'ye ulaştı.[21] Yaklaşık on yıl önce tatilde sıcaklık arayarak Cod Burnu ya da Florida kıyılarına gitmeyi düşünen orta sınıf Kanadalılar artık Bahama Adaları'na da gidebilirler. Aynı durumdaki Fransızlar tatilde Nice yerine Tunus ya da Fas'ı da tercih edebilirler. İskandinavyalılar, Costa del Sol yerine Sri Lanka ya da Goa'yı yeğliyorlar.

Üçüncü Dünya görevlileri ve onların Avrupalı, Amerikalı ve Japon bankacıları hevesli turizm propagandacıları haline geldiler. Turizm günümüzde, yoksul ülkelerin yoksulluğu, fazlasıyla ihtiyaç duyulan dövizi çeken bir ırıknatısa dönüştüren bir endüstri olarak destekleniyor. Çünkü yirminci yüzyılın sonunda yoksul bir toplum olmak, "bozulmamış" olmak anlamına geliyor. Turizm, sömürge döneminden kalan tek mala bağımlılığa bir alternatif olarak öne çıkıyor. Güneş peşindeki yabancılar muzların yerini alıyor. Hilton'lar şeker fabrikalarının yerini alıyor. Gulf and Western ya da Castle and Cook gibi çokuluslu şirketler sahip oldukları arazileri büyük tatil sitelerine dönüştürüyor ya da onları elden çıkararak işletmecilere satıyorlar. 1980'lerin ortalarına gelindiğinde, turizm, Dominik Cumhuriyeti'nin en önemli dış gelir kaynağı olan şekerin yerine geçti. Turizm Jamaika'da, en önemli döviz kaynağı olan boksiti geçti. Karayipli kalkınma görevlileri, bölgenin yılda 10 milyondan fazla ziyaretçisiyle belli başlı turizm rakipleri olan Hawaii ve Meksika'yı geçtiğini mutlulukla bildiriyor. Ama, endişeleri gidererek, sayıları hızla artan yeni otel inşaatlarının Karayip adalarını beton cangıllara çevirmediğini ekliyorlar: "Adaların birçoğu cazibeleri tehdit altına girmeden daha fazla otel ve tatil sitesi inşa edilebilecek vahşi ve az nüfuslu yerlerdir."[22]

Gerçekte belki de turizm, yoksul uluslar için yeni bir bağımlılık türü yaratıyor. Günümüzde turizm Tunus için 40.000 kişinin istihdamı anlamına geliyor ve ülkenin en büyük döviz kaynağı durumunda. Porto Riko, Haiti, Nepal, Gambiya ve Meksika gibi ülkeler, yabancı turistlerin talep ettiği türden tesisleri inşa etmek için milyonlarca dolarlık kamu fonlarını harcayarak bütün yatırımlarını turizme yatırdılar. Bu ülkelerdeki görevliler turizmin her şeyden önce ülkelerini borçtan kurtaracağını umuyorlar. Uluslararası borç siyaseti ve uluslararası zevk arayışı, 1990'lara girdiğimiz şu günlerde sıkı sıkıya birbirleriyle kenetlenmiş durumda.[23]

Turizme bel bağlayan borç içindeki hükümetlerin arasında daha önce bundan en çok şüphe duyanlar da var. Bunlar, özellikle de "kalkınma" ulusal egemenliğin korunmasını içeriyorsa, bunun gerçek bir kalkınma yolu olup olmadığında şüpheliydiler. Küba, Tanzanya, Kuzey Kore, Vietnam ve Nikaragua günümüzde turizme karşı eskisinden daha sıcak bir tavır benimseyen görevliler tarafından yönetiliyorlar. Hâkim görüşe sahip uluslararası gözlemciler bunları övüyor ve onlara "pragmatik" olduklarını söylüyor, çünkü bu ülkeler uluslararası borcun azaltılmasını ve döviz kazanımını siyasi gündemlerinin merkezine koyuyorlar.[24]

Kalkınma ve ekonomik büyümeyi turizmle tetikleme mantığına olan bu inanç, hafta sonu eklerindeki tüm sayfa renkli ilanların temelini oluşturuyor. Gezginleri güneşli plajlara ve romantik tarihi eserlere çeken bu ilanların çoğu hükümetin turizm ofisleri tarafından tasarlandı ve masrafları onlar tarafından karşılandı. Bu bürokratik acentelerin çoğu, cazip görünmek ve amaçlarına ulaşmak için kadınlık, erkeklik ve heteroseksüelliğe bağımlı durumdalar. Tercih edilen görüntüler, polis ya da asker üniformaları içindeki yerli erkekler ve renkli köylü giysileri içindeki -ya da nerdeyse çıplak yerli kadınlar. Yerli erkekler erkeklikleri içinde militarize edilmişler, yerli kadınlar ise kadınlıkları içinde misafirperver ve elde edilebilir durumdalar. Cayman adaları Turizm Bakanlığı *New York Times*'ın Ekim 1987 tarihli "Kültürlü Gezgin" ekinde pahalı bir ilan yayınladı. Bu ilanda, beyaz bir çiftin geniş ve kumlu bir plajda çekilmiş resmi vardı. Altında, yerel hayattan ve turizm etkinliklerinden küçük enstantaneler yer alıyordu: turistler, alışveriş yapan, yüzen, yemek yiyen beyaz çiftler olarak; yerel halk ise geçit törenindeki üniformalı adamlar ve okuyucuya gülümseyen bir siyah kadın olarak resmedilmişti. Kadının kafasının üstünde, "Bizi tanıyan sever" yazan bir manşet yer alıyordu.

UÇUŞ GÖREVLİLERİ VE ODA HİZMETÇİLERİ

Bir hükümet şirketi olan Singapur Havayolları, oldukça belirsiz bir etnik gruptan olan Asyalı bir kadını gösteren katlanmış iki sayfadan oluşan bir reklam yayınlar. Kadın Çinli, Hintli ya da Malezyalı olabilir. Sisli, flu, izlenimci bir resmi çağrıştıran bir yerde durur, elinde tek bir nilüfer tutarak çekingen bir şekilde okuyucuya bakar. Havayollarının ücretleri ya da güvenlik kaydına dair bir bilgi yoktur, sadece ince bir yazıyla şu mesaj iletilir: "Singapurlu Kız...Uçmak için müthiş bir yolsun."

Okyanuslarda ve göklerde: uluslararası iş yolcuları erkeklerdir, hizmet personeli ise kadınlar. ABD'deki uçuş görevlileri 1970'lerde örgütlenmeye başladılar ve kendilerini uçan Playboy tavşancıklarına çevirdiğini düşündükleri üniformaları giymeme hakkı kazandılar. Ama günümüzde uçuş görevlisi olarak çalışan kadınların çoğunun arkasında henüz güçlü sendikalar bulunmuyor. İşverenlerinin, uçuş görevlilerinin yalnızca çalıştıkları havayolu şirketini değil, ulusun kadınsı özünü de temsil etmesi arzusu ile karşı karşıyalar. Çünkü bu ayrıksı kadınlık, uçuş görevlisinin hükümetinin ve işvereninin gözünde en büyük cazibe kaynağıdır. Bir Sri Lanka havayolu şirketinin reklamında, "Sizin işiniz işken... bizim işimiz zevktir" yazıyor.[25]

Havayolları, bayrağı daha eski okyanus aşırı yolcu gemisi şirketlerinden devraldı. Bir zevk kavramı oluştururken kârlarını da arttırmak için ırksal ve toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş bir işbölümünü ilk kullanan onlardı. Başlangıçta, okyanus aşırı yolcu gemisinde, sınıf ve ırka göre derecelendirilmiş olan mürettebat erkeklerdi. Beyaz görevliler yolculara hem yetenek hem de romantizm sunmak durumundaydılar. Şirket bir yandan yemek odalarında ve güvertenin alt kısmında hizmet veren Endonezyalı, Filipinli ve diğer ırklardan erkeklere, daha az ücret verirken, öte yandan da rahatlatıcı bir küresel hiyerarşiyi yansıtıyordu. Şirket yöneticileri kadın yolcuların kadınlar tarafından hizmet görmek istediklerini fark ettiklerinde mürettebatın kadın üyelerinin sayısı da arttı. Elaine Lang ve Evelyn Houston 1930'larda, sahilde iş bulmanın zor olduğu bir dönemde *Empress of Scotland*'da çalışmak üzere kaydolmuş az sayıdaki Britanyalı kadından ikisiydi. Hostes olarak, aşama aşama yükselerek, ama zaman geçtikçe geminin tamamen erkeklerden oluşan teşkilâtına katılmanın imkânsız olduğunu anlayarak çalıştılar. En büyük umutları dümendeki yolcular yerine birinci sınıf yolculara hizmet vermekti: "çalış ve yat, çalış ve yat; hepsi buydu". Günümüzde yüzlerce kadın, gelişen yolcu gemisi endüstrisinde hizmet personeli olarak işe alınıyor. "Aşk Gemisi" cinsiyetçi işbölümü sayesinde hâlâ su yüzünde tutuluyor.[26]

İnsanlar tatile gittiklerinde, can sıkıcı ev işlerinden kurtulmayı umuyorlar. Turist olmak, yatağınızı başka birisinin yapması anlamına geliyor. Dolayısıyla oda hizmetlileri, kadın garsonlar ve ahçılar da, uluslararası turizm endüstrisi -ve onu destekleyen resmi umutlar- şeker işçileri ve madencilerin sömürge endüstrileri için olduğu kadar vazgeçilmezdir. Yine de oda hizmetçisi farklı görünür. Muz ya da şeker plantasyonundaki düşük ücretli, fazlasıyla çalıştırılan erkek işçinin bile büyük bir bıçağı, bir güç duygusu vardır

ve işini erkeksi bir iş olarak algılar. Birçok milliyetçi hareket, sömürülen erkek plantasyon işçisi imgesini sahiplenmiştir; o, ulusal egemenliğin yokluğunu temsil etmektedir.

Yabancı bankaların ve kendi hükümetlerinin dayattığı turizme bağımlı siyasetler karşısında alarma geçen milliyetçi liderler, ezilen oda hizmetçisi simgesi etrafında örgütlenmeye pek gönüllü değillerdir. Milliyetçi hareketlerin içindeki erkekler, bıçak savuran erkeklerin beyazların bir tatil yerinde tepsi taşıyan garsonlara dönüşmesine hiddetlenmeyi daha kolay bulurlar -o, erkeklik onuru yerle bir edilen bir erkektir. Karayipli milliyetçiler, hükümetlerinin turizm yanlısı siyasetlerinin toplumu bir "komi oğlanları ulusu"na çevirmesinden yakındırlar. "Oda hizmetçileri ulusu" onların kulaklarına, harekete geçirici bir söz gibi çalınmaz. Sonuçta ücretsiz tarım işçisinden otel temizlikçisine dönüşen bir kadın kadınlığından, bir şey kaybetmemiştir.

Gerçekte, turizm komi oğlanlarına bağlı değildir. Turizm, ekonomistlerin "yoğun emek" endüstri dedikleri şeydir. İnşaat ekibi, uçaklar, donmuş portakal suyu galonları ve her şeyden önce de para veren müşterilere kıyasla daha çok sayıda bir çalışan oranı gerektirir. Turist olarak gelen insanlar çok fazla hizmete ihtiyaç duyar ve bunu talep eder. Diğer yoğun emek endüstrilerde de -giyim, sağlık, çocuk bakımı, gıda ve elektronik montaj- olduğu gibi, mülk sahipleri para kazanır ve hükümetler vergi elde eder. Bunun için ise, işe almaları gereken görece çok sayıda işçinin ücret ve sosyal sigorta, emeklilik fonu, diğerlerinin de maliyetini düşük tutmuşlardır.

İşverenler on sekizinci yüzyıldan bu yana yoğun emek endüstrilerde çalışan işçilerin maliyetini asgariye indirmeye çalışmışlardır. Bunun için de çoğu işi "özel yetenek gerektirmeyen", "kalifiye olmayan", başka bir deyişle, işçilerin nasıl yapılacağını doğal olarak bildiği iş olarak tanımladılar. Çoğu toplumda, kadınların temizlik yapma, çamaşır yıkama, yemek yapma ve servis yapmayı doğal olarak becerebileceği varsayılır. Turizm şirketlerinde bu işlerin titizlikle yapılması gerektiğinden bu işleri kadın işi olarak tanımlayarak emek maliyetlerini düşük tutabilirler. Karayipler'de, 1980'lerin başlarında, turizm işçilerinin yüzde 75'i kadındı.[27]

Hawaii'liler, Amerikalıların ve Japonların sahip olduğu otelleri "yeni plantasyonlar" olarak adlandırıyorlar: Kafkasyalı erkekler otel yöneticileri, Hawaii'li erkekler ve kadınlar eğlendiriciler, Hawaii'li erkekler yolcu otobüsü sürücüleri ve Filipinli kadınlar oda hizmetçileri. Çin'de, Mao dönemi sonrasındaki görevliler yabancı endüstriyi ve dövizi çekmeye hevesliler.

Dolayısıyla elektronik, tekstil ve diğer ihracat fabrikalarına ayrılan sahil kıyılarına yeni otellerin inşa edilmesini onaylıyor ve yöneticilerin işçi çalıştırmasına yardımcı oluyorlar. Shenzhen'in yeni Bamboo Garden Hotel'i toplam 360 işçi çalıştırıyor; bunların yüzde 80'ini kadınlar oluşturuyor.[28]

Marcos ve Aquino rejimleri sırasında fazlasıyla ihtiyaç duyulan dövizi kazanmak için turizme bel bağlayan Filipinler'deki Manila Garden Hotel 300'ü kadın olmak üzere toplam 500 işçi çalıştırıyordu. Ama burada farklı bir şey var. İşçileri, bağımsız bir sendika olan Filipinler Ulusal Otel, Restaurant ve Birleşik Endüstriler İşçileri Sendikası temsil ediyor ve sendika eşit sayıda erkek ve kadın temsilciye sahip. Kadınların, 1986'da Marcos rejiminin devrilmesinde etkili olan yaygın siyasi hareketlenmesinin sonrasında, sendikadaki kadınlar Çalışan Kadınlar Konseyi'ni kurdular. Otelin gıda bölümünde çalışan ve bekâr bir anne olan Beth Valenzuela, Manila Garden Hotel'in aktif kadın sendikacılarından biri. Filipinli bir muhabire, Kadın Konseyi'ni, kadın otel işçileri için özel önemi olan konuların araştırıldığı ve tartışıldığı bir yer haline getirmeyi umduğunu söyledi. Konsey ayrıca kadın sendika üyelerine, geçmişte "erkeklerin kıskançlıkla kendi tekellerinde tuttukları" halka hitabet ve karar alma konularında eğitim verecekti.[29]

Britanya'da da muhafazakâr hükümet turizmi büyüme endüstrisi olarak ilan etmişti. 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında, turizm şirketleri, özellikle de Kuzey'in durgun endüstriyel bölgelerinde yılda 45.000 yeni iş yaratıyorlar. Her iki haftada bir yeni bir müze açılıyor: terk edilen çelik fabrikaları, "miras endüstrisi"nin bir parçası haline geliyorlar. Ama turizmle ilgili işlerin çoğu yarı zamanlı ve mevsimlik ve çok az ilerleme fırsatı sunuyor. Bu aynı zamanda bu işlerin kadınlar tarafından doldurulması anlamına da geliyor. Yine de, ekonomik canlanma için turizm formülünü eleştiren bazı Britanyalılar, yarı zamanlı ücretle geçinme mücadelesi veren kadından çok, eski çelik işçisinin eğlence parkında "pamuk helva" satarak erkekliğinden taviz vermesi fikrine üzülüyorlarmış gibi görünüyor.[30]

ULUSLARARASI SİYASETTE SEKS TURİZMİ

Pat Bong, Bangkok'ta yabancı erkeklere hizmet veren bir mahalledir. Bangkok'ta yaşayan kadınların sayısı erkeklerden 400.000 fazladır, ama erkek turistler kadın turistlerin üç katıdır. Pat Bong'un şehir manzarası, nüfus sayımı rakamlarının canlanmasını sağlar. Hükümet 1960 yılında Fuhuşun

Yasaklanması Kanunu'nu kabul etse de, altı yıl sonra Eğlence Yerleri Kanunu'nu geçirerek bu yasağı geçersiz kıldı. Bu son yasa, kafelerin ve lokantaların menülerine fuhuşu da eklemelerini sağlamaya yetecek kadar yasal boşluk barındırıyordu. Bu sayede Pat Bong bugün diskolar, barlar ve masaj salonlarıyla dolu. 1980'lerin başlarında, Bangkok'da 119 masaj salonu, 119 masaj salonu ve çay evi de olan berber dükkânı, 97 gece kulübü, 248 gizli genelev ve 394 disko-lokanta bulunduğu tahmin ediliyordu. Bunların hepsi erkek müşterilerine cinsel hizmet veriyordu. Buralarda fahişe olarak çalışanların bir kısmı, kırsal bölgelerdeki tarımsal kalkınma projelerinin bir kenara ittiği, buralardan göç eden kadınlardı. Diğer kadınlar, Tay toplumunun geri kalanından gittikçe kopan ikinci, hatta üçüncü kuşak fahişelerdi. Bangkok'taki bir masaj salonunda çalışan bir kadın ayda ortalama 5.000 baht kazanabilir; eğlence sektörünün dışındaki kadınlara açık meslekle-rin ücretleri ayda ortalama 840 baht gibi aşırı düşük bir rakamdır. Çok sık gerçekleşen bir yabancıyla evlilik, Pat Bong'dan çıkışın tek yolu gibi görünür, ama bu da çok aldatıcı olabilir:

> [O kadın], bir petrol platformunda teknisyen olarak çalışan bir İngiliz'le yaşamıştı. Ama adam kadını bıraktı ve İngiltere'ye geri döndü. Kadın onunla birlikteyken çalışmadığını, ama adam ona para göndermeyince ve böyle pahalı bir apartman dairesinde yaşamak onun için imkânsız bir hal alınca, birkaç ay sonra işine geri dönmek durumunda kaldığını söyledi. "Başka ne yapabilirdim? Sonuçta, bu adamlar iyi iş."[31]

Seks turizmi bir alışılmışın dışında bir olgu değildir; toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş turizm endüstrisinin bir koludur. Sanayileşmiş toplumlardaki ekonomistler, kadınsılaştırılmış meslek kategorisi patlamasıyla birlikte "hizmet ekonomisi"nin, imalattaki azalmayı takip ettiğini düşündüler. Bu sırada uluslararası danışmanlar, birçok Üçüncü Dünya ülkesindeki siyaset belirleyicilerini, imalat endüstrisinin olgunlaşmasından *önce* hizmet sektörlerini geliştirmeye teşvik ediyordu. Otomobil işçilerinden önce konsomatrisler, sonra değil.[32]

Yerli ve yabancı şirketlerden oluşan bir ağ, özellikle Kuzey Amerikalı, Batı Avrupalı, Japon, Ortadoğulu ve Avustralyalı erkekleri, özel olarak yerli kadınların seks hizmetini satın almaları için Üçüncü Dünya ülkelerine seyahat etmeye teşvik ediyor. Seks turistlerinin uğrak yeri olarak geliştirilen ülkeler arasında, Amerikan ordusu için "eğlence ve dinlence" yeri hizmeti

veren yerler de bulunuyor: Tayland, Güney Kore, Filipinler. Yakındaki Endonezya ve Sri Lanka da seks turistlerini kabul ediyor. Hindistan'ın bir sahil eyaleti olan Goa, seks turizmini teşvik edenlerin hedef aldığı en yeni bölgelerden biri durumunda. Fuhuşu açıkça yasaklayan yerel kanunlar, sadece pezevenkler ve bar sahipleri tarafından değil; Hindistan polisi ve turizm görevlileri tarafından da görmezden geliniyor.[33]

Seks turizmi başarılı olmak için, ekonomik olarak fuhuş sektörüne girecek kadar çaresiz Üçüncü Dünya kadınlarına ihtiyaç duyar. Bu işe giren bir kadının bunu bırakması da zorlaştırılır. Denklemin diğer tarafında ise, varlıklı toplumlardan gelen erkeklerin bazı kadınları, özellikle de beyaz ırktan olmayan kadınları kendi ülkelerindeki kadınlara kıyasla daha ulaşılabilir ve itaatkâr olarak tasavvur etmesi gerekir. Son olarak da, endüstri döviz arayışındaki yerel hükümetlerle, seks turizmine yatırım yapmaya istekli yabancı işadamlarının ittifakına bağlıdır.

> Tayland bir aşırılıklar dünyasıdır ve olanaklar sınırsızdır. Özellikle de kızlar söz konusu olduğunda, bu egzotik ülkeye her şey uyar. Yine de sanki Tayland'ı ziyaret edenler bilinmeyen zevklerini tatmin edecekleri doğru yerleri bulmakta zorluk çekiyor... Rosie [Batı Alman seyahat acentesi Rosie Reisen] buna bir çözüm buldu. Tarihte ilk defa, egzotik zevklerin ücrete dahil olduğu bir Tayland yolculuğuna yer ayırtabilirsiniz.[34]

Tayland 1986 yılında turizmden, geleneksel ihracat lideri pirinç de dahil olmak üzere diğer ekonomik etkinliklerinden daha fazla döviz kazandı, tam 1,5 milyar dolar. Tay hükümetinin 1978-1981 Altıncı Ulusal Ekonomik ve toplumsal olarak Kalkınma Planı, "turizm ve ihracat"ı öncelik sırasında en başlara koyuyor. Bu amaca yönelen Tay görevlileri turist sayısını arttırmak istiyor (1986'da 2,7 milyon turist geldi). Ama aynı zamanda eski karışımı değiştirmek, özellikle de şimdilik sadece dört gün kalan Japon erkeklerinin daha uzun süre kalmasını sağlamak istiyor.[35]

Seks turizmi yurtiçi ve uluslararası siyasi sistemin bir parçasıdır. Şimdi, ülkelerin kendi içinde ve birbirleri arasında, seks turizmini kökten değiştirebilecek değişimler yaşanıyor: AIDS, resmi milliyetçilik, Asyalı ve Afrikalı feminist hareketler ve feminist örgütlenmeler arasındaki uluslararası ittifaklar.

1987 yılının Ekim ayına gelindiğinde, Tay turizm görevlileri, Pattaya sahil kasabasına gelen bekâr erkek ziyaretçilerin sayısındaki ani azalma

konusunda alarma geçmişlerdi. Bangkok'tan sonra Pattaya da yabancı erkek turistler açısından gözde mekânlardan biri haline gelmişti. Ortadoğulu erkeklerin sayısı o kadar azalmıştı ki, Pattaya'nın Arapça kadar İngilizce'de de reklam yapan zührevi hastalık klinikleri müşterilerinde bir azalma fark etmeye başlamışlardı. Başlangıçta Tay hükümeti AIDS hakkında konuşmak istemiyordu. AIDS'in alenen kabul edilmesi, turizme ve özellikle de seks turizmine bağlı diğer hükümetlerdeki gibi ekonomiye ve ulusal onura zarar veren bir şey olarak görülüyordu. Böylece hastalık kabul edildiğinde, görevliler Bangkok'ta ve Pattaya'daki barlarda ve masaj salonlarında çalışan kadınları HIV testi yaptırmaya zorladı. Hükümet turizm görevlileri, işbirliği yapmaları için hükümet sağlık görevlilerine baskı yapıyordu. Resmi istatistiklere göre, 1987'nin ortalarına gelinceye kadar, beşi Tay ve biri yabancı olmak üzere yalnızca altı kişi AIDS'ten ölmüştü. Hükümet, virüsü kapmış ve AIDS'le bağlantılı semptomlar gösteriyor diyerek rapor ettiği diğer yirmi beş kişinin çoğunu eşcinsel erkekler ve uyuşturucu bağımlıları olarak sınıflamıştı. Kadın fahişeler Tay görevlileri en çok endişelendiren gruptu. Bürokratlar daha fazla golf kursu açmaktan bahsetmeye başladılar. Eğer yabancı erkekler Tay kadınlarından vazgeçmeye başlarlarsa, o zaman alternatif bir cazibe kaynağı bulmak gerekirdi. Ama toprakların yok olmasından ve geçinmelerini sağlayacak kadar kazandıran ücretli iş yokluğundan ötürü kırsal kesimleri terk etmek zorunda kalan ve seks endüstrisinde çalışmaya başlayan yoksul kadınlar hakkında çok az şey söylendi.[36]

Empower (Güçlen/dir) ve Friends of Women (Kadın Dostları) 1980'lerde, konuyla ilgisiz siyaset belirleyicileri ve girişimcilerinin yarattığı boşlukları doldurmak için kurulan Tay kadın örgütlerinden ikisidir. İki grup da doğrudan seks endüstrisindeki kadınlarla birlikte çalışıyor ve onlara müşterileriyle daha sağlam, eşit bir konumda ticaret yapmalarını sağlamaları için İngilizce dersler veriyorlar. Kadınları AIDS'e dair bilgilendiren resimli broşürler yayınlayıp dağıtıyorlar. Yakın bir zamanda, eğlence mekânlarında çalışmak üzere iş seyahatine, ya da postayla sipariş edilen gelin olarak Avrupa'ya giden Tay kadınlarıyla çalışmak için girişimlerde bulunmaya başladılar.[37]

Filipinlerdeki feminist gruplar, seks turizmini ulusal bir siyasi mesele haline getirmelerini kolaylaştıran, daha uygun bir siyasi ortamdan faydalanabilmişlerdir. 1986 yılında Ferdinand Marcos'un otoriter ve ihracat yönelimli rejiminin devrilmesi, hükümetin kalkınma programının bütününü halk soruşturmasına açık bıraktı. Yabancı bankalar ve teknik müşavirler tarafından

teşvik edilen Marcos ve danışmanları turizmi kalkınmanın temel taşlarından birini olarak görüyorlardı. Rejim uluslararası turizm pazarında rekabet etmek için, Filipinli kadınların meşhur güzelliğini ve cömertliğini "doğal kaynaklar" olarak kullanmıştı. Sonuç, 1980'lerin ortalarına gelinene kadar ülkeyi ziyaret eden turistlerin yüzde 85'inin erkek olması ve seks turizminin hükümetin ekonomik temelini oluşturmasıydı. Birçok yabancı gözlemci dikkatini Filipinler'deki büyük Amerikan üslerinin yakınlarında gelişen fuhuşa yöneltmişken bazı Filipinli feministler, Manila'daki turistik tesislerde fahişe olarak çalışan çok daha fazla kadın olduğunu belirttiler.

Uluslararası siyasi sistemin tarihinde başka bir akşam başlıyor:

> Birkaç Manila otelinin arkasına sıra sıra taksi, araba ve minibüsler durmuş beklemektedir. Bir sürü kadın, koruma görevlilerini geçerek özel bir odaya girer, bir deftere imza atar, kimlik kartını teslim eder ve fuhuş için tasarlanmış özel katlardan birine gitmek üzere özel asansöre biner...
>
> Kadın kendisi için ayrılan odaya gider; eğer erkek dışarıdaysa, koridorda bekler... [Fahişe] otelin kamusal herhangi bir bölgesine götürülmez, her türlü yemek ve içki siparişinin oda servisiyle verilmelidir. Oteller bir kadını odaya alma ayrıcalığı için 10 dolarlık bir "katılım" ücreti alır...
>
> Ertesi gün kahvaltıdan önce kadınlar kimliklerini toplar ve giderler.[38]

Corazon Aquino, Ferdinand Marcos'un yerine başkan olduğunda, Filipinli kadın eylemciler yeni rejime, seks turizmini bir kalkınma stratejisi olarak terk etmesi için baskı yaptılar. Aquino'nun kendisi feminist değildi, ama siyasi kampanyasında ulusal itibarın yeniden inşasını merkezi bir tema olarak kullanmıştı. Başkan olarak, Turizm Bakanlığı'nın başkanlığını ve siyasetlerini değiştirmek üzere adımlar attı. Yeni bakan, hükümetin ülkeyi daha geniş bir turist kitlesine hitap edecek daha "haysiyetli" bir yer haline getirmeye çalıştığını göstermek için Filipinler'e bir Japon kadın turu getirtti. Ancak Aquino polise Manila'nın kötü şöhrete sahip eğlence bölgesi Ermita'daki tesislere baskın yapma yetkisi verdiğinde, feministler alarma geçti. Bu siyaset, Gabriela gibi kadın gruplarına danışılarak planlanmamıştı. Bu endüstride çalışan kadınlara böylesi sert bir yaklaşımın sebepleri ve muhtemel sonuçları hakkında herhangi bir şey sorulmamıştı. Hükümet, dansçı, konsomatris ya da masör olarak çalışan kadınlara alternatif geçim

yolları sağlamak üzere adımlar atmamıştı. Polis şehri temizlemek, Marcos'lu yıllardaki yozlaşmayı silmek adına, yüzlerce kadını tutukladı. Neredeyse hiçbir pezevenk, işadamı ya da erkek müşteri hapse atılmadı.[39]

Birçok Filipinli feminist grup, fuhuşun yoğun olduğu bölgelerde ziyaret merkezleri kurdu. Fuhuş yapan kadınlar ve siyasi örgütlenmelerdeki kadınlar arasında kurulan yeni ilişkilerde aşılacak sınıf engelleri olduğunu kabul ediyorlar. Birkaç feminist rahibenin de dahil olduğu Filipinli kadın eylemciler, ahlâkçılıktan kaçınmaya çalışmışlardır. Diğer fahişelerle barların dışında buluşmak üzere bir yer sağlamak; kadınların Filipinli kadınları fahişeliğe iten koşullara birlikte çözüm bulmalarına olanak vermek; AIDS, zührevi hastalıklar ve doğum kontrolüne dair pratik bilgi sağlamak feministlerin öncelikli hedefleridir. Yine de fahişelere gerçekçi iş alternatifleri sunmak için yeterli kaynağın olmaması hayal kırıklığı yaratıyor. El işleri öğrenmek, Ermita'da ya da Amerikan askeri üssünün yakınlarında çalışan bir kadına bir güven ve değerlilik hissi verebilir, ama kirayı ödemeye ya da çocuğu beslemeye yetmez. "Gelir sağlayıcı alternatiflere gelince, herhangi bir şey verebileceğimizi düşünmüyoruz, çünkü önümüzdeki engeller aşılacak gibi değiller. Ekonomik olarak onlara hiçbir şey veremeyiz."[40]

Filipinli feministler fuhuş ya da seks turizmini, gerçekleştiği bağlamları ele almadan tartışmayı reddediyorlar. Tüm analizlerin ve örgütlenme stratejilerinin, seks turizmini Filipin milliyetçiliği, toprak reformu ve demilitarizasyon meseleleriyle bağlantılandırması gerektiği konusunda ısrar ediyorlar. Bugünlerde, seks turizminin Filipinli kadınların deniz aşırı göçüyle de ilişkilendirilmesi gerektiğini savunuyorlar.

Kadınların eğlence sektöründe çalışmak ya da yabancı erkeklerle evlenmek üzere göç etmeleri, dünya seyahatinin erkek ve kadınlar açısından farklılaşmasında son adımdır. İskandinavya, Batı Almanya, Britanya, ABD ve Japonya'daki erkekler artık Üçüncü Dünya kadınlarına sadece Üçüncü Dünya'daki turizm merkezlerinde ulaşmak istemiyorlar; bu hizmetlerin zevkini evlerinde de tatmak istiyorlar. Bu yüzden, Tayland, Güney Kore ve Filipinler'deki feminist örgütlenmeler, uluslararası turizm/eğlence/evlilik endüstrisindeki kadınları korumak için Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki kadınlarla ittifaklar kuruyorlar. Sosyal hizmetlerde işlerde çalışan Tay feminist danışmanlar, Tay kadınlarının orada karşılaştığı koşulları araştırmak için Batı Almanya'ya gidiyorlar; Filipinli feministler, disko ve barlarda çalıştırılan ve şimdi "japayukisan" olarak adlandırılan Filipinli kadınlarla ilgilenen Japon feministlerinin düzenlediği toplantılara katılmak için

Japonya'ya gidiyorlar; Güney Koreli feministler, Amerikalı kadınları uluslararası düşünmeye ve bu bazda örgütlenmeye sevk etmek için uluslararası fuhuşla ilgili bir konferansa katılmak üzere New York'a uçuyorlar.[41]

SONUÇ

Turizm sadece iş ve yağmurdan kaçmakla ilgili bir şey değildir; iktidarla, gittikçe uluslararasılaşan iktidarla ilgilidir. Turizm, geleneksel siyaset yorumcuları tarafından petrol ya da silah satışı gibi ciddi ciddi tartışılmaz. Bu bize, turizm siyasetinden çok "ciddiyet"in ideolojik inşası hakkında bilgi verir.

Hükümet ve çokuluslu şirket görevlileri birçok açıdan zevk için uluslararası seyahate bağlı duruma gelmiştir. Birincisi, son kırk yıldır turizmi, ihracat için bir ya da iki ürüne bağlı olması nedeniyle zarar eden yerel ekonomileri çeşitlendirmeye yardımcı olabilecek bir endüstri olarak görmüşlerdir. Turizm uluslararası ticaretin eşitsizliklerini taşır, ama genelde şeker, muz, çay ve bakır gibi belli ürünlerle ilgili siyasetlerle bağlantılıdır. İkincisi, görevliler turizmi, hem yoksul hem zengin ülkelerin gittikçe küreselleşen ekonomilerinde ihtiyaç duyulan dövizi sağlayacak bir araç olarak görmüşlerdir. Üçüncüsü, turizmin gelişmesi, daha genel bir toplumsal olarak gelişimi teşvik edecek bir unsur olarak görülmüştür; yabancı turistlerin gelmesinin sonuçları olarak modern becerilerin, yeni teknolojinin ve iyileştirilmiş kamu hizmetlerinin "yukarıdan aşağı yayılacağı" tasavvur edilmiştir. Dördüncüsü, birçok hükümet görevlisi turizmin genişlemesini yerel seçkinlerin siyasi sadakatini güvence altına almak için kullanmışlardır. Örneğin, belli otel ruhsatları, bir siyasetçinin günümüzde devlet memuru atamalarından daha stratejik müttefikler kazanmasını sağlayabilir. Son olarak birçok görevli, turizmin kendi uluslarının uluslararası görünürlüğünü ve hatta prestijini arttıracağını umut etmişlerdir.

Bu umutlardan birçoğu tükendi. Yine de turizm, uluslararası sistemdeki eşitsizlikleri azaltmanın ve onu mali olarak daha sağlam, siyasi anlamda ise daha istikrarlı yapmanın bir yolu olarak bankacılar ve kalkınma planlamacıları tarafından teşvik edilmeye devam ediyor. Birçok şey güneş, sörf ve hatıra eşyalarına bağlı.

Roma İmparatorluğu'ndan, on sekizinci yüzyıldaki Avrupa büyük turu, Cooks Turları ve Club Med'in yükselişine kadar olan süre içinde, zevk ve macera için seyahat derinden toplumsal olarak cinsiyetlendirilmişti. Yola

çıkılan ve varılan yerlerdeki toplumlarda erkeklik ve kadınlıkla ilgili fikirler -ve bunların zorla uygulatılması- olmadan, turizm endüstrisini ve onun siyasi gündemini şimdiki biçimleriyle sürdürmek mümkün olmazdı. Söz konusu mesele sadece zevk, seyahat, kaçış, yatak yapma ve cinsellikle ilgili fikirlerin zengin ve yoksul ülkelerdeki kadınların yaşamlarını etkilemesi değil; ondan çok daha fazlasıdır. Uluslararası turizmin yapısının hayatta kalmak için ataerkilliğe *ihtiyacı* vardır. Erkeklerin kadınların güvenlik hislerini ve kendilerine verdiği değeri denetleme gücü, turizm siyasetinin gelişimi açısından merkezi bir önem taşır. Bu yüzden, feministlerin -havayollarındaki kabin görevlileri, otel çalışanları, fahişeler, işadamlarının eşleri ve kadınlar için alternatif tur düzenleyicileri olarak- eylemleri siyasi, hem de uluslararası anlamda siyasi eylemler olarak görülmelidir.

Günümüzün uluslararası turizm endüstri düzeninin herhangi bir kısmını bozguna uğratan hareketlerin, bugünün dünya iktidarının temel dayanaklarından birini daha bozguna uğratması kuvvetle muhtemeldir. Böylesi bir gerçeğin farkına varmak, insanı, merdivenin üstünde zeytin toplayan ve fotoğrafçıya gülümseyen Portekizli kadına ikinci kez bakmaya zorlar. Bu kadın, uluslararası siyasi düzeni yeniden biçimlendirme potansiyeli taşır. Gülümseyişinin ardında ne var dersiniz?

3

MİLLİYETÇİLİK VE ERKEKLİK

Kadınların milliyetçilikle olan ilişkisi hiçbir zaman rahat olmamıştır. Sömürgecilerin ve ırkçıların kötü muamelesine maruz kaldıkları zaman bile, sömürgeciliği ve ırkçılığı sona erdirmek için örgütlenen milliyetçi hareketler içinde genellikle aktif katılımcı olarak kabul edilmekten çok sembol muamelesi gördüler.

Sömürgecilik kartpostal işine yaradı. Sömürgeci yöneticiler, askerler, yerleşimciler ve turistler, evlerine yönelttikleri toplumların görüntülerini gönderme yolları arıyorlardı. Bu görüntüler çekici olmalı, aynı zamanda bu yabancı toplumların yalnızca beyazların sağlayabileceği türden bir medenileştirici hükümete ihtiyaç duyduğunu da göstermeliydiler. Sömürgeci kartpostal görüntüleri çoğu zaman erotikleştirilmişti ve şaşırtıcı bir biçimde standartlaştırılmıştı. Örneğin, Britanyalı emperyalistlerin fotoğrafçısının karşısında, Afrika'nın güneyindeki bir Zulu kadından ve Yeni Zelanda'daki bir Maori kadından benzer pozlar vermeleri istenmişti.

Fransız sömürgeciler evlerine Kuzey Afrika'daki sömürgelerinde bulunan Arap kadınlarının kartpostal resimlerini de gönderdiler. Bazıları peçeliydi, bazıları değildi. Bazıları besbelli fotoğrafçının stüdyosunda poz vermişti; diğerleri ise görünüşe bakılırsa deklanşöre yakalanmıştı.[1] Bu kartpostalların birçoğu cinsel bir mesaj taşır. "Aicha ve Zorah", peçesiz olan ve doğrudan fotoğrafçıya -ve böylece de kartpostalı satın alana ve sonunda da gönderilecek olan kişiye- bakan iki genç Cezayirli kadının fotoğrafını taşıyan kartpostalın ismidir. Bu iki kadın süslü demir çubukların ardındaki çıkık pencerede otururlar. Sanki tüm Arap kadınlarını temsil ediyormuş gibi "Mağribi kadın" isimli başka bir fotoğraf da, ne peçe takan, ne göğüslerini kapatacak bir kaftan giyen bir kadını gösterir. O da çıkık bir pencerenin demir çubuklarına dayanmıştır; içeriden dışarıya doğru bakarken, neredeyse

ulaşılamayacak bir konumda olmasına rağmen, yine de müsait olduğu izlenimi verir.

Malek Alloula, bu Fransız sömürge kartpostallarının koleksiyoncusudur. Cezayirli bir milliyetçidir. Sömürgeci kültürün bir parçası olan bu kartpostallar, onun için, Fransız sömürge egemenliği açısından Dış Lejyon kadar önemli olan eril macera kavramlarını ve "egzotik"i yansıtırlar. Avrupa "Oryantalizm"i, Avrupa'nın egemenliğini "medeniyet" adına haklı çıkarırken, bu kültürler karşısında kıymet bilir bir merak geliştirdi. Cezbedici fakat ulaşılmaz, peçeli Müslüman kadını görüntüsü, bu Oryantalist ideolojinin ve onun desteklediği imparatorluk yapısının temel taşlarından biriydi.[2]

Malek Allula bu görüntüleri kendi milliyetçi erkek kimliğini incelemek için kullanıyor: yenilmek, bir erkek açısından, kendi kadınının emperyalist kartpostal yemi haline dönüştürülmesidir. Milliyetçi olmak, erkeğin, yabancının kendi kadınını kullanmasına ve onu taciz etmesine karşı direnmesini gerektirir.

Ama ya kadınların kendisi? Aicha ve Zora'nın, peçeleri çıkartılmış, demir çubukların ardında poz verdirilmelerine dair kendi düşünceleri olmalı. Belki de sonradan kartpostalı bir otelin yakınında satılırken görmüşlerdir. Belki pohpohlandılar, belki de rezil oldular. Öncelikle fotoğrafçı için poz vermeye nasıl ikna edildiler? Para aldılar mı? Parayı kim aldı? Malek Alloula ve diğer erkek milliyetçiler kötüye kullanılmış bu kadınların -dış istilaya kattıkları anlam hakkındaki- düşüncelerine karşı olağanüstü merak*sız* görünüyorlar.

Sömürge kadınları yabancı erkekler için seks objesi işlevini görmüştür. Bu kadınlardan bazıları yabancı erkeklerle evlendiler ve böylece yabancı hükümetler ve şirketlerle istila edilen halklar arasındaki ittifakları kolaylaştırdılar.[3] Diğerleri bu yabancı erkeklerin eşlerinin ahçıları ve dadıları olarak çalıştılar. Beyaz kadınların dini ve toplumsal olarak eğitimini kabul ederek, onların ahlâki üstünlük hissini arttırdılar. Kendi toplumlarındaki erkekler sömürgecilerin kendilerini küçük düşürmesi ve hor görmesi sonucu kendilerine olan eril saygıları tahrip olunca onları ayakta tuttular. Kocaları yabancıların mülkiyetindeki millerce uzaktaki maden ocaklarında ve plantasyonlarda çalışabilsinler diye, kadınlar ailelerinin geçimini sağlamak için küçük tarlalarında mısır, tatlı patates ve pirinç yetiştirdiler. Sembol olarak kadınlar, işçi olarak kadınlar, besleyip büyütücü olarak kadınlar, sömürgeci girişimin bütünü için çok hayati bir önem taşımışlardır.[4]

Yine de milliyetçi hareketler, bir halkın nasıl sömürgeleştiğini ya da bu maddi ve psikolojik egemenliğin boyunduruğundan nasıl kurtulduğunu anlamak için kadın deneyimlerini nadiren başlangıç noktası olarak kabul ettiler.

4. "Kraal'ın Güzelliği, Zululand": 1990'ların başında Güney Afrika'da çekilen bir Britanya sömürge kartpostalında bir Zulu kadını.

5. "Kia-Ora: Maoriland'dan Selamlar": Yeni Zelanda'da çekilmiş olan bir Britanya sömürge kartpostalında görüntülenen bir Maori kadını, yak. 1930.

Milliyetçilik bunun yerine, genellikle erilleştirilmiş hafıza, erilleştirilmiş küçük düşürme ve erilleştirilmiş umuttan doğdu. "Hadım edilme"den -ya da "komi oğlanları ulusu"na dönüştürülmekten- kaynaklanan öfkenin, milliyetçi hareketi tutuşturan doğal yakıt olduğu varsayılmıştır.

> Sadece kadınların lehine konuşmamız değil, farklı bir kaderi düşünmemiz, hatta hayal etmemiz bile engelleniyor *buna izin verilmiyor.* Hayallerimizden olduk, çünkü iyi bir Cezayirli olmanın tek yolunun sürdürdüğümüz bu yaşam olduğuna inandırılıyoruz...[5]

Cezayirli feminist konuşmacı Marie-Aimée Hélie-Lucas, yeni milliyetçi hükümetin, ülkenin sömürgecilik karşıtı savaşında aktif rol oynamalarına rağmen, kadınların toplumsal olarak ve siyasi katılımını sınırlayan yeni yasaları hangi koşullar altında rasyonelleştirdiğini anlatıyor. Ancak, uluslararası toplantıda bir araya gelen feminist dinleyicileri uyarmakta hızlı davranıyor:

> Muhtemelen bu sempozyumdaki kadınların çoğu, varlığını kanıtlamak durumunda olmayan bir ülkeye, bir ulusa ait olduklarını verili kabul ederler. Bu durum da, ulus kavramının aşılmasına ve bunun eleştirilmesine olanak verir. Ama bize bu olanak verilmedi... Hâlâ sömürge durumunda olan ülkelerdeki ya da savaşta emperyalizmle karşı karşıya kalan birçok kimse için de durum böyle... *Bu koşullar altında* ulusu, hatta bu Ulus'u temsil ediyor gibi görünen Devlet'i eleştirmek çok daha zor.[6]

"Ulus", ortak bir geçmiş tarafından biçimlendirildiklerine ve ortak bir kaderi paylaşmaya yazgılı olduklarına inanan insanlardan oluşan bir topluluktur. Bu inanç genellikle ortak bir dilden ve etraflarındaki gruplardan farklı olma hissinden doğar. Milliyetçilik, bu inançları besleme ve ulusun kendi kaderine hâkim olmasına olanak tanıyan siyasetleri teşvik etme taahhütüdür. Sömürgecilik milliyetçi fikirler için özellikle verimli bir zemindir, çünkü aksi takdirde bölünebilecek olan halklara, yabancı egemenliği altında yaşamak gibi oldukça güçlü ortak bir deneyim sunar. Ama milliyetçilerin tümü diğer toplulukların kendilerine değer verme ve hâkim olma ihtiyacına saygı göstermezler. Bazı milliyetçiler ırkçılık ve sömürgeciliğin kurbanları olmuşlardır; diğerleri ise ırkçılık ve sömürgeciliğin uygulayıcılarıdırlar.

Günümüzde milliyetçilik, klasik sömürgeciliğin zayıflamasına rağmen hâlâ gelişiyor, çünkü yabancıların onların üzerindeki etkisi artık, uluslara kendi kaderlerine hâkim olmadıklarını hissetmelerine neden olan farklı biçimlerde işliyor. Bir zamanlar Britanya, Hollanda, Fransa ya da Amerika'nın sömürge yönetimleri milliyetçileri bir araya getiren bir noktayken, günümüzde milliyetçi enerjiyi harekete geçiren yabancı şirketler, bankacılar ve ordulardır. Milliyetçiliğin etkili bir siyasi güç olmaya devam etmesinin başka bir nedeni de sömürgelerden bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin birçoğunun gerçekte sınırları içinde birden çok ulusal topluluğu barındırıyor olmasıdır. Dolayısıyla milliyetçilik, kimliklerinin güneylerindeki canavar karşısında silinmenin eşiğine getirildiğini hisseden Kanadalılar arasında capcanlıyken, Kanadalılar *arasındaki* ilişkileri de etkiliyor; 1960'lardan bu yana Fransız kökenli Kanadalılar, baskın İngiliz kökenli Kanadalılar tarafından asimile edilmelerini engellemek için milliyetçi stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Böylece, milliyetçi fikirler insanların hem endüstrileşmiş hem tarım toplumlarındaki komşularıyla -ve daha geniş olan dünyayla- olan ilişkilerini şekillendiriyor. Bu, Etiyopya, Güney Afrika, Güney Kore, Britanya, İrlanda ve Sovyetler Birliği kadar farklı ülkelerdeki erkekler ve kadınların siyasi yaşamlarındaki itici güçlerden biri durumundadır.

Milliyetçi hareketler, uluslararası siyasetin manzarasını değiştirmişlerdir. Eğer devlet, otoritenin dikey oluşumuysa, ulus da kimliğin yatay oluşumudur. Günümüzde en istikrarlı siyasi sistemin, devlet iktidarının ulusal kimliğe dayandığı sistem olduğu düşünülüyor: bu, "ulus-devlet"tir. Bu günlerde hükümetlerin birçoğu ulus-devletlerde hüküm sürdüğünü savunuyor. Fakat gerçeklik bu kadar basit değil. Devlet görevlileri, çoğu zaman ulus kaynaklı bir meşrutiyet iddiasında bulunuyorlar, çünkü bu iddiada bulunmayanların durduğu siyasi zemin sallantıdadır. Eğer iktidarlarını meşrulaştıracak ulusal temelleri yoksa, görevlilerin talepleri uluslararası pazarlık masası etrafında oturanların gözünde güvenilirliklerini kaybeder.[7]

Paylaşılan geçmişler ve gelecekler kabul edilmeye başlandığı zaman milliyetçi olunur. Ama çoğu kadının geçmiş deneyimleri ve gelecek stratejileri, desteklemeye sevk edildikleri milliyetçiliğin temelini oluşturmaz. Bununla birlikte, Cezayirli feministlerin de uyardığı üzere, kendi uluslarını temsil ettiği iddiasında bulunan bir hareketi, ya da bu ulus adına otorite uygulayan bir rejimi eleştirmek kadınlar açısından oldukça risklidir. Milliyetçi bir feminist olarak yaşamak, günümüz dünyasının siyasi projeleri içinde oldukça zor olanlardan birisidir. Aşağıda göreceğimiz üzere, sömürgeci ülkelerdeki

birçok kadın, milliyetçi hareketlerin tersine döndürmek için örgütlendikleri siyasetleri destekledi. Bu gerçek, milliyetçi feminist siyasetleri geliştirmeyi kolaylaştırmaz. Kadınlar da erkeklerle birlikte yabancıların istilasına katıldığı zaman, ataerkil ayrımcılığın ciddiyeti hafiflemiş gibi görünebilir.

TOPLUMSAL OLARAK CİNSİYETLENDİRİLMİŞ SÖMÜRGECİLİK

İmparatorlukların başındaki ülkelerde doğup büyümüş birçok kadın, devlet ve misyonerlik okullarında ders vererek kendi hükümetlerine hizmet vermişlerdir. Beyaz bir Amerikalı kadın, 1901 yılında Filipinler'deki Amerikan yönetimini kurmaya yardımcı olacak ilk öğretmenlerden biri olarak gemiyle Manila'ya giderken hissettiği heyecanı hatırlıyor. Pattie Paxton, ABD ordusu tarafında bu işe alındı. San Francisco Koyu'ndan çıktığında, Amerikan askerleri hâlâ milliyetçilik adına eski İspanyol yöneticileriyle savaşmış Filipinli sömürge karşıtı isyancıları bastırmakla uğraşıyordu.

Pattie Paxton, geleneksel emperyalist imgesine pek de uymaz. O sıralarda üniversiteden yeni mezun olmuştu, ki bu, yüzyılın sonunda pek az Amerikalı kadının kazanabildiği bir başarıydı. Bir sınıf arkadaşı ona "Filipin Adaları'nın ilginç florasından, orkidelerden, tatlı Nipa evlerinden ve hayatında gördüğü en iyi davranışlara sahip çocuklardan" bahsetmişti ve ordunun hiçbir öğretmeni "tehlikeli yerler"e göndermeyeceği konusunda teminat vermişti. Pattie Paxton daha sonra kendisini "bu büyük macerada kendi küçük rolünü oynuyor" ve "dünyayı Sam Amca hesabına geziyor" olarak gördüğünü hatırladı. Üniversite arkadaşı Stella'nın da gideceğini ve yolculuğu beraber yapabileceklerini öğrenince kesin kararını verdi. Geminin içinde, diğer evli olmayan öğretmenleri ve Kaliforniya Üniversitesi'nden yeni mezun olan erkekleri gördüler. Kadınlar odalardan birinde "okumak ve dedikodu yapmak için" toplandılar ve "güvertede şarkı söyleyerek, özellikle de üniversite şarkıları söyleyerek hoş akşamlar geçirmek" için genç erkeklerle buluştular.[8]

Gemi yolculuğunu protesto etmek üzere sesini yükselten Amerikalı kadınlar az sayıdaydı. Yeni ortaya çıkan *suffragette* (sufrajet)* hareketinin lideri olmasına rağmen, Susan B. Anthony 1900 yılında, Hawaii'nin ilhak

* suffragette (sufrajet): Kadınların oy kullanma hakkını talep eden kadın (ç.n.).

edilmesinin ve Karayipler ve Pasifik'teki sömürgeci yayılmanın kadınların ezilmesinin Amerikan türünü yaymaktan başka bir şeye yaramadığını söyleyerek Başkan McKinley'i protesto ettiğinde kendine çok az yandaş bulabildi. Gerçekten de ABD'deki ve Avrupa'daki sufrajetlerin bir kısmı, imparatorluğa yaptıkları *hizmet*in, onların seçmenler olarak güvenirliliğinin bir kanıtı olduğunu savunmuşlardı.[9]

Pattie ve Stella, Manila ve İloila'da turist gibi yaşadıkları ve Amerikan askerlere görünüşte masum bir değişiklik sundukları birkaç hafta geçirdikten sonra, Bacolod taşra kentindeki Altıncı Amerikan Piyadesi'nin karargâhına gönderildiler. Bacolod'da önemli Filipinli aileler, ülkenin en yeni yabancı işgalcilerini konuk etmeye çalışıyorlardı. Pattie ve Stella'nın kaldığı yerin sahibi olan Sabina, iki genç kadını akrabaları ve arkadaşlarıyla tanıştırmak için elinden geleni yapıyordu. Sonrasında, iki Amerikalı kadın nihayet ilk öğretmenlik atamalarını aldılar. *İnsurrecto*'ların hâlâ aktif olduğu Negros dağlarındaki bir köye gönderildiler. Pattie ve Stella rahatsız görünmüyorlardı; ne zamandır arzuladıkları macera buydu. Köyün, biri kızlar diğeri erkekler için olan iki okulunu dönüştürmek için zaman kaybetmediler. Her iki okul da önceki İspanyol sömürgecilerin eğitim yaklaşımını yansıtıyordu: dini metinler ve hep bir ağızdan ezbere okuma. Pattie Paxton, "Böyle bir temelin üzerine Amerikan okulları kurmamız bekleniyordu ve bu temelde en azından üç yapı taşının hazır olduğunu gördük: disiplinli bir grup, öğrenme isteği ve üstün olma arzusu" diye hatırlıyor. Ayrıca minnetle anımsadığı bir şey daha var: "Buna ek olarak, öğretmenler bizim dilimizi ve eğitim yöntemlerimizi öğrenmeye hevesliydiler ".

Paxton, Filipinler'de öğretmenlik yaparak dört yıl geçirdi. En sinirlendiği anlarından bazıları, yerli Filipinli görevlileri küçük kızları okula gitmeye teşvik etmelerine ikna edemedikleri zamanlardı. Gerekli malzemenin eksik olması da en büyük dertlerindendi. Ama, lügatı, sayıları öğreterek, yerel şarkıları öğrenerek ve öğrencilerin el sanatları yapmasına yardımcı olarak idare etti. Üstelik hayat sadece işten ibaret değildi. Amerikan askerleriyle birlikte gidilecek piknikler ve bayram kutlamaları vardı.

Pattie Paxton açıkça ırkçı biri değildi. Bir Amerikan albayının bir yemek sırasında yaptığı "beyaz adamın yükü" temalı konuşmasından ve karısının küstahça kibirinden tiksinti duymuştu. Yine de bu keskin Amerikan sömürgeciliği günlerinde öğretmenlik yapmak üzere Filipinler'e gelen o ve diğer genç kadınlar seksen yıl sonra gerçekleşecek sert Filipin milliyetçi anlaşmazlığının konusu olacak değerlerin ve kurumların yerleştirilmesine yardımcı

oldular. Corazon Aquino bir milliyetçilik dalgası üzerine Filipin Devlet Başkanı oldu, ama kendisi bir Amerikan üniversitesi mezunudur. O da günümüzdeki birçok Filipinli gibi, milliyetçi onur ile Pattie, Stella ve sömürgeciliğin hizmetinde çalışmayı macera olarak gören diğer kadınların miras bıraktığı Amerikan değerlerine hayranlığın arasında kalmış durumdadır.

Avrupalı ve Amerikalı kadınlar, hükümetlerinin sömürgelerinde yalnızca harfleri ve numaraları öğretmediler; namus kavramını da öğrettiler. Sömürge topluınlarına yerleşimci, kâşif ve misyoner olarak gittiler. Sömürgeci yönetimlere, askerlerin, plantasyon sahiplerinin, misyonerlerin ve yöneticilerin eşleri olarak, ücret almadan hizmet ettiler. Avrupalı ve Amerikalı kadınlar, hemşire, mürebbiye ve öğretmen olarak çalışmaya gönüllü oldular. Sömürgeci hükümetler tüm bu kadınlardan, bir hanıma yakışır davranış standartlarını kabul ettirmelerini beklediler. Viktorya dönemi kadınlarına özgü namus anlayışı, sömürge kadınları için olumlu bir örnek teşkil ederdi. Sömürgeci yöneticiler böylesi kuralların da az sayıdaki beyaz kadın ve çok sayıdaki yerli erkek arasındaki gerekli mesafeyi koruyacağını umdular. Sömürgeci erkekler ve yerli kadınlar arasındaki cinsel ilişkilere genelde göz yumuluyordu; sömürgeci kadınlar ve yerli erkekler arasındaki aşk ilişkileri ise imparatorluk düzeni için bir tehlike olarak görülüyordu.

Bir hanıma yakışır davranış kuralları, emperyalist medeniyetin başlıca dayanaklarından biriydi. Kadın namusu da, sağlık önlemleri ve Hıristiyanlık gibi, hem sömürgeleştiren halkları hem de sömürgeleşen halkları dış istilanın doğru ve gerekli olduğu konusunda ikna etmek üzere kullanılıyordu.[10] Bir hanıma yakışır davranış kurallarının sömürgeci erkekler üzerinde de moral yükseltici bir etkisi olurdu: onları, sömürge düzeni için vazgeçilmez olduğu düşünülen Viktoryen erkeklik kurallarına göre davranmaya teşvik ederdi. Söz konusu imparatorluğun kurucusu olan erkekliğin bir parçası da, namuslu hanımın korunmasıydı, çünkü namuslu hanım, geri kalmış cahil ulusların sömürgeleşmesini haklılaştıran medenileştirme misyonunu simgeliyordu.

Britanya sömürgeciliğinin on dokuzuncu yüzyıldaki en popüler destekçilerinden biri olan James Mill, "İlkel toplumlarda kadınlar genelde aşağılanırlar, medeni toplumlarda ise yüceltilirler" diye yazdı.[11] Britanyalı sömürge görevlileri, sömürge toplumlarındaki erkeklik ideolojilerini, kadınların aşağı görülmesinden sorumlu tuttu. Eğer erkeğin erkeklik hissi kadınlara hürmeti içermeyecekse, bu erkeklerin kendi toplumlarını yönetme iznine sahip olmaları beklenemezdi. Bundan dolayı, örneğin Hindistan'da, Britanyalı

yorumcular "efemine" Bengal erkeği fikrini yaratıp Bengal erkeğinin kadınları koruma ve onlara saygı gösterme yükümlülüğünü kabul edecek kadar erkeksi olmamasından ötürü onu azarlamaktaydılar.[12] Britanyalı görevliler Hindistan'da, kadınların miras haklarını iyileştiren (1874, 1929, 1937), dulların yakılmasını yasaklayan (1829) ve dulların yeniden evlenmesine izin veren (1856) yasalar çıkardılar; bunların hepsi medeniyeti ilerletme adına yapılıyordu. Aynı zamanda Viktoryen değerler, bu Britanyalı görevlilerin, kocalarına karşı cinsel vazifelerini yerine getirmeyi reddeden kadınlara hapis cezası veren kanunların yürürlüğe konmasına ve Hintli kadınların Hindistan'a atanan Britanyalı askerlere cinsel hizmet sunmasını sağlayan bir fuhuş sistemini dayatmasına izin verdi. Britanya'nın erilleştirilmiş emperyalizmi, kadınların üzerindeki erkek egemenliğini yıkacak bir haçlı seferi olarak değil de, Avrupalı erkeğin Asya ya da Afrika toplumlarındaki erkekler üzerindeki iktidarını kuracak bir haçlı seferi olarak görülürse, bu birbiriyle çelişkili iki sömürge siyasetinin oluşturduğu bilmece çözülebilir.[13]

Yüzyılın sonunda erkeklik -onun ulus açısından önemi ve onu zedeleyebilecek tehditler- birçok imparatorluk ülkesinde gergin de olsa canlı bir siyasi tartışma konusuydu. Kırım Savaşı'nın ardından gelen Boer Savaşı, Britanyalıların, kendi erkeklerinin imparatorluğu devam ettirecek kadar erkeksi olduğuna dair güvenlerini sarstı. Robert Baden-Powell, 1908'de Boy Scouts'u (Erkek İzciler) kurdu, çünkü zührevi hastalıklar, ırklararası evlilikler ve düşen doğum oranlarının Britanya'nın uluslararası iktidarını tehlikeye attığını düşünüyordu. Baden-Powell ve diğer Britanyalı emperyalistler, namuslu kadınlara saygıyla birleşen sportmenliği Britanya imparatorluğunun başarısının temeli olarak gördüler. İzcilik şubeleri zamanla dünyanın dört bir yanında kurulmasına rağmen, Baden-Powell'ın asıl niyeti beyaz erkeklerde eril bir kendine hakim olma halini yeniden inşa etmekti: imparatorluğun geleceği onların ellerindeydi. Baden-Powell, taraftarlarının niyetini yanlış anlamamasını sağlamak için, "beyaz adam" ve "adam" imgelerini karşı karşıya koydu. Adam, Baden-Powell'ın kılavuzlarında, silindir şapka takan ve buruşuk ceket giyen, kısa ve siyah bir adam olarak resmedilmişti. Bu bir izcinin olmayı arzu ettiği türden biri değildi. İzci bu adamın yanında duran "beyaz adam" gibi olmayı isterdi: uzun, kaslı, gözleri dimdik karşısına odaklanmış, bedeni esas duruşta.[14]

"Beyaz adam"ın siyah adama üstün gelmesinin sebebi yalnızca diş çürümesiyle nasıl mücadele edeceğini öğrenmiş olması, omuzlarını düşürmeden yürümesi, sırt çantasını gerektiği gibi taşıması değildi; kadınlara, özellikle de

6. Sömürge Hindistan'da Maharajah'ın kızının düğününde Avrupalı kadınlara ayrılmış yer, 1932. (foto: Harald Lechenperg/Acme Cards, Londra)

annelere ve "doğru kız"a hürmet etmenin önemini öğrenmesi de bunun bir sebebiydi. Genç bir adamın "doğru kız"ı bulmasının en emin yolu, bir Kız Rehberle* evlenmesiydi. Tüm bunlar, bir izcinin kanosunun küreklerini hızla çekerken öğrendiği türden marifetli bir manevrayı gerektiriyordu:

> Bu Kaya, yani "Kadın" olarak bilinen bu Kaya hakkında söylediklerimden bunun erkek için olduğu kadar kadın için de tehlikeler barındırdığı sonucuna varmış olacağınızı umuyorum. Ancak kanonuzla doğru manevraları yaparsanız, bunun çok olumlu bir yanı olduğunu da görürsünüz.
>
> Bu iş için kullanacağınız kürek ŞÖVALYELİK'tir...
>
> Şövalyeliği olmayan bir erkek, erkek değildir. Kadınlara karşı bu şövalyeliğe ve saygıya sahip bir erkek kendini hiçbir zaman bir hayvan gibi davranacak kadar küçük düşüremez; bir kadının, kendisine ve ötekilere karşı saygısını kaybederek kendisiyle birlikte onu da yıkmasına izin vermez. Kılavuzluk etmek -doğru kılavuzluk etmek ve kendisinin yanlış yoldan saptırılmasına engel olmak- onun görevidir.[15]

* Kız Rehberi diye çevirdiğimiz "Girl Guide" ya da ABD'de bilindiği gibi "Girl Scout", Erker İzciler'in (Boy Scouts) kızlar için kurulan karşılığıdır (ç.n.).

7. *Rovering to Success: A Book of Life-Sport for Young Men*'in yazarı Robert Baden-Powell çizdiği resim (Herbert Jenkins Limited, Londra, 1922).

HOLLYWOOD VE SÖMÜRGECİ NOSTALJİ

Son yıllarda sinemada bir Avrupa emperyalizmi nostaljisi yaşanmıştır. Yıldızları beyaz kadınlardır. Avrupalı kadınların epik ve efsanevi özelliklere sahip olarak resmedilmesi, bizi Afrika ve Asya'nın sömürgeleştirilmesini yeniden tasavvur etmeye sevk etmiştir. Hollywood, Isak Dinesen (Karen Blixen) ve Beryl Markham'ın romantikleştirilmiş yaşamları vasıtasıyla bizi, sömürgeleri beyaz kadınların heyecanlı olaylar yaşadıkları, uçaklar uçurdukları, kırsal vahşi alanları uysallaştırdıkları yerler olarak hayal etmeye davet etti. Moda endüstrisi de bu nostaljiyi beslemiştir. Britanya, Kıta Avrupası ve Kuzey Amerika'nın dört bir yanında bulunan mağazalar (aralarında en ünlü

zincir "Banana Republic", yani "Muz Cumhuriyeti" olmak üzere) şimdi "safari kıyafeti" olarak tanımlanan giysileri pazarlayarak kadınları Isak Dinesen'in Meryl Streep tarzındaki sömürgeci görünüşünü benimsemeye teşvik ediyor. Hollywood'un resmettiği şekliyle bu beyaz kadınların yaşamları, sadece Viktorya'nın fazla resmi ve ağır İngiltere'sine değil, Viktoryen görgü kurallarını evlerinden çok uzaklarda da umutsuzca korumaya çalışan Kenya'daki beyaz kadın yerleşimcilere de nanik yapmakla geçiyordu. Karen Blixen ve Beryl Markham, gümüş takımların doğru yerleştirilmesini umursamıyorlardı; macera yaşamak istiyorlardı.

"En iyi insanların Kenya'ya gittiği söyleniyordu. Afrika züppeliği hiyerarşisinde şampiyonluk unvanı Kenya'daydı ve sıradan insanlar Uganda veya Rodezya ya da Güney Afrika'ya gidiyorlardı".[16] Kendisi beyaz bir yerleşimci ailenin kızı olan Doris Lessing, ilk romanlarında Rodezya'daki alt orta sınıf beyaz kadınların yaşamlarının gündelik çirkinliklerini başarıyla yansıtır. Onun beyaz kadın karakterleri için, toplumsal olarak aşağılanma aslanlardan daha büyük bir tehlike teşkil eder.[17]

White Mischief (Beyaz Hınzırlık) adlı filmde olduğu gibi, Kenya'daki beyaz yönetimin sonraki yılları romantik parıltısından soyularak ahlâki çürümesi ortaya çıkarıldığında bile sinemanın mesajı şöyledir: sömürgeler, beyaz kadınların terk ettikleri memleketlerindeki ataerkil geleneklerin boğucu sınırlamalarından kaçmalarına izin vermiştir, fakat bu sınırlamaları tamamen kırmak imparatorluk düzenini tehlikeye atabilir: "Sömürge imgelemesine göre, Afrika şiddeti telkin eden tehlikeli topraklardı. Akla gelen en uç senaryoların altında, birinin 'bir yerliye dönüşüp' ülkesine ve sınıfına ihanet ederek kendi toplumundan kopacağına dair bilinçaltı bir korku yatıyordu." Romantik *Out of Africa*'dan *White Mischief*'e kadar tüm filmlerde, Afrikalı erkekler ve kadınlar ya filmin arka perdesinin bir parçası gibi kalırlar ya da tamamen görünmez olurlar. Beyaz kahramanların kurtulmak için Afrika'ya kaçtığı Viktoryen geleneklerin korunması gerektiğini hatırlatan unsurlar olarak görünürler.[18]

Afrikalı milliyetçi hareketler maziye daha çok karıştıkça, -Kenya'daki Mau Mau ayaklanmasından bu yana otuz yıl geçti bile- bu Hollywood eserleri ideolojik nüfuz kazanıyorlar ve binlerce Avrupalı ve Kuzey Amerikalı film seyircisinin gözünde beyaz kadınları ve onların beyaz erkek âşıklarını Afrika'nın "gerçek" insanları haline getiriyorlar. Böylesi efsanelerin devam ettirilmesi, milliyetçi hareketlerin içindeki kadınların eski emperyalist toplumlardaki kadınlar arasında güvenilir müttefikler bulmasını

kolaylaştırmıyor. Bu, ayrıca, milliyetçi feministlerin bu ittifak çabalarını, feminist fikirlere zaten direnç gösteren erkek milliyetçilerin eleştirisine açık bırakıyor.

MİLLİYETÇİLİK VE PEÇE

Milliyetçiler arasında başka herhangi bir davranış, peçe takmak kadar hararetle tartışılmamıştır: Müslüman bir kadın milliyetçi davaya olan bağlılığını peçe takarak mı, yoksa peçeyi çıkararak mı göstermelidir? Cezayir, Mısır, İran, Türkiye ve Malezya'daki erkekler ve kadınlar bu tartışmanın her iki tarafında da konumlanmışlardır. Sömürge görevlileri ve sömürgeleşen toplumlardaki erkekler ve kadınlar da, tartışmayı oraya ya da buraya, genellikle de peçeyi reddetme lehine çekmek için ahlaki ve zorlayıcı bir baskı uygulamışlardır. Sömürgeciler Batı medeniyeti adına peçe karşıtı hareketi destekledikçe, sömürgeleşmiş (ya da yeni-sömürgeleşmiş) ülkelerdeki Müslüman kadınların tartışmaya hâkim olması o kadar zorlaşmıştır. Çünkü sömürgeci erkek yöneticiler ve ilerici Avrupalı kadınlar peçeye karşı tutumlarını kamusal alanda sergiler ve bunu genelde olduğu gibi yerli kadınlarla gerçek bir ittifaka girmeden yaparlarsa, peçeyi takmayı reddetmenin sömürgeci yönetime uymak olarak görülmesini temin ederler. Cezayir'deki Fransız yöneticiler peçeyi kaldırmayı, Fransa'nın "medenileştirme misyonu"nun bir parçası olarak gördüler. 1920'ler ve 1930'lardaki Mısırlı feministler tartışmaya hâkim olmakta daha başarılı olmuşlardı, ama onlar da kamusal alana peçesiz çıktıklarında ulus karşıtı olarak damgalanma riskiyle karşı karşıya kaldılar. Yerel üst sınıftan gelen peçe karşıtı kadınlar, ki zaten çoğu bu sınıfa aitti, ayrıcalıklı konumları nedeniyle alay konusu olmaya karşı sadece kısmen korunmuşlardı.[19]

Mısır'daki Avrupalı kadınlar genelde peçeyle ilgili düşüncelerini büyük bir inançla dile getirdiler. Peçeyi Müslüman kadının kapatılmasının bir simgesi olarak gördüler ve bunu haremle bağlantılandırdılar. Peçe hakkında yazan Avrupalı kadınların birçoğu bunu öncelikle Mısırlı kadınların yaşamları ve düşüncelerini gerçekten merak ettikleri için değil, Avrupalı kadınlar olarak kendi durumları hakkında daha iyi hissetmelerini sağladığı için yapıyorladı: "Batılı kadınlar, kendilerini Mısırlı kadınların karşısında her açıdan çok güçlü ve özgür hissederek, kendi evlerindeki güçsüzlükleriyle ve toplumsal cinsiyet baskısıyla yüzleşmekten kaçınabiliyorlardı."[20] Mısır'a

seyahat edip orada öğretmen, mürebbiye ve bazen de Mısırlı erkeklerin eşleri olarak kalan Avrupalı kadınların, "Şark"ta kendilerini neden çok daha özgür hissettiklerini açıklamak konusunda dikkate değer bir isteksizlik duymaları sıklıkla karşılaşılan bir durumdu.

Yirminci yüzyılın başında feminist olarak örgütlenen ve yazan Mısırlı kadınları kaygılandıran şey ise, Mısırlı erkeklerin erkek ayrıcalığını korumasından çok Avrupalı kadınların klişe davranışlarıydı. Kendilerini ırkçı Oryantalizmin karşısında İslamiyet'i savunmak mecburiyetinde hissettiler. İslam toplumunun dinamizme ve reforma ayak uyduramayan bir toplum olarak resmedilmesine ve bütün Arap kadınlarını, dönemlerinin sanatsal ve siyasi meseleleri ile değil de, önemsiz ev içi rekabetlerle meşgul olan akılsız harem mensupları olarak tasvir eden yazılara karşı çıktılar. Onları bu savunmacı konuma iten hem Avrupalı kadınların miyopluğu hem de Mısırlı milliyetçi erkeklerle geliştirdikleri ittifakları sürdürme ihtiyaçlarıydı. Bazı Mısırlı erkekler Britanya'nın sömürge iktidarı altında, kadınlara açık olmayan bazı önemli konumlara yükselebildiler. Mısırlı feminist kadınlar, Mısırlı kadınları Britanya'nın siyasetlerinin en ezici sonuçlarının bir kısmından korumak için kendi adlarına müdahalede bulunacak Mısırlı seçkin erkeklere ihtiyaç duydular. "Erkekler, kadın hakları mücadelesinin ilk dönemlerinde sadık müttefik oldukları için değişimi sağlamaya çalışırken paternalist* stratejiler bir nebze meşrutiyet kazandı."[21] Avrupalı kadınların kendileri hakkında yanlış bir görüntü vermelerine odaklanmaları ve buna cevaben İslamiyeti savunmaya mecbur edilmeleri, yerli erkekler ve kadınlar arasındaki bu ittifakları canlı tutmakla kalmadı; erkek ayrıcalığının Mısır milliyetçi hareketinin en derinlerine sızmasına da neden oldu.

Peçeli kadının ülkesini güçlendirdiği ya da ona ihanet ettiğine dair eskiden beri devam eden bu iddialarla ilgili şaşırtıcı olan şey, bunların kendi topluluklarındaki erkekler açısından çok önemli olmalarıdır. Herhangi bir ulusal toplulukta kadınların çok baskın bir rol oynadığı, erkeklerin kılık kıyafetiyle -veya beslenme biçimi ya da konuşma tarzıyla- ilgili, bunun kadar hararetli olan bir tartışma zor bulunur. Sih mezhebi mensubu erkeklerin geleneksel türbanı takması Sih topluluk dayanışması açısından önemlidir. Hindistan'daki ve Britanya'daki Sih erkekler (örneğin, Britanya'da otobüs biletçileri olarak) türbanlarını takmak için mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Ancak Sih kadınlar bu etnik erkek davranışının asıl taraftarları ve

* Paternalist: Babayla ilgili, erkek tarafından gelen, anlamına gelir (ç.n.).

uygulayıcıları olarak görülmezler. Aksine, toplulukların birçoğunda erkekler, kendi topluluklarındaki kadınların dış görünüşüne ve cinsel masumiyetine büyük bir ideolojik önem atfederler, çünkü sanki kadınları şöyle görürler: 1) topluluğun -ya da ulusun- en kıymetli *malları*; 2) tüm ulusun değerlerini nesilden nesile aktaran temel *araçlar*; 3) topluluğun gelecek nesillerini *yetiştirenler*: kabaca, milliyetçi rahimler; 4) topluluğun, baskıcı yabancı yöneticilerin kirletmesine ve sömürmesine karşı en *savunmasız* üyeleri ve 5) *asimilasyon*a ve sinsi yabancıların kendilerine eklemlemesine karşı oldukça dirençsiz unsurlar olarak. Tüm bu varsayımlar, kadınların davranışlarını milliyetçi erkeklerin gözünde önemli hale getirmiştir. Ama bu fikirlere inanılması, illa ki kadınların ulusun daha iddialı olmaya başlayan siyasetlerinin aktif yaratıcıları olarak ciddiye alındığı anlamına gelmez. Ayrıca bu fikirler, söz konusu ulusun oluşturduğu yeni devletin içinde erkeklerin ayrıcalığına fiilen meydan okunacağını da teminat altına almamıştır.[22]

HAREKETİN İÇİNDEKİ ATAERKİLLİK

Kadınların milliyetçi mücadele içinde ve gelecekteki ulus-devlette edinmeler gereken rolle ilgili tartışmaların on sekizinci yüzyıldan beri neredeyse bütün milliyetçi hareketlerde yaşanmasının nedeni tam da bu beş varsayımın, siyasi sınırları yeniden çizmeye çalışan insanlar üzerinde çok etkili olmasıdır.

Britanya sömürge yönetimine karşı gerçekleştirilen Amerikan Devrimi bir uyarı olarak kabul edilmelidir. Yeni bilinçlenen bir ulus adına, yerli bir monarşiye karşı gerçekleştirilen Fransız Devrimi de. "Vatandaşlık" kavramı, her iki milliyetçi devrim sırasında ve bunların sonrasında, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş mücadelelerin milliyetçi kadınlar ve milliyetçi erkekler arasında yaşanacağı alanı yarattı. Fransız ve Amerikalı kadınlar bu devrim sonrası yarışlarda yenilgiye uğradılar. Milliyetçi savaşımın gereksinimlerinin kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerde zorunlu kıldığı değişimler, ulus-devlet kurulduktan sonra sürdürülmemiştir.[23]

Ezilen ulusal topluluklardaki kadınlar genellikle, oluşan ulusal kimlik hissinin ve katılımın, siyasi bir kimlik olarak oluşan kadın kimlikleriyle nasıl bağlantılandırılacakları konusunda bölünmüşlerdir. Örneğin, Sri Lanka- Jaffna'daki kadınlar 1980'lerin sonunda, iç savaşın ortasında, kadın olarak ezilmelerinin, Seylanlıların egemen olduğu bir devlette Tamil olarak ezilmeleriyle

bağlantısını araştırmak için bir çalışma grubu kurdular. Bazı kadınlar, milliyetçi Tamil hareketi, onların sahip olduğu Tamil olma statüsünün, Sri Lanka'daki eğitim olanaklarını ve ekonomik fırsatları nasıl etkilediğinin farkına varmalarını sağladığı için siyasi olarak bilinçlenmişlerdi. Ancak ilk olarak milliyetçilik sayesinde siyasileştikten sonra, Tamil gerillaları, hükümetin ordusu ve işgalci Hindistan ordusu arasında kızışan şiddetin içinde kadınlara ve erkeklere oldukça farklı roller verildiğinin farkına vardılar. Etnik seferberliğin ve gittikçe artan şiddetin meydana getirdiği değişimler, bu Tamil kadınlarının bir çalışma grubunda bir araya gelmesini sağladı. Onların, kadınların Tamil ve Sri Lanka toplumlarındaki durumlarını değerlendirmelerinin, kendilerini şimdiki yapısı ve yönetme biçimiyle milliyetçi hareket içinde rahat hissetmelerini sağlayacağının bir garantisi yok. Kadınların çalışma grubuna katılmaları, onların mülteci kamplarının sadık üyeleri ya da yabancıların zulmünün simgeleri haline gelmeye razı olmalarını azaltabilir. Hatta tartışmaları, bazı kadınların Seylan toplumunun içindeki feministleri potansiyel müttefikleri olarak görmesini bile sağlayabilir.[24]

Yine de, kültürel taşıyıcı rolünden feragat etmenin ya da erkek korumasını reddetmenin, kadının günlük güvenliğini arttıracağı ve yüklerini azaltacağı her zaman o kadar da açık değildir. Ulusal kimliklerini kabul ettirmeye çalışan birçok topluluktaki kadınlar, topluluğun hafızasını korumak ve çocuklarını yetiştirmek gibi kadınlığa ait olduğu kabul edilen rolleri *vasıtasıyla* yeni oluşan milliyetçi harekete katılmanın kendilerini güçlendirdiğini düşünürler. Daha fazla çocuk doğurarak ve onları iyi yetiştirerek milliyetçi hareket içindeki erkekler tarafından övülmek, her zaman hor görülme ya da marjinalize edilme hissiyatı vermeyebilir.

Ama çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlamak amacıyla milliyetçi toplantılara gitmek için akşamları evinden dışarı çıkmaya başlayan bir kadın, kocasının güçlü direnişiyle karşılaşabilir. Kocası onu, eve dair vazifelerini ihmal etmekle veya gizli cinsel ilişkiyi yaşamakla ya da kendisinin, karısına hakim olamadığı için belki de onunla alay eden diğer erkeklerin gözünde bir enayi gibi görünmesine neden olmakla suçlayabilir. Milliyetçi hareketi desteklemenin, ailesinin üzerindeki hakimiyetinin elinden gitmesini gerektireceğini hiçbir zaman düşünmemiştir. Hatta bu tür toplantılara gitmesine engel olmak için eşini dövebilir.

Böylesi deneyimler, bazı milliyetçi hareketler içindeki kadınlar için kocalarının eşlerini dövmesini siyasi bir mesele konumuna getirmiştir. Milliyetçi etkinliklere giriştiklerinde büyük bir ihtimalle yabancıların iktidarı,

yabancı üsler ya da yabancı yatırımı eleştirilerinin karılar ve kocalar arasındaki ilişkilerin eleştirilerine yol açacağını hayal etmemişlerdir. Gerçekte, çoğu kadın harekete iyi eşler ve iyi anneler *olarak* katılmışlardır. Ancak sonraları, harekete tam anlamıyla katılabilmek için evlerindeki ve etraflarındaki erkek direnişinin üstesinden gelmeleri gerektiği sonucuna vardılar. Ülkesinin hükümetinin yabancı bankacılar, şirketler ve ordularıyla kurduğu ittifaka karşı direnişte aktif olan bir Filipinli milliyetçi kadın, milliyetçi örgütlenmede atılan yeni bir adımı anlatıyor:

> Bir forum düzenliyoruz, bunu kadınlar gecesi olarak adlandırıyoruz. Harekete katılan kadınları çağırdığımız gibi, onları kocalarını da getirmeye teşvik ediyoruz ... Bir akşam, konumuz "Feminizm ve Evlilik - Bunlar Birbirleriyle Çakışır Mı?" idi. Aileyi tartışmaya başladık ve bazılarımız ailenin neden olduğu kadın üzerindeki baskı yüzünden, bu aile kurumunun değerini bile sorguladı. Sonra erkeklerden bazıları şikâyetlerini dile getirmeye başladılar; örneğin, eşlerinin harekete katılmalarından bu yana çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamamaya başladıklarını söylediler ... Bu oldukça sağlıklı bir düşünce ve duygu değiş tokuşuydu ve oldukça değişik türden bir diyalogdu, çünkü sadece karılar ve kocalar arasında geçen bir diyalog değil, bir grup diyaloğuydu.[25]

Filipinler, İrlanda, Güney Afrika, Kanada, Sri Lanka, Meksika ve Nikaragua'daki milliyetçi hareketlerde aktif rol alan kadınlar, "ev" ve "uluslararası sistem"in birbirine nasıl bütünleyici biçimde bağlı olduğunu incelemeye başlamışlardır. Bunu yaparken, bu siyasi bağlantıları çok az gözlemlemiş olan endüstrileşmiş ülkelerdeki kadınların fazlasıyla ilerisindedirler. Onları birbirlerine bağlayan şey sadece küresel tüketici reklamları değil, ev içinde erkekler ve kadınlar arasında yaşanan ilişkilerdir. Bu kadınlara göre, eğer kadınlar, sevgilileri, babaları ya da kocaları tarafından marjinalize edilmiş rollere hapsedilirlerse, yabancı finanslı istila durdurma, adil olmayan bir askeri üs anlaşmasını sonlandırma ya da bir çokuluslu şirket işverenine hesap sorma ihtimali de düşer. Bu anlamda, yabancı üs kumandanları ve girişimcileri, yerel seçkinler arasında yer alan erkeklerle olan ittifaklara olduğu kadar, ev içi şiddete de bağımlıdırlar.[26]

Öte yandan, kuşaltına altındaki bir milliyetçi hareket içinde bu tür meseleleri gündeme getirmek kadınlar açısından çok zordur. Bir dış gücün -bir

yabancı kuvvetin ya da yerel hükümet polisinin- yarattığı tehdit ne kadar yakın ve zorlayıcıysa, topluluk içindeki başarılı erkeklerin kadınları sessiz kalmaya, şikâyetlerini ve analizlerini bastırmaya ikna etme olasılığı da o kadar fazladır. Milliyetçi bir hareket, liderlerinin inisiyatifiyle ya da dış tehdide bir tepki olarak militarize edildiği zaman, erkeklerin topluluk içinde sahip oldukları ayrıcalıklar, genellikle daha sağlama alınır.

Bütün bunların üstüne bir de yabancı hükümetler, bir etnik grubu yabancı destekli bir gücün saldırısından korumaya giriştiğinde ve böylece de müdahalesini meşrulaştırdığında, erkek ayrıcalığı yabancı bir müttefik kazanmış olur. Afganistan'da olup bitenler de bu duruma uyuyor gibi görünüyor. ABD hükümeti ve müttefikleri Afganistan'daki savaşı klasik Soğuk Savaş terimleriyle sunar: Sovyetler Birliği bir komşu ülkeyi işgal ederek eski rejimin yerine halk tarafından desteklenmeyen bir kukla rejim getirdi; rejim karşıtı isyancılar gerçek ulusu temsil ediyorlardı ve onların cesur direnişi Özgür Dünya'nın ahlâki ve askeri desteğini hak etti. Ancak duruma Afgan kadınlarının bakış açısından bakıldığında, bu görüntü pek bulanık bir hal alıyor. İsyankâr savaşçının uğruna mücadele ettiği şey, düpedüz ataerkil olan geleneksel bir tür kırsal kabile yaşamıydı. Kabul'deki Sovyet destekli hükümetin erkek kabile liderlerini fazlasıyla yabancılaştıran siyasetlerinden biri, Afganistan'daki kadınlar için ekonomik fırsatların ve eğitim olanaklarının arttırılmasıydı. Sovyet destekli Kabul rejiminin geniş bir kamusal meşruiyete sahip olduğuna dair az kanıt olsa da, dış gözlemciler bu iktidarın özellikle hükümet siyasetlerinden yararlanabilen, çoğunluğu şehirli olan kadınlar açısından faydalı olduğunu söylüyorlar. ABD hükümeti, İran'daki Humeyni rejimine karşı düşmanca bir dış siyaset yürütürken, rejimin kadınları sert bir biçimde ezmesini kendi düşüncesini haklı çıkarmak için kullanmaya istekliydi. Ama ABD görevlileri Afganistan'daki iç savaşa dair cevabını hazırladığında, kadınlara gösterilen bu ilgi siyaset sahnesinden uygun bir biçimde çekildi.[27]

Afganistan'ın militarize edilmesi, savaşmakta olan kırsal kabile topluluklarındaki kadınlar için çok kötü bir hal almış durumda. Bombardımana tutulmuş ve sürgün edilmişlerdir. Pakistan sınırındaki mülteci kampları, kadınlar ve erkekler açısından çok farklı anlamlar taşırlardı. Genç erkekler için mülteci kampı, sınırın öbür tarafında sürdürülecek gerilla mücadelesi için bir hazırlık alanıydı; kampa savaşmaya ara vererek dinlenmek, eşlerini ve çocuklarını görmek için gelirlerdi. Birleşmiş Milletler'in yönettiği okullarda öğretmenlik yapacak kadar şanslı olan az sayıdaki Afgan kadınından

biri olan Sadia Ansari'ye göre, kadınlar açısından "kamp yaşamı o kadar üzücü ki... sabahtan akşama kadar ağlarlar". Kadınların kocaları ve babaları kamplarda kadınlara, Afganistan'dayken uyguladıkları tecritten çok daha ağır tecrit koşulları uyguluyorlar. Burada, kadınlarının ailenin güvenli sınırları dışında, başka erkekler tarafından görülme riskinin daha büyük olduğunu düşünüyorlardı. Kadınlar eskiden köylerinde tarla işi, yemek ve ev işi yaparken, kamplarda çamurdan barakalarını terk etmek için meşru bir sebepleri olamıyordu. Koruyucu babalar kızlarını BM okullarına göndermiyordu. 1988 Mart'ında BM okullarına kayıt yaptıran öğrencilerin 104.600'ü erkek, 7.800'ü kızdı. Bir gerilla kumandanı "Kadınlar kafesteki kuşlar gibiydi" diye itiraf etti.[28] Bu iç savaş, purdah*ı militarize edecek şekilde yaşandı. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetini tehdit ederek erkeklerin kadınların davranışlarındaki asayişi sağlama kararlılığını arttırdı.

Askeri seferberliğin, erkeklerin kadınların yeni beceriler kazanmasına ve yeni sorumluluklar üstlenmesine izin vermesini gerekli hale getirebileceği doğrudur. Bu, Kabul hükümetinin kadın yurttaşları için ücretli iş fırsatlarını arttırmasının nedenlerinden biriydi. Güney Sahara ve Eritre'deki isyancı kamplarını ziyaret eden gazeteciler de, orada gerçekleşen milliyetçi hareketler içindeki kadınların savaş zamanındaki katılımlarının onlara sağladığı primi, kamusal ve özel katılım alanlarını ciddi biçimde genişleterek kullandıklarını söylüyorlar.[29] Ama bununla eş zamanlı olarak, militarizm milli beka adına toplumsal olarak birliğe de prim verir. Bu, ataerkil pratikleri ve tutumları eleştiren kadınları susturabilecek bir önceliktir. Böylelikle de milliyetçi militarizm erkeklere ayrıcalık tanır.

Eğer her iki baskı da aynı zamanda gerçekleşirse, ulusal topluluk içinde toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş bir gerginlik gelişir. Bu durum, "ulus"un kökten yeni bir tanımını üretir. Yine de, bu kesin değildir. Lübnan'daki ve İsrail'in işgal edilmiş bölgelerindeki Filistin topluluklarında, militarizasyonun kızışmasından kaynaklanan bu iki taraflı baskının gerçekleştiğine dair kanıtlar var. Bir yandan, militarizasyon genç Filistinli erkeklere erkekliklerini kanıtlamaları için yeni fırsatlar sunar; bu, çoğu zaman sadece İsrailli erkeklerin otoritesine değil, zamanı geçmiş olduğunu düşündükleri babalarının otoritesine de meydan okumak anlamına gelir. Öte yandan, bir Filistinli'nin 1988 yılında bir muhabire söylediği gibi, "*intifada*'nın asıl yükünü kadınlar taşıyorlar". İsrail hükümetinin, katı sokağa çıkma yasaklarını

* Purdah: Bir çeşit peçe (ç.n.).

uygulatmak ve yaklaşık 6.000 Filistinli erkeği tutuklamak için askerleri kullanması, kadınların ev işlerinin itibarını ulusal zorunluluk mertebesine yükseltti: "Parayı idare etmek, evin tüm işlerini yapmak, kendi ekmeklerini pişirmek, sebze yetiştirmek, tavuklara ve keçilere bakmak durumundalar. Bu geleneksel roller artık her zamankinden daha da önemli." İşgal altındaki topraklarda yaşayan kadınlara çocuk yuvaları ve sağlık ocağı sağlama hareketinde uzun zamandır etkin olan Filistinli bir kadın olan Najwa Jardali, Batılı kadınları, çocuklara bakmanın basit bir kadınlık meselesi olmadığı konusunda uyardı. Militarizasyonla birlikte, bu ulusal bir mesele haline gelmiştir: "Batılı feministlerin çoğu çocuk yuvasını önemli bir şey olarak görmez... ama bizim için bu çok önemlidir. Askeri hükümet okullarda çocuk yuvası açmamıza izin vermez, oysa çocuklarına bakılması kadınların diğer etkinliklere katılabilmesini sağlar." İsrail askerlerinin kadın öğretmenleri taciz etme ve bu yuvaları kapatma çabaları, çocuk yuvalarının ulusal öneminin kanıtıdır.[30]

Şimdiye kadar Filistin ulusunun yaygın imgesi Filistin Kurtuluş Örgütü'nün genç erkek sokak savaşçısı olmuştu. Siyah beyaz puşisiyle, elinde taşıyla, meydan okuyan ve tetikteki savaşçı, bütün bir ulusu temsil etmişti. Filistinli kadınlar gölgede kalmışlardı. Onlar korunanlardı ya da korunmasızlardı. Ama 1988'de Filistinli kadınlar işgal altındaki topraklarda, İsrail'in "Demir Yumruk" siyasetine karşı kendi yürüyüşlerini düzenlemeye başladılar. Ağır silahlar taşıyan askerlere "Biz halkız, biz kadınız. Bizi asla yıldıramazsınız. Biz asla kendimize acımayız" diye şarkı söyleyerek meydan okudular. Topluluğun öncü komitesi olan İntifada'nın Birleşik Ulusal Kumandanlığı, bültenlerinde erkeklerin meseleleriyle olduğu kadar, kadınların meseleleriyle de ilgilenmeye başladı. İsrail'in askeri siyasetinin yapısı Filistinlileri, daha az dış yardıma, polis ve asker saldırılarından daha az etkilenecek küçük mahalle komitelerine dayanan yeni bir örgütlenme geliştirmeye zorladı. Bu tür bir örgütlenmede, özellikle de daha görünür taşlı çatışmaların sonrasında her yaştan erkeğin hapse atılmasıyla birlikte, kadınlar kendiliklerinden siyasi aktörler haline geldiler. Mahalle komitelerinde yer alan kadınlar ev ev dolaşarak, "ve kuşatma altındakiler için para ve yiyecek toplayarak, sağlık bakımı bilgisi olan kişilerden sağlık hizmeti sağlamalarını rica ederek, insanları gösterilere katılmaya teşvik ederek"[31] yeni üyeler örgütlediler. Böylesi militarize etme baskıları, Filistin ulusu içinde kadınlık ve erkekliğin zamana dayanabilecek bir yeniden düzenlenmesine yol açacak mı?

ÖTEKİ NOSTALJİ

Hollywood sömürgeci beyaz kadını epik ve efsanevi özellikleri olan biri haline getirirken, bazı milliyetçi tarihçiler, milliyetçi hareketleri ve yarattıkları devletleri biçimlendiren kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerin merkezi konumunu inkâr ediyorlardı. Bu yaygın olan, ulusal tarihin bir parçası olarak kadınların erkeklerle ilişkileriyle ilgili milliyetçi tartışmaları görmezlikten gelme alışkanlığı, geleceğin erkek milliyetçi liderlerine aşırı bir güç sağlar: toplumsal olarak dayanışmanın tartışmasız tek mirasçıları olduklarını iddia edebilirler. Gerçekte, topluluğun içinde bir nesil önce yaşanan ataerkil zaferin mirasçıları olabilirler. Milliyetçi hareketlerin tarihleri neredeyse her zaman toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş tartışmalarla doludur. Eğer bir on ya da yüzyıl sonra kadınların yönetici topluluğun içindeki erkeklerle ve kendi etnik topluluklarının içindeki erkeklerle ilişkilerine dair kafa karışıklığı ya da tartışma yokmuş gibi görünürse, bu muhtemelen milliyetçiliğin nostaljik ataerkil yorumunun şimdilik galip geldiğinin bir kanıtıdır.

Üstelik, eğer ulus o sıralarda kırılgan bir durumdaysa ve dış tehditler çok büyükse, galibiyetin -ya da yenilmiş olmanın- etkisini hesaplamak zor olabilir. Örneğin, bugün Vietnamlı feminist bir tarihçi olan Hue-Tam Ho-Tai, milliyetçi tartışmanın ataerkil yönünün zafere doğru bir adım yol aldığı, bu önemsizmiş gibi görünen olaylardan birini anlatır.[32] 1920'li yıllarda Fransız yönetimindeki Vietnam'da canlı bir kadın hareketi vardı. Hareket, okuma yazma, evlilik koşulları ve kamusal katılım meselelerini ele alarak Vietnam'ın Konfiçyüsçü kültürünün en yerleşik fikirlerinin bir kısmına meydan okudu. Erken dönemdeki milliyetçi harekete katılan erkek entelektüeller de, Vietnam ulusunun kendini Fransız sömürgeciliğinden kurtarmak için ihtiyaç duyduğu beceriden ve enerjiden yoksun kıldığını iddia ettiği ataerkil değerlere ve pratiklere karşı seslerini yükseltmeye başladılar.[33] Vietnamlı kadınlar, erkek ve kadın milliyetçiler tarafından okuma ve yazmayı öğrenmeye teşvik edilmişlerdi. Geçmişte Çinli sömürgecilere karşı Vietnamlılara önderlik eden Trung Kız Kardeşleri, o günün Vietnamlısı için model ilan edilmişti. Kadınlar Hindiçini Komünist Partisi'ne ve diğer milliyetçi gruplara katılmaya başladılar. Süreç içinde, daha önce oluşturulmuş kadın grupları karma milliyetçi örgütlenmelerin gölgesinde kaldı. Milliyetçi hareket ilerledikçe kadın hakları için mücadele etmek, daha da sertleşen Fransız sömürge yönetimine meydan okuyabilecek kadar güçlü bir Vietnam

ulusu hissini yaratmanın bir parçası olarak görülmeye başladı. 1930'larda kadın haklarını savunmak ve ulusal haklar için mücadeleye katılmak arasında gerilim pek yokmuş gibi görünüyordu: her ikisi de bir diğerini güçlendirmeye hizmet ediyordu; ikisi de Vietnam'ın geleneksel Konfiçyüsçü kültürünün ulusu yabancı egemenliğinden koruma kapasitesini sorguluyordu.

Sonra bazı kadınlar milliyetçi hareket içindeki erkek ve kadınların ilişkilerini incelemeye başladılar. Bir Komünist Parti konferansında, milliyetçi liderler kadın delegelere, kamusal bildirilerinde karılar ve kocalar arasındaki sorunlardan bahsetmemelerini söylediler. Herkesin önünde bu tür meseleleri dile getirmek, milliyetçi hareketin zaten Fransız polisinin tutuklama tehdidi altında kaldığı bu dönemde düşmanca duygular yaratmaktan başka bir işe yaramayacağı uyarısında bulundular. Kadınlar bu bölümleri bildirilerinden çıkardılar. Sorunlar, eğer milliyetçi birliğe karşı engel oluşturuyorlarsa meşruydu; eğer ulusun erkeklerini kaygılandırıyorlarsa meşru değillerdi.

"Fransız İmparartorluğu'nun düşüşü"nü anlamlandırmak için, etkili bir Vietnam milliyetçi hareketinin yaratılması yolunda atılan her tereddütlü adımda, kadınların karşı karşıya kaldıkları seçenekleri nasıl gördüklerini anlamamız gerekir. Çünkü Vietnamlı kadınların birçoğuna göre sonraki kırk yıllık savaş süresince milliyetçi mücadelelere katılmaları hem onları güçlendirdi, hem de hayatlarına anlam kattı.[34]

Harekete daha sonra katılan kadınlar aynı seçenekleri göremeyebilirlerdi. Ama kadınların, milliyetçi örgütlenme içindeki erkeklerle yaşadıkları sorunları söylememe baskısına her yenildiklerinde, milliyetçilik daha fazla erilleşti. Günümüzde Vietnamlı kadınlar partinin ve hükümetin üst mevkilerinde neredeyse hiç yoklar: 1979'da, Amerikan birliklerinin kovulmasından beş yıl sonra, kadınlar Vietnam Komünist Partisi'nin sadece yüzde 17'sini oluşturuyorlardı; milliyetçilerin zaferinden on yıl sonra, partinin en güçlü karar alma organı olan Politbüro tamamen erkeklerden oluşan kuşatılmış bir yapıydı; kadınlar savaş sırasında köylerde ve kolektif çiftlik konseylerinde elde ettikleri nüfuzun bile bir kısmını kaybetmişlerdi.[35] Bugünün Vietnamı'ndaki kadınlar bu kamusal hayatın erilleştirilmesine meydan okumaya başlıyorlar. Ama bu kadınlar milliyetçi hareketin, kadın erkek ilişkisini gündeminin dışına ittiği döneme dek izini sürerek bu gelişmeleri incelemediği sürece, bu girişimlerinde çok zorlanabilirler.

Milliyetçilik, yerel olan her şeye çok büyük bir değer atfeder. Bu yüzden, Sri Lankalı feminist akademisyen Kumari Jayawardena, "ülkemizdeki kadınların ezildikleri konumu devam ettirmek isteyenler, feminizmi yabancı

bir ideoloji olarak göstererek reddetmeyi daha doğru bulurlar..."[36] Bazen bu reddediş, homofobik saldırıyla birleşir. Feministler kendi milliyetçi hareketlerini, kadınların siyasetteki rollerini yeniden düşünmeye ve militan şiddetin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerini yeniden değerlendirmeye zorladıklarında, kendilerini eleştirenler tarafından "lezbiyen" olarak damgalanırlar. Bu damga, heteroseksüellik yerli topluluk içindeki tek yerli pratikmiş gibi, feministleri yabancı fikirlerle kirlenmiş kimseler olarak göstermek ve feminist fikirlerin yozlaşmış kadınlardan kaynaklandığını iddia ederek bu fikirleri marjinalize etmek amacıyla tasarlanmıştır.[37]

1920'li yılların Vietnamlı feministiyle yüz yüze gelmek yalnızca, Britanyalı ya da Amerikalı kadınların feminist fikirlerin yaratıcılarının *kendi* anneleri olduğunu tasavvur etmelerini daha az olanaklı kıldığı gibi tedirgin yerli erkeklerin, 1980'lerdeki Üçüncü Dünya feministlerinin yabancı emperyalizminin tuzağına düşen kimselerden başka bir şey olmadığını söyleyerek önemsiz kılma çabalarını da alt üst eder.

Ayrıca milliyetçi feministlerin eleştirileri, sömürge öncesi kültür ve sömürge dönemi kültürü arasındaki ilişkiler hakkında da yeni sorular ortaya atar. Eğer ulusları sömürge yönetiminden önce ataerkilliği yaşamamışlarsa, o zaman iş görece kolaydır: yabancı egemenliğini geri göndermek ve sömürge öncesi değerleri yeniden inşa etmek için erkeklerle birleşerek, topluluğun içindeki kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği yeniden inşa edebilirler. Ancak *eğer* kadınlar ataerkil değerlerin ve pratiklerin, sömürgecilik öncesi dönemlere kadar uzandığını ve sonrasında sömürgeciler tarafından kadınların durumunu daha da berbat etmek için şiddetle kötüye kullanıldığını keşfederlerse, o zaman bu toplum üzerindeki hakimiyetini yeniden elde etmek kadınları özgürleştirmeyecektir. Quebec, Filipinler ve Afro-Amerika'da milliyetçi kadınlar sömürge öncesi geçmişi yücelten milliyetçi sözcülerden artık sakınmaktadırlar. Kadınların geçmişte toprağın ve cinselliğin üzerinde gerçek nüfuz sahibi olduklarının kanıtı olarak kadın savaşçı ve kraliçe örnekleri sunulduğunda kendilerini rahatsız hissederler. Ancak yine de yabancıların bulgularını, reforme etmek istedikleri milliyetçiliğin itibarını sarsmak için kullanabileceğini akıllarında tutarak, bu tarihsel incelemelere dikkatle yaklaşmaları gerekiyor.[38]

SONUÇ

Milliyetçilik milyonlarca kadına uluslararası aktör olma alanı tanıdı. Kültürünün zenginliklerle dolu olduğunu öğrenmek; yabancıların nüfuzlarını kullanabilmelerinin, doğuştan gelen bir üstünlüğe değil, uyguladıkları baskıya bağlı olduğunu öğrenmek; daha önce sadece sınıf ve parti engellerinin olduğu yerde topluluk bağlarını keşfetmek insanı güçlendirir. Milli bilinç, birçok kadının hayatlarında ilk defa kendilerini kamusal örgütlenmede ve kamusal tartışmalarda yer alabilecek kadar güvenli hissetmelerini sağlamıştır. Ayrıca milliyetçilik, kadınları diğer birçok ideolojiden daha fazla içeren bir vizyona sahiptir, çünkü hiçbir ulus, kültürü aktarılmadan ve çocukları doğurulup büyütülmeden ayakta kalamaz.

Milliyetçilik, tanımı gereği, "biz" ve "onlar" arasındaki mesafeleri keskinleştiren bir fikirler kümesidir. Dahası, "biz" ve "onlar" arasındaki eşitsizliklerin nasıl yaratıldığını açıklamak için de bir araçtır. Milliyetçilik vasıtasıyla siyasileşen bir kadının, başka topluluktan kadınlar yerine, kendi topluluğundan bir erkeği kendisiyle aynı kaderi paylaşan biri olarak görme olasılığı daha yüksektir. Özellikle de, siyasi duruşları ne olursa olsun, bu kadınlar kendileriyle alay eden bir toplumdan geliyorsa, durum böyledir.

Ama son iki yüz yıldır dünya siyasetini yeniden düzenleyen milliyetçiliklerin birçoğu ataerkil milliyetçilikler olmuştur. Bunlar, kadınları marjinalize eden ve ezen tüm güçlerin, sömürgeciliğin ya da yeni-sömürgeciliğin dinamiklerinden kaynaklandığını ve bu yüzden de sömürge öncesi toplumun, kadınların güvenliğe ve özerkliğe sahip bir toplum olduğunu varsayarlar. Böylece de, basitçe ulusun bağımsızlığını yeniden inşa etmek, kadınların özgürleşmesini teminat altına alacaktır. Birçok milliyetçi de, yabancı erkeklerin topluluğun kadınlarına tecavüz etmesinin ya da onların müstehcen fotoğraflarını çekmesinin öneminin, bunun topluluğun erkeklerinin onurunun ayaklar altına alınması anlamına gelmesinden kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Ayrıca, kadınlar sıklıkla milliyetçi hareketlere katılmaya teşvik edilmişler, fakat rolleri erkek arkadaşlarının egolarını okşayan sevgili, stoik eş veya besleyen anne olmakla sınırlandırılmıştır. Erkek milliyetçi örgütçüler topluluğun birliğini tekrar tekrar siyasi bir öncelik haline getirmişlerdir. Bu öylesine abartılmıştır ki, hareketin içindeki kadınların ve erkeklerin arasındaki ilişkilerin herhangi bir biçimde sorgulanması, bölücü, hatta haince bir davranış olarak etiketlendirilmelerini mümkün kılmıştır. Cinsler arasında -hareketin içinde olsun, evde olsun- daha gerçek bir eşitlik

talep eden kadınlara, bunun şimdi zamanı olmadığı, ulusun fazlasıyla kırılgan bir durumda olduğu, düşmanın çok yakında olduğu söylenmiştir. Kadınlar sabırlı olmalı, milliyetçi hedefe ulaşana kadar beklemelilerdi; ancak *bundan sonra* kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler konu edilebilinirdi. "Şimdi değil, daha sonra", birçok milliyetçi kadının kulağında çınlayan bir nasihattir.

"Şimdi değil, daha sonra"nın içinde barındırdığı imalar çoktur. Bu, yeni oluşan ulusal topluluğun karşısındaki en büyük sorunların, kadınlar ve erkekler arasındaki iktidar ilişkilerine işaret etmeden açıklanabilecek ve çözülebilecek sorunlar olduğu inancına dayanan bir nasihattir. Yani, yabancı yatırımların ve borcun neden ve sonuçları, kadınların deneyimleri ciddiye alınmadan da anlaşılabilir; yabancı askeri üsler ve tarımın sermayeye bağımlı hale getirilmesinin neden olduğu topraksızlık, her ikisinin de kadınların emeğine ve sessizliğine ne kadar bağımlı olduğuyla ciddi bir biçimde ilgilenilmeden değiştirilebilir; kültürel emperyalizmin ince albenisi, eril kibire ve arzuya başvurulmadan incelenebilir. Bu varsayımların her biri siyasi olarak sığ görünüyor.

Buna ek olarak, "şimdi değil, daha sonra" nasihati, milliyetçi mücadele sırasında yaşananların, kadınları marjinalize eden ve erkeklere ayrıcalık tanıyan koşulların gelecekte değişmesini daha zor bir hale getirmeyeceğini ima eder. Ayrıca milliyetçi zafer sonucunda oluşan siyasi kurumların, kadınların analizlerine ve taleplerine, en azından milliyetçi hareketin kurumları kadar açık olacağı kehanetine dayanır. Bu varsayımların her ikisi de sorgulanabilir.

Genellikle, Quebec'teki seçimlerde veya Ermenistan sokaklarında olsun ya da Cezayir tepelerinde olsun, milliyetçi mücadele deneyiminin ta kendisi de erkeklerin siyasi ayrıcalıklarını arttırır. Erkeklerin hareket içindeki karar alıcı rollerin çoğunu ele geçirmelerine izin verilmesi, hepsi de mücadele bir kere kazanıldıktan sonra otoriter konumlarda hak iddia edebilmelerini sağlayan; tutuklanma, cezaevinde kahraman statüsü kazanma ve kamusal beceriler edinme ihtimallerini artırır. Kadınların, başarılı bir milliyetçi kampanyaya önemli katkılarda bulunsalar bile, milliyetçi eş, kız arkadaş ya da anne olmakla sınırlandırılmalarıysa, daha sonra topluluk içinde, topluluğa yayılan bir otorite elde etmelerini mümkün kılacak prestij ya da beceri kazanma ihtimallerini neredeyse sıfıra indirir. "Ulus"un en iyi döneminin -en birleşik, en fedakâr halinin- kadınların kendi arzularını erkeklerin hâkimiyetindeki kolektifin yararına kurban ettiği bir dönem olduğu düşünülecektir. Milliyetçi hareket için riskli olsa da, hareket içinde var olan kadın erkek

eşitsizlikleriyle yüzleşmesi gerekir, çünkü bunun, efsanevi "sonra"yı beklemesinden daha uzun süreli bir değişimi yaratma ihtimali yüksektir.

Halk seferberliğinin ortasında erkek ayrıcalığına meydan okuyan milliyetçi kadınların uzun bir tarihi vardır. Bu kadınların çabalarını milliyetçi kayıtlardan silmek, günümüzdeki kadınların eleştirilerinin hareketin içinden geldiğini, böylece de meşru olduğunu iddia etmelerini zorlaştırır. Böylece Vietnam, Sri Lanka ve Jamaika gibi ülkelerdeki milliyetçi feministler, yerel kadınların milliyetçi tarihini yeniden ele geçirmek için çaba sarf etmişlerdir. Feminist tiyatro grubu Sistren'in Jamaikalı feminist üyesi Honor Ford Smith'in dediği gibi,

> Bildiğimiz, önemli sayıda gazete ve televizyon haberinin bıyık altından gülerek Avrupa ve Kuzey Amerika'daki beyaz feministleri, "kadınların özgürleştiricileri", isterik sapıklar olarak yansıtmış olmasıydı...
>
> Kadınların 1898 ile 1944 yılları arasındaki eğitim ve siyasi hak mücadeleleri hakkında pek bir şey bilmiyorduk. İlk siyah feministlerin isimlerini bilmiyorduk...[39]

Kadınların, deneyim ve önceliklerini nasıl biçimlendirdikleri hakkında güvenli bir ortamda kendi aralarında konuşma fırsatı olmadığı zaman, hareketin içindeki kadınların meydan okuma olanağı iyice azalır. Ezilmiş ya da sömürgeleşmiş bir ulusal topluluktaki kadınlar genelde tek bir toplumsal olarak sınıfa mensup değillerdir, dolayısıyla da yabancı yönetim ya da satın alınmış yönetici seçkinlerle olan ilişkilerini aynı şekillerde yaşamamışlardır. Ulusal topluluk içindeki kadınların erkeklerle ya da diğer kadınlarla yaşadıkları cinsel deneyimler de aynı değildir. Farklılıklarını ve kaygılarını tartışacak alanı olmayan kadınların, erkeklerin lezbiyenlik ya da yabancılık suçlamalarına dayanma gücü az olmuştur.

Topluluk dışından destek verme potansiyeli olan kadınlar, milliyetçi ya da feminist amaçları arasında bir seçim yapmaya zorlanmamalarının topluluk içindeki kadınlar için ne kadar önemli olduğunu anlamadığında kadınların milliyetçi bir mücadelenin ortasında ulusu yeniden tanımlama çabaları özellikle zor olmuştur. Feminist ve milliyetçi bir kişi olarak yaşamak çok stresli olsa da, ulusal kimlikten feragat etmek, varlıklı toplumların orta sınıf kadınlarının yürüttüğü uluslararası kadın hareketine teslim olmak anlamına da gelebilir. İşte milliyetçi bjr feminist olan Filipinli Delia Aguilar'ın uyarısı:

> Feminist dayanışma ağlarının küresel çapta önerildiği ve genişletildiği günümüz dünyasında, sağlam bir ulusal, ırksal ve sınıfsal kimlik duygusuna sahip olmazsak, sanayileşmiş Batı'nın orta sınıf kadınlarının kendileri için geliştirdiği feminist modellere teslim olmak ve bunları eleştirmeden benimsemek durumunda kalırız.[40]

İmparatorlukları yıkmayı ve yeni devletler kurmayı başarabilmiş milliyetçi hareketlerin çokluğuna baktığımızda, uluslararası siyasi sistemin olduğundan daha köklü bir değişime uğramadığını görmek şaşırtıcıdır. Ama erkeksi bir kibire ve yeni ulus devlete dair ataerkil bir vizyona sahip olan bir milliyetçi hareket, muhtemelen uluslararası arenaya bir aktör daha ekleyecektir. Düzinelerce yeni ataerkil ulus devlet, uluslararası pazarlık masasını daha da kalabalıklaştırsa da bu masada oynanan uluslararası oyunu değiştirmez.

Bu yüzden, milliyetçi hareketler kadınların ezilme deneyimleri göz önüne alınarak şekillense, uluslararası siyasetin nasıl değişeceğini tasavvur etmeye değer. Eğer daha fazla ulus-devlet, feminist milliyetçilerin fikir ve deneyimleri ile gelişseydi, uluslararası siyasi sistem içindeki topluluk kimlikleri ulus-ötesi kimlikler sayesinde hafifleyebilirdi. Devletler arası çatışmaların çözümleri daha uzun sürerdi, çünkü kadınların bu çatışmalardaki önemi, bu konunun ciddi devletler arası görüşmelerin konusu olmayacak kadar önemsiz olarak algılanmak yerine, doğrudan düşünülmesi ve ilgilenilmesi gereken bir mevzu olarak ele alınırdı.

4

ASKERİ ÜSLERDEKİ KADINLAR

Amerikalıların çoğu hükümetlerinin dünyadaki havaalanlarından ya da denizaltı tertibatından pek haberdar değilken, Britanya'daki Amerikan üsleri Britanyalılar arasında yoğun bir tartışma konusu oluyor. Britanyalı gazeteciler, Parlamento üyeleri ve barış eylemcileri, Britanya'nın hiçbir şekilde denetleyemediği öldürücü silahların atış rampası konumundaki ABD üslerine dikkat çekiyorlar. Ancak öte yandan, Amerikan askerlerinin flört pratikleriyle ilgili pek bir tartışma dönmüyor.

Ara sıra, evi terk eden ve zamanla Amerikan askerlerinin yerleşik cinsel eşleri haline gelen "kışla kızları"yla ilgili söylentiler duyulur. Ancak, manşetlere layık bulunan tartışmalar, Britanya hükümetinin Britanya'nın egemenliğini koruma kapasitesiyle ilgilidir: Seçimle iş başına gelen görevlilerin Britanya'da konuşlandırılan Amerikan bombardıman uçaklarının kullanımı konusunda söz hakkı bulunuyor mu? Amerikan hükümeti Britanya halkının ne düşündüğüne aldırmadan Greenham ya da Molesworth'den nükleer füze fırlatabilir mi? Britanya'nın, 1983'de Falkland Adaları için Arjantin'le savaşması yüzünden ateşlenmiş ulusal onuru, Amerikalılar 1986 yılında Doğu Anglia'daki üslerini Parlamento'ya danışmaksızın Libya'yı cezalandırmak için bombardımanda kullandığı zaman yara almıştı.

ABD üsleri üzerine dönen bu anlaşmazlığın büyük bir bölümü, sırf stratejik doktrin ve demokratik hesap vermekle ilgiliymiş gibi yürütülüyordu. Britanyalı eleştirmenler İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti hükümetlerini, "centilmenlik döneminin bittiğini, ABD'nin siyasi kaslarını germe çabasında olduğu"nu fark edemeden, kendilerini Washington ve Londra arasındaki "özel ilişki"nin nostaljisine kaptırmakla suçlayarak onları yerin dibine batırmışlardır.[1]

Britanya'daki kamusal tartışmalar Amerikalı erkeklerin cinselliğiyle ya da Britanyalı kadınların cinsel anlamda elde edilebilirliğiyle ilgili soruları bir kenara itmiştir. Bu meseleler Filipinler ya da Honduras'taki üsler için geçerli olabilir, ama Britanya'da bu tür meseleler söz konusu bile olamaz. Geleneksel akıl yürütme biçimlerine göre durum işte böyle işler. Üsler, uluslararası stratejik doktrin ya da ulusal egemenliğin düpedüz ihlaline dair soruları ortaya çıkarmadıkça, olağan yaşamın arka perdesinde kayboluyor gibidir. Amerikan üslerine ya da herhangi bir yabancı üsse karşı geliştirilen bu tür bir milliyetçi yaklaşım, kadınları, ara sıra semboller olarak kullanmaları dışında görünmez kılar. Böylece de cinsel siyasetin stratejik karakterinin gizlenmesine hizmet eder; bunu yaparken de askeri üs anlaşmalarının gerçek karakterinin yanlış yorumlanmasına sebep olur.

BATMAYAN UÇAK GEMİSİNDE IRK VE CİNSİYET

Dünyanın dört bir yanında gerçekten binlerce askeri üs bulunur. Bunların bazıları yerli silahlı kuvvetlerin üsleridir; diğerleri ise yabancı ordulara hizmet eder. 1980'lerin ortalarında, bir ülkenin hâkimiyetinde olan, ama başka bir ülkede yer alan toplam 3.000 üs bulunuyordu. Bugün Batı Almanya, Kıbrıs, Falkland Adaları ve Belize'de Britanya üsleri var. Hem yöre sakinlerine, hem de yerel askerlerin çoğuna göre Kuzey İrlanda'daki Britanya üsleri yabancı üs oldukları izlenimini bırakırlar. Hindistan hükümeti, isyan karşıtı görev yapması için 45.000 askerini Sri Lanka'ya yerleştirdi. Angola'ya ise bugüne kadar 50.000 Kübalı asker yerleştirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Vietnam ve Doğu Avrupa'da üsleri bulunuyor. Vietnam birlikleri ancak şimdi Kamboçya'dan çekiliyorlar. Fransızlar Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Senegal ve Fildişi Sahilleri ve Cibuti'deki üslerinde 8.000 asker bulundurmalarının yanı sıra Pasifik ve Karayip eski sömürgelerinde asker bulundurmaya devam ediyor. Kanada, Batı Almanya'daki üslerine birlikler gönderiyor. Finlandiyalı, Fijili, İrlandalı ve diğer erkekler deniz aşırı ülkelerde Birleşmiş Milletler'in barış gücü askerleri olarak hizmet görüyorlar. ABD hükümeti, Avrupa'da 354.000, Pasifik ve Asya'da 144.000, Karayipler, Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika'da karada ve denizde binlerce daha fazla asker bulundurmak için sınırları dışındaki 1.500 askeri üssünün hepsine ihtiyaç duyduğunu iddia ediyor.[2]

Üslerin çoğu bir biçimde yakındaki topluluğun günlük hayatına sızmayı başarmıştır. Başka bir ülkenin askerlerinin hâkimiyetinde olsa bile bir askeri

üs, iş yapma ve dünyayı görme biçimlerinin üstü kapalı olarak, topluluğun okullarına, tüketici zevklerine, ev biçimlerine, çocuk oyunlarına, yetişkinlerin dostluklarına, işlerine ve dedikodularına yavaş yavaş girmeyi becermişse siyasi anlamda görünmez bir hale gelebilir.

Böylece, herhangi bir günde, bu dünyanın her yerine dağılmış olan üslerin ancak bir avuç dolusu kadarı tartışma konusu olur. Çoğu normallik kamuflajını giymiş durumdadır. Emlak acenteleri, şehir görevlileri, hayır işleri gönüllüleri, kadın garsonlar, yerel polis, işyerlerinin sahipleri -hepsi üssü, askerleri ve onların ailelerini verili kabul ederler. Hatta onları değerli, kendi durumları için faydalı da bulabilirler. Bir üssün kapatılacağına dair söylentiler, üsteki istihdama ve askerlerin para harcamasına bağımlı hale gelmiş olan bir sivil topluluğun ekonomik alarm durumuna geçmesine yol açabilir.

Hükümetler arasındaki askeri ittifakların bu gündelik kabule ihtiyacı vardır. Eğer yerli kadınlar ve erkekler aralarına askeri üsleri kabul edecek nedenler bulmasalardı, NATO ve Varşova Paktı çok daha kırılgan olabilirdi. Kendi sınırlarının dışında en çok asker barındıran ülkeler olarak ABD, Britanya, Fransa ve Sovyetler Birliği, diğer halkların arka bahçelerinde askeri üs kuramasalardı, dünya üzerindeki etkilerini sürdürmekte daha fazla zorluk çekerlerdi.

Bir askeri üssün bu yerel kamuflajı nasıl elde ettiğini -ya da belki de kaybettiğini- anlamak, uluslararası askeri ittifakların nasıl sürdürüldüğünü ya da bozulduğunu anlamlandırmada can alıcı bir noktadır.

Yerel bir toplulukta bulunan bir askeri üssü sürekli kılan normallik, erkeklik ve kadınlıkla ilgili fikirlere dayanır. Yabancı bir üs, özellikle kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerin ince ayarını gerektirir, çünkü yerli ve yabancı erkekler ve yerli ve yabancı kadınlar arasındaki uyum bozulursa, üs, koruyucu perdesini kaybedebilir. Böylelikle de askeri ittifakın yapısını bile çökertebilecek olan bir milliyetçi öfkenin hedefi olabilir.

Britanyalı insanların birçoğu, ülkelerinin, "ABD askeri gücünün füze atışları için dostane, sorgulamayan, coğrafi olarak uygun, ama feda edilebilen bir mekân" haline geldiğini düşünüyorlar.[3] Kendilerini, ülkeleri sanki egemen bir ulus değil, Amerikan silahlı kuvvetlerinin uçak gemisiymiş gibi hissediyorlar. Amerikan kuvvetlerinin savaş sonrası Britanya'sına geri döndüğü 1948 yılıyla 1986 yılı arasında ABD ordusu, İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'da toplam 130 üs ve tesis kurdu. Bunu, Britanya hükümetinin -genellikle gizli olan- rızasıyla yaptılar.[4] Bu tesislerden bazıları,

yoldan tesadüfen geçenlerin pek kolay fark edemeyeceği küçük ofislerdir. Greenham Common, Molesworth, Mildenhall ve Holy Loch gibi diğerleri, karmaşık tesislere ve geniş bir iş gücüne sahip, tam donanımlı topluluklardır.

Daha geniş üslerin bir çoğunun kökeni, İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Amerikan tesisleridir. Bunların, 1940'lı yılların başlarında zaten Britanya yaşamının tanıdık bir parçası haline gelmiş olmalarından dolayı Soğuk Savaş sırasında yeniden kurulmaları daha kolaydı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında bile, üslerin yerel çevrelerde kabul göreceğini varsaymak mümkün değildi. Siyasi karar alıcılarının kendi memleketlerindeki insanları kızdırmayacak biçimde binlerce yabancı askeri yerli halka hoş göstermeleri için yeni siyasetler üretmeleri gerekiyordu. Britanya'da bu, Britanyalı ve Amerikalı erkeklerin cinsel rakipler olarak değil, müttefikler olarak birlikte çalışmalarını temin etmek anlamına geliyordu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Britanyalı ve Amerikalı görevliler arasındaki en şiddetli siyaset tartışmalarından biri, Amerikalı Siyah erkek askerler ve Britanyalı beyaz kadınlar arasındaki ilişkilerdi.[5] Savaş sırasında, 130.000 Amerikalı Siyah asker Britanya'ya yerleşmişti. Oradaki Amerikan birliklerinin yalnızca küçük bir kısmını temsil etmelerine rağmen, -köy barlarında, basında, Parlamento'da ve savaş odalarında- yoğun bir anlaşmazlığın konusu haline geldiler. İlk askerler 1942'de geldiklerinde, Amerikan ordusu Siyah ile beyaz insanların ayrı tutulduğu bir kurumdu. Ancak, Siyahlar Amerika'da hesaba katılması gereken bir siyasi güç haline gelmişlerdi; Franklin Roosevelt'in Demokrat Parti yönetimi, Cumhuriyetçi Parti'ye destek vermekten vazgeçerek Demokrat Parti'yi desteklemeye başlayan, kuzey şehirlerindeki binlerce Siyah seçmenin oyları sayesinde göreve gelmişti.

1942 yılında Britanya toplumunda beyazlar çok büyük bir çoğunluğu oluşturuyordu ve ülke hâlâ yönettiği Asya ve Afrikalı halklar karşısında bir imparatorluk üstünlüğü hissiyle doluydu. Britanya silahlı kuvvetleri Birinci Dünya Savaşı'nda savaşmıştı ve şimdi de Hindistan ve Batı Hint Adaları'nda seferber edilen asker alaylarıyla İkinci Dünya Savaşı'nda savaşıyorlardı.[6] Hem Britanya hem Amerikan hükümetleri, Britanya'da kalan Amerikalı Siyah erkeklerin, Britanyalı beyaz kadınlarla ortak savaş çabasını güçlendirecek biçimde ilişki kurmasını teminat altına almak için oturup konuştuklarında, ırkla ilgili formüllerini hazırlamışlardı bile.

Britanyalı kadınlar Amerikalı Siyah erkeklerle flört ettiklerinde, Amerikalı ve Britanya'lıların erkeklikleri arasında karşılaştırmalar yaptılar. Siyah

8 ve 9 Amerikalı Siyah erkekler ve Londra'nın "Siyah" kulüplerindeki, muhtemelen de New Compton Caddesi'nde yer alan Bouillabasse'daki flörtleri, Temmuz 1943. (The Hulton Picture Company, Londra)

ve beyaz Amerikalı erkekleri karşılaştırdıklarında, Siyahları daha kibar, daha eğlenceli ve belki de daha "egzotik" buldular. 1943 yılına gelindiğinde, Britanyalı beyaz kadınların bir kısmı Siyah askerlerden çocuk doğuruyordu. Bazıları Amerikalı Siyah erkek arkadaşlarıyla evlenmeyi seçiyordu.

Winston Churchill kabinesinin bazı üyeleri, tehlikeli bir trend olarak gördükleri bu duruma karşı alarma geçtiler.

Üst düzey tartışmalar daha 1942'de başlamıştı bile. Kabine oturumlarında üç olası çözüm önerildi: 1) Amerikalıların Siyah erkek askerleri Britanya'ya göndermesini durdurmak; 2) eğer bunun imkânsız olduğu anlaşılırsa, Siyah askerleri Britanya'nın sahildeki bazı üslerinde kalmakla sınırlandırmak; 3) diğer tüm çözümler başarısız olursa, Amerikan silahlı kuvvetlerinin daha fazla sayıda Siyah kadını ve Kızıl Haç gönüllülerini Britanya'ya göndererek Siyah erkek askerlerin arkadaşlık etmeleri için Britanyalı kadınlara yönelmelerini önlemek.[7]

Bu çözümlerin hiçbiri uygulanabilir olmadı. Müttefiklerin savaş çabası, 100.000 Amerikan birliğinin Britanya dışında tutulması ya da sahil şehirlerine çekilmesine imkân tanımayacak kadar insan kaynağının en verimli biçimde kullanılmasına bağlıydı. Dahası, Birinci Dünya Savaşı'nda Britanyalı beyazların, Liverpool limanında deniz işçileri olarak çalışan Batı Hint Adaları'ndan Siyah erkeklerin aleyhine dönmesi deneyimi, sahil karantinasının ırk düşmanlığına karşı bir garantisi olmadığını ortaya koyuyordu. Sonunda Amerikan hükümeti binlerce Siyah kadını Britanya'ya göndermeyi reddetti. NAACP (National Association for the Advancement of Colored People-Ulusal Siyah Halkın Gelişimi Birliği) liderleri, böylesi bir planı Siyah kadınlığa karşı saygısızlık olarak algıladıklarını Roosevelt yönetimine bildirdiler: Siyah kadınlar ABD ordusuna cinsel eşlikçi değil, asker olmak için gönüllü olmuşlardı. Dahası, bazı Britanyalılar planın akıllıca olmadığını düşündüler; Britanyalı beyaz erkekler Amerikalı Siyah kadınlarla flört etmeye başlayabilirlerdi. Sonunda, yalnızca 800 Siyah kadın asker Britanya'ya gönderildi, hem de ta 1945 yılında; bunlar 6888. Merkezi Posta Taburu'nun üyeleriydi.[8]

Sonuç olarak, Britanyalı beyaz kadınların Siyah askerlerle flört etmesinin engellenmesi çabaları, yerli kadınlara yönelen resmi ve gayri resmi uyarılar biçimini aldı. Bazı gözlemcilere göre bu bir kampanya halini aldı. Yakındaki üslerde kalan Siyah erkeklerle gezen Britanyalı kadınlar zührevi hastalıklara yakalanma ihtimallerinin daha büyük olduğu konusunda uyarılıyorlardı. Siyah askerlerle flört eden kadınlar "hafifmeşrep", hatta Britanya haini olarak damgalanıyordu. Bir disiplin kurallarını ihlâli olayına Siyah bir asker karıştığında, basının o askerin ırkını öne çıkarması olasılığı çok yüksekti. Kızlarının Siyah askerlerle flört etmesine izin veren aileler, yerel basında sorumsuz olarak resmediliyordu.

Savaşın ilk yıllarında, Britanya gazetelerinde ve Parlamento üyeleri arasında ifade edilen, Amerikalı Siyah askerlerin beyaz askerlere kıyasla tecavüz gibi cinsel suçlarla itham edilme, ya da hüküm giyerse de daha ağır cezalar alma ihtimalinin daha fazla olduğuna dair yaygın bir şüphe vardı. 1945 yılına gelinene kadar Siyahlar (büyük bir çoğunluğu erkekti) Avrupa'da yerleşmiş ABD birliklerinin yalnızca yüzde 8'ini oluştururken hüküm giyen Amerikan askerlerinin yüzde 21'ini oluşturuyordu. Mahkumiyetler kategorilere ayrıldığında, ayrımlar daha da şaşırtıcı: cinsel suçlardan hüküm giyenlerin yüzde 42'sini Siyah erkekler oluşturuyordu.[9] Bununla beraber, Parlamento Ağustos 1942'de, Amerikalı otoritelere, Britanya topraklarında işledikleri suçlardan dolayı Amerikalı askerleri yargılama hakkı tanıyan Amerika Birleşik Devletleri (Konuk Kuvvetleri) Yasası'nı kabul etti. Bu, savaş döneminin olağanüstü koşullarına rağmen Amerikalıların kendi ırksal/cinsel sistemini sürdürmesine izin vermeye doğru bir adımın daha atılması anlamına geliyordu. Beyaz Amerikalıların birçoğu, eğer savaş dönemi Britanya'sında Siyah erkeklerle beyaz kadınlar arasındaki ilişkilere izin verilirse, savaş sonrası Amerika'sında cinsel ayrımcılığı sürdürmenin daha zor olacağından korkuyorlardı. Ancak hükümet ve basının halkı ikna etmek konusunda pek başarılı olduğu söylenemez. 1943'te yürütülen bir Kitlesel Gözlem anketi, görüşme yapılan Britanyalıların yalnızca yedide birinin Siyahlar ve beyazlar arasındaki evlilikleri onaylamadığını ortaya çıkardı; yüzde 25'i görüşmecilere, kısmen Siyah askerlerle tanışmalarından ötürü Siyah insanlara karşı daha dostane bir tavır benimsediklerini söylediler.[10] Yine de savaşın sonuna gelindiğinde ve özellikle de Britanyalı beyaz kadınlarla Siyah askerlerin ilk bebekleri doğduğunda, genç bir Britanyalı beyaz kadının Siyah bir askerle yerel bir bara gitmesi hayli büyük bir toplumsal cesaret gerektiriyordu.

Amerikalı askeri kumandanlar bu tartışmalarda edilgen konumda değillerdi. Avrupa'daki ABD üst kumandanı General Dwight Eisenhower beyaz-Siyah flörtüne hoşgörüyle yaklaştı, çünkü eğer Amerikalılar Britanyalılara ayrımcı "Jim Crow" anlaşmalarını dayatmaya çalışırsa, ABD-Britanya ittifakının zarar göreceğine inanıyordu. Ancak diğer Amerikalı görevliler, Bristol ve Leicester'deki beyaz ve Siyah askerler arasındaki çarpışmaların sebebinin, beyaz askerlerin Siyah birliklerin az sayıdaki yerli kadın deposunu "tüketme"lerine karşı duydukları haklı öfke olduğunu düşünüyorlardı. Bazıları "karma" evliliklere kesinlikle karşıydı ve otoritelerini emirleri altındaki erkeklerin Britanyalı kadınlarla evlenmesini yasaklamak için kullandılar. Savaşın sonuna gelindiğinde, en azından 60.000 Britanyalı kadın

savaş gelinleri olarak Amerika'ya göç etmek üzere müracaat formlarını ABD görevlilerine teslim etmiş durumdaydılar.[11] Bunlar arasından, müstakbel kocaları Siyah olanların çok azı kabul edildi. Britanya ve Amerika orta düzey görevlileri arasında, Siyah erkeklerle Britanyalı beyaz kadınlar arasındaki evlilikleri yasaklamaya dair bir "centilmenlik anlaşması" kabul edilmiş gibi görünüyordu. Evliliğe niyetli bir Siyah asker başka bir yere atanır ve daha üst rütbeli bir askerden ciddi bir azar işitirdi; kadına ise bir Amerikalı askeri görevli ya da bir Britanyalı sosyal yardım görevlisi tarafından danışmanlık hizmeti verilirdi.[12]

ÜSLE BİRLİKTE YAŞAMAK

1960'ların sonlarına gelindiğinde, Effingham'daki askeri üs civardaki gösterişsiz bir Essex köyü olan Long Crendon'ın toplumsal ve ekonomik yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. 1950'lerde üssün genişlemesi, şehir halkının yaşamlarında küçük, kendilerini pek hissettirmeyen, fakat temel değişikliklere yol açmıştı. Amerikalılar yerli erkekleri ve kadınları işe almaya başladılar ve çok geçmeden bölgenin en önemli işverenlerinden biri haline geldiler. Kendileriyle birlikte karılarını ve çocuklarını da getiren birçok Amerikalı asker buraya geldi. Bu ailelerle birlikte Amerikan tarzı tüketim de geldi: "derin dondurucularla, çamaşır makineleriyle, düdüklü tencere ve mikrodalga fırınlarla, hoparlör teçhizatlarıyla, Hoover elektrikli süpürgelerle ve orglarla, hatta İran halılarıyla yüklü hava nakliyatları Effingham'a uçmaya başladı."[13] Zamanla bazı aygıtlar kendilerini gittikçe büyüyen ikinci el pazarında buldular. Ne var ki, evli askerlerin, ABD Savunma Bakanlığı onlara kendilerini evlerini sanki hiç terk etmemişler gibi hissettirecek her türlü imkânı sağladığı üste kalmayı tercih etmesi, Amerikan modeli aile yaşamının ideolojik olarak yayılmasını engelliyordu.

Askerleri yabancı bir üste mutlu etmek, askerlerin eşlerini de mutlu ettirmeyi gerektirir. Yüz yıldır hem Britanyalı hem de Amerikalı ordu kumandanları askerlerin evlenmesine izin vermenin avantajları ve dezavantajları üzerine düşünmüşlerdi. Evlilik birliklerin ahlâki durumunu iyileştirip sarhoşluk ve zührevi hastalık vakalarını azaltır mı? Ya da evlilik askerin sadakatini ikiye böler, onun harekete geçme hızını yavaşlatırken, silahlı kuvvetlere iskân sağlama, sağlık hizmeti ve aile uyumu gibi sorumluluklar mı yükler? Tartışma günümüzde de hâlâ kapanmamıştır.[14]

Kumandanların kararsızlığına rağmen, asker eşlerinin ve çocuklarının da silahlı kuvvetlere katılması, askeri üssün doğasını değiştirmiştir. Artık bir askerin eşi, askeri operasyonların bir kenarında, kocasının yemeğini hazırlayan ve dağıtılan erzak karşılığında kocasının çamaşırlarını yıkayan bir kamp izleyicisi olarak kolaylıkla marjinalize edilemiyor. Onlar çok fazla sayıdalar. Üstelik, günümüzde erkeklere mahsus zorunlu askerliğinin yardımı olmadan masraflı bir eğitim gören erkek askerlerden binlercesini toplamak -ve *elinde tutmak*- durumunda olan Britanya, Kanada ve Amerika silahlı kuvvetleri için, asker eşlerinin askeri hayattan hoşnutsuzluğu, kaygı verici bir erkek gücü eksikliğine yol açabilir. Effington'daki ABD üssüne uçan Hoover'lar, çamaşır makineleri ve elektrikli orglar, Amerikan ordusunun sadece yurtdışında hizmet veren erkek askerleri değil, onların eşlerini de hoşnut kılma çabasının birer kanıtıdır.

Çoğu kadın için bu ayrıcalıklar oldukça tatmin edicidir. Üsteki yaşamı güvenli ve rahat bulurlar. Ordunun dünyayı kavrama biçimini benimserler: Ordunun düşmanı onların da düşmanıdır; kocalarının rütbesi kendilerinin de rütbesidir. Denizaşırı ülkelerde görevli kadınların çoğu -asker eşleri teknik anlamda sivil olmalarına rağmen, kendilerinden "görevde" olarak bahsederler- üsteki sosyal hizmetlerin belkemiğini oluştururlar. Silahlı kuvvetler, denizaşırı bir üssü bir "topluluk"a dönüştürmek için çok fazla ücretsiz emek gücüne ihtiyaç duyar. Yabancı topraklardaki üslerden sorumlu kumandanlar açısından, topluluğun iyi işlemesi için evde oluşan toplumsal cinsiyet geleneklerinin korunması gerekir. Bu gelenekler, asker eşlerinin ücretli işe ve kendi kariyerlerine sahip olma beklentilerini azaltır, onları kendilerine verdikleri değeri kocalarının başarılarına göre biçmeye teşvik eder ve kocalarının terfi şansını azaltma korkusuyla kendi depresyon ve fiziksel taciz hikâyelerini bastırmalarına sebep olur. Ayrıca üs kumandanları, asker eşlerini kocaları tatbikata gittiğinde aile işlerini devralmaya, kocaları döndükten sonra da bu işlerden kaynaklanan yetkeden memnuniyetle vazgeçmeye teşvik eden kadınlıkla ilgili inançlara da ihtiyaç duyarlar. Asker eşlerinin kızlarını babalarına bakmak için yetiştirmesini, oğullarını da askeri kariyeri seçerek babalarını taklit edecek şekilde büyütmesini sağlayacak kadınlık ve erkeklikle ilgili varsayımlara güvenirler. İyi işleyen bir askeri üs sadece günümüzün askeri önceliklerine hizmet etmez, ayrıca bir nesil sonra da uyumlu bir ordunun oluşmasını garanti altına alır. Herhangi bir ülke, silahlı kuvvetleri kendilerini yeniden üretebildiği sürece, dış siyasi denetimden daha az etkilenirler. Asker eşlerinin aktif işbirliği olmazsa, ordu bu siyasi hedefe ulaşamaz.[15]

Ancak kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler yabancı ve yerli üslerde birçok nedenden ötürü değişiyor. Birincisi, birçok silahlı kuvvet, düşen doğum oranlarını telafi etmek ve artık teknolojikleşmiş ordunun gerektirdiği iyi eğitim görmüş insanları çalıştırmak için çok sayıda kadını askere almak zorunda kalıyor. Bu kadınlar örgütlenme ve siyasi lobicilik becerileri elde etmeye başladılar. Kendilerine daha geniş bir askeri görev yelpazesinin ayrılması ve askeri gelişimlerini engelleyen cinsel taciz ve diğer engellere son vermek için meclis üyeleriyle ve sivil kadınlarla ittifaklar geliştirerek baskı yapıyorlar. İkinci Dünya Savaşı'nda seferber edilen kadınlara kıyasla, günümüz kadın askerlerine hadlerini bildirmek için uygulanan ayrımcılık karşısında suskun kalma ihtimalleri daha az. Askeri hizmet gören Amerikalı kadınlar, pornografik dergilerin hâlâ üsteki dükkânlarda düzenli olarak satılmasından yakınıyorlar, ama yine de birçok askeri üs artık pek de bir kuşak öncesindeki gibi dev, değişmez ataerkil kuşatılmış bölgeler değiller. Ortak yerleşimin ortaya çıkardığı sorunlara rağmen, askeri hizmet gören binlerce Amerikalı erkek, askeri hizmetlerdeki kadınlarla evlenmeyi tercih ederek çift askeri kariyerli evlilikler kuruyorlar. Hâlâ yasadışı olmasına rağmen, askeri üslerde lezbiyen ilişkiler kuruluyor. "Arkadaşlık etme"lerinden korkulmasına rağmen, kadın askerler, yeraltındaki nükleer füze silolarında erkek partnerleriyle birlikte kalıyorlar. Hatta kadın askerlerle, askerlerin karıları arasında ittifaklar kurulmaya başlandı bile.

İkincisi, 1980'lerin başlarından bu yana askerlerin eşleri gördükleri hizmetin daha bir farkındalar. Özellikle boşanma davaları bu meseleye odaklanmıştır. Amerikalı asker eşleri adaletsiz olduğunu düşündükleri bir dizi nafaka vakalarına tepki olarak kendi örgütlenmelerini kurarak ABD Kongresi'nde etkili bir lobi çalışması yaptılar. Siyasi hedefleri, sıklıkla olduğu gibi askeri hizmette çalışan erkekler emekli olduklarında bile eşlerini boşadıklarında eşlerinin, sadece kocalarının kariyerlerine değil, aynı zamanda orduya yaptıkları katkının da karşılığını almalarıydı.

Üçüncüsü, Kanadalı, Amerikalı ve Britanyalı eşler, kocaları üst rütbeye ulaştıklarında, kendilerini üsteki gönüllü işlere adamak amacıyla, ücretli olarak çalıştıkları işlerden feragat edeceklerine dair geleneksel varsayıma açıkça karşı çıkmaya başladılar. 1988 yılında, Amerikalı kadınlar bu davranışı kınamak için kongre komitelerinin önüne çıktılar. Kariyer ve maddi istekleri ve kendi ihtiyaçları olan yurttaşlar olarak kabul edilmek istediler. Ailenin tüm üyelerine diş sigortası yaptırılması için dilekçe verirken, yasal anlamda sivil olmalarına rağmen, üs kumandanının "siyasi" etkinlik olarak

saydığı etkinlikleri sürdürmelerinin yasaklandığını keşfeden Kanadalı asker eşleri de bunu istiyorlardı. Amerikalı kadınlar meclis üyelerine, kendi ücretli işlerini koruma kararları yüzünden kocalarının terfi şansının tehlikeye atılmasını istemediklerini söylediler. Sonuç: Pentagon asker eşlerinin özerkliğini onaylayan resmi bir beyanat yayınlamaya mecbur edildi. Örneğin, Mart 1988'de bir Hava Kuvvetleri Sekreteri, üs kumandanlarına şöyle demişti: "Hiçbir kumandan, amir ya da diğer Hava Kuvvetleri görevlisi, asker eşlerinin evinin dışında çalışma kararını doğrudan ya da dolaylı olarak engellemeyecek ya da buna başka bir biçimde karışmayacaktır." Dahası, "ne bu meseledeki eşin kararı, ne de askerin evlilik statüsü, bu askerin değerlendirilmesini, terfisini veya atamasını etkileyecek bir faktör olarak kullanılmayacaktır."[16]

Son olarak, dünyadaki savunma görevlileri, bütçe kesintileri yüzünden silah alımlarının sıkıntıya girmemesi için, askeri personele yapılan harcamaları indirmeye zorlanıyorlar. Bu, asker eşlerini ve çocuklarını denizaşırı ülkelere göndermenin akıllıca olduğu konusunda bir şüphe uyandırdı. Britanyalı, Kanadalı ve Amerikalı görevliler eşlerin ve çocukların evde kalmasını haklı göstermek amacıyla askerleri yurtdışına daha kısa dönem için göndermekle ilgili planlar düşünüyorlar. ABD Savunma Bakanlığı, sadece Avrupa'daki asker ailelerine verilecek hizmetler ve barınma için yılda iki milyar dolar harcıyor.[17] Eğer asker eşleri ABD'de tutulabilirse, çok fazla tasarruf edilir, bu para da yeni Stealth bombardıman uçağı gibi pahalı silah projelerine yatırılabilir. Ama bu manevra kolay olmaz. Askerlerin omuzlarındaki aile ile ilgili ve duygusal yükün bir kısmını eşlerine bindirmelerini gerektirir. Ayrıca binlerce erkek askerin daha, yanlarında eşleri olmadan evden uzakta yaşaması anlamına gelir. Bunun da, evli Amerikalı erkekler ve bekâr Britanyalı, İtalyan ve Batı Almanyalı kadınlar arasında karmaşık ilişkilerin oluşmasına neden olması da muhtemeldir. Böylesi bir siyaset uygulanmadan bile, birçok Batı Almanyalı kadın kendini, görevleri sona erdiğinde aniden çekip giden Amerikalı erkeklerden doğurdukları çocukları yalnız başlarına büyütür durumda bulmuştur.[18]

Effingham'da kalan genç bekâr askerlerin üssün dışındaki kadınlarla ilişki kurma ihtimali, her zaman için evli erkeklerden daha fazlaydı. Onların yabancı bir ülkede güvenli Amerikan evcilliği hissi yaratacak olan eşleri, kızları ve oğulları yoktu; ayrıca harcayacak daha fazla paraları vardı.

Şehre giden Amerikalı erkeklerin bir kısmı, üs dışı eşlikçilikten pek fazlasını aramaz. Diğerleri ise, militarize edilmiş cinselliklerinin doğrudan bir

sonucu olarak, kadınlar konusunda çok daha kararsızlar. Kadın, modern savaşçıya, rahatlık kadar tehdit olarak da algılanabilir. Düşmanın yok edilmesi gerektiği gibi, kadın da yok edilmelidir. Effingham'dan çok uzak olmayan Upper Heyford ABD Hava Kuvvetleri Üssü'nde, 77. Taktik Savaşçı Filosu yakın bir zamanda kendi şarkı kitabını yayınlamıştır. Pilotların yazdığı lirik şiirler, askeri yaşamın ve erkek askerlerin cinselliğinin militarizasyonunu işliyor. Filonun "Victor's Alert Song" (Viktor'un Alarm Şarkısı) adlı şarkısı, bu lirik şiiri Rogers and Hammerstein'in bir zamanlar masum olan "My Favorite Things"inin (Benim Gözde Şeylerim) melodisiyle söylerler:

Reading our porno and picking our asses
Checking our forms out and passing our gasses
Ailsver sleek b-61's slung below
Nuclear war and we're ready to go.

Pornomuzu okuyarak ve kıçlarımızla oynayarak,
Fiziğimizi inceleyerek ve gazımızı çıkararak,
Parlak gümüşten b-61 bombalarla donatılmış,
Nükleer savaş ve biz gitmeye hazırız.[19]

Birkaç sayfa sonra, bir pilotun kitaba katkısı, seks hayallerini ölümle dokuyan lirik şiiri var:

I fucked a dead whore by the side of the road,
I knew right away she was dead
The skin was all gone from her tummy
The hair was all gone from her head.
And as I lay down beside her,
I knew right away I had sinned...

Yol kenarında ölü bir orospuyu siktim,
Onun ölü olduğunu hemen anladım,
Derisi midesinden sıyrılmıştı,
Saçları kafasından sıyrılmıştı,
Ve onun yanına uzandığımda,
Hemen anladım günah işlemiş olduğumu...[20]

Genç Britanyalı kadınlar da kendilerinden önceki anneleri gibi karşılaştırmalar yapıyorlar. Amerikan ve Britanyalı erkeklik türlerini karşılaştırdıklarında, bunu Amerikan askerlerinin gizli hayallerini bilerek yapmıyorlardı. Amerikalı erkekler, Effangham yakınındaki sessiz köylerin genç kadınları açısından, "beklenmedik birer nimet"ti. Oranın bir sakinine göre, "Essex'li kızlar Amerikalı erkekleri İngiliz erkeklerinden daha nazik, düşünceli ve canlı buluyorlardı."[21] Amerikalıların çekiciliği, yerel bar ya da cumartesi gecesi diskosunu kolaylıkla havaya sokan üssün sosyal kaynakları sayesinde

daha da artmıştı. "Genç bir yerli delikanlının kavalyelik ettiği bir kız, romantik bir akşam geçirmektense, hödüğün tekiyle geçirilen sıkıcı bir deneyime katlanmak zorunda kalıyordu. Bunun tersine, üsteki hafta sonu dansları bir adap ve düzen modeli sunuyordu."[22] Yine de, ebeveynler kızlarının itibarları hakkında endişeleniyordu. Yabancı askerlerle flört etmek, bir hanıma yakışır saygınlığı kazandıracak bir yol değildi. Kızlar ise, özerkliklerini ilan etmenin bir yolu olarak Amerikalılarla çıkmayı seçtiler. En asileri de Amerikalı Siyah askerlerle flört ettiler.

Yerli genç erkeklerin Essex'li kadınlar için Amerikalı erkeklerle yarışmaları gerekse de, onlar da üsten bir şekilde faydalanıyor gibi görünüyorlardı. Onların birçoğu üste çalışmaya, Amerikalıların sattığı arabaları almaya ve taşra İngiltere'sinin çalışan erkekleri arasındaki geleneksel riayetkâr tutumu biraz değiştirmeye başladı.

Sonuç olarak bir Amerikan üssünün açılmasının ideolojik erkeklik ve kadınlık düzeyinde müzakere yapılması gerekti. Ama bu, yerel olarak, medyanın odak noktası olmaktan uzak bir biçimde gerçekleşti. Kabine bakanları ve savunma görevlileri de, askeri üslerin kritik cinsel siyaset anlaşmalarının, kendi kabul edilmiş sorumluluk alanlarının dışında yapılmasına izin vermekten memnunlardı.

10. ABD Hava Kuvvetleri Pilotu ve ABD Hava Kuvvetleri Üssü'nde filonun "maskot"u, Upper Hayeford, Oxfordshire. (foto: Monique Cabral, 1988)

GREENHAM VE CİNSELLİK

Britanya Savunma Bakanlığı, 1941'deki savaş çabası için Greenham Common'ı* resmen talep etti. Bu düzenleme "geçici" olacaktı. Savaşın bitiminden sonraki beş yıl boyunca havaalanı kullanılmamıştı; yakındaki Newbury Ticaret Odası, buranın şehre geri verilmesini istedi. Ancak 1952 yılında İşçi Partisi hükümeti ABD Stratejik Hava Komutanlığı'na, Greenham Common'ı üs olarak kullanma ve tesisleri çoğaltma izni verdi. Newbury halkı bölgelerinde askeri üslerin bulunmasına alışıktı. Londra'nın güneybatısındaki tüm bölge askeri tesislerin yuvası haline gelmişti: Dünyanın en büyük cephane stoklarından biri olan RAF Welford birkaç mil ötedeydi; Atom Silahları Araştırma Kurumu Aldermaston'daydı; Kraliyet Savaş Mühimmatı Fabrikası Burghfield'da atom bombası yapımına katkıda bulunuyordu; Thatcham'daki ordu deposu başta gelen üniforma tedarikçisiydi ve Askeri Araştırma Okulu Hermitage'daydı. Hepsi de Newbury bölgesinde oturanları istihdam etti. Dahası, Newbury sakinlerinin büyük çoğunluğu Muhafazakâr'dı. Tüm bunlar yabancı bir askeri üssün varlığını, normal olmasa da en azından hazmedilebilir bir şey haline getirmeye yardımcı oldu. Britanya hükümeti Greenham Common'ın pratik olarak olmasa da ismen RAF'ın denetiminde kalacağına ve Savunma Bakanlığı'nın yerel yöneticilere yerel vergiler yerine yılda 100.000 pound ödeyeceğine dair yasal bir şart koştu.[23] Bu da hazım sürecine katkıda bulundu.

Hükümet, 1981 yılında Amerikalıların Greenham'a nükleer başlıklı cruise füzeleri yerleştireceğini ilan ettiğinde, füzelerin konması için gerekli olan yeni tesisler, göze çarpmayacak şekilde ve böylece de ev fiyatlarını etkilemeyecek bir biçimde tasarlanacağı için oranın çoğu ev sahibi orta sınıf sakini endişelerinin yine giderildiğini hissetti. Gerçekten, *Newbury Weekly News*, 1983 yılında, iki yıl içinde üste 5.900 Amerikan Hava Kuvvetleri personeliyle, onların eşleri ve çocuklarının ve buna ek olarak da 100 RAF personelinin bulunacağını bildirmişti.[24] Birçok neden yüzünden, -belki de Greenham'da kalan Amerikan askerlerinin birçoğu evli olduğu, çoğunun toplumsallaşmayı ve alışverişi bu sınırlar içinde gerçekleştirmekten memnun olmasını sağlayacak şekilde tasarlandığı, personelin çoğunluğunu beyazlar oluşturduğu, yerli kumandan kendi personeli ve oranın yerli sakinleri arasında cinsel ilişki kurulmasını engellemek için özel bir çaba sarf ettiği

* Common: Kamu arazisi (ç.n.).

için olacak ki- Greenham Common Hava Kuvvetleri Üssü'nde 1981 yılına gelene dek çok az cinsel siyaset yapılmış görünüyor.

O yılın sonbaharında, küçük bir kadın grubu Galler'den Greenham'a yürüyüp oraya cruise füzelerinin yerleştirilmesi planlarını protesto etmek üzere, üssün parmaklıklarının dışında kalıcı bir kamp kurmaya karar verdi.[25] Tartışma konusu haline gelen, Amerikalı erkek askerlerin cinselliği veya sivil Britanyalı erkeğin ya da sivil Britanyalı kadının cinselliği değil, kadın protestocuların cinselliğiydi. Bazen az sayıda tam zamanlı kampçı olan, bazen de bütün bir gün süren gösterilerde binlerce kadın olan Greenham kadınlarını, sorumsuz anneler, yıkanmayan kadınlar, lezbiyenler, siyasi saf histerikler olarak tarif edenler arasında başı, ulusal basın ve bölge sakinleri çekiyordu.[26]

Bir askeri üs, asker eşlerini eve bağlı, namuslu ve siyasi olarak hareketsiz kılmak için tasarlanmışken, çamura, yağmura ve buldozerlere dayanan barış kampı kaçınılmaz bir biçimde kadınları, birbirleriyle, askerlerle ve polisle karşı karşıya getirdi. Anti-nükleer barış kampçılarının çoğu geleneksel kadın namusu kavramına pek aldırmaz. Sonuç olarak, Greenham'daki kadınlar sadece savunma siyasetlerini ve ev fiyatlarını değil, kadın olmanın anlamının kendisini bile tehdit eder göründüler.

Ancak bazı Britanyalı kadınlar, Greenham barış kampçılarının kadınlık formülasyonundan etkilendi. Bu onlara kamusal ve özel yaşam ayrımının yeniden düşünülmesi için bir yol sundu. Muhafazakâr'bakanlar kampı buldozerle ezmek için yetkililere talimat verdiğinde, bazı Muhafazakâr kadınlar bile, füze üssünün dışında geçici çadırlarını kuran kadınlardan korkmak yerine, onları daha fazla takdir etmeye başladılar. Gazeteci Beatrix Campbell, Greenham kadınlarıyla özdeşleştiğini kocasına ve oğullarına belli etmek için saçlarını kısa kestiren Muhafazakâr bir kadınıyla görüştü:

> "Greenham'dan önce, Amerikalıların buraya füzelerini yerleştirdiğinin farkına varmamıştım. Sonra bunu anladım. Ne cüret! Bunun farkına varmamı sağlayan, Greenham Common kadınlarının kopardığı yaygara oldu." Barış kampı mutfak masasında sonsuz bir sürtüşmenin kaynağı oldu: "Bu evdeki erkekler [kocası ve iki oğlu] onların erkeksi seviciler, lezzolar olduklarını düşünüyorlar." Peki o da böyle düşünüyor mu? Bir an düşündü. "Hayır." Eğer erkeksi sevici olsalardı ya da lezbiyen olsalardı, bundan rahatsız olur muydu? Yine düşündü. "Hayır." Kadınların her koşulda onun erkeklerini sinirlendireceğini

söyledi, hissettiği yakınlığı saklayamadan. "Land Rover arabaları ve motorsikletler hakkında konuşmaktan hiç vazgeçmezler ve daha yemeklerini bitirmeden çaylarını isterler."[27]

Barış kamplarına katılmış kadınlar zamanla, erilleştirilmiş bir üssün gölgesindeki bir barış kampını ayakta tutmanın mizah ve yaratıcılık gerektirdiğini öğrendiler. Bu, ayrıca her kadının militarize edilmiş bir dünyada kadın olmanın ne anlama geldiği konusunda sürekli değerlendirme yapmasını da gerektirir. Kadınlar, Greenham, Sicilya'daki Comiso, Kanada'daki Saskatchewan, Amerika'daki Seneca ve Seattle barış kamplarında, annelik, özerklik, güvenlik, heteroseksüellik, korku ve kadınlar arasındaki ırksal ayrımlarla ilgili sorunları ele aldılar.[28] Bir yandan şiddet ve hiyerarşi arasındaki bağlantıları, öte yandan kadınlık ve feminizm arasındaki bağlantıları araştırmaya başladılar. Üssün çitlerine tırmanabilen ve tırmanamayan kadınlar arasındaki ilişkiler nasıldı? Greenham'deki askerler tatbikatlarda cruise füzelerini kırsal bölgelere çıkardıkları zaman, eşleri ve kız arkadaşları çitlerin yanında durarak onlara tezahürat yaparlardı. Barış kampı kadınlarıyla üste yaşayan ve çalışan kadınlar arasındaki bağlantılar nasıldı? Barış kampı kadınları üssü koruyan polisler ve askerlerle nasıl ilişki kurmalıydılar? Bazı kadın barış eylemcileri, eğer erkekler ve kadınların birlikte örgütlediği barış kamplarına katılsalardı, daha çok kazanım elde edeceklerine inanıyorlardı. Sadece kadınlardan oluşan bir kampın özerkliğinden vazgeçerek neyi riske atarlardı?

> Tamam, kim çay istiyor? Kahve? Bir, iki. Maden suyu? Üç, ... Mütevazi bir donanım, sınırlı mekân, bir karavan gezisi çarpı 365 gün, bölü bir düzine farklı fikir. Sigara dumanını sevmiyorum. O sarımsağı sevmiyor. Biri bir başkasıyla konuşmuyor ve eğer bu kitabı bulamazsam bağırmaya başlayacağım. *Lütfen* radyonun sesini kısabilir misiniz?
>
> Barış... Barışın mercimek yemeği gibi dağıtılan bir meta olduğunu düşünerek kampa gelen herhangi birinin aklına sonradan başka düşünceler gelecektir.[29]

Greenham'da kısa bir süre bile olsa vakit geçiren kadınlar, birbirleriyle, erkekliğe dair ne tür fikirlerin bir askeri üssü ayakta tutmak için gerekli göründüğünü tartışmaya başladı. Tellerin arasından, onları bunların dışında

11. Barış kampanyası yürüten kadınlar, Greenham Common'daki ABD Hava Kuvvetleri üssünün içinde, bir cruise füzesi filosunun üstünde dans ediyorlar, 1 Ocak 1983. (foto: Raissa Page/format)

tutmakla görevlendirilen Britanyalı polis memurlarına baktılar. Belli bir mesafede tutulan, üstlerinden dikkat çekmemeye çalışma talimatı alan erkek ABD Hava Kuvvetleri çalışanlarına baktılar. Kampçılara sataşan civar şehirlerdeki sivil erkeklerden ve onları oradan atmak için tekrar tekrar gönderilen hükümet görevlilerinden bahsettiler.

> Polisten bayağı kötü bir dayak yemiştim, ama bu polisler ulaşılmaz değiller... sadece onlara bakıp, "Bu benim bedenim. Hayatımı bedenimle koruyorum, çünkü sizler ve silahlar tarafından korunduğumu hissetmiyorum... Siz cruise füzeleri tarafından daha fazla tehdit edilmiyor musunuz?" denildiğinde ne söylediğinizi anlar durumdalar. Ben bu söylendikten sonra şiddet kullanabilecek bir polisle karşılaşmadım.[30]

Bütün askeri üsler güvenli olmak için tasarlanmışlardır. Greenham kadınları, çitleri keserek, füze silolarının üzerinde dans ederek, mahkemede başkasının arazisine izinsiz girme suçlamalarına meydan okuyarak, hem üssün hem kamu güvenliğinin anlamını değiştirmeye giriştiler. Şiddet karşıtı bir grup kadının rahatlıkla içeri sızdığı bir askeri üs, artık askeri bir üs sayılmazdı.

1988 yılında, ABD ve Sovyet hükümetleri, karadan fırlatılan SS-20, cruise ve Pershing II füzelerini sökmeye dair iki taraflı bir anlaşma olan Orta Menzilli Nükleer Güç Anlaşması'nı (Intermediate Range Nuclear Force Treaty - INF) onayladılar. Muhabirler, Greenham kadınlarının ne yapacağını görmeye can atıyordu. Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da bulunan barış kamplarındaki kadınlar, INF anlaşmasının tek başına üs anlayışına bir son verilmesini sağlayacağı konusundaki şüphelerini dile getirdiler. Bu füzelerden temizlendikten sonra, Greenham, Comiso ve diğer yerlerdeki üsler Amerikan güdümlü alternatif NATO silahları için kullanılabilirdi. Dahası, INF anlaşması, havadan ve denizden fırlatılan nükleer savaş başlıklı füzelere izin vererek, NATO strateji uzmanlarını Hava Kuvvetlerini ve deniz üslerini genişletmeye teşvik ediyordu. Böylece, Ekim 1988'de Britanyalı kadınlar Greenham ilkelerini, füze taşıyan Amerikan denizaltılarının uğradığı liman olan Portsmouth'daki bir kadın barış eyleminde de uygulamaya başladılar: "Protesto şiddet içermiyor; grup, özerk olarak örgütlenen küçük gruplar ağı; kadın grupları ve karma gruplar kadın gruplarının şerefini tehlikeye atmadan işbirliği yapacaklar; karada yapılan bir protesto, herhangi bir deniz eyleminin ayrılmaz bir parçasıdır; yüzme ve deniz ile ilgili beceriler eğitimi gönüllülük temelinde alınacak; birincil olarak güvenliğe önem verilecektir." Cruise füzeleri hâlâ Greenham Common'ın altındaki silolarında dururken, onlar yüzme dersleri vermeye başladılar.[31]

Aynı zamanda, diğer Greenham kadınları, devam eden nükleer silah üretiminde Britanya'nın oynadığı role dikkat çekmek amacıyla Aldermaston yakınlarındaki bir nükleer silah tesisinin dışında yeni bir kadın barış kampı kurdular. Aldermaston bir üs değil, bir silah fabrikasıydı, ama yine de erilleşmiş gücün kamusal görüntüsünün ardında yanlış bir güvenlik hissi beslediğinden bir üsse benziyordu.[32]

ÜSLER TAŞINDIĞI ZAMAN

1990'lardaki NATO, 1960'lardaki NATO olmayacaktır. ABD, bu ittifak üzerindeki siyasi hâkimiyetinden, bir zamanlar olduğu kadar emin olamaz. Günümüzde Kanada ve Avrupa hükümetleri, büyük ölçüde kadınların eylemliliğiyle ateşlenen, karmaşık, tabandan örgütlenen barış hareketlerine en azından belli bir dikkat göstermek durumundadır.

1988 yılında gerçekleşen üslere karşı bir halk hareketi sayesinde,

İspanya'nın Sosyalist hükümeti ABD'yle imzaladığı askeri üs anlaşmalarını yeniden görüşmeye zorlanmıştı. Hükümet, Amerika üslerinin tümünü uzaklara göndermek amacından pek uzak kalsa da, Amerikalıların, hem eski tarz bombalar, hem nükleer silahları da taşıyabilen savaşçı F-16 bombardıman uçaklarını nakletmesi konusunda bastırdı. Ama F-16'lar ve bunların 3.800 personeli ve aileleri nereye gidebilirlerdi? Yeni üs arayışı, birçoğu yüksek sesle burunlarının dibindeki yabancı askeri personele karşı çıkan Yunanistan ve İtalya'daki kadınları da işin içine karıştırdı. Sonunda, bir müttefik olarak güvenirliğini kanıtlamaya hevesli İtalyan hükümeti, Amerikalılara F-16'lar için yeni bir yuva olarak Calabria'yı sundu. Ekonomik durgunluk çeken bir bölge olan Calabria'nın sakinleri, üslerin ihtiyaç duydukları iş imkânlarını sağlayacağı konusunda teminat aldılar. Pilotların gelişinin, yerli kadınların cinsel ilişkileri ya da güvenlik hissi üzerindeki olası etkilerine dair açık bir tartışma olmadı.[33]

Askeri üs arabulucularının gözünde, dünya tek bir "pazar"dır. Eğer bir üssün bir yerde kapanması için baskı yapılırsa, bu üs başka bir yerde yeniden açılmak durumundadır. Bunun alternatifi olan, ulusal güvenliğin doğasının köklü bir biçimde yeniden düşünülmesi nadiren gündeme gelir. Bu tek pazar bakışı, var olan üs şehirlerindeki ve potansiyel üs şehirlerindeki kadınları, bilgi ve taktik paylaşmak için çok az kaynakları olsa da, birbirine bağlıyor. Ayrıca bu, kadınların bir ülkede kazandığı bir zaferin, başka bir ülkenin kadınlarının günlük yaşamlarındaki militarizasyonu daha da arttırabileceği anlamına da geliyor. Yeni bir üssün karşısına etkili bir siyasi engel çıkartacak kaynakları olmadığından, onların bölgeleri yeni yerleşim yeri olarak seçilecektir.

Bu, hiçbir yerde Labrador'un Goose Koyu'ndaki kadar açık yaşanmadı. Kanada'nın bu kuzey bölgesi, Kanada hükümeti ve onun NATO müttefikleri tarafından, hava kuvvetleri eğitim üssü için mükemmel bir yer olarak seçilmişti. Yoğun nüfuslu merkezlerden uzaklığı, pilotların siyasi toz duman çıkarmadan, alçak seviye uçuşlar yapmalarına olanak tanımaktaydı. Kanadalı, Britanyalı, Hollandalı, Amerikalı ve Batı Alman pilotlar özel becerilerini geliştirmeleri için oraya önceden beri gönderilmekteydi. Artık daha fazla Batı Alman pilotu gönderilecek gibi görünüyor, çünkü Ramstein'deki devasa hava kuvveti üssünün yakınında yaşayan Batı Alman siviller, alçak seviye uçuşunu ve onun sağır edici gürültü kirliliğini azaltmak için Bonn'daki görevlilerle etkili bir lobi yapmışlar, bunun üzerine Bonn, vatandaşlarının taleplerine razı olarak daha çok pilotunu eğitim için Labrador'a göndereceğini duyurmuştur.

Ama Labrador boş bir arazi değildir. Kanada'nın yerli Innu topluluğunun vatanıdır. İnnu liderleri ve onların beyaz destekçileri, NATO pilotlarının yakınlarına yerleştirilmesinin yol açtığı cinsellikle ilgili gelişimleri dikkatle izliyorlar. Arabalarında bira depolayan pilotların genç İnnu kadınlarını bulmak için arabayla Goose Koyu'ndan köylere gittiklerini anlatıyorlar. Kızların bir kısmı, genellikle de yirmili yaşlara henüz girmemiş olanları, Britanyalı, Batı Alman ve Amerikalı pilotlar tarafından hamile bırakılmıştı. Sonra, bu çocukları yetiştirmek Innu topluluğuna kalmıştı. Yirmili yaşlara henüz girmemiş olan İnnu kızlarının yaşamlarının, Ramstein ya da Bonn'un gündemine giren bir konu olmadığını söylemek sanırım gereksiz.[34]

ÜÇÜNCÜ DÜNYADAKİ YABANCI ÜSLER: ASIL MESELE FUHUŞ MU?

Askeri üslerin ve fuhuşun "birbirine uyduğu" farz edilir. Ama bu uyumu sürdürmek için hesaplı siyasetler yürütülmüştür: erkeklerin cinselliğini biçimlendirme, savaşa hazır olma durumunu teminat altına alma, iş yerlerinin bulunacağı yerleri belirleme, kadınların ekonomik fırsatlarını yapılandırma, eşleri, eğlenceyi ve kamu sağlığını etkileme siyasetleri. Bu siyasetler, Üçüncü Dünya'nın daha yoksul ülkelerindeki üslerin etrafında çok kötü bir üne sahipken, aynı siyasetlerin Kuzey Amerika ile Batı ve Doğu Avrupa'daki -yerli ve yabancı- üslerin etrafında bu kadar başarılı bir biçimde görünmez kılınması şaşırtıcıdır.

Askeri fuhuşun bazı yerlerde siyasi anlamda bu kadar görünmez olurken, diğer yerlerde kötü bir şöhrete sahip olması, üzerinde düşünülmeye değer bir konudur. Acaba askeri üs yaşamının dış ve eviçi yönlerinin hangilerinin "siyasi", dolayısıyla da kamu eylemi gerektirecek ciddiyette olduğu varsayılmıştır? Kuzey Amerika, Avrupa, Yeni Zelanda ve Avustralya'da yerli askeri üsler nadiren tartışma konusu haline gelirken (bu, genelde kapatılma tehdidi aldıklarında olur), askeri üslerin bulunduğu yerlerde oturan vatandaşlar bunların kendi güvenliklerini ve egemenliklerini tehlikeye atacağını düşünmeye başladıklarında, yabancı askeri üsler siyasileştirilmiştir. Fuhuştan ve onun kamu sağlığına ve ahlakına yönelttiği tehditlerden çok az bahsedilir. Bunun karşısında, Üçüncü Dünya ülkelerindeki yabancı üsleri protesto eden gruplar fuhuşu merkezi bir mesele haline getirmişlerdir.*

On dokuzuncu yüzyılın sonunda Britanya, imparatorluğu ayakta tutan birliklerini tüm dünyaya yaymıştı. Bu birliklerin, beyaz işçi sınıfı kadınlardan çok sömürge ülkelerinin beyaz ırkından olmayan kadınlarıyla -Hong Kong'daki Çinli kadınlar, Hindistan'daki Hintli kadınlar, Mısır'daki Mısırlı kadınlar- cinsel ilişki kurma arayışında olmuşlardır. Ladies National League'deki (Ulusal Bayanlar Cemiyeti) feministlerin yürüttüğü Bulaşıcı Hastalıklar Yasası Karşıtı Kampanya yüzünden, Britanyalı görevlilerin ülkedeki beyaz işçi sınıfı kadınlarını denetim altına alma çabaları engellenmişti. Ancak sömürge kadınları üzerindeki denetimlerini kaybetmemeye kararlıydılar. Öncelikle, Britanyalı askerlerin Hintli kadınlarla evlenmesinin, askeri hazırlık durumuna ve beyaz yerleşimci moraline zarar mı vereceği, yoksa bunu geliştireceği mi üzerine düşünerek, askerler için evlilik ile ilgili siyasetlerini yeniden düzenlediler. Bazıları, eğer Britanyalı askerlerin Hintli kadınlarla evlenmelerine izin verilirse, bu askerlerin muhtemelen fahişelere daha az gideceklerini ve böylece de muhtemelen zührevi hastalıklara yakalanma ihtimallerinin azalacağını düşünüyorlardı. Ama öte yandan, ırklar arası evliliği teşvik eden böylesi bir siyaset, Britanyalı erkeğin ırksal üstünlük hissini tehlikeye atabilirdi. İkinci olarak, 1880'lerde kendi ülkelerinde geçersiz kıldıkları Bulaşıcı Hastalıklar Yasası'nı Britanya dışında uygulamayı sürdürdüler. Denizaşırı ülkelerinde Karargâh Yasaları adı verilen bu yasalar, denizaşırı ülkelerdeki Britanyalı askerlerin zührevi hastalık korkusu olmadan sömürge kadınlarıyla cinsel ilişkiye girmesini sağlamak amacıyla sömürgeci polis yetkililerine askeri üslerin etrafındaki kadınlara zorunlu tenasül organları kontrolü yapma izni veriyordu.

1888 yılında, Ladies National League'in kurucusu Josephine Butler, Karargâh Yasaları'nın feshedilmesini talep eden bir uluslararası kampanya başlattı. Yeni gazetesi *The Dawn* (Şafak), Britanyalı yetkililerin uyguladığı çifte standardı eleştirdi: askerlerin cinsel zevkini korumak adına kadınların

* Üçüncü Dünya ülkelerindeki Sovyet üsleri fuhuşla ilgili açık bir tartışma yaratmıyor gibi görünüyor. Sovyetler Birliği'nin en büyük deniz aşırı iki üssü, biri Vietnam'daki Cam Ranh Koyu'nda, diğeri de 1988'in ortasına kadar Afganistan'daki Kabul şehrinde bulunan üslerdir. Fuhuş, varolma ihtimali bulunsa da, siyasi anlamda öne çıkacak kadar dikkat çekmemiştir. Afganistan'daki çarpışma sırasında Sovyet ordusunun yaşadığı personel sorunlarının iyi araştırılmış bir tasvirinde, fuhuş ve zührevi hastalıklardan hiç bahsedilmez. ABD ordusuyla yapılan bir anlaşma sonucu yazılan ve böylece de Sovyet ordusunun olumsuz yanlarını ortaya çıkarma niyetindeki rapor, Sovyet görevlilerini en çok kaygılandıran sorunlar olarak, uyuşturucu yolsuzluğu, rütbe içi kavgalar ile Slav ve Müslüman Sovyet askerleri arasındaki etnik düşmanlığı belirtirler.[35]

cinsel davranışını denetim altına almak. Butler'ın hareketi analizinde feministti, ama örgütlenmesinde değildi. Onun başlıca müttefikleri Britanyalı erkekler ve sömürgeleşmiş ülkelerdeki eğitimli erkekler oldu. 1891'de yapılan bir araştırma, askeri fahişelerin yüzde 90'ının dul olduğunu ortaya çıkarırken, sömürge kadınları fesihçiler tarafından, kurban ve ender olarak da kendi siyasi fikirleri ve kaynakları olan örgütlenme müttefikleri olarak görülüyordu.[36]

Karargâh Yasaları karşıtı kampanyacılar bu siyasetlere imparatorluk bakış açısından yaklaştılar. Eğer Hindistan'da böylesi düzenlemelerin sürmesine izin verilecekse, bunları diğer Britanya sömürgelerindeki askeri yetkililer de örnek alırlardı. Hatta tıpkı Britanya'nın da yapması gerektiği gibi askerlerini yurtdışında konumlandırma ihtiyacı duyan, onların sömürge kadınlarının cinselliğine ulaşmasını sağlayan ve askerlerin imparatorluk adına askeri görevlerini yerine getirecek kadar formda olmalarını teminat altına almak zorunda olan Hollanda gibi rakip imparatorluk güçlerinin sömürgelerindeki askeri yetkililer de örnek alırlardı. Butler'ın Hollandalı muhabirlerinden birinin 1888'de yazdığı bir mektup örnek alınan bu askeri uygulamaların akışını çiziyor:

> Hindistan'a gerçekleştireceğiniz bir sonraki saldırıda başarılı olursanız, bu bizim açımızdan çok büyük bir manivela görevi görecektir.
>
> Batavya'daki Hollanda Doğu Hint Adaları, şimdiki Endonezya kışlalarımızda bu kötülüğe dair çok korkutucu hikâyeler anlatılıyor...
>
> Yetkili baylardan biri, sessizce, İngiliz-Hint sistemini taklit ederek kamplarda vesikalı kadınların oturduğu ayrı çadırlar kurmayı düşündüğünü belirtti. Şimdilik, akşamın belli saatlerinde, kışlaların kapıları bu zavallı kurbanların bir kısmının içeri alınması için açılıyor. Öğrendiklerimizi güçlükle kaydediyorum. Kışlalardaki yaşam *ahlaki olarak korkunç*...
>
> Burada belirtilen olgu, Hindistan'daki İngiliz hükümetinin teşkil ettiği örneğin Cava'ya ve şüphesiz öteki ulusların öteki sömürgelerine de bulaştığı, böylece de iğrenç Hindistan Yönetmelikleri ve Karargâh Yasalarının Feshi çabalarımızın nedenlerini iki kat, üç kat arttırıyor...[37]

1895 yılına gelinene kadar Butler ve kampanya arkadaşları Britanya hükümetini Karargâh Yasaları'nı feshetmeye ikna etti. Yine de, sömürgelerdeki

kışlaları ve polis uygulamalarını izlemeye devam eden muhabirleri, yasanın feshedilmesine rağmen yerli kadınların sağlık kontrolüne zorlandıklarını öğrendiler. *The Dawn*, bu pratiklerin gerekli olduğuna dair yaygın resmi görüşü ifade eden Britanyalı askeri görevlilerin mektuplarını yayınladı. Bunlar sözüm ona Britanyalı askerler için gerekliydi (Hintli askerler için değildi; onlarda göze çarpan bir biçimde daha seyrek zührevi hastalık vakasına rastlanmıştı, bu da Britanyalı kumandanları hayrete düşürmüştü), ama Britanya İmparatorluğu'nun kendi refahı için de gerekliydi. Josephine Butler başyazısında bu savunmaya sert bir cevap verdi: "Fethedilen bir ırkın kadınlarının, resmi fahişeler olarak büyük imparatorluğumuzun siperlerinden birini oluşturduğunun farkına varmamıştık!"[38]

Bu yüzden, üsler ve fahişelik arasındaki bağlantı, sömürgeler ve yoksul ülkelerle sınırlı olmamıştır. Fransa, ABD ve Kanada'daki hükümetlerin tümü, askerlerin morali ve sağlığını teminat altına almak uğruna kadınlar üzerinde denetim kurmak için, askeri ve sivil kanunlar çıkarmaya çabaladılar.[39] Bu yasaları kendi ülkelerinde uygulayamadıklarında olduklarında ise, yurtdışında uygulamayı denediler. Yine de günümüzde fahişeliği siyasi bir mesele haline getirenler aslen yoksul ülkelerdeki üslere karşı çıkanlardır; bu insanlar bu meseleyi kullanarak hükümetlerin iddia ettiği gibi, ordunun ittifaklarının yerli nüfusun çıkarlarına hizmet edip etmediğini sorgularlar.

Fuhuşun, Britanya'daki ABD üsleri veya Batı Almanya'daki Britanya üsleri, ya da Doğu Almanya ve Polonya'daki Sovyet üslerinde gerçekten var olmadığı doğru olabilir. Ya da - Amerikalı askeri görevlilerin beyaz Britanyalı "kız arkadaşlara" sahip olmalarından farklı olarak- fuhuş, ancak yabancı askerlerin ve flört ettikleri yerli kadınların birçoğunun farklı ırk gruplarına mensup olması durumunda siyasi bir görünürlük kazanabilir. Massachusetts, Belfast, Ramstein ya da Berlin'deki bir üssün, Belize, Honduras ya da Guam'daki bir üsten cinsel anlamda daha az yapılandırılmış olması şaşırtıcı olurdu. Dolayısıyla, en önemli farklılık, meselelerin siyasi olarak inşa edilme biçimlerinde yatıyor.

Batı ve Doğu Alman, Britanyalı, İtalyan, İspanyol, Polonyalı ve Yunan kadınlar başka geçinme yollarına sahip olduklarından, dans salonlarında ve masaj salonlarında iş edinmeye zorlanmamış olabilirler. Ya da Batılı barış eylemcileri, güvenliğin ve egemenliğin üs karşıtı kampanyalarında en ciddi zemin olduğunu varsaydıkları için gerçekte bu üslerin topluluklarında oynadığı rolü, cinsel siyasetin en azından silah siyasetleri kadar tanımlayıp tanımlamadığına daha yakından bakmamış da olabilirler.

AIDS, ÜSLER VE "PASİFİK ÇEVRESİ"

P.tesi. [Kasım] 4 - Bütün gün yağmur yağdı.
Salı. 5 - Bütün gün yağmur yağdı.
Çarş. 6 - Arada bir yağmur yağdı. Maaş çeki geldi.
Perş. 7 - Bütün gün yağmur yağdı.[40]

Bir Amerikalı ordu görevlisinin eşi olan Jessie Anglum günlüğünde böyle yazmıştı. Filipinler'de kalmaktan hoşlanmamıştı. Sene 1901 idi. Amerikan ordusu Başkan McKinley tarafından, ilk olarak İspanyol sömürgecilerle savaşan, sonra da Amerika'nın sömürgeleştirme planlarına direnen Filipin isyanını bastırmak için gönderilmişti. Jessie Anglum, Filipinler'deki kocasına katılan ilk asker eşlerinden biriydi. Manila'nın bir oteline yerleştirilmişti. Kepenklerin dışarısında durmak bilmeden yağan muson yağmurlarından sıkılmıştı. Kocası günlerinin çoğunu isyancılara karşı tatbikatlarda geçirdi. Kendisi arada sırada binek arabasıyla gezinti yaptı ve Manila'daki diğer az sayıdaki Amerikalı kadınlarla çay içti. Ama Filipinler'de olmak istemiyordu. Asya'ya sadece karılık vazifelerini yerine getirmek için gelmişti. Kocasının görevi bitene kadar gün saydı. Bagajlarını toplayacağı ve eve gideceği zaman çok mutluydu.

Jessie Anglum'un rutubetli otel günlerine tahammül ettiği dönemlerde, mükellef Amerikan üsleri yoktu. Ama bundan doksan yıl sonra, ABD hükümeti bu eksikliği tamamlamış bulunuyor. Günümüzde, artık bağımsız olan Filipinler birçok ABD askeri üssüne ev sahipliği yapıyor. Esas ada Luzan'da konumlandırılmış olan Subic Koyu Deniz Üssü ve Clark Hava Kuvvetleri Üssü Pentagon strateji uzmanlarına göre, Amerika'nın küresel savunması açısından en önemli yerlerden ikisini oluşturuyor.

Amerikan ordu planlamacıları bugünlerde dünyaya baktıklarında, Pasifik okyanusunun etrafını çevreleyen bölgelerin, tek bir güvenlik -ya da güvensizlik- zinciri oluşturduğunu tasavvur ederler. Güvende olmak için, bu "Pasifik Çevresi"ne, ABD denetimi altındaki askeri üslerin etrafına bir gerdanlık takılmalıdır: Anchorage'dan, San Diego, Hawaii, Vladivostok, Seul, Yokahama, Cam Ranh Koyu, Subic Koyu ve Clark, Wellington, Belau ve Kwajalein'e kadar. Bu zihinsel haritayı, bu militarize edilmiş bağlantıyı çizdikten sonra ABD'li strateji uzmanı, boşlukları ve rahatsızlıkları tespit etmek için tetiğe geçer. Sovyetler Birliği'nin Pasifik sahil şeridi strateji uzmanının gözüne ilişir; şimdi de Vietnam Savaşı sırasında ABD'lilerin inşa

ettiği büyük bir deniz üssü olan, ama 1975'te Vietnam hükümeti tarafından kullanması için Sovyet ordusuna devredilen Cam Ranh Koyu. Apaçık bir düşmanlığı daha az taşıyan, ama yine de strateji uzmanlarını kaygılandıran bir şey, Amerikan gemilerinin, uçaklarının ve personelinin Yeni Zelanda, Güney Kore, Belau ve Filipinler'de daha az hoş karşılanmasını sağlayan siyasi değişimlerdir.

ABD-Filipinler üs anlaşması 1991'de sona erecek. Amerikan hükümeti, soldaki üs karşıtı milliyetçilerle sağdaki komünizm karşıtı ordu görevlilerinin baskısı altındaki Marcos sonrası Corazon Aquino hükümetini, üs anlaşmasını yenilemeye ikna etmek durumunda. Yenilgi, Pasifik Çevresi'ni güvence altına alacak gerdanlığın köklü bir biçimde yeniden tasarlanması anlamına gelir. Bu da beraberinde, dünyanın en büyük üslerinden bir kısmını ve bunun kendisiyle birlikte getirdiği toplumsal sorunları kabul etmeye hevesli başka bir ülke bulmayı gerektirir.

Filipinlilerin en çok dikkatini çeken toplumsal sorun fuhuştur. Güney Koreliler, Okinawalılar, Guamealılar, Thailer ve Belaulular gibi, Filipinliler de, yabancı askeri üsleri, fuhuşu teşvik eden koşulları yaratmaktan ya da daha da kötüleştirmekten sorumlu tutmuşlardır. Sonuç olarak, Amerikan üsleri milliyetçi fikirlerin ve kampanyaların konusu haline geldiği gibi, fuhuş da milliyetçi öfke ve milliyetçi umutlar bağlamında tanımlanan bir mesele haline gelir. AIDS'in 1987'de Filipinler'e gelmesi de, milliyetçilerin yürürlükteki Amerika-Filipinler üs anlaşmasının yalnızca Filipinli kadınların haklarını değil, (bazılarının diyeceği gibi "daha temelde") Filipin ulusunun bütün olarak egemenliğini ve bütünlüğünü ihlal ettiği düşüncesini ancak kızıştırmaya hizmet etti.

Filipinli feministler militarizasyonu bir kadın meselesi olarak ele aldılar. 1970'lerde ve 1980'lerin başında, Marcos rejiminin gittikçe daha da baskıcı hale gelmesinin, kadınların zaten kırılgan olan destek sistemlerini nasıl çökerttiğini analiz etmeye başladılar. Filipinli feminist eylemciler, Marcos'un 1986 yılındaki düşüşünden beri, Aquino rejiminin, militarizasyonu ülkenin daha da derinleşen toplumsal krizlerini çözme stratejisi olarak nasıl sürdürdüğünü dehşet içinde adım adım izlediler. Gabriela'da ve diğer feminist örgütlenmelerde aktif olan kadınların analiz ve pratiklerini militarizm karşıtı bir duruşla birleştirmeleri, kadın meselelerini kendi çalışmalarının merkezine yerleştirmeseler de milliyetçi, militarizm karşıtı olan diğer siyasi gruplarla ortak bir dava bulmalarını kolaylaştırdı.

Subic Koyu Deniz Üssü, Olongapo şehrinin üzerine bir gölge düşürür.

Deniz üssü, 15.000 kişilik Amerikan ordu personelinin çoğu için ve onların Filipinler'de kalan aileleri için bir yuvadır. Bir uçak gemisi rıhtıma yanaştığında, bir 18.000 erkek daha şehre dolar. Subic Koyu üssünün işlemesi, sivil Filipinlilerin emek gücüne bağlıdır. İşçiler, Güney Kore ya da Japonya'daki Amerikan üslerindekilerden daha az ücret alırlar, ama bu üs birçok Filipinli erkeğe ve kadına geçim kaynağı sağlar. ABD ordusu 1985 yılına gelene kadar 40.000 Filipinli'yi istihdam ederek, Filipinler'in ikinci en büyük işvereni haline gelmişti: 20.581 tam zamanlı işçi, 14.249 sözleşmeli işçi, 5.064 hizmetçi ve 1.746 ayrıcalıklı kimse. Maaşlarının toplamı yılda neredeyse 83 milyon doları buluyordu. 1987 yılına gelinceye kadar Amerikan üsleri, Filipinli işverenlerin çoğunun genelde işçilerine sağlamadığı sağlık sigortasından ve diğer sosyal haklardan yararlanan 68.000'den fazla Filipinli'yi istihdam ediyordu. Birçoğu kadındı. Çok daha fazla kadın, işçilerle evliydi ya da bunların annesiydi. Öte yandan, Filipinli araştırmacıların bir kısmı bu rakamın fazla ağır basmasına izin verilmemesi gerektiği, çünkü sözü geçen çalışanların Filipin hükümetinin kendisinin istihdam ettiği 1,18 milyon kişinin yalnızca yüzde 5'ini oluşturduğu konusunda uyarıda bulundular.[41]

Şekerin fiyatı uluslararası pazarda düştükçe ve büyük toprak sahipleri gittikçe daha fazla Filipinli'yi topraksız bir yoksulluğa ittikçe, daha fazla genç kadın Amerikan ordusunun erkeklerinin toplumsal ve cinsel ihtiyaçlarına hizmet ederek para kazanmaya başladı. 1987 yılında, Aquino hükümeti, Olongapo City'de, eğlence sektöründe yaklaşık 6.000 ile 9.000 kadın işçinin kayıtlı ve ruhsatlı olarak çalıştığını belirtti. Ruhsatlı olanlar ile birlikte ruhsatsız kadınları da hesaba katan bağımsız araştırmacılar, bunun 20.000 kişi kadar yüksek bir rakam olduğunu söylüyorlar. Çoğu zaman da Amerikan uçak gemilerinden biri limana geldiğinde, 5.000 kadın daha Pampanga eyaletindeki Olongapo City'den Manila'ya geliyor.[42]

Buna ek olarak, geçtiğimiz yıllarda, gittikçe artan sayıda çocuk fuhuş ticaretinin içine çekildi. Her yıl Filipinli anneler ve Amerikalı babalardan doğan 30.000 çocuktan yaklaşık 10.000'inin sokak çocuğu olacağı, bunların çoğunun da Amerikalı sübyancılara hizmet veren fahişeler olarak çalışacağı düşünülüyor. Sokaklardan kurtulan bu Amerikalı-Asyalı çocukların bir kısmı satılmışlardır. İşin iç yüzünü bilen biri, Filipinli araştırmacılara ırksallaştırılmış pazarı anlatır: "Bu Kafkasyalı gibi görünen çocukların hepsi sözüm ona 50-200 dolara (yaklaşık P1.000-4.000) satılıyorken, Zenci babaları olanlar yalnızca 25-30 dolar ediyorlar (yaklaşık P500-600)."[43]

Turizm endüstrisinde, ABD üsleri çevresinde olduğundan daha fazla

Filipinli kadın fahişe bulunuyor. Filipinli feministler, ikisi arasındaki bağlantıları belirterek, yanlış yatırımın, ataerkil geleneklerin ve dar görüşlü hükümetlerin önceliklerinin hep birlikte nasıl binlerce yoksul kadını kendi topraklarından kopardığını ve asker ve sivil erkeklere hizmet etmek üzere sömürüldükleri işlere zorlandıklarını ortaya çıkarmıştır. Ancak, erkeklerin öncülük ettiği milliyetçi hareketin, vazgeçmek durumunda bırakıldıkları egemenliğin en ünlü sembolü militarize edilmiş fuhuş olmuştur. Feministlerin telkini ve teşviki olmadan, bu üs karşıtı örgütlenmeler, kadınların Olongapo'ya gelmesinin ardındaki ataerkillikten kaynaklanan nedenleri ancak çok nadiren araştırırlar.[44]

1980'lerin sonlarında oldukça farklı iki kaygı, Amerikalı görevlileri Filipinler'deki üslerinin etrafındaki fuhuş konusunda daha az kayıtsız olmaya zorlamıştır: Savunma Bakanlığı'nın kadın avukatları, fuhuşun *Amerikalı* kadınların moralini bozduğunu ve AIDS'in yayılmasına yol açtığını iddia ettiler.

ABD Askeri Hizmetlerde Çalışan Kadınların Statüsüyle İlgili Savunma Danışmanlığı Kurulu (Defense Advisory Committe on the Status of Women in the Services - DACOWITS), Savunma Bakanı'nın atadığı sivil erkekler ve kadınlardan oluşan ve ABD ordusunda hizmet veren kadınların çalışma koşullarını denetleyen bir gruptur. Eşit terfi koşullarının, cinsel tacize karşı mücadelenin, "muharebe"nin yeniden tanımlanmasının içeriden bir savunucusu haline geldi. 1987 yılında DACOWITS üyeleri, Amerikalı kadın askerlerin ve gemicilerin denizaşırı ülkelerdeki çalışma koşullarını denetlemek üzere Asya'ya seyahat ettiler. DACOWITS, tarihinde ilk defa, Amerikan üslerinin yakınındaki yerli kadınların gördüğü muameleyle, üslerdeki Amerikalı kadınların gördüğü muamele arasında bağlantı kurmaya başladı. Amerikan Donanması'ndaki kadınların moralinin düşük olmasının sebebi olarak "yerli nüfusun ucuz kadın eşlikçiliğine kolayca ulaşılabilmesini ve bunun askeri hizmette çalışan kadınların meşru sosyal fırsatlardan yararlanmaları açısından neden olduğu olumsuz etkiler"in oluşturduğu cinsiyetçi ortamı gösterdiler.[45]

Yine de Amerikalı DACOWITS üyeleri Filipinli kadınlarla ittifak yapmanın çok uzağındaydılar. Savunmalarını askeri hizmette çalışan Amerikalı kadınların refahıyla sınırladılar. İskânın donanmadaki kadınların heteroseksüel ilişkileri üzerindeki etkisiyle ilgileniyorlardı. Okinawa'da ve Subic Koyu'nda çalışan kadınlar, kumandanın kadın personeli, erkek gemicilerin kışlalarından ayırdığı kışlalara yerleştirme siyasetinin, yerli fuhuşa göz yumulmasıyla birleştiğinde, üslerde, Amerikalı kadın askeri hizmette çalışanlarının "ikinci sınıf" üyeler olduğu izlenimini beslediğini söylediler.

DACOWITS üyelerine göre "daha ciddi" olan şey, bu siyasetlerin "aşırı davranışları [lezbiyenlik] beslemesiydi... Örneğin, Butler Kampı'ndaki bir kışlaya genelde Lezzo Ülkesi deniyordu."[46]

Ama Amerikan Pasifik Çevresi güvenlik stratejisini destekleyen bir cinsel ilişki sistemini düzenlemekten sorumlu askeri ve yerel karar alıcıları açısından alarm zillerini çaldıran -ve karışıklık yaratan- AIDS oldu.

1987 Ocak ayına gelineceğe kadar, doktorlar Filipinler'de yirmi beş HIV pozitif vakası kaydetmişti. Bunların yirmi beşi de kadındı. Yirmi ikisi Clark, Subic ve Wallace'deki ABD üslerinin yakınlarında bulunan barlarda çalışıyorlardı. Yirmi beş kişiden altısı AIDS belirtileri gösteriyordu. Üs karşıtı kampanyalarda aktif olan şemsiye örgüt Gabriela'daki kadınlar Olongapo'nın ilk Kadın Merkezi'nin kurulmasına yardımcı olarak bu bilgiyi yaymaya başladılar. Kadınlar, HIV pozitif kadınlara herhangi bir danışma hizmeti ya da tıbbi bakım vermediği, AIDS olmalarından dolayı kadınları suçladığı ve onları hem Amerikalı erkekler için, hem de diğer Filipinliler için de bir tehdit olarak gösterdiği için Manila hükümetini eleştirdiler.

> Filipinler'deki AIDS'in sorumluları kim? Birçok askeri üste ve bizim turist mekânlarımızda neden fuhuş var ve yayılıyor? *AIDS'in kadınlar açısından yarattığı tehlike ve onlara verdiği zarar ve de fuhuşun varlığı, aslında kadınlara karşı işlenmiş suçlardır*. Bizler, ticari işlerde kullanılan ürünleriz, metalarız... Öyleyse soruyoruz, AIDS'in ve fuhuşun gerçek suçluluları kimlerdir? Onları suçlayın, bizi değil.[47]

Filipinli kadın eylemciler, denizaşırı üslerde hizmet gören askerlerin ahlakını ve fiziksel sağlığını korumaya dair yüzyıllık formülün tersine çevrilmesini talep ettiler. Gabriela üyelerinin tam olarak yaptıkları, Filipin hükümetine baskı uygulayarak onu, Amerikan hükümetinin AIDS belirtileri gösteren hiçbir askeri hizmet çalışanı erkeğin ya da üs çalışanının "Filipin toprağına" sokulmamasını sağlayacak bir siyaset geliştirmesi konusunda ısrar etmeye çağırmaktı:

> Amerikalı erkek askeri hizmet çalışanları kadınlardan zührevi hastalıklardan temizlenmelerini talep ediyor. Aynı biçimde Filipinlilerin de, askeri hizmet çalışanlarından AIDS ve zührevi hastalıklardan temizlenmelerini talep etme hakkı vardır.[48]

Bir yıl sonra, Filipinler Göç Komisyonu Şube Müdürü, bundan böyle ABD askeri personelinin ve Filipinler'e gelen bütün yabancı gemicilerin AIDS virüsü taşımadıklarını gösteren bir belge sunmakla yükümlü olduğunu ilan etti.[49] Eğer bu siyaset gerçekten uygulanırsa, Amerikalı askeri planlamacıların Pasifik Çevresi stratejisini sürdürmesi zorlaşacaktır. Ya erkek askeri hizmet çalışanlarının, aylarca evden uzakta çalışmanın ve haftalarca gemiye hapsolmanın karşılığında hak ettikleri ödüllerle ilgili varsayımlarını temelden değiştireceklerdir, ya da kendi ülkeleri dışında daha az sayıda ve daha gösterişsiz üslerin olmasını sağlayacak biçimde küresel güvenlik doktrinlerini değiştirmek zorunda kalacaklar.

12. Olongapo'daki ABD üssü etrafında fahişe olarak çalışan Filipinli kadınların ayda iki kez zorunlu zührevi hastalıklar ve AIDS testleri için kuyruklarda beklemeleri gerekiyor. (foto: Saundra Sturdevant, 1988)

SONUÇ

Britanya silahlı kuvvetlerinin dış siyasetlerini yürütmek için cinselliği nasıl kullandığıyla ilgili Belizeli kadınların (ayrıca, bazılarının anlattığına göre ithal edilen Guatemalalı kadınların da) anlatacağı çok şey vardır.[50] Britanya birlikleriyle flört eden Kuzey İrlandalı ve Batı Alman kadınların, Belize'deki kadınlarla paylaşacağı çok önemli bilgileri var. Britanyalı kadın barış eylemcileri ve üniformalı kadınlar gibi, Britanyalı askerlerle evlenen Britanyalı kadınlar da, bu resmin tamamlanmasına yardımcı olabilirler. Bu kadınların görünüşe göre birbirlerinden çok farklı deneyimlerinin hepsinin bir araya getirilmesinin sonucu ise, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş üs siyasetidir.

Ancak bir askeri üsse kendi güvenliğini kazandıran şey, bu kadınlar arasındaki ayrımların ta kendisidir. Silahlı kuvvetlerin, üslerini ayakta tutabilmek için kadınlara ihtiyacı vardır, ama aynı zamanda bu kadınların karşılıklı olarak dışlayıcı kategorilere ait olduklarını tasavvur etmelerine ihtiyaç duyarlar. Farklı ülkelerin kadınları, mesafelerle ve genellikle de ırk ve siyasi nüfuz eşitsizlikleriyle birbirlerinden ayrılmıştır. Fahişeler, kız arkadaşlar, eşler, barış eylemcileri ve kadın askerler, birbirlerini cinsel ya da ideolojik rakipler olarak görmeyi öğrenmişlerdir. Feminist sorgulamanın katkıda bulunmadığı bir üs karşıtı hareket, bu ayrımları olduğu gibi bırakır. Bu bağlamda, silahlı kuvvetlerin kadınlar arasındaki karmaşık farklılıklara bağımlı olduğunu görmezlikten gelen bir üs karşıtı hareket, belli bir üssü kapatmayı başarsa da, askeri üs yapılarına dokunamaz.

Bir askeri üste eş olarak yaşayan bir kadın, kendini güvende hissetmek ister. Ayrıca onun kendi ilerlemesi, kocasının terfi edecek kadar başarılı bir performans göstermesine bağlıdır. Böylece kapısının dışında kamp kuran kadın barış eylemcilerini bir müttefik değil, düşman olarak görür. Üniformalı kadın, ordunun erkeklik geleneklerine meydan okumaya çalışır; kendini erkek takım arkadaşlarının elde edebileceği bir cinsel nesne olarak değil, savaşan bir yandaş olarak görür. Öyleyse, bu kadının, kendi çalışma mekânını erotize ettiklerini düşündüğü üs kapılarının dışında (ya da bazen içinde) fahişelik yapan kadınlara içerlemesi şaşırtıcı değildir. Askerlerin kız arkadaşları, hiçbir zaman flört ettikleri askerin evde bir karısı olup olmadığından tam olarak emin olamazlar. Sevgilisinin komutanı onu yabancı bir kadınla evlenmemesi için uyardığında ya da vazifesi sona erdiğinde ve yerli eşlikçilik ihtiyacı birdenbire kesiliverdiğinde, evlilik vaatlerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini hiçbir zaman bilemezler.

13. Ologapo'da Filipinli bir fahişeyle birlikte bir ABD gemicisi.
(foto: Saundra Sturdevant, 1988)

Bu nedenle 1985 yılında Nairobi'de bir araya gelen Kenyalı ve Filipinli kadınlar, Amerikan üslerine ev sahipliği yapan ülkelerdeki kadınlardan oluşan bir ağ kurmak için Askeri Fuhuş Karşıtı Kampanya (Campaign Aganist Military Prostitution - CAMP) başlatıklarında her üssün bağımlı olduğu küresel toplumsal cinsiyet yapısını parçalamak yolunda bir adım atıyorlardı.[51] Tıpkı eylemlerinin ABD ordusunun devasa Subic Koyu deniz üssünün gözde yedeği olan ve küçük bir Pasifik ulusu olan Belau'daki zaten siyasi olarak bilinçli kadınlar açısından nasıl bir anlam ifade edeceğini tasavvur etmeye çalışan Filipinli üs karşıtı eylemciler gibi.[52] Bir üs bir yerden başarı ile kaldırıldığında, bunun başka bir yere gönderilmesi muhtemeldir. Eğer üs karşıtı hareketlerdeki aktif kadınlar, üslerin alternatifleri olan ülkelerdeki kadınlarla ilişkilerini geliştirmeyi işlerinin ayrılmaz bir parçası olarak görseler, bir askeri üssü kaldırırken teçhizatın ve personelin devredilmesi kadar, küresel stratejinin yeniden değerlendirilmesini sağlama şansları da daha fazla olur. Eğer asker eşleri ve kadın askerler, fuhuşun yalnızca kendi askeri üs yaşamlarının değil, sırtından geçindikleri ülkenin yaşamını da nasıl kirlettiğini keşfetmeye koyulurlarsa, kendileri için aradıkları saygının kökleri de daha derin olacaktır. Böylesi bir keşif ayrıca onların siyasi ufuklarını geliştirmelerine, kendi çıkarlarına daha az odaklanıp, militarizasyonun sonuçları hakkında daha fazla soru sormalarına da teşvik edecektir.

5

DİPLOMAT EŞLERİ

Çocukken kralların ve kraliçelerin isimlerini ezberlemeye teşvik ediliriz. Kimin kiminle evlendiği, saraylıların entrikalarının ve krallıklar arası savaşların ana maddesiymiş. İmparatorluklar hangi evlilik düzenlemesinin başarılı olup hangisinin olmadığına göre büyür ve düşermiş. Büyüdükçe kraliyet evliliklerini izlemenin siyaseti anlamanın naif bir yolu olduğu öğretilir. Dikkatimizi daha karmaşık siyasi konulara yöneltiriz: savaş teknolojisi, kimin kiminle neye göre ticaret yapığı, sanat ve felsefedeki modalar.

Ancak o ilk anlayışımızı yeniden değerlendirmemiz gerekebilir. Evlilik aslında, dış siyaseti şekillendirenler tarafından ciddi bir iş olarak ele alınmıştır. Uluslararası sistem içinde kendi ülkelerini destekleyerek tanıtmaya çalışırken hükümet memurlarının zihnini meşgul edenler sadece krallar ve kraliçeler olmamıştır. Halkın daha alt düzey mensupları da olmuştur: diplomatlar, sömürgeci göçmenler, tüccarlar ve askerler. Evlenmeliler mi? Öyleyse, kiminle evlenmeliler? Nasıl bir evlilik olmalı? Bu sorular hükümetlerin büyük ölçüde ilgileri dahilindedir. Sömürgeleşme ve askeri üslere dair siyasetler hep bu hesaplara bağlı olmuştur.

İMPARATORLUĞUN DİPLOMASİSİ

Kadınlar ve erkeklere hükümetlerin bu hâkimiyet kurma çabalarında eşit ağırlık tahsis edilmemiştir. Erkekler, hükümetlerinin uluslararası statüsünün yükseltilmesi için ihtiyaçları olan kaynaklara ve yeteneklere sahip görünürler. Diplomat, tüccar, toprak yetiştiricisi ve askerlerin onlar olacağı varsayılır. Kadınlar ise, dış siyaseti şekillendirenler için başlıca "eş" olarak endişe

veren nesneler halinde beliriverirler. Eş durumuna indirgenmiş bu kadınların, Kraliçe I. Elizabeth ya da Büyük Catherine'in siyasi zekâsına sahip olduğu düşünülmez. Yüzleri yoktur, ama birer endişe nedenidirler. Doğru düzgün idare edilirlerse, kadınlar eş olarak hükümetin uluslararası amaçlarında başarılı olmasına yardımcı olabilirler. Diğer taraftan, amaçları doğrultusunda idare edilmezlerse, hükümetin küresel çıkarlarına ciddi hasarlar verebilirler.

> Ülke boyunca Kızılderililerle yaşadığımız neredeyse her zorluğun asıl nedeni, Kadınlarıyla ilgili yaptığımız müdahaleler ya da onların Kadınlarımızla yaşadıkları entrikalar olması acınacak bir gerçektir. Kızılderililerin Beyazlara karşı işledikleri 10 cinayetten 9'u Kadınlar yüzünden gerçekleşmiştir.[1]

Bu demeç, Hudson's Bay (Hudson Koyu) Şirketi'yle birlikte, İngiltere'nin Kanada'yı sömürgeleştirmede en temel araçlarından biri olan Nortwest Şirketi'nin evlilik siyasetinde bir dönüm noktası olmuştur. 1800'lerin ilk yıllarına kadar, İngiliz ve Fransız kürk ticaret şirketleri, beyaz kürk tüccarlarıyla yerli Kızılderili kadınların evliliklerini teşvik etmişlerdir. Northwest Şirketi'nin memurları tarafından resmen teşvik edilen ve Hudson's Bay Şirketi'nin yöneticileri tarafından resmi olmayan yollarla onaylanan bu evlilikler, stratejik ve siyasi olarak önemli kabul ediliyordu. Avcı-Kızılderili evlilikleri, hâlâ sıkı emperyal hâkimiyetten sıyrılmayı başaran bir sınır bölgesinde ittifakları sağlamlaştırmanın bir yöntemi haline gelmişti. İngiliz ve Fransız siyasetini şekillendirenler, Kızılderili kadınların kendi kabilelerindeki erkekleri şirketleriyle yakın ilişkilere yönlendireceklerini umut ediyorlardı. Avcılar, kuzey sınırlarındaki zorlu hayat şartlarına rağmen bir aile kurma şansı elde ediyorlardı. Hatta, Kızılderili bir kadınla evlilik, beyaz erkeğe üstün olduğu, bir kadını yabaniliğin içler acısı durumundan kurtardığı hissini veriyordu. Bu inanış, kazançlı uluslararası kunduz postu ticaretindeki rolünde beyaz erkeğin ahlaki doğruluk hissini güçlendirdi.

18. ve 19. yüzyıllarda İngiliz ve Fransız şirketleri ile hükümetleri tarafından, sadece stratejik bir kaynak olarak değerlendirilmelerine rağmen, Kızılderili kadınlar kendi kararlarını veriyorlardı. Kanada'daki imparatorluklar arası düşmanlıklarının karşısında edilgen değillerdi. Beyaz erkeklerle evliliği desteklemede kendi nedenleri vardı. Bazı Kızılderili kadınlar, kürk ticareti sırasında kazandıkları metal tencere gibi nesnelere değer veriyorlardı

ve bu yüzden ticaretin devam etmesini sağlamak için ellerinden geleni yaptılar. Diğerleri, yiyeceğin genellikle kendi köylerinde olduğundan daha bol olduğu kaleler içinde yaşamayı tercih ediyorlardı. Bazı Kızılderili kadınlar, kabile topluluklarıyla tüccar şirketler arasındaki bağlantıyı sağlayarak zamanla hatırı sayılır nüfuza sahip oldular.[2] Yine de, 1806'da İngiliz siyaseti değişerek memurlar avcıları Avrupalı kadın aramaya teşvik edince Kızılderili kadınların direnmek için yapabilecekleri pek fazla şey yoktu. Onların, evliliğin uluslararası siyaseti üzerindeki hâkimiyetleri, ciddi bir şekilde sınırlandırılmıştı. Şirketler, avcılarla Kızılderili kadınlar arasındaki ilişkinin ittifaklarına neden olduğu kadar düşmanlığı da kışkırttığına ve fazla sayıda kadın ve çocuğu beslemenin maliyetinin ticari avantajları aştığına karar verdikten sonra, bu evliliklerin ideolojik gerekçeleri de dönüştürüldü.

Önceden, kürk ticareti şirketlerinin Londralı memurları Kanada kalelerindeki yaşamın tehlikeleri ve zorlukları nedeniyle kaleye beyaz bir kadının, özellikle de bir "hanımefendi"nin getirilmemesi gereken bir yer olduğuna karar vermişlerdi; beyaz kadınlar şirket için masraflı bir yük ve baş belası olacaktı. 1686'da Hudson's Bay Şirketi yöneticileri Kanada'daki adamlarının beyaz kadın getirmelerini yasaklayan bir karar çıkarttılar. Az sayıda Avrupalı kadın tüccar eşlerine katılmayı başardı, o da ancak hileyle. En ünlüler arasında, Hudson's Bay Şirketi'nde çalışan adamların birçoğunun memleketi olan Orkney Adası'ndan 1806'da kaleye gelen Isabel Gunn vardı. Erkek kılığına girerek şirketin beyaz kadınlara getirdiği yasağı delmişti.[3] Ama 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, şirketteki beyaz erkekler, beyaz kadınların, yani "medeniyetin kırılgan çiçeklerinin" kale yaşamına getirdikleri katkıları övüyorlardı. Zarafetleri Kızılderili eşlerin "yetersizlikleri"yle karşılaştırılıyordu. Gerçekte, beyaz kadınlar Kızılderili kadınların kürk ticareti yapan kocalarına yardım etmekte sahip oldukları yeteneklerden yoksundular. Kocalarını Kanada'ya kadar, bunun bir eşin sadakati ve vazifesi olduğunu düşündükleri için takip etmiş olsalar da oraya vardıktan sonra can sıkıntısı ve tecritle baş etmek zorunda kalmışlardır.[4]

Sömürge sömürge üstüne, hükümetler siyasi niyetlerine uygun evlilik stratejileri oluşturmaya çalıştılar, ama siyasetleri esnek olmak zorundaydı. Dikkate alınacak -ve tekrar tekrar dikkate alınacak- çok fazla değişken vardı: beyaz erkeklerin varsayılan cinsel ihtiyaçları; beyaz kadınların varsayılan zayıflıkları; sömürge yönetiminin saldırılara açık oluşu ve güvenliği; yerli kadınların elde edilebilirlikleri ve yetenekleri; yerli erkeklerin çıkardıkları tehlikeler; (sadece kalelerde ve plantasyonlarda değil) sömürgede

tamamen beyaz bir topluluk kurmanın cazibesi (ayrıca bkz. üçüncü bölüm).

Hükümetler evliliğin dış siyasetini idare etmede hiçbir zaman istedikleri ölçüde etkili olamadılar. Ama asla pes etmediler. Bugün pek çok hükümete, geçen yüzyıl boyunca en itaatkârlar arasında olduğu düşünülen kadınlar tarafından meydan okunuyor: diplomat eşleri.

DİPLOMASİNİN EVCİLLEŞTİRİLMESİ

İsveçli, Kanadalı, İngiliz ve Amerikalı diplomatlarla evli olan kadınlar, yeni örgütlenmeler oluşturuyorlar ve var olan örgütleri yeniden canlandırıyorlar. Diplomat eşleri olarak, ülkelerinin dış siyaset işlerinde bulundukları katkılardan dolayı tanınmayı talep ediyorlar: hizmet, iş imkânı, nafaka ve hatta maaşlar konusunda kamusal alanda taleplerini dile getiriyorlar. Diplomat eşlerinin siyasi lobi faaliyetlerine asker eşleri de katılıyor. Örgütlenmeleri, uluslararası ilişkileri "rahatça" yürütebilmek için evlilik üzerindeki hâkimiyetlerine ne kadar bel bağladıklarını açığa çıkarmıştır.[5]

Dünyadaki nüfuzunu arttırmak için bir hükümetin, kendi vatandaşlarından en az birkaçını yurtdışına göndermesi gerekir. Diplomatik nüfuz, sadece teleks makinelerini ve elçilik binalarını değil, diplomasi memurlarını da gerektirir. Askeri güç, sadece gemilere ve ağır silahlara değil, gemicilere ve askerlere de dayanır. Ticari nüfuz, banka hesaplarına ve kunduz postlarına olduğu kadar şirket çalışanlarına da bağlıdır. Yurtdışına dağılmış vatandaşların erkek olduğu varsayılır ve evlilikle ilgili siyasetler hükümetin siyasi ve ekonomik amaçlarını geliştirmeye yardımı teşvik etmek üzere şekillendirilir. Kadınlar önemlidir, çünkü bir diplomatın, bir işadamının ya da bir askerin [kendi] hükümetine etkili bir şekilde hizmet etme yeteneğini arttırdığı ya da tehdit ettiği düşünülür.

Bugün diplomat eşi, uluslararası siyasetin bir demirbaşı olarak görülür. Fakat durum eskiden böyle değildi. Beryl Smedly'nin araştırmasına göre, kocasına -sadece bir sömürge memurunun karısı olarak değil de- bir büyükelçinin karısı olarak eşlik eden ilk İngiliz kadın Leydi Mary Wortley Montagu'ydu. Kocasıyla 1716'da İstanbul'a gitti. Bugün diplomatik öneminden çok kadının ikinci sınıf statüsüyle ilgili eleştirileri ve mektuplarıyla tanınır. Ama Türkiye'deki tayininde diplomat eşine eşlik ederek Leydi Mary Wortley Montagu hükümetler arasındaki diplomasinin yöneldiği yoldaki dönüm noktasını ifade eder.[6]

Onun büyük atılımı ilk başta dikkat çekmedi, çünkü hükümetler büyükel-

çilerin eşlerini hangi amaçlara kullanabileceklerinin farkına henüz varmamışlardı. Bir sonraki bir buçuk yüzyıl boyunca, kıdemli İngiliz diplomatlarla evli kadınlar, eşlerine yabancı elçiliklerde yalnızca ara sıra eşlik ediyorlardı. Kocaları gibi onlar da soyluydular ve kendi hizmetçilerini kendileri istihdam ediyor ve kendi masraflarını kendileri karşılıyorlardı.[7] Bu kadınların büyük bir çoğunluğunun iyi eğitimli ve yetenekli gazeteciler olmasına rağmen, hükümetlerinin onlardan beklentileri oldukça azdı. Ve hanımları kendilerine eşlik edenler büyük çoğunlukla yine kıdemli diplomatlardı. Düşük mertebeli erkekler ya bekâr kalmayı tercih ediyor ya da eşlerini evde bırakıyorlardı.

Oysa 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, diplomasi ve ev sahibeliği sıkıca birbirine bağlı hale gelmişti. Diplomatlarla evli kadınlar için kendi ilgi alanlarıyla uğraşmak daha zor bir hal almıştı. Resmi bordrolarda yer almıyorlardı, ama hükümetlerinin aklındaydılar. Bu kadınların birçoğu için, ev sahibeliği yapmak için yetiştirildikleri şeydi. 1900'den sonra İngiliz Diplomasisi hizmet kademelerini soylu sınıfın dışındakilere de açmaya başladıysa da, dışarıda hizmet vermek hâlâ kişinin kendi kendisini geçindirebilmesini gerektiriyordu. Bu, diplomasi hizmetinin kadrosuna katılan sanayicilerin oğullarını, aristokrasinin kızlarını uygun eşler olarak görmeye teşvik etti.

Leydi Mary Wortley Montagu'nun varislerinin hepsi, hükümetleri adına ev sahibesi olarak hizmet etmek konusunda hevesli değildi. Canı sıkkın bir Vita Sackville West 1926 yılında, "İran'ı sevmeme rağmen diplomasiyi sevmiyorum" diye yazdı. Diplomat eşi Harold Nicolson'a katılmak için Tahran'a gitmişti. Kamusal ya da özel alanda ödevlerine düşkün eşi oynamaya karşı güçlü direncine rağmen, 1920'li yıllara gelinene kadar Vita kurtulamadığı rol beklentileriyle karşı karşıya kaldı: "Kısa ziyaretlerde bulundu, öğle ve akşam yemeklerine katıldı ve yemek davetleri verdi... Hokey ödülleri bile verdi."[8] Oysa kalbi bundan yana değildi. İran'dan, yeni arkadaşı Virginia Woolf'a hararetli mektuplar yazıyordu ve birkaç ay içinde Harold'ı diplomatik ayinleriyle uğraşması için tek başına bırakarak İngiltere'ye geri döndü.

Diplomatik teşkilatlarda bir kariyere sahip olmaya niyetlenmiş bir adamla evlenmeyi tasarlayan her kadın, "gezgin yaşam ve az maaş" konusunda ciddi ciddi düşünmelidir. Bu İngiltere'nin en deneyimli diplomat eşlerinden Berly Smedley'in tavsiyesidir. Eşiyle birlikte 30 yıl boyunca Sri Lanka, Laos ve Rodos'ta hizmet verdikten sonra -asker eşleri gibi diplomat

eşleri de kendilerini yurtdışında "görevde" olarak görürler- hiçbir pişmanlık duymaz. "40'lar ve 50'lerde evlenenlerimizin çoğu, kendimizi diplomasi ortakları gibi hissediyorduk; bazılarımızın kariyerleri vardı, ama onlardan vazgeçerek eşlerimizin yanında olmaktan hiçbir tereddüt duymadık."[9] Kendi anavatanı Yeni Zelanda'daki bir devlet memurluğunu bıraktıktan sonra, nerede görevlendirilirlerse görevlendirilsinler, gönüllü çalışmalara katılarak, yurtdışındaki varoluşuyla sonradan edindiği vatanını temsil ederek ve kamu görevlerinde eşinin "gözü ve kulağı" olarak tatmin olmayı öğrendi. Bazı diplomat eşleri, eşlerinin fikirlerini denediği az sayıdaki insanlardan biri, güvenilir bir denek taşı olarak da hizmet veriyorlardı. Bugün Labour Life Peer* ve Lordlar Kamarası'nda İçişleri parti sözcüsü olan Jane Ewart-Biggs, denizaşırı yerlerde gönüllü olarak verdiği hizmet ile birlikte, eşinin İrlanda'da büyükelçiyken öldürülmesinin ardından yaşadığı yalnız annelik deneyiminin kendisini şimdiki kamusal rolüne hazırladığına inanıyor.[10]

Diplomasi, her zaman çatışmasız olmasa da farklı çıkarları olan hükümet temsilcileri arasında güven ve itimat olduğunda, sorunsuz işler. Bu güven ve itimatın, uygun bir ortamda oluşturulması gerek; doğal bir şekilde filizlenmez. Çoğu erkek söz konusu uygun ortamı ofislerinin dışında bulur. Ev -büyükelçinin resmi ikametgâhı ya da daha alt düzeydeki diplomatların evleri- erkekler arası bu güvenin en iyi şekilde yetiştirilebileceği yer olarak görülür. Ev eşin alanıdır. Diplomat eşlerinin eviçi görevleri farklı devletlerden erkeklerin birbirlerini "erkek erkeğe" tanıyabilecekleri atmosferi oluşturmayı da içerir.

Erkek diplomatlar siyasi işlerini halletmek için resmi olmayan ilişkilere güvendikçe, eşlerin hükümete yardım edeceği beklentileri o kadar resmi hale gelir.

> Açıkça söylemek gerekirse, aradığınız ilişki biçimini sadece insanlarla daha sosyal ortamlarda bir araya geldiğinizde bulabilirsiniz. Bunu sadece insanları ofislerinde ziyaret ederek asla oluşturamazsınız. Diplomatik yaşamın büyük bir bölümü bıktırıcıdır... olayın sosyal yönünü sıkıcı buluyorum, karım da öyle: bunu işin değerli -hatta vazgeçilmez- yönü olan ağırlama kavramının kendisi için söylemiyorum... diplomasi işi aslında kayıtdışı konuşmalarda gerçekleşir.[11]

* Labour Life Peer: Ömür boyu Lordlar Kamarası'nda oturma hakkı olan İşçi Partisi üyesi (ç.n.).

Erkekler sıklıkla kendilerini, sanki elçilikteki erkek meslektaşları tarafından sosyal ortamlarda görünür olmakta kendi bayraklarını sergileyerek, "kendi ağırlıklarını nasıl çektikleri"ne göre yargılanıyorlarmış gibi hissediyor. Elçilik takımına layık görülmek için eşlerine bağımlı oluyorlar, çünkü eşinin faal katılımı olmadan bir erkek diplomat bu görevleri iyi bir şekilde yerine getiremez. Erkek diplomasi memuru kariyerinin basamaklarını tırmandıkça, bu sosyal görevlere daha fazla zaman ayırması gerekir; dolayısıyla eşinin katılımına daha fazla dayanır. İngiltere'nin en büyük elçiliklerinden birinin bulunduğu Hindistan'da İngiliz büyükelçisinin eşi, hayatındaki tipik bir günü anlatıyor:

> Pazartesi sabahları bay ve bayan Norman Tebbit zaten bizde misafir olarak kalıyorlardı [Norman Tebbit o zamanlar Muhafazakâr hükümetin kıdemli bakanlarındandı], dolayısıyla gün bakan için yüksek komitenin diğer üyeleriyle yapılan bir brifing toplantısıyla başladı. Genellikle evde toplantılar verilirken, diğer personelimizin eşlerini de brifing verilen davetlilerin eşleriyle gelip tanışmaları için davet ederiz. Bu herkes için çok önemlidir ve dahil edilmeleri kızlar için büyük bir eğlencedir. Akşam, Washinghton Ulusal Galeri'nin müdürü ve eşi misafirimizdi... Ödünç alınacaklara bakmak için gelmişti ve kendisi dostlarımızın bir dostuydu. Sonra Bay Tebbit için verilen resmi bir akşam yemeği için çıktık... Dolayısıyla o gün sabah toplantısı, öğle yemeğinde misafirler, bir kadeh içmeye gelen misafirler ve dışarıda akşam yemeği vardı. Salı sabahı saat 11'de, kasabalarının projelerine para sağlamak için YWCA tarafından gerçekleştirilen Delhi Çiçek Sergisi hakkında konuşmak için bir meslektaşın eşine uğradım. Delhi Çiçek Sergisi oldukça eskidir ve geleneksel olarak diplomatlar, özellikle İngiliz diplomatlar, gerçekleştirilmesine katkıda bulunurlar.[12]

Diplomat eşlerinin karşılamaya çalıştığı beklentiler çeşitlidir. Bir zamanlar Britanya krallığının bir parçası olan bir ülkenin başkentinde görevli olan bir İngiliz büyükelçinin eşi için, bu beklentiler farklı olabilir. Bazı kadınlar, kendi hükümetlerinin diplomatik sürüsünün lideri olmadığı ya da hükümetlerinin çıkarlarının çok da hayati olmadığı ülkelere yapılan atamaları tercih ettiklerini söylüyorlar. Bu, büyükelçilerle evli olan kadınlara bile rahatça hareket edebilecekleri bir alan yaratıyor; daha az göz önünde oluyorlar

ve beklentileri daha az oluyor. Elbette, böyle bir atama eşlerini sevindirmeyebilir. Diplomaside bir kariyer sahibi olmaya çalışanların diplomasi piramidinde daha prestijli pozisyonlara ihtiyaçları var. Kimi kadınlar eşlerinin tutkusunu paylaşırlar ve Tokyo'daki Amerikan büyükelçisinin ya da Washington'daki İngiliz büyükelçisinin evini idare etmek için gerekli olan yetenekler edinmekten gurur duyarlar.

İngiliz büyükelçisinin eşi, Washington'daki evini "benim ticaret aracım" diye tanımlar. Tek işlevi misafirleri ağırlamak değildir. 300'den fazla çalışanıyla, İngiltere'nin Washington elçiliği, en büyük elçiliklerinden biri olarak İngiltere'nin ABD ile 1945'den beri geliştirdiği ilişkinin yakınlığını - bazıları buna bağımlılığ da diyebilir - yansıtır. Bu samimiyet satış rakamlarında açığa çıkar. Washington'daki İngiliz elçiliğinin önceliklerinden biri İngiliz mallarını, özellikle İngiliz askeri ekipmanlarını Amerikalı alıcılara satmaktır. Böylece büyükelçinin eşi, kocası büyükelçinin de BBC muhabirine açıkladığı gibi 20 kadar yerli işçiyi idare ederek kendi evini satış yapmakta kullanır:

> Evlerimiz bunun bir parçasıdır ve kimse sırf iyice tıkınsın ve kafayı çeksin diye ağırlanmaz. İşleri hızlandırdığı için biri misafir kabul eder. İnsanlar birbirlerini tanıdıklarında ve birlikte yemek yemiş olduklarında daha iyi huylu oluyorlar.[13]

Büyükelçinin eşi, içkiden resmi akşam yemeğine oradan da kahveye geçişi, olabildiğince fazla işin "olabildiğince az yapaylıkla" halledilebileceği şekilde ayarlayabiliyorsa, işini öğrenmiş demektir.[14]

Gardırobunun kendisi, ülkesinin ekonomik çıkarlarına hizmet edebilir. Pek çok büyükelçi eşinin, özellikle de zengin ülkelerden gelip başkentlerde görevlendirilmiş olanların, *haute couture* tasarımcılarının pahalı elbiselerini giymelerinin arkasındaki mantık budur. ABD büyükelçisinin eşi, Bill Blass ve Oscar de la Renta giymeye özen gösterir. Fransız büyükelçinin eşi, Chanel tasarımlarını giyer. İtalyan akranı Valentino giyer. Tasarımcının giysileri ile en büyük yararı sağlayacak biçimde fiyaka satmak için büyükelçinin eşi zarif ve çekici olmalıdır. Hükümetinin tasarımcının giysilerini pazarlama çabası daha saldırgan bir hal aldıkça, onun fiziği siyasi olarak daha büyük bir önem kazanır. İngiltere'nin Fransa'daki eski büyükelçisinin eşi Leydi Fretwell, bülten tahtasına "biri kendini bıraktığı zaman ne olacağını hatırlatması olarak" şık Madam Giscard d'Estaing'in, Brejnev ve Gromyko'nun "dağınık

ve yumru yumru" eşlerini selamlarken çekilen bir fotoğraf asmıştı.[15]

Bir büyükelçi eşinin son derece incelmiş yetenekleri, sadece gittikçe büyüyen gece elbisesi ticaretini değil, aynı zamanda teknoloji, silah ve mali hizmetlerin satışını da destekler. Bir diplomatın eşi, ticaret dengesizliklerini azaltmak için geliştirilen bir uluslararası stratejinin parçası haline gelmiştir. Bu rolünü iyi oynayarak, diplomat eşleri aynı zamanda uluslararası silah ticaretinin çarklarını da yağlarlar.

"ACI ÇEKME, ÖRGÜTLEN"

Diğer taraftan, başarılı bir diplomat eşi, içini kemiren bir hisse, yaptığı işe değer verilmediğine dair bir hisse kapılabilir. Onun yaptığı işin yerine getirilmesi hükümetler tarafından beklenir, ama gerçek anlamda ona saygı gösterilmez. Beryl Smedley'in, diplomasi tarihiyle ilgili kitaplarla ve British Museum'da yaptığı araştırmanın notlarıyla tıka basa doldurulmuş küçük çalışma odasında, beklentiyle saygı arasındaki bu uçurumu özetlediğini düşündüğü bir dosya vardır. Bu onun ölüm ilanı dosyasıdır. Bu dosyayı içerleyerek açar. Diplomat olmuş olan erkekler öldüğünde, onlarla ilgili, kariyerlerini, yurtdışındaki görevlerini anlatan uzun ölüm ilanları verilir. Ama onların eşleri öldüğünde gelişigüzel bir ölüm haberinden başka bir şey verilmez. Bu, diplomat eşlerinin kendilerini adadıkları ve hükümetlerinin 20. yüzyılda uluslararası ilişkilerinin sorunsuz geçmesi hatırına bel bağladıkları yüzde yüz ortaklık anlayışıyla çakışır. Ancak Beryl Smedley'in bize hatırlattığı gibi, şikâyet etmek diplomat eşi modeli için hiçbir zaman kabul edilebilir bir hareket tarzı olmamıştır. Bugün bu modele meydan okunuyor.

Diplomatik Görevli Eşler Derneği (Diplomatic Service Wives Association - DSWA) Londra'da, Westminster'den bir taş atımı uzaklıkta bulunan Dışişleri Bakanlığı'nın geniş bir odasında konuşlanmıştır. Dışişleri Bakanlığı tarafından maaşı karşılanan iki sekreter masa başı işi yapar, Constable posterleri duvarları süsler, bir çaydanlık ıslık çalar ve masalar eldeki işlerden darmadağınıktır. DSWA'nın dönemlik başkanlığını tamamlayan diplomat eşi Gay Murphy, haftada iki gün maaşsız çalışarak örgütsel işleri yerine getirdiği bir gününde ofiste kalır. DSWA daha eylemci bir rol benimsedikçe, başkanın görevi gittikçe daha zahmetli bir hal almıştır.[16]

"Daima on beş yıl geriden geliyoruz." Bunu derken, Gay Murphy İngiliz diplomasi teşkilatındaki erkeklerle evli olan kadınların İngiltere'nin 1970'lerdeki kadın hareketinin ateşlediği konular hakkında neden ancak

1980'lerin başında konuşmaya başladığını açıklıyordu. Bu gecikmenin nedenleri, diplomat eşlerinin sürekli olarak yer değiştirerek, her atamada yıllarca İngiliz toplumundan tecrit edilmeleri gerçeğine dayanır. Pek çok insan, diplomat ailelerinin 14.000 üyesinin üst sınıftan olduğunu düşünse de, 1940'tan beri bunun toplumsal karışımı değişiyor ve tecrit ve bürokratik toplumsallaşma, bilinç yükseltmeye sınıfsal geçmişten daha büyük bir engel oluşturabiliyor. Bununla beraber pek çok eş için, siyasi farkındalık yavaş ilerleyen bir süreç olmuştur.

1970'lerin başlarında, İngiliz bir diplomasi memurunun eşi intihar etti. Arkadaşları bunu yalnızlıktan yaptığına inandılar. Kocasıyla denizaşırı görevlerde uzun yıllar geçirdikten sonra, sonunda "eve" döndüğünde, yalnızlığa ve desteksizliğe hazırlıksızdı. İntiharı, devlet memuru ve diplomasi hizmeti personelinin tıbbi bakımını sağlamakla görevli, Hazine'nin sağlık memurunu çok şaşırtmıştı. Hükümet içinde, diplomat eşlerinin karşılaştığı sorunları ciddiye alan ilk birkaç kişiden biri oydu. Bulduğu çözüm, geri dönen diplomat eşlerinin İngiltere'deki hayata yeniden alışmasına yardımcı olabilecek, ülkenin çeşitli yerlerindeki gönüllü kadınlar arasında şebekeler kurmaktı.

Ama psikoloji eğitimi almış bir diplomat eşi, bunun sadece bir yara bandı olduğunu iddia ediyordu; hükümetin yüzleşmesi gereken daha derin sorunlar vardı. Dışişleri Bakanlığı daha esaslı bir araştırma yürütmesi için sivil bir psikoloğu işe almayı kabul etti. Raporu derin sorunların ve engellemelerin örtüsünü kaldırsa da diplomat eşinin rolünü, böylece de Dışişleri Bakanlığı'nın iş yapma tarzını yeniden düşünmek için çok az harekete geçildi. DSWA kendi başına, daha toplumsal etkinliklerle ilgilendi; üyeleri kendilerini siyasi lobiciler olarak görmediler.

1980'lerin başına gelinene kadar, daha fazla diplomat eşi, daha geniş olan kadın hareketinin derslerinden birçok yeni şey öğrenmiş bulunuyordu. Hükümetin uluslararası ilişkilerinde sürdürmeyi seçtiği yolun ortaya çıkardığı sorunların özel çözümlerine tek başına bel bağlamaya daha az istekliydiler. Kendi kariyerlerini kocalarınınki uğruna feda etmeye daha az istekliydiler. Bununla beraber, Gay Murphy'nin diplomat eşleri derneğinin kendisinin ve meslektaşlarının baş etmek zorunda olduğu koşulları değiştirebileceğine inanmasına yardımcı olan deneyimlerden biri 1980'lerin başında kocasıyla birlikte Washington'a atanmasıydı. Orada, Amerikan diplomat eşlerinin Dışişleri Bakanlığı'nı, kadınların devlet işlerindeki katkılarını resmen tanımasını sağlamak için neler yaptıklarını kendi gözleriyle görmüş oldu.

Maaş için ya da en azından aile hizmetleri için ısrar ediyorlardı.

Washington'a atanmalarından kısa bir süre sonra, Gay Murphy ve kocası Meksika'ya yollandılar. Aile danışmanı olarak eğitim aldığından, ABD elçiliğinin Aile İşleri memurunun çalışmalarıyla özellikle ilgileniyordu. Amerikalı diplomat eşleri, İngiliz eşlerin çeşitli rollerle başa çıkmalarına yardım edebilecek hizmetlerden faydalanma hakkını kazanmışlardı. ABD elçiliği, vergiler, eğitim, evlat edinme ve kariyer konularında bilgi sunabiliyordu. Amerikalı eşler, Amerikalı diplomat hizmetinin başka pek çok hükümetinkinden çok daha geniş olmasından dolayı şanslıydılar; böyle hizmetlerin sağlanmasının uygun düşeceği kadar Amerikalı eş ve çocuk vardı. Meksika gibi bir ülkede, Amerikan misyonu İngiltere gibi büyük uluslararası güçlerle bile kıyaslandığında dev boyutlara ulaşmış bulunuyor. Yine de, Amerikalı diplomat eşleriyle görüş ve fikir alışverişinde bulunmak İngiliz kadınların kendi derneklerinin rolünü yeniden biçimlendirmelerine yardım etti. Dışişleri'nden, Hazine'den ya da Parlamento'dan direnişle karşılaştıklarında dış ilişkilerin nasıl yürütüldüğünü değiştirmeye başladılar.

"Asla yakınma" şiarı buharlaşarak yok olmamıştır, aksine; "zor durumda sakin görünmek" özellikle en kıdemli eşler arasında hâlâ çok fazla değer verilen bir niteliktir. Alkolizm, uyuşturucu kullanımı ve depresyon gibi sorunlar hâlâ gizleniyor. Buna rağmen yakın zamanda DSWA yol kat etmeyi başarabilmiştir. Bu sürecin bir uzantısı olarak, diplomasinin evliliğin belirli bir çeşidine ve eşin vazifeleri ideolojisine olan bağımlılığı teşhir edilmiştir.

Dışişleri Bakanlığı'nın içinde ofis imkânı ve iki maaşlı sekreter kazanılması DSWA'nın sadece en gözle görülür başarıları. Daha anlamlı bir başarı da, Gay Murphy'nin vurguladığı gibi, bir devlet memurunu ya da kabine bakanını DSWA işi için ziyaret ettiğinde "kendisi olarak" gidebiliyor olması. Artık, bir eşten başka bir şey değilmiş ya da eşiyle aynı mertebedeymiş gibi muamele görmüyor. Diğer taraftan, eşiyle bir sonraki görevinde Londra'yı terk ettiğinde bu özerkliği sürdürmesi zor olacak. Bir kez daha, her şeyden önce bir eş, belirli mertebesi olan bir eş olmaya alışması gerekecek. Ama burada Londra'da, dernek için çalışırken, kendi siyasi misyonu ve bununla birlikte kendi kimliği var.

Böylece pek çok diplomat eşi için iki evlilik vardır: eşleriyle birlikte evlerindeyken yaşadıkları ve denizaşırı yerlerdeyken yaşadıkları. Birinden diğerine en çok uyum göstermek durumunda olan kadındır.

Denizaşırı yerlerde diplomat eşlerinin birbirlerine kocalarının mertebelerine göre davranması çok yaygınken, DSWA'nın içindeki kadınlar böyle

davranmamak için bilinçli bir çaba sarf ettiler. Derneğin gönüllülerinden biri, "kıdemli kadınlardan birinin" aradığını söylediğinde hemen yaptığının farkına varıyor: "Gerçekten bu alışkanlığımdan vazgeçmeye çalışıyorum. Kıdemli erkeklerden biriyle evli bir kadın demek istedim."

DSWA eylemcileri amirlerin, kocasının dönemsel değerlendirme raporunu yazarken eşinin performansını da ele almasına son vermek için Hazine, Dışişleri Bakanlığı ve Avam Kamarası'nın komisyonlarıyla lobiler yaptılar. Onlara göre, kadının ev sahibeliği ve gönüllü çalışması eşinin terfi edip etmemesinde değerlendirme konusu olmamalıdır. Yıllık Gizli Rapor (Annual Confidential Report), kadının sağlığından ve sahip olduğu özel dil yeteneklerinden bahsedebilir, ama DSWA'nın başarılı baskılarıyla artık kadının misafir ağırlama ya da yardımseverlik işlerini kapsamayacak. Ne yazık ki bu zaferin etkilerinden biri de, bir kadının, eşinin profesyonel performansına katkılarını görüş alanından uzaklaştırmak oldu.[17] Bununla birlikte, kadınlara gerek evde gerekse yurtdışında kendi işlerini sürdürmelerinde biraz özgürlük kazandırmıştır. DSWA itiraz edene kadar, dışarıda maaşlı bir işe girmek isteyen bir eş Memuriyet Başkanı'ndan (Head of Post) izin almak zorundaydı ve izin "asla düzenli olarak verilmezdi."[18]

Eylemci diplomat eşleri, dış siyaset aygıtının sorunsuz işlemesini sağlamak uğruna tahammül ettikleri şeyler konusunda halkı bilinçlendirmek için medyayla ilişkilerini geliştirdiler. "Siyasi meseleler"in eşiğini aşmamaya dikkat ederek -örneğin hükümetin, diplomatik aileleri tehlikeli bölgelerden hangi koşullar altında geri çekmesi gerektiğini tartışarak- sağlık, eğitim, iş ve emekli maaşı meseleleriyle ilgili sorunları mümkün olduğunca dile getiriyorlar. Eşler hükümetin, kendi ihtiyaçları doğrultusunda temsilcilerini dünya çapında dolaştırmasından kaynaklanan kendi ve çocuklarının yaşamlarındaki aksamalarla kadınların kendilerinin başa çıkmasını beklemektense, daha fazla destek sağlaması konusunda ısrarcılar. İngiliz hükümetini kadınların kendi kariyerlerini sürdürmesine ya da en azından dışarıya gittiklerinde kazançlı işler edinmelerine izin vermeye çağırmışlardır. Aynı zamanda kendi kariyerlerini sürdürmemiş diplomat eşlerinin kendi başlarına emekli aylığı alacakları bir proje sunuyorlar; böylece de hükümeti kadınların yaptıkları işin diplomatik süreçlerin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmeye zorluyorlar.

DSWA'nın dergisine yollanan mektuplar kadınların bir elçiliği yönetmek için alternatif yollar tasarladığını gösteriyor:

> Gittikçe daha fazla eş yurtdışındayken çalışmak istemekteler, Amerikan Diplomasi Hizmetleri'nde çalışanlar için geçerli olduğu gibi... çalışan eşleri Elçilik yapısının içine dahil edebilecek bir plan kurulamaz mı?
>
> Ayrıca, Diplomatik Hizmetler Memurları'nın Bakanlık'ta çalışan eşler konusunda yeniden eğitilmelerinin zamanı geldi; yarı-zamanlı sekreterlik işlerinden fazlasını yapabiliriz, örneğin AAO'lar, Danışma Memurları, konsolos vekili vesaire olabiliriz. Neden sadece daha sıradan işler yapmaktan başka olasılığımız olmasın![19]

Bunlar hükümet için karşılanması kolay talepler değil. Bunlar tam da İngiliz hükümetinin diplomasi hizmetleri idare masraflarını kıstığı bir zamana denk geliyor. Kadınların istedikleri para demek. Ayrıca, denizaşırı ülkelerde önemli yeri olan hükümetin itibar kazanmasının yollarından biri elçilik ve konsolosluklarında yerli halka iş imkânı sağlamaktır. Diplomat eşlerine böyle işlerde öncelik tanımak bu diğer kurulu stratejiyle çatışır. Üstelik, gittikçe daha fazla kadın kendisi için paralı bir iş isterse, eğlendirme işini kim üstlenecek? Diplomatların, erkek erkeğe temeline dayalı birbirlerine olan güvenlerini sağlamlaştırabilecekleri, İngiliz silahlarının ve başka ürünlerin uluslararası müşterilere satılabileceği ortamları kim kuracak? Daha derine inildiğinde, diplomat eşlerini kendi yetenekleri, maddi amaçları ve kişisel kimlikleri olan bireyler olarak tanımak elçiliklere, her üyesinin hükümetlerinin küresel amaçları uğruna katkıda bulunan "aileler" ya da "takımlar" olarak muamele yapmayı zorlaştırıyor.

Diplomat eşleri hem hükümetlerini kendi demokrasi anlayışlarını, hem de kocalarını kendi evlilik inançlarını değiştirmeye zorlamaya devam etmeliler. Gay Murphy bir kadının kendi kocasını eleştirmeden diplomasi hizmetini eleştirmesinin genellikle zor olduğunu anlatıyor: "Bürokrasinin bir parçasıyla birlikte yaşıyorsunuz."[20] Oysa, teşkilata katılan genç erkeklerin -ve şimdi kadınların da- pek çoğu diplomasinin eş olan kadınlarda yarattığı stresi tanımaya daha yatkın. Bazı erkekler toplantılarda Gay Murphy'nin yanına gidip ona DSWA'nın çalışmaları için teşekkür ediyorlar.

Yine de kocalarını dürtüklemek, evliliklerinden beklentilerini açıklığa kavuşturmak, evliliğin alabileceği ya da başarılı bir diplomasi kariyerinin gerektireceği alternatif görüşleri denemek için inisiyatif kullanmak hâlâ kadınlara kalmış. DSWA eylemcilerine göre bunlar, siyasi işler. Her zaman meyve vermiyor. Bazı evlilikler diplomatik yaşamın çelişkili baskılarına

dayanamıyor. Boşanma, diplomatlar arasında çok yaygın.

1986'da o zamanlar Avrupa Ekonomik Topluluğu'na bağlı 12 ülkeden gelen diplomat eşleri dernekleri ilk kez bir araya geldi. Fikir, o dönem AET'nin başkanlığını da yapan İngiliz hükümetinden gelmişti. Asıl niyet, hükümeti iyi yansıtacak nispeten zararsız bir kamusal etkinliği düzenlemek gibi gözüküyordu. Ama kadınlar bir kez bir araya geldiğinde, pek çok ciddi tartışma oldu, stratejiler karşılaştırıldı ve yenileri üretildi. İngiltere ve İsveç dernekleri gibi daha uzun süredir çalışmakta olanlar, kendilerini artık özerk hisseden girişken kadınlar tarafından temsil ediliyordu. Yasallığını henüz elde etme aşamasında olan daha genç dernekler, daha dikkatli davranan "kıdemli kadınlar" tarafından temsil edilmekteydi.

Aynı toplantıdaki üç "sıcak" mesele, emekli maaşı, boşanma ve diplomasi hizmetlerinin halk nezdindeki lekelenmiş imgesiydi. Toplantıdaki kadınlar, özellikle İsveç derneğinin emekli aylığı konusundaki başarılı lobi faaliyetinden etkilenmişti. İsveçli bir diplomat eşi şimdi, kendi emekli maaşını alıyor. Boşanma, -orduda olduğu gibi- pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden oldu, çünkü nafaka ödemelerini belirleyen yasalar hükümetin diplomat eşi tarafından yapılan ücretsiz işe ne kadar -ya da ne kadar az- değer biçtiğini açıkça yansıtıyordu. Kendi kazanma güçlerini adadıktan ve kocalarının kariyeri uğruna yıllarını harcadıktan sonra kocaları tarafından boşanan ve yaşlılıklarında fakirleşen kadınlar arasında bu durum kızgınlık uyandırıyordu. Boşanma hükümleri, bunları hükümetlerinin beklentileriyle kadınların çalışmasına gösterdikleri saygı arasındaki uçurumun bir yansıması olarak gören kadınlarda da çok büyük öfke uyandırıyordu. On iki ülkenin kadınları, kendilerine gösterilen saygıyı karşılaştırdıklarında, İsveçli ve Danimarkalı eşlerin derneklerinin hükümetlerinin adaletli davranmasını sağlamakta en etkili lobiyi gerçekleştirmiş oldukları ortaya çıktı. İsveç ve Danimarka'da, karısını boşayan bir diplomasi memuru emekli aylığını iki (ya da üç) eşine, her kadının diplomatik görevlerde ortak olduğu yıl sayısına göre paylaştırmak zorundadır. Boşanan kadınlar, kendilerine rakip olarak eski kocalarının yeni eşlerini görmek yerine, siyasi çabalarını ücretsiz çalışma yıllarından faydalanan hükümete yönlendirmişlerdir.[21]

Belki de kendilerini temel hizmet, mali güvenlik elde etmek ve saygı görmek için her gün bürokrasiyle çatışıyor gördüklerinden, tüm AET ülkelerinin kadınları diplomasi hizmetinin halk nezdindeki imgesinin değer kaybetmesinden duydukları endişeyi ve hatta kırgınlıklarını dile getirmişlerdir. Bu, eylemci diplomat eşlerinin çoğunu güç bir duruma sokmuştur. Bir taraftan,

kendi diplomasi hizmetlerinin cevaplarının kadınların gerçek ihtiyaçlarını karşılamak için ne kadar yetersiz olduğuna yeni bir bakış geliştirmişlerdir. Tedbirli bir tonda konuşsalar da onlar eleştirmenler, kavrayış güçleri gittikçe artan eleştirmenler. Diğer taraftan, kocalarının kariyerleri hâlâ onların eş olarak yeteneklerine ve evlilik ortaklıklarına bağlıdır. Bunu fark etmeleri de onları hükümetlerinin diplomasi hizmetiyle ailesel bir ilişkinin içine çekiyor. Sonuç olarak, diplomatlarla evli kadınlar, diplomasi hizmeti tarafından sömürüldüklerini hissetseler de, eleştirildiklerinde onu koruma eğilimi gösteriyorlardı.

(DİPLOMATİK) EV İŞİ İÇİN MAAŞ

ABD Dış Hizmet Kadınları Derneği (Association of American Foreign Service Women - AAFSW) siyasi bir örgüt haline gelmiştir. ABD hükümetinin uluslararası işlerini yürütme biçiminden kaynaklanan sorunlarıyla ilgili gelişmeleri izlemek için Amerikan diplomasi memurlarıyla evli kadınları -ve az sayıda erkeği- örgütlüyor. Dışişleri Bakanlığı ve Kongre Dışişleri Komitesi'nde, eş ve çocukların Washington ve yurtdışında yaşadıkları koşulları iyileştirmek için kulis yapıyor. Üyeleri, diplomasinin vazgeçilmez siyasi sağduyusuyla ilgili derslerini öğrenmiş bu derneğin, kendi davalarını kabul ettirmekte kullabilecekleri oldukça güçlü kaynakları vardı. En önemlilerinden biri de kendi toplumsal sınıf statüleridir. Pek çok Amerikalı diplomat eşinin evi, iktidar seçkininin ezici bir biçimde beyaz olduğu, nüfusunun çoğunluğunun ise siyah olduğu bir şehir olan Washington'dadır. Beyaz Saray ve Kongre'de bir partinin yerine diğeri geçtiğinde başkentin siyasi nabzını tutmakta deneyimli hale gelmişlerdir. Kulis yaptıkları kongre üyeleriyle aynı sınıfsal geçmişleri vardır. Bir feminist, kadınların siyasi avantajlarını tanımlarken "Bu adamları kendi evlerinde ağırlıyorlar" diyerek gözlemlerini aktarıyor. Diplomat eşlerinin kaynaklarını, hükümetin kadının ücretsiz işini verili saymaktan vazgeçmesini isterken seslerini çıkaran Amerikan ordu mensuplarının eşlerininkiyle karşılaştırıyordu. Askerlerin eşlerinin oluşturdukları grupların liderleri kıdemli subayların eşleri olmasına rağmen, genelde pek çok diplomat eşine oranla, Washington'un beyaz üst-sınıf ortamına daha az aşinaydılar.[22]

Diplomat eşleri kulis yapmakla ilgili pek çok şeyi CIA eşlerini iş üstünde izlerken öğrendiklerini söylüyorlar. 1970'lere kadar ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Investigation Agency - CIA) eşlerinin üç kişilikten

büyük gruplar olarak toplanmasını yasaklamıştı. Yasağa rağmen, CIA eşleri denizaşırı gizli servis memurlarıyla evli kadınlara uygulanan güçlükler hakkında yüksek sesle konuşmaya başladılar. Hem kendileri hem de çocukları mağdur durumdaydılar: Diplomat çocuklarının arasında "casus kim?" en sevilen oyunlardan biridir. Görev duygusuna sadık kalarak daha fazla sessiz kalmaya istekli olmayan kadınlarla karşı karşıya kalınca CIA yöneticileri kamunun dikkatini çekme riskine girmektense, kadınların taleplerini yerine getirmeyi tercih ettiler. Bugün CIA eşleri toplantılar yapıyor, (dikkatle korunan) haberleşmek için kullandıkları resmi bir posta adresi listesi ve sırf CIA ailelerinin karşılaştığı sorunlarla ilgilenmek üzere oluşturulmuş bir teşkilat şubeleri var.

CIA eşleri şimdi, "istihbarat topluluğu"nun içinde tutmak için kapalı kapılar ardında kalarak Kongre İstihbarat Komitesi'ni kendi özel ihtiyaçlarını karşılayabilecek toplumsal hizmetleri benimsemeye zorluyor. Diplomat eşleri gibi, bu kadınlar da genellikle üniversite eğitimi almış ve Washington'ın siyaseti belirleyen çevrelerinde kendilerini rahat hissediyorlar. Yurtdışındayken, kendilerine bilgi ve strateji paylaşma imkânı sunan Dışişleri Bakanlığı'ndaki meslektaşlarıyla aynı diplomatik topluluklarda yaşamayı tercih ediyorlar. Ayrıca CIA eşleri Kongre İstihbarat Komitesi'ne gidip sadece ima yoluyla da olsa şu tehdidi savurabilirler: "Anlatabileceğimiz hikâyeleri düşünün." Sıkı, gizli kapaklı bir "istihbarat topluluğu" düşüncesinin kendisi bile CIA casuslarıyla evlenmiş kadınlar için boğucu bir ortam yaratabilir. Ama aynı zamanda onlar için gizli kutuları açacak manivelayı da sağlar.[23]

ABD dış siyaset sisteminde hafif dalgalanmalara neden olan ilk değişiklik 1971'de meydana geldi. Dışişleri Bakanlığı'nda kariyer peşinde olan kadınlar, Amerikan kadın hareketinden bazı ipuçları devralarak diplomasi hizmetinde görevli kadın evlendiğinde onu istifa etmeye zorlayan hükümet siyasetine son verilmesini istediler. Yeni oluşturdukları Kadınların Eylem Örgütü ile bu kadınlar Dışişleri Bakanlığı'nı evlilik kuralına son verdirmeye ikna edebildiler. Bu, diplomasinin evliliğe olan bağımlılığını çok net bir biçimde ortaya koydu. İktidar koridorlarının dışında kalan pek çok kadın tarafından sorulan soru, sonunda hükümet örgütlenmesindeki kadınlar için önem kazandı: Evlilik neden bir erkeğin para, beceri ve nüfuz kazanma kapasitesini arttırırken, kadının aynı şeyleri elde etme şansını engellesin? 1970'lerde diplomasi hizmetinde kariyer peşindeki erkeklerle evlenen kadınlar arasında, üniversite diploması olan ve kariyer yapmak kadınların

sayısı gittikçe artıyordu, ama onlardan, bütün bunları bir kenara bırakmaları ya da bunları sadece kocalarının kariyerlerini ve ABD hükümetinin uluslararası siyasi çıkarları için kullanmaları bekleniyordu. Bu varsayımın, sadık bir eş ve vatansever bir yurttaş olmanın merkezinde olduğunu reddeden kadınların sayısı gittikçe artıyordu.

1972'de, Dışişleri Bakanlığı eşlerin taleplerine karşılık vermeye mecbur kaldı. Bundan böyle diplomat eşlerinin "özel şahıslar" statüsünde olacağını ilan etti. Yönergeye göre, -çoğunluğu kadınların oluşturduğu- eşler artık ücretsiz işçiler gibi muamele görmeyeceklerdi. Burada asıl kastedilen şu: Bir diplomasi memurunun kariyerinin, ölümü ya da yaşamı anlamına gelen verimlilik raporlarında eşlerin değerlendirilmesinden vazgeçilecekti. "Bir alana biri bedava" sistemi ölmüştü: ABD hükümeti, teoride, artık dış siyasetini bir kişinin fiyatına iki kişilik bir takıma sahip olmadan oluşturmak zorunda kalacaktı. Dışişleri Bakanlığı kadınların kendilerine ait birer yaşamları olduğunu itiraf etmeye zorlanmıştı.[24]

Ama açıklamalar tek başlarına siyasi uygulamayı değiştirmeye yetmiyordu. Onlar ancak resmi siyasetle gündelik siyasi gerçeklik arasındaki farkı açığa çıkarabiliyordu. Diplomat erkeklerle evli Amerikalı kadınlar evliliklerini sürdürmek istiyorlarsa hâlâ kocalarının atandıkları ülkeye giderek onları takip etmek zorundaydı. Hâlâ, ev sahipliği yapan ülkenin, yüksek mertebeli ziyaretçilerin ve iş adamlarının onlardan beklediği kamusal ve toplumsal görevleri gerçekleştirmek üzere kocalarına yardım etmeleri gerektiğini hissediyorlardı. Sık sık taşınmalarına ve tanıdık olmayan çevrelerine rağmen çocuklarını mutlu ve sağlıklı tutmak hâlâ onların görevi sayılıyordu. Dışişleri Bakanlığını'nın açıklaması, diplomat eşleri için kendi başına bir zafer olsa da bunların hiçbirini değiştirmedi.

1984'te kocaları diplomasi hizmetinde görevli olan bazı kadınlar yürülüğe henüz konulmamış 1980 Diplomasi Hizmeti Yasası'na bir maddenin eklenmesi için Kongre'de kulis yaptılar. Madde süregiden bir tutarsızlığı çözme yönelimindeydi; diplomat eşlerinin ücretlendirilmesini öneriyordu. Eğer eşler artık diplomasinin ücretsiz birer hizmetçileri değil de, dış siyaset çarkında bir dişlerse, o halde yaptıkları iş için ücret almaları gerekiyordu. Kadınlar kongreden temsiliyetle ilgili sorumluluklar üstlenmeyi kabul eden bir eşin, çalışan kişinin -genellikle kocanın- maaşının %40'ına denk düşen bir maaş almasını istediler. Kongre ikna olmadı.[25]

Pek çok ülkedeki sivil eşler için sunulan benzer önergelerde olduğu gibi, diplomatik-ev-işi-için-ücret önergesi uluslararası ilişkilerin merkezindeki

çelişkilere son veremedi. Amerikalı diplomat eşleri, ücret için lobi yaparak zamanlarını harcamaktan vazgeçtiler. Şu sıralar bundan çok, gerçek özerkliğin ve ücretsiz aile işlerini kolaylaştıran hizmetlerin sağlanmasıyla ilgileniyorlar. Maaş önergesinin altında yatan varsayımları ve bunu takip eden sonuçları daha yakından inceledikten sonra, pek çok Amerikalı diplomat eşi, ev-işi-için-ücretin kadının boynundaki ilmeği daha da sıkacağına karar verdi. Maaş kadını özgürleştirmeyecekti. Evinin ön kapısını çivileyerek kapatacaktı.

Günümüzde, ABD hükümetinin beş denizaşırı sivil teşkilatı olan Dışişleri Bakanlığı'nın Diplomatik Hizmetler bölümü, Uluslararası Kalkınma Teşkilatı (Agency for International Development - AID), ABD Bilgi Dairesi (United States Information Agency - USIA), Dış Tarım Hizmetleri ve Dış Ticaret Hizmetleri'nde yaklaşık olarak 9.000 diplomat eşi ve 13.000 maaşlı profesyonel çalışmaktadır. Diplomat eşlerinin kampanyalarına cevaben Dışişleri Bakanlığı 1978'de Aile İlişkileri Ofisi'ni kurmuştur. Kurulduğu zaman, Dışişleri Bakanlığı memurlarından bazıları, Amerikalı Diplomasi Hizmeti Kadınları Derneği tarafından meydana çıkarılan ihtiyaçlara hitap eden bir ofis fikriyle dalga geçmişlerdi: "Sızlayan kadınların elini niye tutalım ki?"[26]

Eşlerin sorunları ciddi dış siyaset sorunu olarak görülmüyordu ve dolayısıyla bürokratik olarak tanınmayı hak etmiyordu. Eşlerin bir taraftan diplomatik ilişkileri geliştirecek her şeyi yaparken, bir yandan da bu sorunlarla özel alanda başa çıkabilmeleri bekleniyordu. Ama AAFSW elindeki bulgularla doğrudan dönemin Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'a gitti. Vance ikna oldu. Ve onun desteğiyle ABD Aile Bağlantıları Ofisi'ne karşı olan direnç parçalandı. Bugüne kadar, sadece Avustralyalı diplomat eşleri, Aile İlişkileri Ofisi'nin bir eşdeğerine sahip olabildi. Aile İlişkileri Ofisi'nin başkanı, AAFSW'nin eski başkanı olup 22 yıldır da diplomat eşi. 13 kişilik bir kadroyu yönetiyor ve eşlere, iş imkânı, çocukların eğitimi, vergiler, sağlık, taşınma ve kriz ortamında tahliye edilme konusunda danışmanlık hizmeti veriyor.[27]

1980'de halkın İran'daki ABD elçiliğinin rehin alınmasına karşı büyük tepki göstermesi ve bazı rehinelerin eşlerinin dile getirdiği eleştiriler sonrasında, dış görevlerin boşaltılması sırasında eşleri destekleme sorumluluğu, Aile İlişkileri Ofisi'nin görevleri arasına dahil edildi. Tahran'daki Amerikan elçi vekilinin eşi Penelope Laigen duygularını şöyle ifade etti:

> Oradaki elçinin eşi olarak, bu halk nezdinde gerçekleşen uluslararası krizde bir rol oynadığını düşündüm. İran'a gidip olay yaratsaydım ya da ağlasaydım veya Dışişleri Bakanlığı'nın ne kadar salak olduğunu haykırsaydım, iki dakika içinde Dışişleri Bakanlığı bana ne kadar halkın gözü önündeki bir insan olduğumu bildirirdi.

Dolayısıyla Penelope Laigen işini Bakanlık'ı eleştirmeden yaptı. Kendisini dış siyaset ekibinin ücretsiz bir üyesi gibi değerlendiren 1970 öncesi kurallara göre oynadı. "Bu toplantıların çoğunda ayağa kalkıp şöyle dedim, 'Bakın, biz hükümetimize karşı çıkamayız.' Fakat sonunda, hükümetine bağlı bir eş olarak yerine getirdiği hizmetlerin karşılığında ne saygı gördü, ne de teşekkür aldı. "Tüm hayatımı bu diplomasi hizmetine verdim, ama eli boş çıktım."[28]

Artık ellili yaşlarına gelmiş diplomat eşleri, kariyerlerinde önemli bir dönüm noktasına gelmiş olan erkeklerle evlilerdir. Onlar, Beyaz Saray'ın siyasi olarak atanmış (ve gittikçe daha çok kıdemli diplomatik görevleri üstlenen) kişiler ya da Reagen yönetiminee uygulanan, terfi edemedikleri halde pek çok deneyimli memurun erken emekliliğe zorlandığı "yukarı ya da dışarı" sistemi tarafından sıkıştırılarak görevlerinden olabilir. Ama ayakta kalmaya devam ederlerse, bu adamlar eşlerinin hatırı sayılır ağırlama işleri üstlenmeleye ve gönüllü çalışmaya devam etmelerini gerektiren yurtdışındaki elçilik görevlerine tayin edilebilirler. Ayrıca erkekler elçilik hiyerarşisinde yükseldikçe, daha geniş bir elçilik sahasını ve çalışanlarını idare ederler. Ve bu da kadının elçilik içinde, bir eşin diğerinin doğrudan amiri olmasını yasaklayan Dışişleri Bakanlığı'nın akrabaya yapılan iltimas kuralını çiğnemeden paralı bir işe sahip olmasını hayli zorlaştırır. Bu karı-kocaların çoğu diplomasi hizmetine 1960'lı yıllarda katıldı. "Kennedy yılları"ndan hararetle bahsediyorlar. John Kennedy'nin açılış törenindeki konuşmasından alıntı yapmaktan hoşlanıyorlar: "Ülkenin senin için ne yapabileceğini değil, senin onun için ne yapabileceğini sor." Bu çağrıda, geleneksel eşsel görev ve vatansever görev birbiriyle bağdaşıyordu. Kennedy'nin konuşmasından 25 yıl sonra bu kadınların kimisi "ülken için bir şeyler feda etmenin bir anlama geldiği" o dönemlere özlemle bakıyorlar. Bu ideali bırakmaya isteksizler. Çoğu, kendi kariyerlerini sürdürmek uğruna kocalarına denizaşırı görevlerde eşlik etmeyi reddetmenin 1960'ların Amerikan ruhuna bir ihanet olduğunu düşünüyor.[29]

KONFÜÇYEN ELÇİLİK SİYASETLERİ

Belli bir yere atanmış genç bir diplomat eşinin hayatının ne kadar tatmin edici olacağı sıklıkla kendisinin üzerindeki kadın eşlere bağlıdır. 1972'de yürürlüğe konan "özel şahıs kuralı"ndan önce, genç bir Amerikalı eş, kocasının değil, üst mertebeli diplomasi memuruyla evli kadınların "emrinde"ydi. Diplomasinin gidişatı, elçiliğin üst mertebeli kadınların daha alt mertebeli kadınların yetenek ve emeğini harekete geçirmesine bağlıydı. Eşler arasındaki bu hiyerarşi olmadan diplomatik makine işleyemezdi. Alt mertebeli eşler, bu üst mertebeli eşlerin bazılarını "ejderha hanımları" olarak betimleme eğilimindeydi. Elçilik Başkan Vekili'nin eşini ve büyükelçinin eşini, devrim öncesi Çinli kadınların kaynanalarını gördüğü gibi görüyorlardı.

Sosyal hizmetler konusunda eğitim almış ve şimdi Amerikalı Kız İzciler ile çalışan Mary Ann White, Hong Kong'a konsolosun eşinin, iki bebek sahibi genç bir annenin diplomatik çay partileri için vaktinin olamayacağını anlayan bir kadın olduğu bir zamanda yollanmalarının kendisi ve kocası açısından büyük şans olduğunu düşünüyor. Bir sonraki atamaları Kanada'yaydı. Kanada çok yakında bulunduğu için ve hükümeti ABD'nin yakın bir dostu olduğu için Amerikan elçiliği "kıdemlilerle tıka basa doluydu". Ama Ann gene şanslıydı. Büyükelçinin eşi ve diğer üst mertebeli eşler kendisine bu sefer dört çocuğuyla "bir tür maskot" olarak davranıyorlardı. Eşi ve kendisi, elçilik topluluğunun üst mertebeli üyeleriyle briç oynamaya çağrıldığında bile, bu, mertebelerle ilgili olası utanç verici durumlarla dolu rekabetçi bir briç olmuyordu.[30]

Durum, her zaman böyle olmamıştı. Ekvador'a tayin olduklarında Mary Ann genç eşlere sanki ağırlama işini geliştirmeleri için oradalarmış gibi muamele eden bir büyükelçi eşinin altında "hizmet etmişti."

> Beni çağırır, elçinin evindeki akşam yemeği için tüm diğer eşlerin farklı yemekler getirmelerini sağlamamı söylerdi. Ve oraya gittiğimde tüm ordövrlerin zamanlamasının -mutfaktan hangi sırayla çıkacaklarının- listesini elime tutuştururdu. Bütün geceyi aşçıyı denetleyerek mutfakta geçirmem beklenirdi. Ama belli bir zamandan sonra artık aşçıyı iyi tanıdıyordum, dolayısıyla mutfağa girip ona listeyi verdikten sonra, bahçeye sızıyor ve büyükelçinin eşi beni görmeden eğleniyordum.

Mary Ann White bu hikâyeyi, kendi özerkliklerini ilan ederken resmi bir yönerge gösterebilmelerinden önceki dönemde onları sınırlayan "Konfüçyen" kurallardan "sıyrılma"yı kendisinin ve diğer diplomat eşlerinin nasıl öğrendiğini tarif etmek için anlatıyor. İspanyolca öğrendi ve çocuklar için sağlık projelerinde çalıştı. Bunun da ücretsiz bir iş olmasına rağmen, bu kendisinin yapmayı seçtiği ve önem verdiği bir işti. Kocası terfi edip kendisi elçilik eşleri arasındaki basamakları tırmandıkça, bu stratejilerini daha genç kadınlarla paylaştı. Latin Amerika'nın başka bir yerinde görev yaparken Elçilik Baş Vekili kadındı; o zamanlar diplomasi hizmetinde o kadar yüksek bir mertebeye çıkabilmiş olan tek kadındı. Bir gün Mary Ann'e ve sonra üst mertebeli eşlerden birine daha telefon ederek geçen elçilik resepsiyonunda genç eşlerden üçünün "bir köşede oturup sadece kendi aralarında konuşmaları"ndan ne kadar mutsuz olduğunu söyledi. Mary Ann onlarla konuşup onları hizaya getirebilir miydi? Mary Ann bunu yaptı, ama Elçilik Baş Vekili'nin kafasında tasarladığı gibi değil. Bir fincan kahve içerken üç kadına nasıl daha az görünür olabilecekleri, beklentilerden nasıl sıyrılabilecekleri konusunda ders verdi: "Bayan WC'sine gidin; her resepsiyona katılmayın."

Her Amerikan diplomat eşi, işin püf noktalarını, kocasının kariyeri ya da Dışişleri Bakanlığı'nın misyonundan çok diğer kadınlarla özdeşleşen kıdemli bir kadından öğrenme şansına sahip değil. Sorunların semptomlarından biri alkolizm. İçki sorunuyla başa çıkabilmiş bir erkek memur, kokteyl partilerinde soda şişesini sıkıca tutarken takdir edilirken, bir kadının alkolizminin ise saklanması, topluluğun bir sırrı gibi gizli tutulması muhtemeldir. Bir diplomat eşinin sarhoş olması kimsenin işine gelmez. Bu, Amerikan toplumunu çok kötü bir şekilde yansıtır - oysa kadınlar ülkeleri hakkındaki en iyi şeyleri temsil etmelidirler. Aynı zamanda sarhoş bir kadın, erkekler arasındaki resmi olmayan önemli tartışmaları yakışık almayan bir hale getirebilir, yani eşlerin hükümetler arası ilişkilerde oluşturmaları beklenen etkinin tersi ortaya çıkabilir. Bu tür sorunlar meydan geldiğinde yaygınca başvurulan çözüm, kadını ve kocasını dikkat çekmeyecek biçimde başka bir yere transfer etmektir. Kadın kendi içki sorunuyla kendi kendine başa çıkmaya terk edilir. Diplomatik evliliğin yarattığı stresler ve diplomasinin parti ve resepsiyonların sabit turlarına bağlı olması, alkolizmin kadınlar için bir sorun olmaya devam etmesi anlamına gelir.

Son dönemde AAFSW'nin başkanı olan Pamela Moffat, Senato Dış Siyasi İlişkiler Kurulu'nun boşanmış diplomat eşlerinin yararlardan adil bir şekilde faydalanmasını sağlayacağı bir yasa tasarısı hakkında görüş bildirmeye

gidiyor. Kongre üyelerinin diplomat ailelerini ayrıcalıklı ve hoşgörülü seçkinler olarak niteliklerini duyduğunda sinirleniyor. En azından birkaç gazetenin, diplomatların ve eşlerinin ABD hükümetinin dış siyasetlerini yerine getirmek için başa çıkmak zorunda olduklarıyla ilgili daha doğru bilgiler vermesinden memnun.[31] Kocalarıyla denizaşırı yerlere gitmesinin zorlukları ve ödülleri olarak gördüğü şeyleri daha fazla kadının kabul etmesini istemesine rağmen, 1970 reformları için minnetar. Pam Moffat, kocası şiddetli bir iç savaştan yeni çıkmış fakir bir ülke olan Çat'a zorlu bir atama aldığında çok heyecanlanmıştı. Oraya vardığında, oradaki tek Amerikan diplomat eşiydi. "Özel şahıs kuralı" döneminde, eskiden yapılan resmi öğlen yemeklerini özlemiyor -"ya çok az öğle yemeği oluyor ya da bazen hiç olmuyor"- ama kadınların elçilik takımının vazgeçilmez bir parçası olmalarına dayanan, yurtdışındaki ABD elçiliğini güçlendiren topluluk hissini özlüyor.[32]

Diplomat eşlerine göre "asıl sınav" 1990'ların başında gerçekleşecek. Bu, 1972 yönergesinden sonra diplomat eşleri olan kadınların kocalarının Elçilik Baş Vekilliği'ne ve büyükelçiliklere terfi etmeleriyle "kıdemli" eşler olacakları döneme denk düşecek. Bu, evliliğin kendi gelirlerini kazanmalarına ve kendi kariyerlerini sürdürmelerine izin vermesi gerektiğine inanan ve bu beklentiye sahip olan bir diplomat eşleri kuşağı demektir. Büyükelçinin eşinden diplomasinin yürütülmesine yardım etmesi beklenmeye devam edilecek, ama ona bu işte yardım edecek az sayıda "alt mertebeli eş" bulunacak.[33]

ÜÇÜNCÜ DÜNYA DİPLOMAT EŞLERİ

Bugün dünyada 160 bağımsız hükümet var. Bunların hepsi, yurtdışındaki vatandaşlarını korumak, uygun ticaret ve yardım koşulları sağlamak ve askeri ittifaklara ya kendilerini dahil etmek, ya da bunların kendilerine yönelttiği tehditleri savuşturmak için diğer hükümetlerin en azından bir kısmıyla ilişki geliştirmek zorundalar. Ama çok az hükümet çok büyük bir diplomatik teşkilat kurmanın gerektirdiği kaynağa sahip, ya da bunun küresel anlamını kavrayabiliyor... Bazı hükümetlerin bir Birleşmiş Milletler heyeti ve stratejik olduğunu düşündükleri üç dört başkentte elçilikleri var. Oysa neredeyse her ülkede diplomatlar, geçmişin ya da günümüzün siyasi seçkinlerinden geliyorlar. Yine de kadınları ve erkekleri nasıl kullandıkları, ellerindeki kaynaklara, uluslararası ilişkilerdeki rollerine ve kültürlerinin kadınlığı ve erkekliği algılayışlarına göre değişiyor.

Sri Lankalı bir kadın, İngiltere'de bir arkadaşını ziyaret ediyordu. Kolombo'dayken tanışmışlardı; İngiliz arkadaşı Sri Lanka'daki İngiliz büyükelçisinin eşi, kendisi de Maliye Bakanı'nın eşiyken... Sri Lankalı kadın siyasi bir zekâya sahipti, akıcı bir İngilizcesi vardı, bol bol seyahat etmişti ve büyüyünce başka ülkelere yerleşen çocukları vardı. Kocası hükümetlerinin Sri Lanka'ya daha fazla yatırım yapmasını umduğu bir ülke olan Japonya'ya büyükelçi olarak gönderildiğinde o da diplomatik bir eş olarak hizmet etmişti. Sri Lanka için Japonya'daki elçiliğin siyasi önemine rağmen, büyükelçinin eşi, İngiliz ve Amerikalı eşler üzerine fazlasıyla yüklenen beklentilere maruz kalmıyordu. "Hükümetimiz sürekli misafir ağırlayacak kadar zengin değil."[34] Evinde geniş bir hizmetli kadrosunu idare etmek zorunda da değildi. Hatta, Asyalı bir kadın olarak, sıra dışı biriymiş gibi muamele görmeden Tokyo'da dolaşabildiğini fark etti. Sürekli "büyükelçinin eşi" olarak sergilenmiyordu, dolayısıyla kılık değiştirerek bu gündelik işlerden zevk alabiliyordu.

Çocukluğunu devrim öncesi bir diplomatın kızı olarak geçirmiş Çinli bir kadın olan Nien Ling Lieu, kendi ailesinin üst sınıf geçmişini, diplomatik çevrelerde tanıştığı diğer insanların sınıfsal geçmişleriyle oldukça uyumlu buldu. Annesi, kızını hayal kırıklığına uğratarak, dönemin diplomatik evsahipliğinin standartlarına uygun yaşayabilmek için elinden gelenin en fazlasını yapıyordu. İyi giyinmeyi ve kamusal ortamlarda görülmeyi seviyordu. Yerel gazetecilerin, yardımseverlik işleriyle ilgili kendisiyle söyleşi yapmak istemelerinden büyük memnuniyet duyuyordu. Oysa ki, yeniyetme kızına gazetecilerin bu soruları, yerel gazetecilerin büyükelçi babasına sorduklarını duyduğu soruların yanında boş geliyordu. Diplomatik bir kız olarak, ailesi Nien Ling Lieu'den de hükümeti temsil etmesini bekliyordu. Bir kez, kızının akademik başarılarını takdir etmesine rağmen, evsahibi hükümet tarafından diplomatik çocuklar için düzenlenen bir kukla gösterisine katılması için ısrar eden babasına karşı önce direnmeye çalıştı. Babası, onun ve diğer kızkardeşlerinin katılmamasının uluslararası hakarete eş derecede görüleceğini ileri sürüyordu.[35]

Çin devriminin ardından komünist rejim, diplomasinin yürütülmesi için yeni kurallar belirledi. Eşler evsahibeleri olarak artık yurtdışına gönderilmeyecekti. Diplomatik ilişkiler sunum ve ağırlamaya daha az bel bağlanarak yürütülecek olsa da, diplomasi hizmetinin profesyonel üyeleri olan kadınlar kocalarıyla aynı denizaşırı bölgeye atanabilecekti. Diğer eşlerin evde kalması bekleniyordu. Çin diplomasisindeki bu toplumsal cinsiyet dönüşümünü

şekillendiren varsayım, kadınların kendi işleri olduğu ve basit koca-takipçileri olmadıkları varsayımıydı. Kocanın yurtdışında hizmet vermesi, karısının da onun peşinden gitmesi için gerekçe değildi. Fakat daha en üst kademelerde, Çin komünist rejimi bile uluslararası diplomatik geleneklere boyun eğerek büyükelçi eşlerinin kocalarına eşlik etmelerini bekliyor. Bu siyaset, evde kendi kariyerlerini yapmış ve başarılı bir biçimde kendilerince önemli kamusal sorumluluk üstlenmiş kadınların içerlemesine neden olmuştur.[36]

Çin hükümeti evlenmemiş bir kadının yurtdışında hâlâ savunmasız bir yaratık olduğunu düşünüyor. Son zamanlarda, kadın ve erkekler Pekin'de onları hükümetin diplomasi hizmetinde kültürel ataşe olmak üzere yetiştiren bir kursa katıldı. Bir kadın, ikilemini paylaşmak için kendine dikkat çekmemeye çalışarak öğretmeni arayıp buldu. Evlenmek istemiyordu. Ama bekâr bir kadın olarak yurtdışına gönderilmeyeceğini biliyordu. Kendi üstündekiler, bekâr kadınların ayartılmaya fazla açık olduğunu düşünüyordu, özellikle de Batı toplumlarının sunduğu ayartmalara karşı. Oysa bekâr erkekler yurtdışına gönderiliyordu. Onların yabancı ayartmalardan etkilenmeyecekleri kabul ediliyordu.[37]

Daha fazla hükümet "diplomatik topluluğun" tam üyesi olmaları gerektiğini hissettikçe, belli bir diplomasi modeli seçmeleri konusunda üzerlerinde gittikçe daha fazla baskı oluşacaktır. Her model, hükümet temsilcileri arasındaki siyasi güvenin en iyi nasıl beslendiği ile ilgili varsayımlara dayanır. Güncel uluslararası sistem, erkekleri birbirleriyle o kadar sık yarıştırıyor ki, düşmanlık hisleri körüklemeyen tek ortak noktaları, paylaşılmış bir erkeklik kavramı oluyor. Oysa çelişkisel olarak, pek çok erkek hükümet memurunun kendisini kavgacı karşılaşmalarda kanıtlamaya hevesli oluşu yine kendi erkekliği hakkındaki güvensizlikten kaynaklanıyor. Dolayısıyla, seçkin erkekler, uluslararası siyaset işlerinin tamamlanmasını sağlamak için bu ortak temeli korumak ve yaratmakta pay oluşturdular. "Erkek-erkeğe" görüşmelerin en iyi şekilde genellikle ofis ortamlarının dışında, evin "özel" alanlarında ya da eşlerin de bulunduğu toplantılarda gerçekleştiği inancı bu geleneksel modelin vazgeçilmez bir parçasıdır. Yurtdışında çok şatafatlı elçilikleri destekleyecek kaynaklardan yoksun olan daha fakir hükümetler ya da kendi toplumlarındaki cinsiyete dayalı iş bölümünü bilinçli bir biçimde dönüştürmeye çalışan hükümetler, İngiliz, İsveçli ve Amerikalı eşlerin ortaya koyduğu reformları faydalı bulabilirler. Ancak hükümetler erkekliğin diplomatik güveni beslediğini varsaydığı müddetçe geleneksel modelin yerinden edilmesi, kadınların isteklerinin ağırlığı altında çatlasa da, güç olacaktır.

DİPLOMAT OLAN KADINLAR, EŞ OLARAK ERKEKLER

1972'de, Amerikalılar'dan bir yıl sonra, İngiliz Dışişleri Bakanlığı, evli kadınlarının kariyer diplomatı olmalarına koyduğu yasağı kaldırdı. O zamana kadar, diplomasi hizmetindeki bütün kadınların "başkasının yardım desteğine muhtaç kimseler" sayılmalarından dolayı ve bu yüzden de farklı bir göreve atanmaları mümkün olmadığından, hükümet kadının evlenir evlenmez diplomatik teşkilatı terk etmesini zorunlu kılıyordu. Bunun sonucunda, İngiltere'nin kıdemli diplomatik görevlerine yükselmiş az sayıdaki kadının hiçbiri evli değildi. 1983'de İngiltere'nin diplomatik hizmet yöneticisi eğitimi programına katılan adayların sadece %11'i kadındı. 1985 yılına kadar bu oran %25'e çıkmıştı. Evli kadın diplomatların sayısındaki artışla birlikte diplomatik kocaların sayısında da bir artış oldu.[38]

İngiliz diplomasi hizmetine girdikten sonra bir kadın özel sorunlarla karşılaşır. İngiltere'nin ABD'deki büyükelçisinin belirttiği gibi, Dışişleri'nde başarılı olmak isteyen bir diplomatın karakterini teşkilata göre şekillendirmeyi öğrenmesi gerekir:

> Birbirlerinize iyice güvenmek zorundasınızdır. Dolayısıyla, Diplomatik Hizmetler'de, bir askeri alaydaymışsınız gibi bir hava vardır. Bizim mesleğimizde birbirimize, gündelik hayatta insanların evde birbirlerine bağımlı olduğundan daha fazla bağımlıyızdır.

Kadınlar "alayda yaşam"a alışırken daha büyük zorluk çekebilirler.[39]

Kariyer sahibi bazı kadınlar hak ettikleri terfiyi alabilmek için İngiltere'nin Cinsiyet Ayrımı Yasası'ndan faydalanmaya başladılar. 1986'da, Dışişleri Bakanlığı deneyimli, kıdemli bir diplomat olan bayan Sue Darling Rogerson'a Zambiya'daki Yüksek Komiser Vekili görevi teklif edildi. Sonra bu teklif aniden geri çekildi. Dışişleri Bakanlığı "[Zambiya'daki elçiliğinin] siyasi bölümünde ikinci derece elçilik sekreteri olarak hizmet veren bir kadının zaten bulunduğunu ve tamamı kadınlardan oluşan bir siyasi bölümün Zambiya gibi erkeklerin egemenliğindeki bir toplumda etkili olmayacağını" açıkladı.[40] Sue Darling Rogerson, Dışişleri Bakanlığı'nı cinsiyet ayrımı yasasını ihlaliyle suçladı. Hükümet, utanç verici bir hukuki yüzleşmeyle karşılaşınca hatasını kabul etti ve kendisine bu göreve denk bir görev daha teklif etti, ama Zambiya'da değil, Avustralya'da. Sue Darling Rogerson vakasının zamanında, İngiltere'nin en üst 154 diplomasi hizmeti görevinde sadece

iki kadın; 436 birinci sekreterliğinde ise sadece 27 kadın vardı.[41] Bu rakamlar, diplomasi hizmetlerini İngiliz hükümetinin geri kalan kıdemli bürokrasisinden pek farklı kılmaz. İngiliz devlet memurlarının neredeyse yarısının kadın olmasına rağmen, bunların büyük çoğunluğu siyaseti belirlemekte asgari sorumlukluk taşıyan, düşük ücretli işlerde çalışan kadınlardır. En üst düzeydeki 8.000 sivil devlet memurluğu işinin %93'ü erkeklerin elindedir.[42]

ABD'deki Dışişleri Bakanlığı'nda ve onun "kardeş" ajansları olan USIA ve USAID'de çalışan yüksek mertebeli kadınların ufak bir grubu, 1970 yazında diplomasi hizmetlerindeki kadın meselelerini tartışmak için resmi olmayan öğle yemekleri düzenlemeye başladı. Dışişleri Bakanlığı'nın yürüttüğü işlemlerin yeniden değerlendirildiği raporların kadınları tamamen göz ardı etmesinden ötürü kızgındılar. Bu kadınlardan biri olan, Jean Joyce, Gloria Steinem'in bir konuşması onu gaza getirdikten sonra bir büyükelçinin başkanlığını yaptığı bir çalışma kolu toplantısına katıldığını hatırlıyor. Jean Joyce toplantıya "kadınların terfilerinin korkunç durumunu gösteren" rakamlarla silahlanmış olarak gelmişti. Ön sıraya oturmuştu.

> Kalkıp şöyle dedim: "Sayın büyükelçi, komiteniz, diplomasi hizmetlerinde görevli kadınlarla erkeklerin terfi oranı arasındaki eşitsizlik meselesini hiç araştırdı mı?" O da alelacele bir şeyler söyledi, "Tabii ki, komitemizde kadınlar da var. Bugün tesadüfen bir tanesi bile burada yok, ama sanırım gelememişlerdir"... Ondan sonra, hani diplomatik partilerde, belli bir büyükelçinin karısı, mertebesine göre başka bir büyükelçinin yanında oturmak zorunda olduğu zaman büyükelçi tatlı bir şaka yapar, sonra diğer tarafındaki ya da karşısındaki erkeğe dönüp *asıl* sohbete başlar ya? İşte böyle durumlarda sıklıkla duyduğum riyakâr bir ses tonuyla bana "Kadınlarla erkeklerin her zamanki gibi çok iyi anlaşacağına eminim," dedi. Yüzünde büyük bir gülümseme vardı, sesinde de riyakâr, sahte ton... "Bilirsiniz, kadınlarla anlaşmak için tek ihtiyaç, sadece onları biraz büyüleyerek cezbetmektir" demek istermiş gibiydi.
>
> Ayakta kaldım... Tam karşısında ayakta kaldım ve "Sayın Büyükelçi, soruma cevap vermediniz..." dedim. Ve listeyi hepsinin duyması için yüksek sesle okudum ve tabii Eşit İstihdam Ofisi'nin tüm memurları ve başka pek çok memur oradaydı ve durum onlar için çok yıkıcıydı.[43]

Öğle yemeklerine katılan kadınların sayısı arttı. "Yemeklerimize katılan kadınların sayısı 25'e, 35'e çıktı. Ve haksızlığa uğradığımıza dair bir his, bir kızgınlık, bir öfke duygusu, hemen kendini gösterdi. Durum hemen alevlendi. Bir kibrit buna yetmişti..."[44] Kariyerlerini sürdürebilmek ve emeklilik haklarından faydalanabilmek için evlenmeyi ellili yaşlarına kadar erteleyen kadınların hikâyelerini anlattılar. "Asalak muamelesi" gören sekreterlerden bahsettiler. Evli bir erkeği "en dengeli", bekâr bir kadını ise "en dengesiz" olarak sınıflandıran, denizaşırı atamalarda kullanılan bakanlık "uygunluk" sınıflama çizelgelerini anlattılar. Dış siyaset kurumlarında kadınları marjinalize eden ve sömüren siyasetleri sistematik olarak hedef almak için Kadınların Eylem Örgütü'nü (Women's Action Organization - WAO) örgütlemeye karar verdiler. Geçmişte yaptıkları gibi, olay bazında tek tek çarpışmak, etkili olmadığı gibi verimli de olmuyordu.[45]

WAO eylemcileri Washington'da işlerin nasıl döndüğünü biliyorlardı. Vuracakları zamanı akıllıca seçtiler. 1970'de Dışişleri Bakanlığı memurlarının maneviyatı kırılmıştı. Kennedy ve Johnson yılları Dışişleri Bakanlığı'nın nüfuzunda bir düşüş yaratmıştı. Dış siyaset kararlarının artık Dışişleri Bakanlığı'nda değil, Milli Güvenlik Konseyi'nde alınma ihtimali daha yüksekti. Başkanlar diplomasi hizmetinde görevli olanların, kendilerine istedikleri bilgi ve öğütleri sunabilme yeteneğinden gittikçe daha fazla şüphe duyuyorlardı. Dışişleri Bakanlığı'nın her türlü çalışmasını yeniden değerlendirecek özel çalışma kolları kuruluyordu. İşte WAO kadınları, bu inceleme sürecinin, kendilerine meselelerini Dışişleri Bakanlığı'nın en üst kademelerinde dile getirme olanağını sağlayacağını düşündüler.

Dışişleri Bakanlığı'nın kıdemli yönetim memurlarıyla, dört alanda değişiklik yapılması konusunda konuşacakları bir toplantı talep ettiler:

* Dışişleri Bakanlığı'nın, diplomasi hizmetlerinde görevli olan kadınları ve sekreterleri evlendikleri zaman istifa etmeye zorlayan siyaset.
* Çocuklu bir kadını denizaşırı bir göreve atanmaktan alıkoyan siyaset.
* Sekreterlik işlerindeki kadınlar "Demirperde" ya da Müslüman ülkelere gönderilirken, evli olmayan kadın profesyonellerin bile buralara gönderilmesini yasaklayan siyaset.
* Diplomat eşlerine kocalarının ilavesiymis gibi davranılması siyaseti.[46]

WAO, bu dört noktanın her birinde istediklerini elde ettiler. ABD Dışişleri Bakanlığı evli kadınlarla ilgili yasağını kaldırdı. Bugün Phyllis Oakley

bunun kadın diplomatlar için ne anlama geldiğinin bir simgesi niteliğinde. 1987'de Dışişleri Bakanı Yardımcısı Vekili olarak atandı. Her gece televizyon haberlerinde, İran körfezindeki deniz operasyonlarını, ABD'nin Filistin'in haklarına dair tartışmadaki konumunu ve Amerika'nın Nikaragua kontralarıyla ilgili siyasetleri dahil olmak üzere birçok meselele hakkında Dışişleri Bakanlığı adına konuşuyor. Atandığı zaman, basının tekrar tekrar yönelttiği iki sorunun şu olduğunu hatırlıyor: "Kaç yaşımdaydım?" ve "Evli miydim?" Kendisine sorulan bu soruların bir erkeğe asla sorulmayacağını da düşünüyordu.47 Ama evlilik aslında pek çok basın mensubunun aklına gelebileceğinden çok daha geçerli bir meseleydi. Çünkü Phyllis Oakley diplomasi hizmetine 1957'de girmişti. Başka bir diplomasi memuruyla evlenip diplomat eşi rolünü üstlenmek durumunda kalınca, diplomatik hizmetinden istifa etmeye zorlandı. Kocasına Sudan'da ve daha sonraki görevlerinde eşlik etti. Bu yıllardan "sahra yıllarım" diye bahsediyor. YMCA'yla (Genç Hıristiyan Erkekler Derneği) çalışıp eğitim vermek "kişiliğimin bazı yönlerini geliştirmemi sağlamış olabilir, ama bu yıllarını diplomat olarak ilk elden deneyim kazanarak geçiren erkeklerle yarışma yeteneğimi kesinlikle geliştirmedi."[48]

WAO, lobicilik yaparak Dışişleri Bakanlığı'nı kadın diplomatların evlenme yasağını kaldırmaya ikna ettiğinde, Phyllis Oakley hemen diplomasi hizmetine yeniden girdi. Artık *hem* bir diplomat, *hem* de bir diplomat eşiydi. O ve kocası artık Aile İlişkileri Ofisi'nin "çifte çift" dediği şeyi oluşturdular. 1975'te kocası, ABD için stratejik önemi olduğu düşünülen bir Afrika ülkesi olan Zaire'ye büyükelçi olarak atandığında, Phyllis Oakley kocasının büyükelçi olduğu elçilikte bir diplomasi memuru olarak çalışan ilk Amerikalı büyükelçi eşi oldu.[49]

1987'de Dışişleri Bakanı Vekili olarak atandığında kocası Milli Güvenlik Kurulu'nda hizmet veriyordu. Basında çok ilgi toplayan böyle bir göreve atanmasının arkasında Reagan yönetiminin yeni dış siyaset imajı oluşturma isteğinin yattığı tahmininde bulunuyordu. Ama kadınlar ABD diplomasi hizmetinde belirgin bir azınlık olmaya devam ediyordu: %21,2 ve kıdemli memurların yalnızca %5'i. Denizaşırı ülkelerde çalışan 133 Elçilik Başkanı'nın sadece dokuzu kadındı ve bunların çoğu Phyllis Oakley gibi profesyonel kariyerinde zamanla ilerlemiş kadınlar değil, siyasi atamalarla o görevlere getirilmiş kadınlardı.[50]

Phyllis Oakley, ABD diplomasi hizmetinde görevli olan kadınların -ve erkeklerin- çoğunluğu gibi beyaz. Ocak 1981'de kıdemli diplomasi hizmetinde

görevli olan ve beyaz olmayan kadın yoktu; ve destek işçileri dahil her seviyedeki beyaz olmayan kadınlar önemsiz bir %2,5'u oluşturuyordu.[51] 1987'de Dışişleri Bakanlığı'nın Eşit Fırsatlar Ofisi, Kongre'ye sunduğu yıllık raporunda ancak ufak bir ilerleme olduğunu yazabiliyordu. Artık ABD diplomasi hizmetinde görevli olan toplam 2.592 kadın vardı; erkekerlerin sayısı ise 6.847 idi. Beyaz erkek ve kadınlar birlikte tüm diplomasi hizmetinde görevli olanların %89'unu oluşturuyordu.[52]

20. yüzyılın sonunda Amerikan toplumu kökten değişiyor. Beyaz olmayan insanlar nüfusun kabaca %25'ini oluştuyor ve bu oran gittikçe artıyor. Beyaz erkeklerin tüm Amerikalıların sadece bir çeyreğinden biraz fazlasını oluşturmasına rağmen hükümetteki siyaseti belirleyen kıdemli görevlerinin çoğunluğunu ellerinde tutuyorlar. Dışişleri Bakanlığı'nın dış siyaset nüfuzundaki temel rakibi olan Pentagon'da, önemli bir müsteşarlık olan Siyaset Müsteşarlığı'nda çalışan 400 kişinin sadece 56'sı kadın. Savunma Bakanlığı ofisindeki az sayıdaki siyah kadından biri olan yüzbaşı Paula Boggs, erkek ayrımcılığının devam etmesinde, askeri kuruluşun "müşavir" geleneğini suçluyor: "Eğer yüksek mertebeli bir görevli sizi benimser ve siyasetteki bir pozisyon için sizi eğiterek hazırlarsa, bu pozisyonu elde etme şansınız bu bağlantıya sahip olmayan birinden çok daha fazladır."[53]

Bu sayıların ötesinde, Dışişleri Bakanlığı'ndaki kadın ve erkekler, en üst mertebeli görevlere atanmayla sonuçlanma ihtimali en düşük türden görevlere kadın ve azınlık erkeklerinin atanması eğilimini gözlemlediklerini dile

ABD Dışişleri Bakanlığı, 1988: personel dağılımı

	Beyaz (%)	Siyah (%)	Latin Amerika kökenli (%)	Asyalı (%)	Kadın (%)	Toplam (Rakam)
Diplomasi hizmeti dışında						
GS 1-4 (düşük mertebeler)	22	68	5	4	82	555
GS 16-18 (yüksek mertebeler)	95	4	0	1	11	107
Diplomasi hizmeti						
Toplam diplomasi hizmeti	89	5	4	2	28	9.420
Yüksek mertebeli diplomasi hizmeti	96	2	1	0	5	763

Kaynak: ABD Dışişleri Bakanlığı Personel-Devlet Hizmeti Memurluğu Sekreter Yardımcısı, "Workforce Statistics-Minority Employment Summary, Permanent Full-Time, as of April 1988", Washington DC, 1988.

getiriyor. Her ırktan kadının doğrudan siyaseti etkileyen görevlerin basamakları olmayan konsolosluk görevlerine yerleştirilmesi daha muhtemel. Hatta kadınların, üstleri tarafından uluslararası konferanslara katılmaları için seçilme ihtimalleri çok düşük. Uluslararası bir konferansta -silahsızlanma, ticaret ve çevre ile ilgili bir konferansta- temsilcilik görevi, Dışişleri Bakanlığı'nda "kıyak bir iş" olarak değerlendirilir ve genellikle üstleri tarafından umut vaat edici görünen memurlara ayrılır. Elçilik Başkanı Vekili, Elçilik Başkanı ya da büyükelçi gibi en kıdemli görevlere ulaşmayı başaran kadınlar bile genelde dış siyaseti belirleyenler tarafından çok önemli görülmeyen ülkelere atanırlar. 1980 ve 1983 yıllarında Londra, Paris, Bonn, Moskova, Yeni Delhi ve Manila'nın hiçbirinde, kilit diplomasi hizmeti görevinde tek bir kadın yoktu.[54]

1989 yılının Nisan ayında, George Bush'un yeni Dışişleri Bakanı James Baker, Dışişleri Bakanlığı'nı cinsiyet ayrımcılığından suçlu bulan federal mahkeme kararlarına uyacağını açıkladı. Mahkeme, bakanlığı diplomatlık giriş sınavları sorularının erkek adayların lehine olmayacak şekilde değiştirmesini ve son olarak atandığı görevin kendi resmi yeteneklerinin altında olduğunu düşünen kadın diplomasi memurlarını daha iyi bir göreve atanmak için başvuruda bulunmaya davet etmesini emretti. Bu mahkeme kararları, diplomasi memuru olan Alison Palmer'ın 1976'da açtığı ve 13 yıl süren davasının sonucuydu. Alison Palmer, Dışişleri Bakanlığı'nı hem işe alma, hem de terfi etme aşamalarında ayrımcılıkla suçluyordu. Mahkemenin kararı ABD diplomasi hizmetinde görevli olan 600 kadını etkileyebilecekti.[55]

Benzer bir şekilde, kurumun iç yüzünü bilen insanlar, siyah erkeklerle kadınların, üstleri tarafından Afrika'daki ve geniş siyah nüfuslu Latin Amerika ülkeleri ya da Karayipler'deki görevlere sevk edildiklerini fark etmişlerdir, ki buraları çoğu Amerikalı olan yönetim tarafından üst düzey önem atfedilmeyen ve bu yüzden bir kariyer diplomatının üstlerinin gözüne girmekte zorlanacağı yerlerdir.[56]

Kadınların dikkate değer gelişme katetmekte oldukları alanlardan biri ticaret müzakereleri. ABD Ticaret Temsilcileri Ofisi'nin 100 profesyonel kadrolu üyesinin yarısını kadınlar oluşturuyor. Daha da önemlisi, Amerikan hükümeti için büyük siyasi önem taşıyan tekstil ve bilgisayar çipleri anlaşmalarının müzakeresinde kadınlar öncü roller üstlendiler. Ancak kadınların bu alandaki yükselişinin dış siyasetin daha az toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş olduğuna işaret ettiğine inanırsak kendimizi kandırmış

oluruz. Kurumun iç yüzünden bakanlar, bu kadın arabulucuların Amerika'ya bu zorlu pazarlık oturumlarında stratejik bir avantaj sağladığını düşünüyor: Masanın öbür tarafındaki erkeklerin dengelerini kaybetmelerine neden oluyorlar. Diğer ülkeleri temsil eden erkekler nasıl davranacaklarını bilemiyor. Aralarından biri kendini sinirli bir şekilde karısıyla tartışıyormuş gibi hissettiğinden ve bunun küçük düşürücü olduğundan yakınıyor. Japonya'yla bilgisayar çipi anlaşmasını müzakere eden Amerikalı kadınlardan biri olan Judith Hippler Bello, bu dış siyaset yarışında toplumsal cinsiyet karışıklığının oynayabileceği rolü şu şekilde tanımlıyor: "Onların denglerini kaybetmelerine neden olduğumuzda sağlam bir gidişatımız oluyor, çünkü denge her türlü müzakerede son derece önemli bir etken." Ve genellikle bu stratejik denge, müzakere masasından uzak bir yerlerde gerçekleşen, resmi olmayan görüşmelerde sağlanıyor: "[Yabancı erkek arabuluclar] bizimle ne yapacaklarını bilemiyorlar. Bizi işlerin gerçekten halledildiği, erkekler olarak her zaman gittikleri uğrak yerlerine götüremiyorlar."[57]

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERDE KADINLAR

> Dünya Bankası'ndaki sekreterlerin ve ofis çalışanlarının yaklaşık %90'ı kadın, ama kadınlar buradaki "kıdemli" pozisyonların %3'ünden azını dolduruyorlar. Amerika İçi Kalkınma Bankası'nda "yönetici" kategorisinde 33 pozisyon var. Sadece biri bir kadının elinde.

Bu veriler, ABD Kongresi Kadınlar Kurulu üyelerinin, 1983'te, bu uluslararası örgütlere verilen Amerikan fonlarının devam edip etmeyeceğini belirleyecek olan oylarını vermeden önce yaptıkları incelemelerin bulgularıdır. Durumun "korkunç" olduğu sonucuna vardılar.[58]

Dünya Bankası için çalışmış olan bir İngiliz kalkınma uzmanı olan Catherine Watson, işinden karmaşık duygular taşıyarak ayrıldı. İş "tutku verciydi". Bir "güven, ayrıcalık ve dokunulmazlık" atmosferinde, tarıma olan profesyonel ilgisini sürdürebiliyordu. Bir de fiziksel konforlar vardı -"kafeler, mağazalar, geniş sokaklar ve kitapçılar." Kuzeybatı Washington semti, yerel ve küresel fakirleşmiş topluluklardan çok uzakta kalıyordu. Yine de kendini huzursuz hissediyordu. Bankadaki en yüksek pozisyonları tekellerine almış olan Kuzey Amerikalı ve Avrupalı erkekler, batılı üniversitelerde okuyup yıllarını kalkınma çevrelerinde geçirmiş Üçüncü Dünya erkeleriyle

birlikte, Üçüncü Dünya ülkelerinden küçük düşürücü terimlerle bahsetmeye fazlasıyla eğilimliydiler.[59]

Dünya Bankası'nın alt ve üst mertebeli erkekleri birbirlerinin karbon kopyası değillerdi: "Eski sömürgeciler", "kariyer erkekleri" ve oldukça başarılı olan "genç profesyoneller" vardı. Her grup, sorunları ve amaçları farklı görüyordu; her biri diğerlerine karşı zaman zaman sabırsız hatta himayeci davranıyordu. Farklılıklara rağmen, siyasi ve kültürel farklılıkları aşıp birer erkek olarak birbirleriyle bağlantı kurabiliyorlardı. Ve bu, Dünya Bankası'nın kadınların ya sekreter ya da garip kadınlar olarak görüldüğü anlamına geliyordu. Sekreterler,

> genellikle pahalı kıyafetler giyen güzel genç Latin Amerikalı ya da Filipinli kadınlar ya da Banka'da yıllardır çalışan, patronlarına sanki küçük kaçıklarmış gibi davranan ve 20 yıl sonra doğmuş olsalardı şüphesiz patron olma fırsatları olacak güçlü ve gözü pek İngiliz kadınlardı.[60]

Arjantinli bir ekonomist ve Dünya Bankası'nın az sayıdaki kadın profesyonellerinden biri olan Susana Mendaro, Zambiya'daki bir kalkınma projesinin hatalı yönetilmesiyle ilgili yazmış olduğu raporların geri çevrildiğini öğrendi. Daha doğrusu, raporlardaki bilgiler, erkek çalışanlardan bazılarının imzasını taşıyan bazı raporlara dahil edilmeden önce... Üstünün onu tavsiye etmesine rağmen terfiden mahrum kaldı ve Meksika'daki bir banka gezisi sırasında cinsel tacizle baş etmek zorunda kaldı. Sonuç olarak, Dünya Bankası'na, dayatılan fakat çoğu ülkedeki uluslararası kuruluşta nadiren uygulanan cinsiyet ayrımcılığı karşıtı kısıtlamalara itaat etmediği için dava açmaya karar verdi. "Oradaki topraklar kovboyların elindedir ... Yasalar yok. Erkekler istedikleri her şeyi yapabiliyor."[61]

Birleşmiş Milletler'in (BM) içindeki kadınlar örgütlenmiştir. BM'deki Kadınlar İçin Eşit Haklar Ad Hoc* Grup, siyasi nüfuzu, teknik sorumluluğu ve maddi ödülleri olan BM görevlerine daha fazla kadının atanması ve terfi etmesini talep etmek için 1980'lerin başından beri genel sekreter ve genel meclisle kulis yapıyor. 1984'de Ad Hoc Grubu'nun başkanı Yolanda Samayoa, Uluslararası Kadınlar Günü'nde, erkeksileşmiş BM'nin kasvetli gö-

* Ad Hoc (Ed Hok): Gerekli görüldüğü zamanlarda belli bir süre için kurulan gruplar için kullanılan sıfat (ç.n.).

rüntüsünün taslağını çizmek için Genel Sekreter Javier Perez de Cuellar'la buluştu. O yıl, kadınlar Genel Sekreterlik kadrosunun yarısından fazlasını oluşturuyordu, ama sadece sekreterlik işlerinin %83'ünü kadınlar yaparken, profesyonel uluslararası devlet hizmetleri memurluğu görevlerinin sadece %22.3'ünü kadınlar üstleniyordu. BM'nin dünya çapındaki kollarını yöneten 35 müsteşarın sadece biri kadındı; örgütün 49 genel sekreter yardımcısının da sadece üçü kadındı.[62]

Dünyayı değiştirme niyetiyle kurulmuş bir bir örgüt olan BM, şaşırtıcı şekilde ataerkil statükoyu andırıyor. Ad Hoc Grubu genel sekretere sunulan sembolik davranışlarla yetinmeyeceklerini, sabırlarının artık tükenmek üzere olduğunu açıkça ifade etti: "BM'de çalışan kadınlar, her yıl, ritüel bir felsefi değiştokuş haline gelmiş olan bir görüşmede sizinle biraraya geliyor... Yıllarca süren sorunları size sunuyoruz ve siz de eşitlik ilkelerini takip etmeye kesin kararlı olduğunuzu tekrarlıyorsunuz."[63]

Üç yıl sonra Genel Sekreter, BM Halk Etkinlikleri Fonu'nun (UN's Fund for Population Activities - UNFPA) yeni yöneticisi olarak Pakistanlı bir kadını, Dr. Nafıs Sadik'i atadı. Dr. Sadik örgütte böylesine etkili ve siyasi olarak hassas bir görevde başkanlık yapacak ilk kadındı. Duyurusunda, Genel Sekreter temsilcisi basına, Dr. Sadik'ın toplumsal cinsiyetinin gayet farkında olduklarını açıkladı; ayrıca, Üçüncü Dünya'dan bir kişinin atanmasının, BM destekli nüfus kontrol programına daha fazla yoksul ülkeyi dahil etme çabasının bir parçası olduğunu ima etti.[64]

Ancak Nafis Sadik'in, kadınların BM'nin üst kademelerine atanması gibi yeni bir eğilime işaret ettiği pek söylenemez. Ad Hoc Grubu, Genel Sekreter'in BM Sekreterliği'nde Kadının Statüsünü Geliştirme Koordinatörü diye bir görev yaratmasını sağlayarak kadının marjinalizasyonunu görünür kılmakta başarılı olmuşken, bu görevin kolayca yerine getirilmediği ortaya çıktı. Bu görevin ilk sahibi Mercedes Pulido de Briceno, koordinatör olarak karşılaştığı engelleri anlattı. "İspanya'daki Engizisyon döneminde, anlaşmazlık çıkmasın diye insanların konuşması yasaklanıyordu... Ve ben, söz konusu kadınlar olunca BM'deki durumun Engizisyon'a çok benzediğinin farkına vardım."[65] Bunu, BM'in kendisinin ilan ettiği Kadınlar için Onyıl'ın son yılında, 1985'te söyledi.

Evlilik siyasetleri, hükümetlerin diplomasi hizmetlerinde olduğu gibi, BM'de de kadınların ilerlemesini uzun zamandır engelliyor. Ad Hoc Grubu lobicileri ve Koordinatör'ün kadınların daha kıdemli işlere atanması için uyguladıkları baskılarla karşı karşıya kalınca BM üye hükümetleri, kadınların

gece geç saatlerdeki toplantı ve kokteyl partilerinin mecburi olduğu bir dünyaya tek başlarına gönderilemeyecekleri şeklinde bir cevap verirler. Ayrıca, bekâr kadınların böylesi ortamlarda bulunmalarının utanç yaratacağını, evli kadınların ise BM işleri için çok temel olan hareket etme özgürlüğüne sahip olmadığını iddia ederler: Kadınların hamile kalma olasılıkları yüksektir; ailelerine karşı sorumlulukları da dikkatlerini dağıtır. BM sekreteri olarak çalışan kadınlar ise erkek üstleri tarafından sıklıkla eşleri -ya da eviçi hizmetçileriymiş- gibi muamele gördüklerinden şikâyet ediyor: Onlardan çocuk bakıcılığı yapmaları, ayak işlerini yapmaları, kokteyl partilerinde hizmet etmeleri ve hatta aile çek defteri hesaplarını denetlemeleri talep ediliyor.[66]

1987 yılının sonuna gelindiğinde, bu tür mazeretlerle Koordinatör'ün gözü korkutulduğu halde, direncinin meyve vermeye başladığını gösteren ipuçları belirdi. Müşavir olarak görevlendirilmiş iki kadın vardı, bu da kıdemli kademelerindeki memurların %7,7'sini kapsıyordu. Onların hemen altında, genel sekreter yardımcılığı görevinde başka iki kadın vardı, bu da bu etkili kademedekilerin %9,1'ini temsil ediyorlardı demekti. Fakat BM devlet memurluğunun basamaklarından aşağıya indikçe kadınlarla karşılaşma ihtimalinin artmaya devam ettiği de doğruydu. Üst basamaklarda bulunan P-5 görevlerindekilerin sadece %11,4'ü kadındı; alt basamaklarda bulunan P-1 görevlerindekilerin ise % 74'ü kadındı. [67]

Genelde olduğu gibi her kategoride daha farklı gerçekleri ortaya çıkaran daha başka örnekler bulunuyor. BM siyasi sistemi, pek çok önemli görevin coğrafi kotaya tabi olmasını gerektiriyor. Bu bir bölgenin örgütün belli etkinliklerine egemen olmasını engellemeye yarıyor. Ama Kadının Statüsünü İyileştirme Koordinatörlüğü, 1987'de Genel Meclis'e Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Asya'dan gelen kadınların oranının, bu bölgelerin nüfuslarına kıyasla aşırı düşük olduğunu belirtti. Asya ve Pasifik ülkelerinden coğrafi olarak atananların %31,0'ı kadınken, Doğu Avrupa'dan coğrafi olarak atananların sadece %5,4'ü kadındı. İkinci olarak, atanan Doğu Avrupalı, Orta Avrupalı ve Afrikalı kadınların teknik projeleri ya da siyaseti belirleme otoritesi olan görevlerden çok hizmet ve yönetim görevlerini doldurmak için atanacağı olasılığı çok yüksekti.[68]

İngiliz ve Amerikan diplomasi hizmetinde olduğu gibi, uluslararası siyaset aygıtının erkekleştirmeden arındırılmasına yönelik bu küçük adımlar mali kısıtlamaların yaygın olduğu bir dönemde ortaya çıkıyor. Washington ve Londra'da olduğu gibi, BM'nin, uluslararası kuruluşları, temsil ettikleri

toplumu gerçekten yansıtacak biçimde düzenleme çabası, her kuruşun sayılması gerektiği bir dönemde olduğumuz için bunun çok da uygulanabilir olmayacağı iddialarıyla karşılaşıyor.

SONUÇ

Hükümetteki erkekler, siyasi akranlarıyla ilişkiler geliştirmek için kadının ücretsiz işine bel bağlıyor. Hiçbir hükümet, evliliğin geleneksel siyaseti hüküm sürerken, diplomat eşi olan veya kendi kariyerlerini geliştirmeye çalışan kadınları tanımaya, ya da taleplerine karşılık vermeye gerek duymadı. Evliliği hem erkek-erkeğe müzakerelerin çarklarını yağlamak hem de kadınların nüfuz sahibi konuma gelmesini engellemek için kullanabiliyorlardı.

Ancak 1970'den beri, diplomat eşleri ve kariyer sahibi kadınlar -hem birlikte, hem de ayrı ayrı olarak- hükümetin söz konusu olan bu bağımlılığına dikkat çekecek biçimde örgütleniyorlar. Bugün diplomat eşleri, geleneksel evlilik rolleri tarafından sınırlanmayı reddettikçe, hükümetler, devletler arası ilişkilerin doğasını üzerinde yeniden düşünmeden daha çok tavizde bulunuyor. Hükümetler egemenliklerinden henüz tamamen vazgeçmiş değiller, çünkü kadınlara hâlâ ihtiyaçları var. Kadınlar, düşmanlığın hüküm sürdüğü bir dünyada, erkekler arasında güven yaratmak ve onu korumakta hayati roller oynamaya devam ediyor.

6

CARMEN MIRANDA AKLIMDA: MUZUN ULUSLARARASI SİYASETİ

Ekranda gözüktüğünde, tempo hızlanırdı. Carmen Miranda, gülünç kıyafetleri, başında muz ve başka tropikal meyvelerle süslenmiş şapkasıyla, şarkı söyleyerek ve dans ederek Hollywood yıldızı olmak yolunda ilerlemişti. En çok cazgır komedi gösterileriyle tanındığı halde, rol oynamış olduğu ciddi bir siyasi dram da bulunuyor: Batı yarıkürede Amerikan iktidarının yeniden düzenlenmesi. Tam da ABD emperyalizminin gittikçe genişleyen bölgesel eleştiriye maruz kaldığı bir dönemde Carmen Miranda'nın filmleri Latin Amerika'nın Amerikalı muz şirketleri için güvenli bir yer olmasını sağlamaya yardım etmişti.

ABD, 1880 - 1930 arasında Havai, Filipinler, Porto Riko, Dominik Cumhuriyeti, Küba ve Nikaragua'yı ya sömürgeleştirdi ya da istila etti. Bu ülkelerin her biri plantasyon hasılatları için stratejik olarak değerliydi. İngilizler, Fransızlar ve Hollandalılar kendi plantasyon sömürgelerinde kauçuk, çay, kahve, hurma yağı, hindistancevizi, tütün, sisal keneviri, pamuk, jüt, pirinç ve tabii ki plantasyon hasılının kralı kabul edilen şeker üretiyordu. Muz, şeker, kahve, ananas -bunların hepsi Amerikalıların da ölesiye istediği uluslararası ürünler haline gelmişti. Ama Franklin Roosevelt yönetime geldiğinde, her tür duruma müdahale etmesi için Silahendaz Kuvvetleri'ni yollamak siyasi değerini kaybetmeye başlamıştı; bu davranış, bu bölgedeki birçok potansiyel müttefiki uzaklaştırıyordu. Amerika'nın Latin Amerika'ye egemen olmasını garantiye alacak, ama bu kadar doğrudan olmayan yeni yöntemler bulunması gerekiyordu.

Carmen Miranda 1909'da Lizbon'da doğmuştu, ama daha çocukken babasının toptancı meyve işi kurduğu Brezilya'ya göç etmişti. Ailesinin, manastır eğitimli kızlarının büyüdüğünde saygıdeğer bir genç kadın olacağına dair taşıdığı umuda rağmen, Carmen gizlice Rio De Janeiro'nun bir radyo istasyonunun denemelerine katıldı ve kazandı. Şöhreti yakaladı ve kısa sürede yerel gece klübü turnelerinin gözdelerinden biri haline geldi. 1939 yılına gelindiğinde, Carmen Miranda, 300'den fazla 45'lik doldurmuş, dört tane de Brezilya filminde yer almıştı. Yurttaşları ondan ulusal bir kurummuş gibi bahsetmeye başlamıştı. İşte kariyerinin tam da bu noktasındayken Broadway'in tiyatro prodüktörü Lee Schubert onun bir performansını izledi ve ona kuzeye gelmesi için bir sözleşme teklifinde bulundu. 4 Mayıs 1939'da gemiden inerek New York'a ayak bastığında, Schubert basın teşkilatını yeni "Brezilyalı fıstık"ı selamlamaya hazırlamıştı bile. Gülünç şapkası ve sınırlı, ama şatafatlı olan İngilizcesiyle (Portekizce'nin yanı sıra Fransızca ve İspanyolca da konuşuyordu), 1940'ların Amerikan Latin Amerikalı kadın klişesine dönüştürülme yolundaydı. Gazetecilerin sorularına cevaben, Miranda şöyle dedi, "Para, para, para... sosis. Evet, hayır ve para, para, para diyorum ve hindili sandviç ve üzüm suyu diyorum."[1]

1939 yazında, dünya fuarının New York Şehri'nin hemen dışındaki Sunken Meadow fuar alanına malışerileri çekmesine rağmen, Carmen Miranda, Schubert'in *Streets of Paris* (Paris Sokakları) başlıklı gösterisinin ticari bir başarı olmasını sağladı. Life dergisinin eleştirmeni gösteri hakkında şöyle yazdı:

> Bu şarkılar ve Miranda'nın kendisi, hem bu melodiler ile ağır vurgulu ritimler daha önce Manhattan revülerinde duyulanların hiçbirine benzemediği için, hem de anlamlarına dair Carmen Miranda'nın ima dolu gözlerini neşeli bir biçimde oynatması dışında hiçbir ipucu olmadığı için, bu gösterinin en büyük başarısını oluşturuyor.[2]

1940'ta Hollywood stüdyo yönetmenleri, Latin Amerika trendini yakalamakta gecikmediler. Twentieth Century Fox'un başkanı Darryl Zanuck gibi adamların, Washington'daki siyasetçilerle uzunca zamandır geliştirmekte oldukları sıkı dostlukları vardı. Bu, film endüstrisinin en nüfuzlu adamlarının birçoğunun karşılaştığı, Yahudi düşmanlığından kaynaklanan engelleri aşmanın bir yoluydu. Dolayısıyla Başkan Franklin Roosevelt, Latin Amerika'nın "İyi Komşu" siyasetini öne sürdüğünde, Hollywood'u yöneten adamlar, hükümetin ABD-Latin Amerika diplomasisindeki militarist ve

14. Carmen Miranda. Hollywood'da çekilmiş tanıtım resmi.

emperyalist yaklaşımın daha "işbirlikçi" bir stratejiyle yer değiştirmesinde yardımcı olmaya hevesliydiler. Roosevelt ve danışmanları, gambot diplomasisinin, ülke kendini Ekonomik Buhran'dan kurtarmak istiyorsa tam da Amerikalı işadamlarının dostluk kurmalarının gerekeceği Latin Amerika hükümetlerinde fazla muhalefete neden olduğu konusunda ikna olmuşlardı. Cilalı broşürlerde turizm ve yatırım teşvik ediliyordu. Pan-Amerikan* Havayolları, tatilcileri Havana ve Managua'ya götürüyordu; Pan-Amerikan otoyolunun yapımına başlanmıştı. Nikaraguali Anastasio Somoza, bölgesel demokrasi ve ilerlemeyi kutlamak için dünya fuarına çağrılmıştı. Latin Amerikalı film yıldızları bölgesel uyumun garantörleri olarak deniz subaylarının yerini almışlardı.[3]

Darryl Zanuck, Carmen Miranda'ya bir teklif götürerek Broadway'den ayrılıp kendi stüdyosunun "İyi Komşu" siyasetine katkıda bulunması konusunda onu ikna etti. Miranda, 1940 yılında, Betty Grable ve Don Ameche'nin baş rollerinde oynadığı *Down Argentine Way* (Arjantin Tarafında) filminde "South American Way" (Güney Amerika Tarzı) şarkısını söyledi. Miranda'nın film kariyeri, Washington yetkililerinin Latin Amerika'daki rejimlerin ABD'yle dostça ilişkilerini sürüdürmelerini sağlamanın diplomatik olarak hayati olduğunu düşündükleri II. Dünya Savaşı yıllarında hızla yükseldi. Propaganda ve sansür kuruluşları, eğlence endüstrisini Latin oyuncuları desteklemek ve Latin müziğini popülerleştirmek konusunda yönlendirdi.

Carmen Miranda sadece hafif rollere uygun görülüyordu. Stüdyolar onu ancak komedi ya da karakter oyuncusu olarak kabul ediyor, romantik başrollerde oynayacak biri olarak görmüyorlardı. Oynadığı en gösterişli film, setin devasa muzlar ve çileklerle dolu olduğu, Busby Berkeley'in *The Gang's All Here* (1943) (Bütün Tayfa Burada) filmi olsa gerek. Miranda, İngilizce'ye hakim olmasına rağmen, gösterilerinde kadınsı bir saflığı akla getiren ağır bir aksanlı konuşmaya özen gösterdi. 1940'larda, pek çok Amerikalı için Carmen Miranda, Latin kültürünün bir rehberiydi. Hollywood'un Latin Amerikalı erkek klişesi sadık, ama çok da parlak olmayan arkadaşlardan oluşurken, Donald Duck'un papağan arkadaşı Jose Carioca gibi Miranda da, yoğun duygular ve siyasi kararsızlıklar tarafından gölgelenmeyen, cazibe ve hazla dolu bir kültürü canlandırıyordu. Kafasına taktığı muzlar gibi, Miranda da egzotik ama eğlendiriciydi.

* "Pan" eki "tüm" anlamına gelmektedir (ç.n.).

"Carmen Miranda, Brezilya'nın asıl ihracat malıdır. Sonra da kahve gelir," diyor Uruguaylı tarihçi Eduardo Galeano.[4] Brezilyalılar da Miranda'nın Hollywood'daki başarısından gurur duyuyorlardı. 1955'te ani bir kalp kriziyle öldüğünde, bedeni ve eşyaları, bir Carmen Miranda müzesinde anılmak üzere, gemiyle Rio'ya gönderildi. Brezilya başbakanı Kubitschek, onun anısına, bir günü, ulusal yas günü ilan etti.

"BEN CHIQUITA MUZU'YUM VE BUNU SÖYLEMEYE GELDİM"

Muzun toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş bir tarihi vardır. Güneydoğu Asya kökenli olan bu meyve, sonradan tüccarlar tarafından Batı'ya götürüldü. Muz, 15. yüzyıla gelinene kadar Gine sahillerinde yaşayan Afrikalılar için temel bir besin haline gelmişti. Portekizli ve İspanyol köle tüccarları, sömürge malikânelerinde zorla çalıştırmak üzere Afrika sahillerini yağma ederek Afrikalıları ele geçirmeye başladığında, onlarla birlikte gemiye yüklenecek yiyecek olarak muzu seçtiler; yerel ve ucuzdu. Bunlar, Batı Hint Adaları ve Afrika'da hâlâ popüler olan kırmızı muzlardı. Bugün Avrupa, Japonya, Basra Körfezi ve Kuzey Amerikalı tüketicilerin aşina olduğu sarı muz, 19. yüzyıla kadar ayrı bir tür olarak yetiştirilmemişti. O zaman da, kölelere değil de, zenginlerin damak tadına uygun bir yiyecek olarak tasarlandı. Kayıtlara göre New York'a ulaşan ilk muz demeti 1804'te Havana'dan getirildi. Ama sarı muzun uluslararası bir ürün haline gelmesi için 1875'te zengin Boston'luların evlerinde egzotik bir lezzet olarak algılanıp ona göre yenmesi gerekti. 1876'da Philedelpia'daki ABD'nin Yüzüncü Yıldönümü Sergisi'nde muzun özel bir yeri vardı. Sarı muz, Amerika'nın yeni küresel erişimini simgeliyordu.[5]

Erkeklik ve kadınlık kavramları, muzun uluslararası siyasi ekonomisini şekillendirmekte kullanıldı. Muz plantasyonları, farklı ama birbirini tamamlayan çıkarları olan erkekler arasındaki ittifakların sonucu olarak Orta Amerika, Latin Amerika, Karayipler, Afrika ve Filipinler'de kuruldu: Bir tarafta ithalatçı ülkenin erkek yetkilileri ve işadamları, diğer tarafta ihracatçı ülkenin erkek toprak sahipleri ve hükümet yetkilileri vardı. Hepsi, toprağı temizlemek ve muzları toplamak için, fahişe, anne ve eşlerden oluşan kadınların uzaktan görünebilen çabası ile ayakta tutulacak bir erkek işgücüne ihtiyaçları olduğuna karar verdiler. Oysa şirket yöneticileri, gurur duygularını geniş plantasyonlardan değil, hassas tropikal meyveyi uzak pazarlara

taşımak için geliştirdikleri sofistike ekipman ve teknolojiden elde ediyordu: demiryolları, telgraf sistemleri, soğutmalı gemi filoları. Şirket yetkilileri bugün bile, Kosta Rika ya da Filipin'lerden yeşilken ayrılan muzların New York ya da Liverpool'a hasarsız, bozulmamış ve olgunlaşma fabrikasına hazır bir şekilde gelmelerini sağlayan, sofistike uluslararası iletişim ağıyla yönetilen, devasa soğutmalı gemilerini anlatmaktan özel bir haz alırlar.6 Şirketler müşterilerinin kadınlar olduğunu tasavvur ederlerdi: Ailelerinin beslenmeleriyle ilgilenen ve güvenilir bir ürün arayan anneler ve ev kadınları. Kadınların belli bir şirkete olan sadakatini sağlama almanın en başarılı yolu, hayali bir piyasa kadını yaratmaktı.

Muzun en büyük yetiştiricisi ve satıcısı olan United Fruit Company (Birleşik Meyveler Şirketi), Amerika'nın "İyi Komşu" kültürüne katkıda bulundu. Bu şirket 1943'te, "karşılıklı bilgi ve karşılıklı anlayış"ı güçlendirmek için Orta Amerika Bilgi Bürosu'nu açtı. Bu büro kereste, kahve, baharat ve meyve gibi Orta Amerikan ürünlerinin, savaşa girmiş olan ABD'ye bulunduğu katkıyı vurgulayan belgeler yazdı ve dağıttı. Belgeler, okul çocuklarını ve ev kadınlarını hedef alıyordu: Yani muzları satın alan ve yiyenleri. *Nicaragua in Story and Pictures* (Hikâyeler ve Resimlerle Nikaragua), bu şirket tarafından tasarlanan ve yabancı finansmanlı demiryollarının ve ithal traktörlerin Nikaragua'ya getirdiği ilerlemeyi öven bir okul kitabıydı. "Kuzey Amerikalı Kadınlar İçin Orta Amerika Hakkında Elli Soru" ve "Orta Amerika ve Kadın Dünyası," United Fruit'in asıl müşterisi olan Kuzey Amerikalı kadınlara, Japonya'nın Malezya'ya saldırısının, savaş zamanındaki güvenlik açısından Nikaragua ve Kosta Rika'dan gelen ithal mallarının önemini nasıl daha da artırdığını açıklıyordu.7

Oysa, United Fruit'ın Amerikan kültürüne en önemli katkısı, "Chiquita Muzu"ydu. 1944'de, Carmen Miranda sinemaları doldurken ve Amerikan birlikleri de Avrupa sahillerinde karaya çıkarken, United Fruit'ın reklam yöneticileri Donald Duck'a rakip olacak yarı-muz, yarı-kadın bir karikatür kahramanı yarattılar. Miranda-vari bir pazar kadın gibi giyinmiş olan bu kadınsılaşmış muz, bir sahilden diğerine kalipso şarkısını söylüyordu. Chiquita Muzu, 20. yüzyılın sanat biçimlerinden birinin oluşmasına yardımcı oldu: Şarkılı reklam. Dinleyici radyoda Miranda'nın günde 376 kez muza methiyeler dizdiğini duyabiliyordu.

Bugün 50'li yaşlarında olan Amerikalılar, onun hatırlamaya değer şarkısının bir yorumunu hâlâ hatırlayabiliyor:

I'm Chiquita Banana
And I've come to say
Bananas have to ripen
In a certain way. When they are fleck-
'd with brown
And have a golden hue
Bananas taste the best
And are the best for you.

You can put them in a salad
You can put them in a pie-aye
Any way you want to eat them
It's impossible to beat them.
But bananas like the climate
Of the very, very tropical equator.
So you should never put bananas
In the refrigerator. No no no no!

Ben Chiquita Muzu'yum
Ve söylemeye geldim
Muzlar olgunlaşmalıdır
Belirli bir biçimde.
Kahverengi lekelendiğinde
Ve altın sarısı bir renge büründüğünde
Muzlar en iyi tadı alırlar
Ve sizin için en iyisi olurlar.

Onları salataya koyabilirsiniz
Evet, onları turtaya koyabilirsiniz
Onları istediğiniz biçimde yiyin
Onlardan daha iyisini bulmak imkânsız.
Ama muzlar ekvatorun
Çok, çok sıcak iklimini severler.
İşte bu yüzden asla
Muzları koymayın buzdolabına. Hayır hayır hayır hayır![8]

United Fruit satış uzmanları imkânsız olanı becermeye niyetlenmişlerdi - ambalajında üreticinin adının yazmadığı bir meyve konusunda ev kadınlarında bir marka güvenilirliği yaratmak. Kadınların bakkala muz almaya gittiklerinde "Chiquita"yı düşünmelerini istiyorlardı. Roosevelt'in "İyi Komşu" siyaseti ve Carmen Miranda'nın Hollywood'daki başarısı sahneyi önceden hazırlamış oldu; çizgi film ve reklam şarkısı geri kalanı halletti. Artık kadın tüketiciler ve bu meyve arasında sadece canlı Latin Amerikalı pazar kadınının dostça yüzünü taşıyan bir şirket vardı. 40 yıl sonra, United Fruit şirketi United Brands'e dönüştü; ama yan kuruluşu sadece muz değil, kavun, greyfurt ve tropikal meyve suları getiren Chiquita Brands'dır.

Bugün neredeyse her zengin, sanayileşmiş ülke, çoğunluğu yoksul olan ve tarımla geçinmeye devam ülkelerden birinden muz ithal ediyor. Bütün tüketici toplumları, muzlarını, ya kendi geniş plantasyonları olan, ya da küçük yetiştiricilerin meyvelerini sattığı pazarlama sistemini tekelleştiren iki ya da üç büyük tarıma dayalı ticaret şirketinden alıyor. United Fruit'ın 1944'teki reklam darbesinin ardından, rakipleri de kendi muzları için etiketler tasarlayarak onu takip ettiler. Bu, bir alıcının Avrupa, Kuzey Amerika ya da Japonya'daki herhangi bir dükkâna girip uluslararası muz siyasetinin halini bir bakışta görmesini mümkün kılar: Şirketin logosunun ve asıl ülkesinin adının yazılı olduğu etikete bir göz atmanız yeterlidir. Londra'da WINBAN

(Windward Adası Ulusları, St. Lucia, St. Vincent veya Dominika) yazan büyük bir Geest etiketini, ya da asıl geldiği ülke adı olarak Surinam'ın geçtiği Fyffes etiketini (Fyffes United Brand'in Avrupalı yan kuruluşu) görebilirsiniz. Detroit ya da Toronto'da bir alıcı daha ziyade altında küçük harflerle Kosta Rika, Ekvador ya da Kolombiya yazan bir Chiqita, Del Monte ya da Dole etiketi bulacakken, Tokyo'da Sumitomo's Banambo etiketi, o muzun Filipinler'de üretildiğine işaret edecektir.

Muz şirketlerinin devleştiği bu yüzyılının sonrasında Amerikalılar, her yıl iki milyon ton muz tüketerek bu meyvenin en büyük tüketicisi haline

15. United Brands şirketinin çocuklar için kaydettiği "Chiquita Muzu" şarkısı. (Orijinal müzik Len Mackensie, 1945; yenilenmiş ticari şarkı sözleri 1975, © Maxwell-Wirges, 1945)

geldiler. Fakat Filipinler'in, özellikle de yabancı yatırıma aç, borçlarla dolu Markos yönetimi altında muz şirketlerine açılmasıyla, Japonya ve Basra Körfezi'ndeki tüketiciler reklam kampanyalarının en son hedefi haline gelmiştir.

Bahreyn için Muzlar

Devasa bir konteynır gemi, buhar püskürterek Filipinler'den Orta Doğu'ya gitmek üzere yola koyulur. Geminin kargo gümrük bildirisine göre gemide... bölgedeki pazara gidecek olan muzlar vardır.

Sipariş Japonya'nın genel ticaret şirketlerinden biri ya da *sogo shosha* tarafından düzenlenmiştir.

Sogo shosha aleminde, muzlar sadece bir başlangıçtır.[9]

16. En büyük muz şirketlerinden bazılarının muz logo etiketleri.

Dünya Muz Tüketimi

En çok tüketen ülkeler	Ana üreticiler	Miktar (ton)
ABD	Ekvador, Kosta Rika, Honduras	2.325.000
Kanada	Ekvador, Kolombiya, Honduras	269.400
Batı Almanya	Panama, Kosta Rika, Honduras	503.000
Fransa	Martinique, Guadeloupe	446.800
Birleşik Krallık	Windward Adaları, Kolombiya, Surinam	322.000
İtalya	Kolombiya, Kosta Rika, Somali	330.000
İspanya	Kanarya Adaları	415.000
Japonya	Filipinler, Çin	757.900
Suudi Arabistan	Filipinler, Guatemala, Ekvador	120.000
Arjantin	Ekvador, Brezilya, Kolombiya	140.000

Kaynak: Green Gold: Bananas and Dependency in the Estern Caribbean. Londra, Latin Amerika Büroso, 1987, s. 14-15. Rakamlar 1982 yılı için Gıda ve Tarım Örgütü'nün yayınladığı rakamlar.

Japonya Dış Ticaret Konseyi'nin verdiği bu reklam, muzların artık büyük sermayeli bir iş haline geldiğini beyan ediyor. Oysa, Japonya'nın muz endüstrisinin tarihi 1900'lerin başına kadar uzanıyor. 1903 yılında Tayvan'daki küçük çiftçiler Japonya'nın tek muz sağlayıcılarıydı ve 1950'li yıllara kadar muzun en büyük kaynağı olmaya devam ettiler. Filipin muzları 1969 yılında piyasaya girdi. Filipin muzları pazarda %3'ün altındaki bir pay elde ederken, sonraki altı yıl içinde, bu pay %85'e kadar çıktı. Bunun Japon meyve tüccarları için pek çok avantajı vardı: Bu muzlar Japonya yakınında yetişiyorlardı, tayfunlara karşı daha az savunmasız oluyorlardı, yeni ekinler arayan geniş ölçekli plantasyonlara uygun bir ürün olarak sunulabilirlerdi ve plantasyon sahipleri tarafından çalıştırılmaya hazır ucuz işgücüyle toplanabilirlerdi. Bir zamanlar, Japon tüketicileri muzu "hastane hediyesi" olarak alırken 1970'lere gelindiğinde muz, Japon ev kadınları tarafından uygun fiyatlı iyi bir aile besini olarak görülen gündelik bir meyve haline gelmişti.[10]

MUZ CUMHURİYETLERİNDEKİ KADINLAR

"Kadınlar nerede?" her zaman sorulmaya değer bir sorudur. Sorunun cevabı, siyasi ve ekonomik sistemlerin çoğunun sadece kadınlara olan değil, kadınlarla erkekler arasındaki bazı ilişki biçimlerine olan bağımlılığını da açığa çıkarır. Alayçı bir şekilde "muz cumhuriyetleri" olarak etiketlendirilen

ülkelerle ilgili çok yazı yazılmıştır. Bunlar, toprakları ve ruhları yabancı şirketlerin elinde olan ülkeler olarak tanımlanırlar; ki bu şirketler de kendi hükümetlerinin gücüyle desteklenirler. Muz cumhuriyetinin bağımsızlığı artık neredeyse tamamıyla hayali bir mevhum; bu cumhuriyetler dolayısıyla saygı görmekten çok, espri konusu oluyor. Bu cumhuriyetlerin birer hükümeti var, ama bu hükümet, denizaşırı kuruluşların ve onların siyasi müttefiklerinin emirlerini yerine getirerek kendi ceplerini dolduran insanlardan oluşuyor. Böyle davranan yöneticilerin, birçoğu dev şirketlerin plantasyonlarında sömürülen kendi yurttaşlarının desteğini kazanması neredeyse imkansız olduğu için, hükümet oy pusulalarına ya da ulusal gurura değil, silahlara ve cezaevlerine bel bağlıyor.

Bu su katılmamış, saf muz cumhuriyetleri, United Fruits şirketinin tek yönlü kültürü, ABD silahendaz kuvvetleri ve onların dikkatlice seçtikleri diktatörler tarafından hükmedilen Orta Amerika ülkeleriydi. Rejimleri, bugüne kadar, Amerikan başkanları tarafından desteklendi, Woody Allen tarafından alaya alındı ve milliyetçi gerillalar tarafından yıkıldı.

Yine de, bu siyasi sistemler ve bunların temelini oluşturan uluslararası ilişkiler, sanki kadınlar neredeyse hiç yokmuşçasına tartışıldı. Bütün taraflardaki temel aktörler, geleneksel eleştirmenler tarafından erkek olarak ve sanki erkek olmaları önemsizmiş gibi tasvir edildiler. Hepsinin erkek oluşunun, tarım ticareti girişimcilerinin kendi diplomatik teşkilatlarındaki ve Nikaragua ya da Honduras toplumundaki erkeklerle ittifak kurmalarını nasıl sağladığı hâlâ incelenmemiş bir konudur. Eşleri ya da metresleri burunlarını pudralarken yemekten sonra Küba purolarının tadına birlikte varmaları çeşitli karikatürlere konu oldu ama siyasi merak uyandırmadı. Benzer bir şekilde, bir muz cumhuriyetinin militarize edilmiş ahlak düzeni, militarizmin kendiği varlığını sürdürebilmek için erillik değerlerinden nasıl beslendiğini araştırmaksızın, verili kabul edilmiştir. Silahendaz askerleri, diplomatlar, dev şirket yöneticileri ve askeri diktatörlerin büyük çoğunluğu erkek olabilir, ama kendilerine olan güvenlerini sürdürebilmek için kadını "öteki"ye ihtiyaç duyma eğilimdedirler.

Kadınları muz cumhuriyeti sahnelerinden dışarıya iten nedenlerden biri, muz plantasyonunun erkeksileştirilmesiydi. Muz şirketi yöneticileri geniş plantasyonlarındaki işlerin çoğunun ancak erkekler tarafından yapılabileceğini düşünüyordu. Muz plantasyonları ağaçlık arazilerin içine oyulmuştu. Araziyi süpürgeotundan temizlemek, büyük pala kullanabilmeyi, ilkel barakalarda yaşayabilmeyi ve ağaçlar bir kez meyve verdiğinde ağır dalları kesip

düşürerek bu tonlarca meyveyi soğutmalı gemilere yüklenmek üzere merkez toplama alanlarına, oradan da rıhtıma taşıyabilmeyi gerektiriyordu. Bunlar erkek işiydi.

Tüm plantasyon işi erkeksileştirilmiş değildir. Genellikle, büyük palaların -silah olarak da kullanılabilecek aletler- kullanımını gerektiren ekinler erkek işgücünün büyük girdileriyle üretilir; bunlar muz, şeker ve hurma yağıdır. Fazlaca ot temizleme, içindeki sıvıyı boşaltma ve meyve toplama gerektiren ekinlerin üreticileri, çok sayıda kadını işe alır, hatta kadınlar bazen çalışanların büyük bir çoğunluğunu oluşturur: bunlar da çay, kahve ve kauçuktur.

Her plantasyondaki toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş işgücünün formülü de sabit değildir. Bir zamanlar ağırlıklı olarak erkek işçilere bel bağlayan plantasyon yöneticileri, erkekler fazla pahalı gelmeye başlarsa; birliktelikleri fazla tehdit edici bir hal alırsa; ürünün uluslararası pazarı daha fazla yarı zamanlı işçi çalıştırmak gibi maliyet-düşürücü önlemleri gerektirecek derecede azalırsa; yeni teknoloji fiziksel olarak zorlayıcı işlerin daha az güçlü işçiler tarafından yapılmasını sağlarsa, daha fazla kadın işe almaya karar verebilirler. Bugün şeker ve kauçuk, bir kuşak öncekinden daha fazla kadın işçi çalıştıran plantasyon şirketleri tarafından üretiliyor.[11] Diğer taraftan, sabit kalan şey, uluslararası şirketlerin dünya pazarındaki konumlarının erkeklik ve kadınlığı manipüle etmelerine bağlı olduğu hakkındaki varsayımları. Toplumsal cinsiyet, her Brooke Bond ya da Lipton çay yaprağına, her Unilever ya da Lonrho hurma yağı çekirdeğine, her Dunlop kovasına ya da Michelin lateksine, her Tate & Lyle şeker kamışına şıringalanmıştır.

Bütün plantasyon yöneticileri gibi, muz şirketi yöneticileri en yetenekli ve itaatkâr olacağını düşündükleri işgücünü işe alırken, toplumsal cinsiyet gibi ırkı da hesaba kattılar. Böylelikle muz çalışanlarının çoğunluğu erkekken, ırk onları ayırmak için kullanıldı. Mesela Kosta Riko ve Panama'daki United Brand'in plantasyonlarında, yöneticiler, hem Batı Hint Adaları'ndan Siyah erkekleri ve *Ladino*'ları*, hem Guaymi ve Kuna topluluklarından Amerikan Kızılderilisi erkekleri de işe alıyorlardı. Onları farklı, eşit olmayan biçimde ücretlendirilmiş işlere yerleştiriyorlardı; Ladino erkekleri en üstte (beyaz erkek yöneticilerin hemen altında), Amerikan Kızılderilisi erkekler en altta. Amerikan Kızılderilisi erkekler, otları ve büyümüş çalıları baltayla parçalamak gibi adi işlere atanıyorlardı; böylelikle Ladino erkeklerin Amerikan Kızılderililerivle ilgili inandıkları olumsuz klişelerin *cholos*,

* Ladino: İspanyollaştırılmış Orta Amerika erkekleri (ç.n.).

yeteneksiz, kültürsüz yerliler- devam ettirilmesi sağlanıyordu. Klişeler şirket için değerliydi, çünkü Ladino, Siyah ve Amerikan Kızılderilileri'nin ortak şikâyetlerden dolayı potansiyel ittifak oluşturmalarına engel oluyordu.[12]

Yönetici: *Cholos*'larla çalışmak daha kolay. Diğerleri kadar zeki değiller ve iyi İspanyolca konuşmuyorlar. Haklı olsalar bile size karşı kendilerini savunamıyorlar... Vallahi, *cholo*'ya istediğin her şeyi yaptırabilirsin.

Ladino ustabaşı: Benim işçilerim *cholos* [değil]... Burada farklı. Elbette ki onları [Ladino ve Siyah erkek işçileri] elimle tutup daha hızlı çalıştırabilirim, ama ertesi gün bunun sonuçları benim peşimi bırakmaz. Burada *cholos* değiliz... anlıyor musunuz?

Guaymi işçisi: Eskiden, 200 kadar adamı barakaya tıkıp bize boş gazyağı teneke kutularında haşlanmış muz yediriyorlardı.[13]

Bu yüzden, bir muz plantasyonunun erkeksileştiğini söylemek, toplumsal sınıfla bütünleşmiş olsa da, erilliğin siyasi bir bütünlük oluşturmaya yeteceği anlamına gelmez. Diğer taraftan, muz plantasyonunun erkeklerin dünyası olduğunu varsaymak, çalışma koşullarını geliştirmeye ya da bir "muz cumhuriyeti"ni oluşturan iktidar ilişkilerini dönüştürmeye yeltenen bir hareketin siyasetini etkiler.

Bir muz plantasyonunun siyaseti sadece işçilerinin -ve yöneticilerinin ve sahiplerinin de- çoğunluğunun erkek olması gerçeğinden değil, bu erkeksileştirmeyle ilişkilendirilen *anlam*dan da derinden etkilenir. Ülkelerini, yerel seçkin kişilerle anlaşarak, ünlü muz cumhuriyetlerine çeviren yabancı şirketler tarafından çalıştırılan erkek muz işçilerinin bile biraz olsun gurur duyabileceği bir şey vardı: Şüphesiz olarak, yaptıkları iş erkek işiydi. Büyük bir palayı nasıl kullanmak gerektiğini, büyük ağırlıkları nasıl kaldıracaklarını biliyorlar, dışarıda gemi ve trenlerle yakın koordinasyonla çalışıyorlardı. İster küçük arazi sahibi veya kiracısı, ister plantasyon çalışanı olsun, bir muz erkeği *erkek*ti.

Turist, beyaz adam, Golden Groove pazar yerinde
O yüzünü silerken karşılaştık.
Kahverengi lekeli ve Portland yağmuruyla sırılsıklam olmuş

kıyafetlerime baktı
gözlerini kısıp burun kıvırdı ve
"Dilenci adamsın, değil mi?" dedi.
"Oğlum, git bir iş bul" dedi,
vatana millete hayırlı ol."
Ben de "Tanrı ve bu büyük sağ elim sizi inandırsın ki
ben bir muz erkeğiyim...
Adamı yamalı kıyafetlerine bakarak yargılamayın,
Ben güçlü bir erkeğim, onurlu bir erkeğim ve özgürüm.
Ben bu dağlar kadar özgür, şu deniz kadar özgürüm
Kendimi biliyorum ve ne yapacağımı da biliyorum,
ve ömrümün son gününe kadar da bunu söyleyeceğim.
Tanrıya ve büyük sağ elime şükür
Bir muz erkeği olarak yaşayıp öleceğim" [14]

1920'de muz çalışanları örgütlenmeye ve ABD hükümetinin ve yerel seçkin kişilerin bile dikkatini çekecek grevleri düzenlemeye başladıklarında, talepleri çalışma koşullarını aşıp siyasi yapılara uzamıştı. Bu çalışanların protestoları güçlü milliyetçi imalar taşıyordu: Yerel rejim ve yabancı askeri birlikler de, en az plantasyon şirketleri kadar protestoların hedefiydi. Ama muz işi bir erkek işi olarak tasavvur edildiği, muz işçilerinin birlikleri sanki erkek örgütlenmeleriymiş gibi örgütlendiği sürece, milliyetçi dava erkeksileşmiş olmaya devam edecekti. Muz cumhuriyeti yıkılabilir, ama ataerki yerinde kalır.

KADINLAR OT AYIKLAR, KADINLAR TEMİZLER

Muz plantasyonları hiçbir zaman popüler imgenin öne sürdüğü kadar erkeklere mahsus olmamıştır. Altın meyveyi dünyanın kahvaltı tabaklarına getirmek, her zaman kadınların ücretli ve ücretsiz işgücünü gerektirmiştir.

Bir muz plantasyonu en çok başlangıçta, muzların ekileceği toprak temizlendiğinde ve buldozerle kazıldığında, erkekler tarafından kuşatılmış bir bölgeye benzer. Ama bu aşamada bile pek çok şirket -ve bunların erkek çalışanları- kadınlara, rollerini oynamaları konusunda bel bağlar. Şili'den Güney Afrika ve Endonezya'ya kadar uzanan erkek egemen madencilik endüstrisinde olduğu gibi, şirketler ancak evde birileri aileleriyle ilgilenip topraklarını

koruduğu takdirde, evlerinden uzakta yaşayabilecek erkekleri işe alabilir. "Tarımın kadınsılaşması" -yani, eğitim, ekipman ya da fazla para vermeden, küçük ölçekli çiftliklerin işlerinin kadınlara bırakılması- her zaman madencilik ve muz plantasyonunun erkeksileştirilmesinde önemli rol oynamıştır.15 Erkek işgücünün; sözleşmeleri bittiğinde, danışmanların aşağılayıcı davranışlarından bıktıklarında, ya da dünya fiyatları düştüğü için işten çıkarıldıklarında geri dönecekleri bir yer temin etmeleri için eşler, anneler veya kız kardeşlerle özel anlaşmalar yapmaları gerekir. Sırf erkeklerden oluşan bütün muz plantasyonlarının arkasında eviçinde ücretsiz emek sarfeden ve üretimde bulunan bir sürü kadın vardır. Şirket yöneticileri, sendika sözcüleri ve ihracat yönelimli hükümet yetkililerinin hepsi pazarlık için kendi gündemlerini belirlerken bunu hesaba katmamayı tercih ederler. Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar, ticaret dengesizliklerini düzeltmek ve yabancı bankacılarına borçlarını ödeyebilmek için plantasyona dönüştürülecek daha fazla toprak açması için borçlu hükümetlere baskı uyguladıklarında, eşleri ve kendinleri geçindiren çiftçi kadınları pek düşünmezler.

Muz ağaçları ekildikten sonra, kadınlar da büyük bir ihtimalle plantasyonlarda yaşamaya ve ve çalışmaya başlarlar. Plantasyon yöneticileri, diplomatik

17. Honduras'daki paketleme fabrikasında kadınlar kimyasallar kullanarak muz yıkıyorlar. (Foto: Jenny Matthews, 1983)

ve askeri akranları gibi, evliliği siyasi anlamda olumlu, ama aynı zamanda sorumluluk getiren bir olgu olarak görmüşlerdir. Bir taraftan, çocuğu ve eşi olmayan genç erkek çalışanlara sahip olmak avantajlıdır: Erkekler fiziksel olarak en verimli dönemlerindedirler, hayatı bir macera olarak görme eğilimindedirler ve sıkı çalışmaya ve zor yaşam koşullara katlanmaya istekli olurlar. Diğer taraftan, bir eşe bağımlı olmayan genç erkekler çabuk parlar ve kızdırılıdıklarında risk almaya daha eğilimli olurlar, çünkü kendilerinin dışında kimsenin güvenliğini tehlikeye atıyor olmazlar. Bu da evli bir erkek işçinin çıkarcı bir plantasyon yöneticisine göre daha güvenilir gözükmesini sağlıyor. Şirketten karısı ve çocukları için basit konforlar biçiminde daha fazla şey talep ediyor olabilirler, ama aynı zamanda onların güvenlikleri için şirketin kendisinden beklediklerini yapmaya daha eğilimlidirler.[16]

Kadınlar genelde, plantasyon Orta Amerika'daki Amerikan Kızılderilileri gibi satatüsü düşük olan etnik gruplardan erkekleri işe alamıyorsa, en az prestijli ve en düşük ücretli işi yapmak için çalıştırılırlar. Tarım ticaretinin birçok kolunda kadınlara, çoğu zaman mevsimlik, tüm yıl boyunca istihdam ve tam zamanlı çalışanlara verilen sigorta gibi yararlar sağlama ihtimali en az olan, en usandırıcı, en az "nitelikli" işler verilir. Ot ayıklamak ve temizlemek, hem sosyalist, hem de kapitalist ülkelerin tarım sektöründe tam "kadın" işidir.[17]

Muzlar bugün, denizaşırı yerlere gitmek üzere gemilere yüklenecekleri rıhtıma taşınmadan önce, plantasyonlardaki fabrikalarda yıkanıyor, tartılıyor ve paketleniyor. Modern muz plantasyonlarında çalışan kadınlar işte bu paketleme fabrikalarının içinde karşımıza çıkıyor. Meyvenin salkımlarını kalın saplarından ayırıyorlar; bu da muzların zarar görmemesi için dikkatlice (ya da yetenek gerektirecek bir biçimde de denebilir) yapılması gereken bir işlem. Muzları kimyasal bir suda yıkıyorlar, ki bu tehlikeli bir iş. Tarladan toplanan muzların yarısına kadar denk gelebilen, çöpe gidecek olanları ayıklıyorlar. Şirketler ayıklanan muzları sıklıkla dere kenarlarına boşaltıyor ve bu da yerel balıkları öldüren bir kirlenmeye neden oluyor. Kadınlar meyveleri tartıyor ve son olarak her salkıma şirketin etiketini yapıştırıyor. Parça başına çalışıyorlar ve ustabaşı onların en yüksek hızda çalışmalarını bekliyor. Hasat aralarında yapacak az işleri oluyor, dolaysıyla çok az para kazanıyorlar. Hasat zamanında aralıksız olarak, uzun süre boyunca çalışmaya müsait olmaları, bazen muzları şirketin sıkı gemi tarifesindeki tarihlere yetiştirmek için gece gündüz çalışmaları bekleniyor.[18]

Tess, United Brand'in Filipinler'deki bir yan kuruluşu olan TADECO

için çalışan bir kadın. Ülkenin güneyindeki bir adadaki, Mindanao'daki bir plantasyonda çalışıyor. Bölgede hükümetin askerleriyle yerli Müslüman gruplar arasında on yılı aşkın bir savaş sürdü. Müslüman gruplar, büyük arazilerin ya çokuluslu ananas ve muz şirketlerine, ya da sonrasında bu şirketlerle kazançlı sözleşmeler imzalayan zengin Filipinli toprak sahiplerine kiralanmasını protesto ediyorlardı. Tess'in kendisi Hıristiyan bir Filipinli. Yüzlerce başka erkek ve kadın gibi hükümetin teşvikiyle, bir zamanlarda yerel ekonominin en güçlü endüstrisi olan şeker endüstrisinin dibe çökmesiyle iş bulmak için başka adalardan Mindanao'ya göç etmiş. Plantasyonun paketleme bölümünde diğer genç kadınlarla birlikte çalışıyor ve Japon ve Amerikalı ithalat şirketleri tarafında Japonya'ya götürülecek olan muzları hazırlıyor. Günde yaklaşık 1$ kazanıyor. Buna ek olarak aldığı yaşama harçlığıyla Tess ayda 45$ kazanabiliyor; bunun üçte birini Visdayas'taki ailesine, eve gönderiyor.

Tess şirketin muzlarını yıkamak için kimyasal bir madde kullanıyor. Kimyasal maddenin kazara döküldüğü bacağında, geniş kırmızımsı bir leke var. Bir seferinde dört saat ayakta kaldığı bir günün sonunda, Tess başka 100 kadınla paylaştığı ranzalı koğuş olan "eve" gidiyor, 8 grup üçlü ranzada uyuyor.[19]

Muz plantasyonlarında çalışan kadınların çoğu genç ve bekâr ve Filipinler'de çoğu zaman lise hatta üniversite eğitimi almış oluyorlar. Erkek çalışanlardan biri onların babası olduğu için orada çalışabiliyorlar, ya da dışarıdan işe alınıyorlar. Paketleme fabrikalarında cinsel tacize uğruyorlar ve hamile kalırlarsa sepetlenebiliyorlar. Bir muz yıkayıcısının işi sıkıcıdır ve tecrit edilmiştir: "Burada kalmaktan başka seçeneğimiz yok. İlk olarak, şirket otoyoldan oldukça uzakta ve eğer... yol parasını karşılarsak yemek için ne kalır?"[20]

Büyük muz şirketleri -İngiltere'deki Geest, ABD'deki United Brands, Del Monte ve Dole ve Japonya'daki Sumitomo- muzlarını pazarladıkları ülkelerde de besin zincirinin diğer ucundaki işçilere ihtiyaç duyuyorlar. İskeleler, yük vagonları ve olgunlaşan muzlar, şirket yöneticilerinin işgücünü cinsiyete göre nasıl ayırdığını açığa çıkarıyor. Bütün ülkelerdeki gemi boşaltma işçilerinin klasik bir "erkek" işi yaptıkları düşünülür, ama yine de hangi erkeklerin, muzları şirketin gemisinden indireceğini çoğu zaman yine etnik siyasetler belirler. Bugün, düşük-statülü, düşük-ücretli işleri halletmeleri için göçmen işgücüne daha çok dayanıldığı Japonya'da, Filipinli erkeler, ağır bir iş olan muzları gemilerden yük vagonlarına taşıma işini yaparlar. İş meyveyle o kadar bağdaşmıştır ki Japonya'da bir liman işçisi bir "muz"dur.

Kadınlar bütün tüketici ülkelerde, meyveleri süpermarketlere gitmeden önce ayıklamak ve tartmak için olgunlaşma fabrikalarında işe alınırlar. Gıda imalatı da, hemşirelik, sekreterya işleri ve dikiş dikmek kadar kadınsılaştırılmıştır, yani başka bir deyişle kadınsılıkla ilgili fikirlere bağımlıdır.

Kadınlar muz şirketleri tarafından genellikle mevsimlik olan, düşük ücretli, atama ve eğitim şansı pek olmayan ve bazen de kimyasal kirlilik ve cinsel taciz tehlikeleri barındıran işlerde çalıştırılıyorlar. Ama hâlâ pek çok kadın bu işlerde çalışmak istiyor, çünkü bunlar alternatiflerden daha iyi gözüküyorlar: Babaları ya da kocalarına bağımlılık (eğer onlar çalışıyorsa), işsizlik yardımıyla yaşamak (eğer iş elde edilemezse), askeri üs yakınlarındaki eğlence endüstrisinde çalışmak, kıt kaynaklarla kendini geçindirerek çiftçilik yapmak, göç etmek.

Pek çok kadın evinin reisi ve çocuklarını geçindirmek için kendilerini sömüren işlerde çalışıyor; başka kadınlar ise işi söz dinleyen kız evlatlar olmanın bir parçası olarak görüyorlar ve belki de kendi çiftliklerini tarım ticaretine kaptıran ailelerine düşük kazançlarının bir miktarını gönderiyorlar. Herhangi bir plantasyonda - muz, çay, kauçuk, şeker, hurma yağı, kahve- çalışan ne kadın, ne erkek hiç kimse sadece bir "işçi" değildir: Aynı zamanda eşdirler, kız evlattırlar, erkek evlattırlar, anne-babadırlar ve sevgilidirler, ve bu rollerin her birinin kendi siyaseti vardır. Kız evlat, anne ya da eş olma siyaseti, Birinci ve Üçüncü Dünya hükümetlerinin uluslararası plantasyon şirketlerine güvenmelerini sağlıyor. Bunlar da böylelikle kadın işçileri işe alıp onları kontrol edebiliyor, böylelikle de kadın alıcıların sadaketini kazanabiliyorlar. "Kız evlat", "anne" ve "eş" gibi kavramlar bugün uluslararası siyasi sistemin bel bağladığı düşünceler.

GENELEVLER VE MUZLAR

Muz uzun zamandır cinsel şakalarla, eşek şakalarının nesnesi olmuştur. Bir yiyecek şirketi kısa süre önce bir AIDS eğitimi kampanyası sırasında bir erkeğin prezervatifin nasıl takılması gerektiğini gösterirken bir muzun kullanılmasından şikâyetçi oldu. Ama muz endüstrisi -muzun kendisi değil- çok daha ciddi bir biçimde cinselleştirilmiştir. Cinsel taciz, plantasyon fabrikalarında çalışan kadınlar üzerinde hâkimiyet kurmakta yardımcı olur; fahişeliğe, plantasyonun hâlâ büyük çoğunluğunun erkeklerden oluşan işgücü üzerine hâkimiyet kurabilmek için izin verilmiştir.

United Fruit Company'nin sarı treni vardığında, Kolombiya sahilindeki kayıp köylerden başka bir şey değildiler, nehir ve mezarlık arasında bir toz şeridi, iki *siesta* arasında bir esneme... Ama, sarı trenle, muz devri de gelmişti.

Bölge kendini uçsuz bucaksız bir plantasyon olarak bulmak üzere uyandı. Cienaga, Aracataca, ve Fundacion'ya posta ve telgraf ofisleri verildi, onun için her iki tarafında bilardo salonları ve genelevleri olan yeni sokaklar yapıldı. Binlerce adamdan oluşan ve sürüler halinde gelen Campesino'lar eşeklerini kazıklara bağlayıp işe gittiler.[21]

Plantasyonlar kendi kendine yeten dünyalardır. İşçiler, yöneticiler ve yetiştirdikleri ürünler yan yana hep birlikte yaşarlar, ama keskin hiyerarşilerle düzenlenmişlerdir ve coğrafyanın içine oyulmuş olmaları bu hiyerarşi düzenini gözle görülür, apaçık kılmıştır. Erkek yöneticiler ve onların eşleri, yerel çalışanlar tarafından bakılan bahçe ve mutfakları olan konforlu evlerde yaşarlar, ve iyi depolanmış barları olan kendi kulüplerine ve serinletici yüzme havuzlarına sahiptirler. Ustabaşı ve onun ailesinin, biraz daha az gösterişli olan kendi evleri ve ayrıcalıkları bulunur. İşçiler genellikle asgari düzeydeki sağlık tesislerinden yoksun, yaşanması aşırı zor olan yerlerde otururlar. Bazı plantasyonların diğerlerinden daha iyi ekipmanları vardır. Müdürlüklerde, işçilere sağlanan kliniklerden ve okullardan bahsedilir. Tecritten, ya da çalışanların şirket dükkânından aldıkları mallar yüzünden birikmiş felç edici borçlarından pek bahsedilmez. Bazı şirketler yerel hükümetten toprak haklarını ve vergi imtiyazlarını alabilmek için çalışanlarının temel ihtiyaçlarını karşılmak zorunda kalmıştır. Ülkelerinin geçmişteki monoekim* bağımlılığına eleştiri yönelten Karayipli eleştirmenler, "plantasyon ekonomisi" terimini türetmiştir: Dev, yabancı tarım ticareti şirketleri bütün bir toplumu öylesine egemenlikleri altına almışlar ki, toplum, bağımlılık ve paternalist denetimin içine işlediği bir hal almıştır.[22]

Büyük çoğunluğu erkeklerden oluşan işgücüne dayanan plantasyonlar aşağı yukarı askeri üsler gibi işler. Kapıların hemen dışında (dolayısıyla güya plantasyon yöneticisinin denetiminin de azıcık dışında) kadınların cinsel olarak ulaşılabilirliği, plantasyon hayatının tecrit edilmiş, sert koşullarına dayanmanın ödüllerinden biri olarak sunulur.

* Monoekim: Tek tip ürün ekimi (ç.n.).

"Plantasyon ekonomileri" konusunda çalışan yorumcular arasında, cinselliğin erkek işçiler üzerine hâkimiyet kurmak için kullanıldığı yolları soruşturmayı düşünen pek çıkmadı. Bunu düşünmüş olan ender insanlardan biriyse tarihçi Ann Laura Stoler'dır. Sömürgeleşmiş Endonezya'daki Hollandalılara ait, sisal keneveri, çay, kauçuk ve hurma yağı plantasyonlarını araştırırken, bu plantasyonlardaki cinsel siyaset hakkında sorular sordu.[23] Fahişeliğin, yöneticilerin, pek çok farklı etnik gruptan erkek işçiyi işe almak ve üzerlerine hâkimiyet kurmak için kullandığı yöntemlerin ayrılmaz bir parçası olduğunu gördü. Bu malikânelerde erkekler kadınlardan çok daha fazlaydı. Kadınlar erkeklere ödenen paranın yarısına işe alınıyorlardı ve bu, gündelik ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyordu. Bunların çoğu sözleşmeli olarak işe alınmış, evlerinden uzakta yaşayan, bekâr Cavalı kadınlardı. Bu kadınların pek çoğu, geçinebilmek için plantasyon barakalarında yaşayan Çinli erkek işçilere cinsel hizmet sunuyorlardı. Bazı genç kadınlar paketleme tesislerinde çalışırken ustabaşının cinsel tacizine uğrayarak fahişeliğe itiliyorlardı. Beyaz plantasyon denetçileri en yeni gelen kadınlar arasından cinsel eşlerini seçme ayrıcalığının keyfini çıkarıyorlardı.

Fahişelik bazı plantasyonlarda şans eseri olarak değil, kasten planlanarak bir norma dönüştü. Yöneticilerin şirketleri için fahişeliğin avantajlarını ve dezavantajlarını tartıştıklarını açığa vuran kayıtlar mevcut. Bu tartışmalar çok bildik; ordudaki fahişelikle ilgili tartışmaları hatırlatıyorlar. Bazı Hollandalı yorumcular, plantasyon işçileri arasındaki zührevi hastalığın yaygınlaşmasıyla alarma geçip suçu fahişelerin üstüne attı. Bazıları da kendi kızlarının fahişeliğe yönlendirildiğini düşünen Cavalı erkek işçilerin beyaz denetçilere saldırdığını not etti. Ancak hâkim olan görüş, cinsel hizmet sunan kadınlar yoksa, erkek işçileri plantasyonlarda çalıştırmak üzere işe almanın çok zor olacağıydı. Ayrıca, pek çok plantasyon yöneticisinin gözünde, kadın eşten yoksun erkek işçiler arasındaki eşcinsel ilişki fahişelikten daha kötü bir şeydi. Dahası, maaşlarının oldukça büyük bir kısmını fahişelere harcamak pek çok erkek işçinin borçlarını daha da artırıyordu ve bu durum var olan sözleşmeleri bittiğinde malikânedeki işlerini bırakmalarını zorlaştırıyordu.

Orta Amerika'daki United Brands plantasyonlarının bazılarının etrafında genelevlerin bulunması çok alışıldık bir şey. Şirket kapılarının hemen dışına konuşlanıyorlar. Plantasyonlarda çalışan erkekler Amerikan Kızılderilisi, Siyah ve Ladino'yken, genelevlerde çalışan kadınlar büyük çoğunlukla Ladino. Elimizde fazla bilgi yok, ama muz işçilerine hizmet eden pek çok

kadın, fahişelikten önce başka işler yapmış gibi görünüyor ve çoğu çocuklarının geçimlerini tek başlarına sağlıyorlar. Irkçılık ve cinsiyetçilik, genelev siyasetinde genelde görüldüğü gibi, Orta Asya'nın muz plantasyonlarındaki genelevlerde de içiçe geçmiştir. Ladino fahişelerin bir araştırmacıya söylediklerine göre, Amerikan Kızılderili müşterileri tercih ediyorlarmış, çünkü bu adamlar tamamen soyunmaya utanıyorlarmış ve cinsel ilişkiyi çabucak bitiriyorlarmış. Bu elbette ki Amerikan Kızılderililerinin erkekliğine yapılmış bir kompliman değil ve bu düşünce Ladino ve Siyah erkek işçiler arasındaki olumsuz örnekleri pekiştirmiş olabilir.[24]

ATAERKİL TOPRAK REFORMU

Bütün muzlar büyük kuruluşların sahip olduğu ya da kiraladığı plantasyonlarda yetiştirilmez. Africa, Asya, Karayipler ve Latin Amerika'daki pek çok insan, kendi bahçelerinde yetişen ya da büyük bir oranı kadın olan küçük ölçekli bağımsız çiftçiler tarafından yetiştirilen ve -Carmen Miranda ve Chiquita'nın ilham kaynağı olan- pazarcı kadınlar tarafından bölgesel şehirlerde satılan muzları yer. Hatta sanayileşmiş ülkelerin süpermarketlerine ulaşan muzların bir bölümü -örneğin, pek çok Filipinli muzlarını Japonya'ya gönderir- küçük toprak sahipleri tarafından yetiştirilir. İngiltere'nin en büyük gıda şirketlerinden biri olan Geest, muzlarını Windward Adaları'ndaki küçük toprak sahiplerinden alır: St. Lucia, Dominik, Grenada ve St. Vincent.[25]

1985'te Britanyalılar iki milyona yakın muz tüketti; bunların yarısından fazlası Windward Adaları'ndan ithal edilmiş ve Geest tarafından pazarlanmıştı. Şirketi kuran iki Hollandalı kardeşten biri olan Charles Geest, 1989 yılında, 30 milyon sterlinin üzerinde serveti bulunan 200 Britanyalı listesinde yer aldı.[26] Geest şirketi ancak, Dole, United Brands ve diğer büyük ölçekli plantasyon şirketlerinden oldukça farklı bir şekilde çalışır. Mal sağlayanları, 12 dönümlük toprak parçasına sahip olabileceği gibi, yarım dönüm gibi az bir toprağa sahip de olabilir. Küçük toprak sahipleri muzlarını, sonra Geest'e satış yapacak olan yerel Muz Yetiştiricileri Derneği'ne satarlar. Windward muzlarının tek alıcısı ve gemi şirketinin, olgunlaşan ürünlerin ve toptancı ağının tek sahibi olan Geest, Karayipli satıcıların nasıl çalışacağını belirleyen kalite standartlarını, kuralları ve fiyat koyan formülleri zorla kabul ettirebilir. Karayipler'deki ve İngiltere'deki eleşirmenler, Geest'i adil

olmayan yöntemlerle kâr etmekle ve doğrudan sorumluluk üstlenmeden yerel çiftçileri idare etmekle suçlar.

Kadınların nerede olduğunu sormadan Geest'in bir analizini yapmak çok kolaydır. Plantasyon sistemi ortadan kaldırılıp ürün küçük toprak sahipleri tarafından kendi topraklarında yetiştirildiğinde kadınların ve erkeklerin aynı evde eşit bir şekilde çalışacağı varsayılırsa bu soru gereksiz gibi görünür. Bu halde cevabının peşine düşülmesi gereken tek siyasi soru, küçük sahiplerin, çiftçilerle nihai tüketiciler arasında bağlantı kuran uluslararası pazarlama firmaları ve hükümetler tarafından adil bir muamele görüp görmediğidir.

Ama küçük ölçekli çiftçiliğin toprağını biraz kazınca daha karmaşık bir gerçek ortaya çıkar. Dominika'da, büyüklüğü yaklaşık ikiden on dönüme kadar değişen 120 muz çiftliğinde yapılan bir araştırma, bunların %82'sinin erkeklere, sadece %18'inin kadınlara ait olduğunu açığa çıkardı. Hemen hemen her çiftlikte Geest'in yüksek standartlarına ulaşmak için muzları yetiştirip hasatlamak için hem kadınların, hem de erkeklerin de işgücüne gerek olduğu gerçeğine rağmen durum budur. Komşu ada St. Lucia'da küçük çiftliklerin incelenen %95'inin sahipleri evin erkekleri, %5'i ise kadınlarıydı. St. Vincent'te de aynı modeller tekrar ediliyor: Toprağın %70'ine erkekler, %30'una kadınlar sahip.[27]

Muz Yetiştiriciler Derneği ve Geest'in yöneticileri baskın bir şekilde erkek. Ve genellikle erkek olan küçük ölçekli sahiplerle iş yapıyorlar. "Küçük toprak sahibi ve karısı" uluslararası kalkınma çevrelerinde sıkça duyulan bir tabirdir. Bu tabir, anlamını umursamayanların öylesine koyduğu bir tabir değildir. Kalkınma kuruluşlarının ve yerel tarım bakanlıklarının, kırsal yerleşimde teknik eğitimin, yeni tohumların ya da tarım kredisinin verilmesi gereken kişinin yetişkin erkekler olduğunu düşünmesine neden olur. Bunun dile gelmeyen bir çıkarımı, koca için gelişimin, eşi için de gelişime dönüşeceğidir.

Kadınlar erkeklerden daha fazla yiyecek *yetiştirir*.

Kadınlar erkeklerden daha fazla yiyecek *satın alır*.

Kadınlar erkeklerden daha fazla *yemek pişirir*.

Ama kadınlar yiyeceğin yetiştirildiği toprağa daha az *sahiptir*.

Ve kadınlar erkeklerden daha az yemek *yer*.

"Çiftçi ve karısı" dünyanın yiyecek üretimi ile ilgili gerçeğini saklar. Teknik kuruluşların çoğu, kadınların dünyadaki yiyeceğin en az yarısını ürettiği konusunda hemfikir. Afrika'da %60 ile 80 arasında üretiyorlar. Bu gerçeği gizleyen toprak *sahipliği* siyasetidir. Eğer toprak sahipliğinden de-

ğil de, yiyecek üretiminden bahsediyorsanız "çiftçi ve kocasından" söz etmek daha uygun olacaktır.

Daha ciddi bir mesele de şudur: "Çiftçi ve karısı" toprak sahipliğinin toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş siyasetini saklamakla kalmaz; aynı zamanda kadınların ailelerini geçindirmek için gündelik hayatlarını düzenlerken bir taraftan da küçük arazilerinde muz yetiştirmeyi sürdürme biçimlerini görünmez kılar. Herhangi bir projenin ya da siyasetin başarısını ya da başarısızlığını ölçme birimi olarak "ev halkı"nın kullanımı, kökten yanlıştır. Bu, herhangi bir ev içindeki ilişkilerin eşit olduğunu ve erkekler ve kadınlar, erkek ve kız evlatlar arasındaki duygusal, cinsel ve ekonomik ilişkilerin doğal bir biçimde uyumlu, gerilimden, sindirmeden ve baskıdan uzak olduğunu varsayar ve bu varsayımı gerçeklik karşısında test etmez. Bu, İngiltere'de, Fransa'da, Kanada'da ve ABD'de kadınların oy hakkını yadsımak için kullanılan bir varsayımdır: Babası, kocası ya da erkek kardeşi "doğal olarak" onun için de en iyisinin ne olacağını aklında tutarak oy kullanırken kadının neden kendisi için oy kullanması gereksin ki? Oy hakkı tartışmalarında naif olan bir varsayım, muz siyasetlerindeki asılsız bir iddiadır.[28]

Toprak reformunu siyasi bir dava haline getiren Üçüncü Dünya ülkelerindeki feministler, sahibi yerel ya da yabancı olsun, büyük plantasyonların parçalanmasının, kadınların, hem kadın, hem de erkeğin yararlanabileceği şekilde kalkınmayı şekillendirmelerini mümkün kılacak güç ve kaynakları kazanmasını garanti edecekmiş gibi algılanmamasında ısrar etmiştir. Toprak reformu, *hangi* küçük ölçekli çiftçinin değerli toprak tapusu elde edeceğe dair eleştirel bir inceleme yapılmaksızın uygulanırsa, toprak reformu ancak kırsal kesimde ataerkil eşitsizlikleri sürdürmeye yarar.

Plantasyon tarımının baskın olduğu pek çok ülkede, kadın grupları yiyeceğin nasıl yetiştirildiğini belirleyici rol oynayan kadın-erkek ilişkisinin durumuna meydan okuyorlar. Yüksek mertebeli hükümet yetkilileri ile yabancı tarım şirketlerinin daha fazla toprağın büyük ölçekli plantasyonlara açılmasından büyük kârlar elde ettiği Kenya'da, Del Monte ananasları paketleme tesislerinde çalışan Kikuyu kadınları, 1987'de çalışma koşullarını protesto etmek için grev yaptılar.[29] Güçlü kadın liderleri olan Honduraslı köylü örgütlenmeleri, kadınların siyasi beceri kazanmasını sağlamak için özerk kadın köylü grupları kurdular. Honduras'ın ihracat gelirinin %30'undan fazlası muza dayanıyor ve hükümet, askeri açıdan çok yakın biçimde ABD ile ittifak halinde; örgütlü köylü kadınları, toprakları ele geçirme eylemlerine katılıyorlar ve kadınların, dul olmadan, doğrudan toprak tapusu elde etmesini

sağlayabilmek için hükümeti toprak dağılımı yasasını gözden geçirip yeniden düzenlemeye çağırıyorlar.[30] Çokuluslu bir şirket için kavun ve cantaloupe* toplayarak günde kazandıkları iki dolarla çocuklarının da geçimini sağlamaya çalışan kadınlardan oluşan Honduraslı küçük bir kadın grubu, Honduras Köylü Kadınlar Federasyonu'na (Honduran Federation of Peasant Women - FEHMUC) katılıp kendileri için gelir sağlayabilecek yollar düşünmeye başladılar. Marangozluk işleri öğrendiler ve süpürge sopaları ve kitap rafları yaptılar. Bir kadın, kazandığı parayla köyün ilk dikiş makinesini aldı; başka bir kadın ise kızını liseye gönderebilmek için yeterli parayı biriktirdi.[31]

Dünyanın en büyük kauçuk ihracatçısı olan Malezya'daki kauçuk plantasyonlarında çalışan işçilerin çoğu, yüzyılın sonunda İngiltere'nin sömürgesel malikânelerinde ucuz işgücü olarak çalıştırmak için Hindistan'dan getirilen işçilerin torunları olan Malezya Hintlileri'dir. Kadınlar kauçuk plantasyonlarında çalışmaya onlarca yıl önce başladılar, ama dünya kauçuk fiyatlarındaki düşüşle plantasyon sahipleri artık ağaçları delip kauçuk sıvısını akıtmak için daha fazla kadını çalıştırmaya başladı. Bu kadınlar, gündelik işgücü olarak işe alınıyorlar ve böylelikle tam zamanlı erkek çalışanlardan çok daha ucuza geliyorlar. İngiltere'nin bıraktığı etnik böl-ve-yönet mîrası ve Malezya'nın sendika karşıtı yasaları, Malezyalı, Çinli ve Hintli kadınlar arasında köprüler kurulmasını çok zorlaştırmıştır. Aşılması güç engellere rağmen, bir Malezyalı kadın işçi örgütü, kullanılan böcek zehiri paraquat'ının kadınlar için yarattığı tehlikeleri gün ışığına çıkarmak için kauçuk plantasyonlarında tiyatro gösterileri yapmaya başladı. Paraquat'ın kazara püskürtülmesi sonucu plantasyondaki bazı kadınlar kör kalmıştı, ama kauçuk fiyatlarının düştüğü ve ağaçlardan kauçuk sıvısını akıtan işçilerin ayda en fazla 35 dolar kazandığı bir ortamda, kadın işçilerin okumak için çok az zamanı ve enerjisi kalıyor, ve zaten gazeteler için verilecek para, mecburen yiyecek ve giysiye harcanıyor. Dolayısıyla tiyatro gösterileri ile kadınların aralarında paylaşması için gönderilen gazete kupürlerinin birleşimi, kauçuk endüstrisinin bel bağladığı toplumsal cinsiyet yapısında küçük çentikler yaratma yolunda Malezyalı kadın eylemcilerin stratejisini meydana getiriyor.[32] Tiyatroyu, köylü kadınların kendi değerlerini ve siyasi yeteneklerini farketmesi için kullanan Malezyalı kadınlar, Jamaika'nın bir zamanlarda şekere dayalı ekonomisinin düşüşünün ardında yaşanan karmaşık sorunları ele alan Jamaikalı feminist tiyatro grubu Sistren'le benzeşiyorlar.[33]

Nikaragua'daki kolektifleşmiş olan kahve ve muz plantasyonları, cinsel

* Avrupa, Asya ve ABD'de yetişen, sert kabuklu bir çeşit kavun (ç.n.).

işbölümünü kökten değiştirmemiştir -kırsal kesimde, evin dışında ve özellikle de içinde hâlâ "erkekler"in işleri ve "kadınlar"ın işleri var. Ama zamanla, daha fazla Nikaragualı kadın, muz malikânelerinde sadece paketleme işini değil, tarla işlerini de yapmaya başlıyor. Eskiden kadınların bitkileri dikme ve sonra toprakta söküp başka yerlere dikme işlerini yapmaları beklendiği kahve tarımında, kadınlar artık yamaçları temizlemek için yanar benzin saçan aletleri kullanmaya başladılar. Kahve yetiştirme zincirinin daha sonraki bir aşamasında da kadınlar "erkekler"in işi olarak görülen kahve ağaçlarının budanması işine katılmaya başlıyorlar. İşbölümünü yeniden tanımlamaya yönelik olarak atılan bu küçük adımlar, cinsel siyasette beklenmedik bir değişime neden olmuştur. Eskiden, sadece erkekler birlikte çalışırken, iş sonrası sosyal faaliyetlerine de yayılan dostluklar geliştiriyorlardı. Bir kahve malikânesindeki Nikaragualı kadınlar, eskiden erkeklerin şehre hep birlikte içmeye ve genelevleri ziyaret etmeye gittiklerini anlatıyorlar. İş arkadaşlıkları, genelev arkadaşlıklarına dönüşmüştü. Ama, bu kadınlara göre, artık ağaç budarken, ya da toprak temizlerken, kadınlarla çalışma ihtimalleri daha yüksek olduğu için, birlikte çalıştıkları bu kadınlarla dostluklar geliştiriyorlar ve dolayısıyla iş sonrası yapılabilecek tek faaliyeti içmek ve fahişelere gitmek olarak görme eğilimleri daha az.[34]

Köylü kadınlar ve erkekler arasındaki ataerkil ilişki biçimlerini yeniden üretmeyecek bir toprak reformu ve tarımsal işgücü siyaseti geliştirmek, otomatik olarak gelişecek bir şey değil. Bu, sınıf bilinci olan veya milliyetçi olan bir yiyecek siyasetinden illa ki türeyecek diye bir şey yok. Köylü kadınlar ve erkekler arasındaki eşit ve adil olmayan ilişkilere ciddi biçimde meydan okunan yerlerde, bu, genellikle kadınların kendi analizlerini yapmalarını ve özerk olarak örgütlenmelerini gerektirmiştir. Bunların ikisi de, bazı erkek toprak reformu eylemcileri tarafından bir zaman kaybı ya da köylü birlikteliğine bir tehdit olarak görülmüştür. 1985'te köylü Filipinliler, Marcos rejimini devirmek için harekete geçtiklerinde, bazı eylemci köylü kadınları, Marcos karşıtı hareketin asıl taleplerinden biri olan toprak reformu erkeklerin olduğu kadar kadınların da yararına olacaksa kadınların özerk olarak örgütlenmeleri gerektiğine karar verdiler. Bunlar RICE* (Bu örgüt adının kendisidir, uzun bir ismin baş harflerinden oluşan bir kısaltma değil) örgütünü kurdular. 18 ay sonra, Marcos'un yerine Corazon Aquino'nun geçmiş olduğu bir dönemde, RICE 100 üyeye ulaştı ve bir şemsiye

* RICE: İngilizce'de "pirinç" anlamına gelmektedir (ç.n.).

kadın grubu olan Gabriela ile bağlandı. RICE üyeleri aynı zamanda halk arasında KMP olarak bilinen Ulusal Köylü Hareketi'yle de bağlandılar. KMP'nin belki de gerçek toprak reformunun en göz önündeki savunucusu olmasına rağmen, RICE'daki kadınlar bunu erkek egemen bir örgüt olarak gördüler. KMP'nin, RICE'ın faaliyete geçmeden önce oluştuğu köylerde, KMP erkek köylülerin idaresinin altında kalmaya devam ediyor. Ancak KMP köylüleri örgütlemeden önce, RICE'ın bir kolunun tartışmalar yapmak için yerli kadınları biraraya getirdiği köylerde KMP'nin yerel konseylerinde daha fazla kadın katılımcı olmuştur ve kadınları etkileyen konular üzerine daha fazla yoğunlaşmışlardır. Bu konulardan biri, kocaların eşlerinin yaptıkları ekonomik katkıları kabul etmeyi reddetmesiydi.

> Önceki deneyimlerimde, kocam aileye yaptığım ekonomik katkıyı dikkate almıyordu. Ben de, kocam gibi tarlada çalışıyordum. Dikme, ot ayıklama işleri vesaireyi yapıyordum, ama bunları takdir etmiyordu. Hastalansam umurunda olmuyordu, sadece bana kızıyordu. Ve para meseleleriyle ilgili söz sahibi olmama hiçbir şekilde izin vermiyordu.
>
> Daha önce, bunları sessizce kabullenirdim, kocama cevap vermezdim. Ama RICE'a katıldıktan sonra, neden bana bu şekilde davranıldığını çözmeye başladım ve ona cevap verme cesaretini kazandım.[35]

RICE bu köylü kadınların kendilerine verdikleri isim değildi. Ama kısa zamanda, yerel askeri komutanlara daha az tehdit edici geleceği umuduyla bu İngilizce ismi benimsediler. RICE için KMP'nin erkek egemenliğini eleştirmek çok zor olmuştur, çünkü bir taraftan ordu ve asker tarafından desteklenen *vigilante** grupları, KMP eylemcilerini öldürmeyi ve onlara işkence yapmayı sürdürmüştür.

Başka her şey gibi muzlar da militarize edilebilirler. Honduras ve Kolombiya'da olduğu gibi, Filipinler'de de, muz plantasyonu sendika eylemcileri, çokuluslu tarım ticaretini ekonomi için iyi bir şey olarak gören hükümetin yerel askerleri tarafından suikast edilmişlerdir. Varolan toprak sistemi bir taraftan gözdağı ve güç kullanımıyla sürdürülmüştür.[36] Ama militarize etme, genel olarak sadece plantasyon sistemlerini desteklemek ve toprak reformu hareketine zarar vermekle kalmaz; herhangi bir kadının, ilerici

* *Vigilante*: Kanuni yetkisi olmadan kendi fikrine göre zorla düzen sağlamaya uğraşan kimse (ç.n.).

bir hareketin erkek liderlerine ya da erkekleşmiş gündemlerine yönelik eleştirilerinin sanki meşru değilmiş, hatta tehlikeliymiş gibi görünmesini sağlar. Bir kadın, askeri tacizin hedefi olduğu halde bir erkek köylü eylemciyi nasıl eleştirme cesaretinde bulunabilir? Kırsal statükoyu sürdürmek için baskı uygulayan bir ordu, milliyetçi bir toprak reformu hareketinin, ataerkil kökenlerinden silkelenmesini zorlaştırır.

Honduras ve Filipinler'deki köylü kadın eylemciler, "düşük yoğunluklu çatışma" (DYÇ) denilen Amerikan isyancılık karşıtı öğretinin nesneleri haline gelmişlerdir. DYÇ; tacizi, gözdağını ve yerel kışkırtmaları meşrulaştırmak için "isyancılık"ın uçsuz bucaksız bir tanımını kullanır ve üniformalı birlikler kadar *vigilante* gruplara bel bağlar. DYÇ'nin, Filipinler ve Orta Amerika'da yürürlüğe girmesi, köylü kadınların köylü erkeklere meydan okumasını siyasi olarak tehlikeli hale getirmiştir. Aynı zamanda, köylü kadınların bağımsız çabalarını baltalamıştır. "Kalkınma"yı düşük yoğunluklu çatışmaların prizmasından gören bir ulusal güvenlik yetkilisine göre, kadınların gerçek toprak reformunun ayrılmaz parçaları olarak gördükleri projelerden kreşler ve yiyecek kooperatifleri develete karşı isyan demektir; bunlar, dolayısıyla, isyancılık karşıtı operasyonların meşru hedefleridir. 1987'de RICE'ın Mindanao'da 12 grubu vardı; bir yıl sonra sadece 5 tanesi ayakta kalabilmiş bulunuyordu.[37]

SONUÇ

Bugünün varlıklı tüketicileri, gündelik yiyeceklerinin besinsel içeriğiyle ilgili gittikçe daha çok bilinçleniyorlar. Herhangi bir süpermarkette yürüdüğünüzde, koridorların, etiketlerdeki minicik yazıları okuyan tüketicilerle dolu olduğunu görürsünüz. Varlıklı tüketicilerin beğenisi değiştikçe, uluslararası tarım tüccarları kulaklarını dikerler. Ve onlarla birlikte uluslararası yiyecek siyasetlerini şekillendirmek konusunda çalışan bankacılar, yabancı danışmanlar ve siyasetçiler de... Muz, nasıl 1880'ler Amerikası'nın ve 1920'ler Japonyası'nın "yeni yiyeceğiyse", brokoli, *raddicchio* ve kış çilekleri de 1990'ların "yeni yiyecekleri"dir. Bu sadece Saucilito ve Hampstead'daki kadınların neyi satın aldığını ve neyi pişirdiğini değil, kadın ve erkeklerin Kenya, Malezya, Guatemala ve Jamaika'daki plantasyon şirketleri için neyi üreteceğini de etkiler.

Plantasyonları "eski tarz" yaşama biçiminin bir parçası olarak düşünmek

insana çekici görünebilir. Bunlar, köleliğin ve sömürgeciliğin eski kötü günlerini simgeliyor gibidirler. Plantasyonlar, Somerset Maugham'a göre, Amerikan İç Savaş öncesi ABD güneyini, ya da İngiliz imparatorluğunu anımsatırlar. Gerçekte ise, plantasyonlar ev bilgisayarları ya da zehirli atıklar kadar modern (ya da "post-modern")ler. (Dole ve Standard Fruit'in sahibi olan) Castle ve Cook, (hem Liptons hem de Brooke Bond'un sahibi olan) Unilever, (RJR Nabisco'nun bir parçası olduğu için o şirketin tamamını satın alan R.J. Reynolds'ın sahipliğine geçen) Del Monte ve United Brands gibi büyük plantasyon şirketleri, kendi hükümetlerine olduğu kadar, yabancı hükümetlere de nüfuz edebilen, günümüz dünyasının en büyük çokuluslu şirketlerinden bazılarıdır.

Ayrıca, plantasyon şirketlerinin yöneticileri yerlerinde hiç durmazlar. Çalıştıkları yerlerdeki siyasi iklim, toprak reformu yasalarının yürürlüğe konması ya da tarım işçilerinin başarılı sendikalaşmasıyla soğuduğunda, yeni hükümetleri plantasyon ekinleri için yeni topraklar açmaya ikna etmeye çalışırlar. Honduraslı muz işçileri hükümetlerini, şirket egemenliğinde olan bir sendikayı tanımayı reddetmeye zorlamak için grev yaptıklarında, iş verenleri olan United Brands, Filipinler'e daha olumlu bakmaya başladı. Benzer bir şekilde, Avrupa için son derece önemli bir yıl olan 1992 yaklaşırken, Del Monte, Kamerun hükümetini topraklarını muz tarımı için açmaya ikna etmek için adım atmış bulunuyor. Del Monte'nin Kamerun muzları, eski Avrupa sömürgelerine tanınan AET'nin ticaret ayrıcalıklarından yararlanarak Avrupa'ya pazarlanacaktı. Diğer şirketler, önceden kârlı olan ürünlerinin pazarları düşmeye başlayınca, bunlardan vazgeçip farklı ürünlere geçerler. Böylelikle Chiquita etiketi şimdi kavunların üzerinde de görülüyor. Bir zamanlar çayla eş anlama gelen ve hâlâ etiketindeki çay toplayıcısı kadınla tanınan Brooke Bond artık çiçek işine kaymıştır. Brooke Bond, Kenya hükümet yetkililerini büyük kapsamlı çiçek plantasyonları açmanın onların çıkarına olacağına ikna etmiştir. İhraç-için-karanfil çiçekleri uluslararası siyasi ekonominin bir parçası haline gelmiştir.[38]

Benzer bir şekilde, soğuk içecekte dünya markası Coca Cola, dünyanın en büyük turunçgil yetiştiricilerinden biri haline gelmiştir. Yöneticileri, hâlâ İngiliz birliklerine ev sahipliği yapan, ama Amerikan çıkarlarını desteklemeye gittikçe daha fazla zorlanan Beliza hükümetini, ihracat portakalı yetiştirilmesi için binlerce dönümü geliştirmesine izin vermeye ikna etti. 1970'ler ve 1980'lerin başında, ihracata önem veren pek çok hükümete ve

bunların yabancı bankacılarına göre hurma yağı, kauçuk gibi daha istikrarsız ürünlerin yerine geçebilecek çekici bir üründü; şimdi ise hurma yağı plantasyonları Amerikalılar'ın kolesterolden kaçınmalarının tehdidi altında. Unilever gibi şirketler, eğer Avrupalılar Amerikalılar'ın yiyecek üreten şirketlerinin tahıl, kurabiye hamuru ve diğer yiyeceklerdeki doymuş yağları elemeleri konusundaki ısrarlarına dinlerse, Zaire, Malezya ve Ekvador'daki yatırımlarını yeniden düşünmek zorunda kalacaklar. Guatemala ve Şili'deki kaygılı hükümet yetkilileri ve askeri komutanları, üzüm ve brokoli tarımını teşvik ederek kırsal nüfuslarını yatıştırabileceklerine ve dövizlerini stabilize edebileceklerine inanıyorlar. General Pinochet, rejiminin destekçilerine ait olan geniş ölçekli meyve malikânelerine hükümet yardımı sağlamıştır; böylelikle bu kişiler ve meyve ihracatçıları, halk muhalefetinin iktidarı alarma geçirecek derecede gözüpek olduğu bir zamanda hükümetin temel desteklerinden haline gelmişlerdir. Guatemala'daki askeri isyan karşıtı strateji uzmanları, ülkenin dağlık bölgesinde oturan, yabancılaştırılmış Kızılderililileri yatıştırmak için umutlarını büyük brokoli, karnabahar ve lahana malikânelerinin açılmasına bağlamış durumdalar.[39]

Bu plantasyon şirketleri ve vergi gelirleri ile siyasi destek konusunda onlara bel bağlamış olan ithalatçı - ihracatçı hükümetlerin hepsi, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş hesaplar yapmaktalar. Kadınlara yiyecek alıcıları ve yiyecek hazırlayıcıları olarak başvuruyorlar. Carmen Miranda, nasıl bölgedeki Amerikan etkisinin kendini daha az hissetiren bir hal almasına yardımcı olduysa, "Chiquita Muzu" da dev bir Amerikan şirketine devasa kazançlar elde ettiren bir ürüne tüketicinin bağlanmasına yardımcı oldu; Latin Amerika'daki gerçek pazar kadınları, "İyi Komşu" diplomasisi ile tarım ticareti reklamcılığının güçlü birleşimiyle marjinalize edildi.[40] Diğer taraftan, kadın tüketiciler çoğu zaman doğru besin bilgilerini elde etmekte zorluk çekerken, ikisi birlikte hareket ederek yiyecek kuruluşlarının kayıtlarının açılmasını sağladılar. Günümüzde, konservelenmiş bezelye yerine, taze brokoli satın alan kadınlar, reklam ajansının senaryosunda önemsiz edilgen yaratıklar değiller.

Tüketici olarak kadınlar -hem Birinci Dünya ülkelerinde hem Üçüncü Dünya ülkelerinde- yiyecek siyasetlerini yeniden örgütlemeye çalışırken, kadın yiyecek endüstrisi işçileri -hem Üçüncü Dünya ülkelerinde hem de Birinci Dünya ülkelerinde- toprak ve işgücü siyasetini yeniden düzenlemeye çalışıyorlar. Plantasyon şirketleri ve onlara ihtiyaç duyan hükümetler, tarım ürünlerinin her birini kazançlı bir şekilde üretebilmek için kadınlar üze-

rindeki egemenliklerine bel bağlamışlardır. Bu, plantasyon yöneticilerinin işlerin çoğunu "kadınların işi" olarak tanımladığı sektörlerde özellikle aşikârdır: çay, kahve ve daha düşük derecede kauçuk. İşin erkeksileştirildiği sektörlerde kadına olan bağımlılık çok kolay fark edilmez: muz, hurma yağı ve daha düşük derecede şeker. Ama *hem* erkeksileşmiş *hem de* kadınsılaşmış plantasyon tarımında kadınlar, şirketin ve hükümetteki ittifaklarının başarıları için vazgeçilmez bir önem taşımışlardır. Kadınlar, ücretli işgücünün büyük çoğunluğunu oluşturmadıkları zamanlarda bile -mevsimlik ot ayıklayıcıları ve işlemden geçirilen ürün işçileri olarak- bazı elzem işler yaparlar ve şirket ürününün dünya fiyatı düştüğünde çağrılmak üzere ucuz, yarı zamanlı işgücü sunarlar. Kadınlar, plantasyonun erkek işçilerine ücretsiz olarak yiyecek yetiştirmekle birlikte, çocuk bakımı ve cinsel tatmin de sağlarlar. Kadın plantasyon çalışanları ve kadın çiftçiler bir görünmezlik siyasetini paylaşırlar. Kadın tarımcılar; yazarlar, siyaseti belirleyenler ve ekonomistler tarafından "çiftçinin karısı"na dönüştürülür. Bu dönüşüm, çiftçi kadınların sadece Üçüncü Dünya ülkelerinde değil, Batı Almanya'da, Fransa, İspanya ve ABD'de de meydan okudukları siyasi bir süreçtir.[41]

Ne yazık ki muzun (ve şekerin, kauçuğun ve brokolinin) uluslararası siyaseti, genelde sanki sadece bankacıların yönetim kurulu odalarında ya da sendika temsilcilerinin toplantılarında formüle edilmişlercesine tartışılır. Bu her iki ortam da öylesine erkek egemen hale gelmiştir ki, yiyecek siyasetlerinin kadınlara ve erkeklik ile kadınlıkla ilgili düşüncelere bağımlı olduğu gözardı edilmiştir. Bu da, milliyetçilik ya da kalkınma adına, tarım siyasetlerini yeniden düzenlememeyi hedefleyen, feminist olmayan samimi girişimlerin bile, ataerkil ilişkileri değiştirmekte başarısız olduğu anlamına gelir. Muzun ve brokolinin siyaseti hem kadınlar, hem de erkekler, tüketici, üretici ve siyaseti belirleyenler olarak görünür kılınmadıkça tam anlamıyla dönüştürülemeyecektir.

7

KOT PANTOLONLAR VE BANKACILAR

Polyester. Bu sözcük tek başına tüm bir dönemi hatırlatmaya yeter. Kapalı alışveriş merkezleri. Sıkmadan kurutmak. Bilinç yükseltme grupları. Ho, ho, ho we won't go. (Ho, ho, ho gitmeyeceğiz.) Nixon için kasketler.

Polyester, Amerikan modasında 1960'ların sonundan, 1970'lerin ortasına kadar sürecek olan büyük değişimlere neden oldu. II. Dünya Savaşı sırasında icat edilmiş olmasına rağmen, plastik bazlı bir kumaş olan polyester, bundan ancak 25 yıl sonra, kimya şirketleri, tekstil imalatçıları, moda tasarımcıları ve giysi imalatçıları, çift-dokuma kadın giysisini yaratmak için biraraya gelince, her gün kullanılan bir kelime haline geldi. Bununla neredeyse aynı zamanda, İngiliz tüketiciler, balık ve patates kızartmasından alıp eve götürülebilecek paketlenmiş sıcak yemeklerin satıldığı Hint lokantalarına, Hint pamuğundan kimyasal bazlı fırçalanmış naylona geçiyorlardı.

Paris Knitting Mills (Paris Dokuma İmalathaneleri), Manhattan'ın tam karşısındaki nehir kıyısında bulunan bir endüstri mahallesi ve yeni Amerikan göçmen kuşaklarının yuvası olan Queens semtindeki Ozone Park'taki bir giyim şirketidir. Paris yeni tekstil konusunda belli bir sınıftaki kadınları hedef alarak diğer elbise şirketlerine katıldı. Polyester olarak çifte örülmüş takım elbiseler "çalışan anneler" için bir nimet olacaktı. Paris'in eski bir presçisi ve şimdilerde Queens'in gittikçe azalan üyelikleri için çalışan bir sendika örgütçüsü olan Joseph Lombardo, hedeflenen bu tüketici konusunda çok net konuşmuş.

> Paris, modacıların kıyafetlerini alan gruba satış yapmıyordu... Paris, sizin anneniz ya da benim annem için çifte örgülü takım elbiseler - bluz, Chanel tarzı ceket ve etek veya pantolondan oluşan üç parça takım elbiseler- yapıyordu. 35 ya da 40 dolara satıyordu...
>
> Çocuklarını büyüttükten sonra tekrar işe giden 40 yaşındaki bir kadın için bu idealdi, çünkü 100 dolarlık bir yatırımla 3 takım elbise alabilirdi. Bu takımları da karıştırıp eşleştirebilirdi.[1]

Polyester ve çalışan anne... Bu, 1970'lerin başındaki Amerika'yı betimliyordu. 1950'de altı yaşın altında çocuğu olan evli Amerikalı kadınların sadece %11,9'u ücretli bir işte çalışırken, 1970'te bu oran %30,3'e çıktı. Bu sayı, 20 yıl sonra %56'ya kadar çıkacaktı.[2]

Polyester formülü, küresel rekabetten kaynaklanan endişeden esinlenerek üretilmişti. Henry Kissinger ve barış hareketi, gözünü Vietnam'a çevirmişken, Paris Knitting Mills'den Al Paris, dikkatini Hong Kong'a yöneltmişti. ABD ve Avrupa'daki tekstil ve giyim şirketlerinin yöneticileri, tüketicilerini gittikçe daha çok cezbetmeye başlayan Asya yapımı ürünler hakkında endişelenmeye başladılar. "Amerikan malı alın." "İngiliz malı alın." Bunlar imparatorluk sonrası kadınlara yapılan çağrılardı. Kadınlar, Sears ya da Marks and Spencer'dan giysi aldıklarında yurtseverliklerini gösteriyor olacaklardı. Bu, askıdan indirilen milliyetçilikti. İmalatçılar, polyester ve fırçalanmış naylondan yapılmış kadın takım elbiselerinin yabancı rekabeti defedeceğini umuyorlardı. İşçi sınıfındaki çalışan kadınların, onun yıka-vegiy kolaylığını, ucuz fiyatını ve yıpranmazlığını çekici bulacağına güveniyorlardu. Kadınlar, böylesine ucuz kıyafetler satın alarak hem ailelerinin bütçesini dengeleyebilecek, hem de yerel olarak üretilmiş, kimyasal bazlı bir gardıroba sahip olarak kadınlıklarının ihtiyaçlarını karşılayabileceklerdi.

Polyester, Batılı imalatçıların kendi güçlü kartlarını oynamalarını mümkün kıldı: sermaye ve teknoloji. Yeni Asyalı rakipleri, ucuz kadın işgücüne sahiptiler, ama bu, uluslararası giysi rekabetindeki tek avantaj değildi. Yeni fabrika ve yeni dokuma makineleri, Tayvan ve Hong Konglu şirketlerin gücünün yetmeyeceği büyük yatırımları ve mühendislik bilgi-becerisini gerektiriyordu. Liz Claiborne giyimin kurucularından biri olan Aert Ortenberg, polyester dönemine tekrar bir göz attığında, "uluslararası dokuma makineleri imalatçılarıyla büyük Amerikan kimya şirketleri -özellikle de DuPont- arasındaki doğal evliliği" hatırlıyor.[3]

Aynı zamanda, Avrupalı ve Kuzey Amerikalı çalışan annelerin moda

zevkinin sofistike olmadığı varsayılıyordu. Dolayısıyla onlara sunulan kıyafetler basit olmalıydı. Paris Knitting Mills, ancak kadın dikiş makinecilerinin yeni karmaşık beceriler kazanmaları için yüksek maaş ödenmesi gerekmediği sürece büyüyebilecekti: "Paris'in ceketleri o kadar aynıydı ki, kızlar onları gözleri kapalı dikebiliyorlardı."[4]

Ama polyester birkaç kez yıkandıktan sonra parlamaya başlıyordu. Ve en iyi giden renkler yavan olanlardı - pastel mavi, pembe, sarı ve camgöbeği. Kimya mühendisleri polyesteri sevmiş olabilirdi, ama tasarımcılar sevmemişti. Ayrıca Asyalı imalatçılar kendi çift-dokuma takım elbiselerini nasıl üreteceklerini öğrenmeye başlamışlardı. 1970'lerin ortasına gelindiğinde Asyalılar tarafından üretilmiş polyester giysiler Ozone Park'taki J.C. Penney'in kadın giysileri bölümünde görünmeye başlamıştı. Bardağı taşıran damla kot pantolon oldu. Kadınlar önceleri halkın önüne çıkmak için daha resmi çift-dokuma giysiler giymek zorunda olduklarını düşündükleri yerlerde kot pantolonu —"modacıların kot pantolonlarını"— giymeye başladılar: Geçerli olan giysi kuralları, parçalanmasa da değişiyordu. Kadınsı saygınlık yeniden tanımlandıkça, uluslararası siyasi ekonomi yeni bir yönelime doğru ilerliyordu.

Altın çağındayken, Dublin ve Montreal'de fabrikalar açan Al Paris, işçi çıkartmaya başlamıştı. Joseph Lombardo gibi presçiler işlerini kaybetti. Ama elbise imalatı çalışanlarının çoğu kadın olduğu için, işten çıkarılan işçilerin çoğu da kadındı. Pek çok Amerikan giysi şirketinin fabrikasının bulunduğu dağınık kırsal kasabalarda ve Queens'in işçi sınıfı mahallelerinde işsizlik hızla arttı. 1970'le 1986 arasında, ABD giyim endüstrisindeki iki ana sendikadan biri olan Uluslararası Kadın Giyim Çalışanları Sendikası (International Ladies Garment Workers Union - ILGWU), 200.000'den fazla üyesini yitirdi. Bunun nedenini tespit etmek hiç de zor değildi: ABD'deki kadın ve çocuk giysisinin üretimi %50'den daha fazla düşmüştü. New York metropolitan bölgesi yine de elbise fabrikalarında çalışan yüzlerce erkeğin ve kadının yurdu olmaya devam etti. 1986'da ILGWU'nun, genelde erkek olan yöneticileri ve kadınların ezici çoğunluğunu oluşturduğu üyeleriyle 75.400 New York üyesi vardı.[5] Sınai düşüş, çelik ve otomobil şehirlerinde erkek fabrika işçilerinin işten çıkarılması anlamına geldiğinden beri, "sanayisizleştirme" insanların etrafında toplandığı, siyasi anlamlarla yüklü bir slogana dönüştü. Giysi işçilerinin, daha önce yaşamış oldukları ekonomik güçlükleri ve yansıttıkları uluslararası dönüşümü gözardı etmek ise daha kolay oldu, çünkü işçiler kadındı ve bunların çoğu göçmen ya da yoksul köylü kadınlardı.

BENETTON MODELİ

Batılı imalatçıların ve tasarım evlerinin bazıları, kendi ülkelerinde daha da düşük ücrete çalıştırılabilecekleri işçiler arayıp bularak denizaşırı rekabetle baş etmeye çalıştılar. İngiliz şirketleri bunun çaresini Siyah ve Asyalı İngiliz kadınlarda buldu; bunların çoğu ülkeye yeni gelmişti ve bu yüzden asgari düzeyde tazminat hakkı ve azami düzeyde sağlık tehlikesi ile düşük ücretle çalışıp, mevsimlik işlerde tecrite katlanmaya müsaittiler. İngiltere'de satın alınan giysilerin yarısını satan Marks and Spencer gibi büyük perakendeciler "fabrikasız imalatçı" olmaya karar vermişlerdi. Yöneticileri, işçi alan ya da başka bir taşeron kademesini istihdam eden küçük üreticilerle sözleşmeler imzalamaya başladı. Bugün sırf Marks and Spencer'e mal sağlayan 600 farklı üretici var. Her biri de, dev perakendecilerle, Benetton, Next ve diğer üst sınıf piyasa girişimcileriyle yarışmak için strajilerini düzenlerken, yapılan değişiklerle başa çıkmaya çalışıyor. Taşeronlar kendi kârlarını artırıyor, yine de son moda dikişlerle elbiseler sunarken maliyeti düşük tutarak büyük müşterilerini memnun ediyorlar.[6]

Bu, maliyeti ve iş ile ilgili baskıyı başkasına yüklemek anlamına gelmiştir. İngiliz müteahhit ve taşeronları bunları kadınlara, özellikle de Asyalı ve Siyah İngiliz kadınlara yüklemektedir. Bu kadınlardan bazıları, fabrikalarda işe alındı. Diğerleri kendi evlerinde çalışmak üzere taşeronlar tarafından işe alındı. Bu düzenlemeler genellikle küçük çocuklu kadınlara cazip geldi. Düşük ücretlere ve ayni yararların ve sağlık korumasının yoksunluğuna rağmen pek çok kadın hiç olmazsa bir yandan ailesi için bir gelir elde edip, bir yandan çocuklarına da bakabileceğine, böylece de annelikle ücretli iş arasında seçim yapmak zorunda kalmayacağına inanıyordu. Evde çalışması aynı zamanda pek çok kadının babasına ya da kocasına da cazip geliyordu. Toplumlarındaki kadınların, beyaz egemen toplumun zorlu gerçeklerinden - ve belki de ahlaksız ayartmalarından- korunmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Sömürge sonrası İngiliz göçünün cinsel ve ırksal siyasetleri Marks and Spencer'a gidecek bluzlarda dokunuyordu.

> Newham'da [Londra'nın doğu ucu] yaşayınca, fazla seçeneğin yoktur, Abla. Asyalıların bir evinin yakılarak kül olması artık bir haber değerinde bile sayılmıyor. Böylesi bir durumda iş için evimden dışarıya nasıl çıkarım? Görünmez kalmak istiyorum, gerçekten.
>
> Abla, ben aynı zamanda dul bir kadınım ve gerçekten yasal statümün

ne olduğunu bilmiyorum... Bu sırada amcam eve makine işleri getiriyor. Saati 50 pence'e geliyor, elbette fazla bir şey değil! Ama bir şekilde para kazanıp çocuğuma bakıyorum. Ama her şeyden en önemlisi, bu beyaz dünyada ırkçı sövgüye maruz kalmak zorunda değilim.[7]

ABD'de, yöresel hükümetlerin teşvik ettiği imalatçılar, Asya ve Latin Amerika ithal ürünleriyle rekabet edebilmek için, daha ucuza çalıştırabilecekleri, sendikalaşmamış işçiler bulmak için fabrikalarını güneye kaydırdılar. Siyah, Meksika kökenli *Latina* kadınlar ve kırsal kesimden beyaz kadınlar, Amerika'nın Meksika, Haiti ve Kore ürünlerine karşı kullandığı gizli silah haline geldiler. Amerikan şirketleri Porto Riko anakarasına da taşındı, çünkü orası ABD gümrük koruması altındaydı ve böylelikle onlara mükemmel bir fırsat sunuyordu: Amerikan ticaret alanı içinde Üçüncü Dünya işgücü.[8] Aynı zamanda, ABD ve Kanada'daki küçük firmalar da evde çalışma stratejisini benimsediler. İngiltere'deki gibi evde çalışan işçilerin çoğu, beyaz olmayan kadınlar ve yine yeni gelmiş ve genellikle sınırdışı edilmekten korkan göçmenlerdi. Montreal, Toronto, Winnipeg, New York, Miami ve Los Angelos'daki giyim şirketlerinin küresel stratejisi için vazgeçilmez hale gelenler, Filipinli, Vietnamlı, Çinli, Yunanlı, Dominikli, Kübalı, Salvadorlu, Haitili ve Jamaikalı kadınlardı.[9]

Annelik ve kadınsı saygınlık ile ilgili düşüncelerle birlikte örülmüş olan, ırksal ve yöresel eşitsizliğin kadınsılaşmış biçimleri, kendilerini yeniden düzenlenmiş dünya ekonomisinin tehdidi altında hisseden, ama fabrikalarını denizaşırı yerlere taşıyacak kaynaklara sahip olmayan Avrupalı ve Kuzey Amerikalı şirketlere yardımcı oldu. Yerel yetkililerle giysi şirketi yöneticileri ittifak halinde çalışıp, elektronik şirketlerine, oyuncak imalatçılarına ve gıda üreticilerine uygun düşen bir formül geliştirdiler: Üçüncü Dünya'ya gidemiyorsan, kendi arka bahçende kadınsılaşmış bir Üçüncü Dünya yarat.[10]

Atölyelerin ve evde çalışma modelinin yeniden ortaya çıkması, modernist saatin geriye çevrilmesi gibi görünebilir. Ancak, plantasyonlar nasıl 1990'lara uygun biçimde yeniden tasarlanıyorsa, bu atölyelere ve evde çalışma modeline de çağdaş bir görünüm veriliyor.

Benetton, merkezi küçük kasaba ve çiftliklerin bulunduğu Kuzey İtalya'da bulunan, başarılı bir giysi şirketi. Bu bölgedeki yeni yeni başarılı olmaya başlayan endüstri şirketleri, oraya "Üçüncü İtalya" adının konmasına

sebep oldu. Devrim yaratan dokuma teknolojisi ve bilgisayarla koordine edilen yüzlerce küçük dükkânıyla Benetton, işletme profesörleri ve finans muhabirleri tarafından küresel rekabet çağında doğru iş yapma biçimine örnek olarak gösteriliyor.

> Bir aslanınkine benzeyen dalgalı gri-kahverengi renkli saçları ile kemik çerçeveli gözlüklerinin yer aldığı fotoğrafların yüzlerce defa basında çıkması sebebiyle, milyonlarca İtalyan tarafından tanınan [Luciano] Benetton, her zamanki gündelik giysisinden birini giyinmişti: Bol, koyu renk, bej pantolon; kahverengi L.L. Bean tarzı oxford ayakkabılar; tüvit bir ceket ve düğmeli yakalı bir gömlek... Hayatta onu en çok heyecanlandıran [şeyi yapmak üzere yola koyulmuştu]: Dünyanın "uzak, neredeyse inanılmaz" bir yerinde bir Benetton dükkânının açılışına gidiyordu. Biz o sabah Benetton'un Prag'taki açılışına gidiyorduk...[11]

Benetton, şık tasarımları ve modayı, tüketicinin değişken zevkleri kadar büyük bir hızla değiştirebilme becerisiyle hayranlık uyandırır. Bu ikisinin birleşimi *esneklik*'e bağlıdır. Bu, pratikte, anlık bir uyarıyla yeni tasarımlar üretebilecek gelişmiş bilgisayar teknolojisini kullanmak zorunda olduğu anlamına gelir. Bu, işin gelişmiş teknoloji kısmıdır. Eşzamanlı olarak esnekliği artırmak, Benetton yöneticilerinin küçük ölçekli dikiş atölyelerini ürünlerini, pek çok büyük şirketten daha hızlı bir şekilde değiştirmeye çağırabilmesi anlamına gelir. Fiyatların da, Benetton'un Marks and Spencer'den bir adım ileri olmaya devam etmesini sağlayabilecek kadar düşük olması gerekir. Çözüm: İtalyan aile temelli taşeronlar, evlerinde ya da küçük sendikalaşmamış atölyelerde çalışmak üzere kadınları işe alır. Benetton'un İtalya'nın kuzeyinde kendine ait sekiz fabrikası olmasına rağmen, bu işletmeler şirketin 8.000 giysi çalışanından sadece 2.000'ini çalıştırır. Geçinmek için Benetton'a bel bağlayan İtalyan kadınlarının çoğu, doğrudan şirkete çalışmaz. Bu, esnekliği mümkün olduğunca artıran dev şirket modelinin sırlarından biridir. Şirket ziyaretçi gazetecilere tur düzenlediği zaman, bu tur Benetton'un etkileyici yeni fabrikalarının etrafında kümelenmiş küçük, sendikalaşmamış atölyeleri kapsamaz; oysa bu taşeronlar Benetton'un dokumalarının %40'ını ve giysi montajının %60'ını gerçekleştirir.[12]

Artık başlıca bir tüketici piyasası haline gelmiş olan kızlar, "Benetton görünümü"nü 1980'lerin ortalarında benimsemeye başladılar. Benetton yöneticileri,

"dünyanın renkleri" isimli reklam kampanyasıyla, ulusal sınırları yokedecek bir stil yaratmaya niyetlendiler. Benetton, Avrupa'nın ergenlik çağındaki gençlerini 1992 yılına hazırlıyordu. Bu, ekonomik planlamacıların da dikkatini çekiyordu. Benetton'un taşeronları ve küçük atölyelerde kadınları çalıştırmasına dayanan esneklik formülü, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin verdiği şu ilanda da görüldüğü gibi yabancı taklitçileri de çekmiştir:

Benetton Yaklaşımı: Kıbrıs İçin Bir Dönüm Noktası

Kore ya da Tayvan modellerinin yerine İtalyan modelinin terimleriyle düşünüyoruz. Bu, Avrupa gibi yüksek kalitedeki bir pazar için üretim yapılan, esnek toplumsallaşma anlamına geliyor: Benetton yaklaşımı.[13]

Bu esneklik kültü, sınai doruklarına ulaşmış ülkelerde olduğu kadar Kıbrıs'ın rakibi olan İrlanda'da da moda olmuştur. Hem hükümetteki siyaseti belirleyenler, hem de şirket yetkilileri, kadınların işine egemen olmanın yeni yöntemlerini güncel uluslararası siyaset açısından çok önemli buluyorlar. Ama bu yöntemler, kadınların -İtalya, Kıbrıs, İrlanda, İngiltere ve Kanada'da -esnekliği kendi nedenlerince cazip bulmalarını gerektirir; nedenleri de, terfi, eğitim, çıkar ya da pazarlık gücünün yoksunluğunu dengeleyecek kadar çekici olmak zorundadır. Uluslararası siyaset 21. yüzyıla girerken "annelerin saatleri" uydu iletişimiyle bağlanıyor.[14]

BANKACILAR VE KADIN TERZİLER

"Benetton modeli"ne ve düşük ücretli beyaz olmayan kadınları evlerinde çalıştırmanın çekiciliğine rağmen, 1980'lerde Amerikalı ve Avrupalı moda tasarımcıları ve bunların giysi pazarlamacıları doğrudan yurtdışı giysi firmalarıyla, özellikle Asya, Kuzey Afrika, Latin Amerika ve Karayipler'de olanlarla, gittikçe daha fazla sözleşme imzaladılar. Amerikan endüstri analistleri, 1990'ların ortasına gelene kadar, ABD'de satılan giysilerinin yarısından fazlasının yabancı fabrikalarda imal edileceğini tahmin ediyorlar.[15] Yabancı bir firmayla sözleşme yaparak ya da kendi fabrikalarına yatırım yaparak imalatlarını denizaşırı bölgelere taşıyan ABD yöneticileri, Amerikalı tüketiciler daha karmaşık dikişli modeller istedikçe, daha düşük ücretli kadın terziler bulmak zorunda olduklarını iddia ediyor: "Polyester yün bir ceket

yurtiçinde 65 dolara mal oluyor... Aynı giysiyi Doğu'da el dikişiyle 47,50 dolara üretebiliyoruz."[16]

Denizaşırı ithalatlar Al Paris gibi fabrika sahiplerine zarar veriyordu, ama diğer birçok Amerikalı ve Avrupalı giysi şirketleri için fazlasıyla kârlılardı. Örneğin, Liz Claiborne, Jean Pierre ve The Gap'in hepsi aynı Hong Kong şirketiyle, Fang Brothers'la sözleşmelidir. Bu müşterileri sayesinde Fang Brothers'ın kendisi çokuluslu bir işletme kurmuş bulunuyor. Bu Hong Kong girişimcileri, 1980'lerin sonuna gelindiğinde, Panama, İrlanda, Tayland ve San Fransico'da kadınları çalıştıran fabrikalara sahiptiler. Güncel uluslararası siyasi sistem öyle bir şekil almıştır ki, Hong Konglu ve Çinli işadamları, Panamalı kadınları çalıştırarak Amerikan giysi şirketlerinin siparişlerini karşılıyorlar; Panama, Karayipler'in en büyük İhracat İşleme Bölgesi (Export Processing Zone) ve ABD hükümetinin Panama hükümetini iktidardan düşürme çabalarına rağmen gelişip büyümeye devam ediyor.[17]

Boston, Roma ya da Osaka'daki bir tüketici, kot pantolonların, sutyenlerin ve kazakların üstündeki etiketleri okuyarak uluslararası giysi ticareti siyasetlerinin karmaşıklığını keşfedebilir. Tıpkı Chiquita ve Geest etiketlerinin o muzun anavatanına dair ipuçları vermesi gibi, giysi etiketleri de bir giysinin nerede yapıldığını söyler. 20 yıl önce, etiketler şöyleydi: ABD, İngiltere, Kanada, İrlanda, Tayvan, Portekiz, Hong Kong. Bugün bu etiketler hâlâ raflarda (RACK), ama bu etiketlere şunlar da eklendi: Panama, Endonezya, Çin, Bangledeş, Meksika, Jamaika, Fas, Birleşik Arap Emirlikleri, Sri Lanka ya da Lesoto.

Birbirlerinden kökten farklı olan ülkelerde, giyim fabrikaları yerel manzaranın bir parçası olmuştur. Apartheid'i ve kendi ayakları üzerinde kalabilen siyah "anavatan" kurgusunu destekleme niyetinde olan Beyaz Güney Afrika hükümeti yetkilileri, yabancı şirketleri fabrikalarını *bantustan*'larda* kurmaya teşvik etti. Hong Kong, Tayvan ve İsrailli şirketler, Pretoria'nın teklifini kabul edenler arasındaydılar.[18] Vietnam hükümeti yetkilileri ise, giysi fabrikalarını uluslararası pazarda satılmak üzere giysi üretmeye teşvik edecek siyasetleri yürürlüğe koyma girişiminde bulunmuşlardır. 1986'da, 6.000 Vietnam gömleği Macaristan üzerinden Kanada'ya ihraç edildi. Vietnam hükümetiyle bir ortak girişim anlaşması imzalamış bir Macaristan firması, giysileri Vietnam'a yolluyor, Vietnamlı işçiler giysileri dikiyor ve

* Bantustan: "Siyah anavatanlar" da denilen Bantustan'lar 1950'li yıllardan 1994 yılına kadar Güney Afrika'da apartheid sisteminin bir parçası olarak çoğunlukta olan Siyah nüfusunun yerleşim yerleri olarak belirlenen on bölgeye verilen isimdi (ç.n.).

gömlekler Kanada gibi ülkelerdeki alıcılara satılmak ya da ihraç edilmek üzere Macaristan'a tekrar gönderiliyor.[19] Fiji'de, tedirginlik içindeki hükümet, yabancı giysi imalatçılarına kur yapıyor. Hükümet, dünya şeker fiyatlarındaki uzun vadeli bir düşüşün ve Fiji'de 1988 yılında meydana gelen askeri darbenin sonucunda, turizm gelirlerinin keskin bir düşüşe uğramasının bedelini ödüyor. Ticaret ve Yatırım Kurulu, Fiji'nin Asyalı komşularının koyduğu fiyatları kırmayı amaçlarayarak, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı şirketlere özel bir teklif götürerek onları fabrikalarını Fiji'de kurmaya ikna etmeye çalışıyor. Böylelikle, Fijili kadınların dikişlerinin, plantasyon ekonomisi, etnik kavga ve militarizm nedenli sorunlara bir yarabandı olacağı umut ediliyor.[20]

Giysinin uluslararası siyaseti, yönetim kurulu odalarından ve bakanlık ofislerinde yatırımla ilgili notlar karalayan erkeklerle dikiş makinelerinde

ARE MY HANDS CLEAN? (3:03)

I wear garments touched by hands from all over the world
35% cotton, 65% polyester, the journey begins in Central America
In the cotton fields of El Salvador
In a province soaked in blood, pesticide-sprayed workers toil in a broiling sun
Pulling cotton for two dollars a day

Then we move on up to another rung—Cargill
A top forty trading conglomerate, takes the cotton thru
the Panama Canal
Up the Eastern seaboard, coming to the U.S. of A. for
the first time

In South Carolina
At the Burlington mills
Joins a shipment of polyester filament courtesy of the New Jersey petro-chemical mills of Dupont

Dupont strands of filament begin in the South American country of Venezuela
Where oil riggers bring up oil from the earth for six dollars a day
Then Exxon, largest oil company in the world
Upgrades the product in the country of Trinidad and Tobago
Then back into the Caribbean and Atlantic Seas
To the factories of Dupont
On the way to the Burlington mills

In South Carolina
To meet the cotton from the blood-soaked fields of El Salvadore

In South Carolina
Burlington factories hum with the business of weaving oil and cotton into miles of fabric for Sears
Who takes this bounty back into the Caribbean Sea
Headed for Haiti this time
May she be one day soon free

Far from the Port-au-Prince palace
Third world women toil doing piece work to Sears specifications
For three dollars a day my sisters make my blouse
It leaves the third world for the last time
Coming back into the sea to be sealed in plastic for me
This third world sister
And I go to the Sears department store where I buy my
blouse
On sale for 20% discount

Are my hands clean?

Composed for Winterfest, Institute of Policy Studies. The lyrics are based on an article by Institute fellow John Cavanagh, "The Journey of the Blouse: A Global Assembly."

Lyrics and music by Bernice Johnson Reagon. Songtalk Publishing Co. ©1985

18. Winterfest, Siyaset Araştırmalar Enstitüsü için bestelenmiş. Şarkı sözleri Enstitü üyesi John Cavanaugh'ın yazdığı "The Journey of the Blouse: A Global Assembly" (Bluzun Yolculuğu: Küresel Bir Montaj) başlıklı makaleden esinlenerek yazılmıştır. Şarkı sözleri ve müzik: Bernice Johnson Reagan. Songtalk Publishing Co. © 1985.

polyester giysi kolu dokuyan kadınlara uzanıyor. Bunlardan birinin hareket ve davranışları, diğerlerinin hareket ve varsayımları merak edilmeden anlamdırılamaz. Ve yönetim kurulu odaları ve bakanlık ofisleri gittikçe bankacıların sesleriyle birleşiyor. Bankacıların borç para verme ihtiyacı bulunur. Bankacıların risk hesaplamaya ihtiyaçları vardır. Bankacıların kendi borçlarını toplamaya ihtiyaçları vardır. Son yirmi yılda, Amerikalı, Avrupalı ve Japonyalı bankacılar Üçüncü Dünya hükümetlerine yüksek riskli ve yüksek faizli olan borçlar vermiştir. Çünkü risk alma, erkeksileşmiş bankacılık kavramının merkezinde yer alır. Tıpkı bir zamanlar, egzotik bölgelere seyahatin riskli, ama bu yüzden de erkeklere özgü bir macera biçimi olduğunun düşünülmesi gibi, bugün de pek çok finansçı, risk almanın rekabetçi uluslararası iş sektörünün ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünüyor. Dahası, risk almaya biçilen değer 1987'deki "Big Bang"den -yani, hükümetlerin bankacılıkta bütün kısıtlamaları kaldırmasından- sonra arttı. "Big Bang" reformları; Amerika'ya özgü, erkeksileşmiş bir tarz bankacılığın İngiltere,

Dünyanın her yerindeki ellerin dokunduğu giysiler giyiyorum
%35 pamuk, %65 polyester, yolculuk Orta Amerika'dan başlıyor
Kana boyanmış bir eyalette, üstlerine böcek zehiri püskürtülmüş işçiler kavurucu güneşin altında çalışıyorlar
Günde iki dolar için pamuk topluyorlar.

Sonra bir basamak çıkıyoruz - Cargill
En büyük kırk holdingden biri, pamuğu Panama Kanal'inden geçiriyor
Doğu kıyısının yanından kuzeye doğru giderek ilk defa ABD'ye ulaşıyor

Güney Karolina'da,
Burlington Fabrikaları'nda
New Jersey'deki Dupont petrokimya fabrikalalarının ürettiği polyester ipliği taşıyan bir gemiye yükleniyor

Dupont iplikleri bir Güney Amerika ülkesi olan Venezuela'dan başlıyor
Orada, sondaj işçileri günde altı dolar için topraktan petrol çıkarıyorlar
Ondan sonra dünyanın en büyük petrol şirketi Exxon
Trinidad ve Tobago ülkesinde ürünün kalitesini yükseltiyor
Sonra da yine Karayipler ve Atlantik Okyanusu'na
Dupont fabirkalarına geri yollanıyor

Burlington fabrikalarına gitmek üzere
Güney Karolina'da
El Salavador'un kana boyanmış arazilerinin pamuğuyla buluşmak üzere

Güney Karolina'da
Burlington fabrikaları petrolle pamuğu dokuyarak Sears için kilometrelerce kumaş üretirken vızıldıyorlar
Sears de bu ganimeti Karayip Denizi'ne geri götürüyor
Bu kez Haiti'ye gitmek üzere
Yakın bir günde özgürlüğüne kavuşmasını dileriz

Port-au-Prince sarayının uzaklarında
Üçüncü dünya kadınları Sears'in talimatlarına göre parça işleri yaparak çalışıyor
Günde üç dolar için kız kardeşlerim bluzumu üretiyorlar
Üçüncü dünyayı son bir defa terk ederek
Denize kavuşup benim için plastik içinde paketleniyor
Bu üçüncü dünya kız kardeşi
Ve ben birlikte Sears mağazasına gidiyoruz ve orada
Benim
Bluzumu
%20 indirimle satın alıyorum

Ellerim temiz mi?

Fransa, Batı Almanya ve Japonya'da daha popüler olmasına yardımcı olmuştur. Bu erkeksileşmiş tarz, aksi takdirde şiddetli bir rekabet içinde olacak olan erkek bankacılar arasında işbirlikçiliğin sürdürülmesine de yardımcı olmuştur. Aynı zamanda bu, bir yandan kadınların önemli destek hizmetleri sunmalarını sağlarken, diğer yandan çok ender olarak onların siyasi kararlar almaları olanağı tanıyacak terfileri vererek onları finans dünyasının kenarlarında tutmaya yaradı. Finans endüstrisindeki on yıllık hızlı genişlemenin ve bilgisayar devriminin ardından 1982 yılına gelindiğinde, kadınlar İngiltere'deki banka çalışanlarının %57'sini oluşturuyorlardı. Ancak yönetici kademelerindeki görevlerin %90'ı erkekler tarafından sürdürülüyordu. Yerel ve çokuluslu bankalarda çalışan yüzlerce İngiliz kadının sadece %5'i banka siyasetinin belirlenmesinde rol oynayabilecekleri işlerde çalışıyordu.[21] Aynı şekilde, "Group of Ten" (Onlu Grup) lakabıyla tanınan büyük bankacılık ülkeleri, ticaret dengesizliğini ve uluslararası borç sorunlarını çözmek için masaya oturduğunda, aralarındaki kadınlar güçbela görünüyor.

Bu tür erkeksileşmiş uluslararası bankacılık, siyasi olarak masraflı olmuştur. Bu, hükümet rejimlerini tüm dünyadaki teröristlerin bütününden daha fazla istikrarsızlaştırıyor. Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunun, yabancı kredi verenlere geri ödemeleri gereken borçların anaparasını bırakın, astronomik faizi ödemek için bile paraları zor yetiyor. Ama Japon, İngiliz, Amerikan ve diğer büyük ülkelerin borç verenleri ve bunların hükümetleri, borçların küresel bir biçimde geri ödenememesinin II. Dünya Savaşı yıllarında dikkatlice kurulmuş olan uluslararası siyasi ekomomiyi devireceğinden korkuyordu. Dolayısıyla borç verenler ile kendi hükümetlerinin ve (şimdilerde Amerikan ve Japon hükümetlerinin en çok oya sahip olduğu) Uluslararası Para Fonu'nun dahil olduğu müttefikleri, borçlu ülkelerin devasa borçlarını ödemelerini sağlamaya çalışıyorlar. Borçlu hükümetlere dayatılan en yaygın formül, hükümetlerin "verimsiz" kamu hizmetlerine yaptıkları harcamalarının kısıtlanmasıyla ihracatın genişletilmesini birleştiriyor.

EPZ, bankacıların ihracat stratejisinin merkezinde yer alıyor. Borçlu hükümetler belli bölgelerini sırf uluslararası pazar için üretim yapan fabrikalara ayırıyor. Hükümetler, denizaşırı şirketleri, fabrikalarını bu EPZ bölgelerine taşımaları için onlara dikişçi, elektrik, liman, pist, vergi tatili ve polis koruması sağlayarak cezbetmeye çalışıyorlar. Bunların en çekicisi hükümetlerin ucuz işgücü sağlaması. Kadınların işgücü, ucuzlatılması en kolay şey olmuştur, dolayısıyla çoğu EPZ'de çalışanların %70'inin kadın, özellikle

de genç kadın, olması şaşırtıcı değildir. Dikiş makinesinin başında -ya da elektronik montaj hattında ya da gıda üretim fabrikasında- çalışan 18 yaşındaki kadın, Londra ya da Chicago'daki cam ve krom ofisinde oturan bankacının eşit olmasa da vazgeçilmez partneri haline gelmiştir. Risk alan bankacı, dünyasının çözülmesini engellemek için çok dikkatli çalışan kadın terzilere ihtiyaç duyar. Siyasetçilerin ve teknokrat danışmanlarının, bankacıyı ve kendi hükümetini yatıştırabilmesi için kadın terzilere ihtiyaçları vardır. Eğer kadın terziler isyan ederse, geçinmek için dikiş diken bir kadın olmanın ne anlama geldiğini yeniden düşünürlerse, ülkeleri kendini, günümüzde siyasetteki değişikliklere duyarlı olan bankacılar tarafından hazırlanan "istikrarsız rejimler" listesinde bulabilir.

KADINLARIN İŞGÜCÜNÜ UCUZLAŞTIRMAK

"Ucuz kadın işgücü"nde bahsetmek olağanlaşmıştır. Bu tabir, kamusal siyaset tartışmalarında sanki ucuzluk kadının işinde kalıtsal bir özellikmiş gibi kullanılır. Gerçekte, kadının işi belli kararlar çerçevesinin belirlediği kadar ödüllendirilmiyor ya da düşük ücretlendiriliyor.

Uluslararası siyasi ekonominin bugün böyle, yani son iki yüzyılda işlediği gibi işlemesinin sebebi, bir bakıma kadının işinin değerini ucuzlatan kararlardır. Bu kararlar öncelikle evde ve işyerinde yapılan bazı işleri "kadın işi"ne dönüştürerek onları kadınsılaştırmıştır ve değersizleştirilmesini rasyonalize etmiştir. Cinsellik, evlilik ve kadınsı saygınlıkla ilgili yasalar ve kültürel varsayımlar olmasaydı bu dönüşümler gerçekleşemezdi.

Kadınları üretken ve kadınsı kılmak için fabrika işleri örgütlemek, makine ve fabrika kuralları tasarlamak - bunlar Avrupa'nın sınai büyümesinde önemli stratejilerdi. Sanayileşmiş tekstil üretimi ve giysi yapımı Britanya'nın küresel iktidarının merkezindedir. Her iki sanayi de, işgücünü kârlı ve uluslararası sahnede rekabet edebilir hale getirmek için onu kadınsılaştırmıştır. Diğer ülkeler gelişen küresel siyasi ekonomide rekabet etmek ve yabancı egemenliğini uzaklaştırmak için İngiliz dersini öğrendiler. Bu düzen için "fabrika kızı" elzemdi. Amerikan tekstil yatırımcıları 19. yüzyılın başlarında formülü öğrenmek için Boston'dan İngiltere'ye geliyorlardı. Batı sömürgeleşmesine karşı direnen hükümetlerinin çıkardığı Meiji reformları tarafından desteklenen Japon girişimciler de ilk sınai işçilerini kırsal kesimdeki genç kızlar arasından seçtiler. Sanayileşmekte olan Çarlık Rusyası'nda, yeni

tekstil fabrikalarının sahipleri, hükümetin onayıyla kadın işçilerin oranını sürekli artırıyordu. I. Dünya Savaşı öncesi dönemde, fabrikayla beslenen kapitalizmin toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş formülleri, neredeyse demiryolu hisseleri kadar enerjik bir şekilde değiş tokuş ediliyordu.[22] Savaş da, devrim de; kapitalist ve sosyalist giysi fabrikası yöneticilerinin kullandığı kadınsılaştırma stratejilerini değiştirmedi. Gaddar bir sanayileşme sürecinden geçilen, siyasi sistemin köklü bir biçimde yeniden düzenlendiği Sovyetler Birliği'nde, 1970 yılında, kadınlar dikiş makinası operatörlerinin hâlâ %93'ünü oluşturuyordu.[23]

Oysa, kadınsılaştırma, daha sonraki tarihçilerin kendi merak ekşikliklerinden dolayı yansıttıkları kadar kolay olmamıştır. Tekstil ve giyim işçileri, Viktoryen adetlere uymaları konusunda onlara ders vermeye çabalayan işverenlerine sıklıkla omuz silktiler, hatta onlara alaycı bir şekilde güldüler bile.24 Bazen kadınlar grev yaptılar. Onları tekrar hizaya getirmek için tehdit, baskı ve gözden geçirilmiş resmi yapılar gerekiyordu. Fabrika sahiplerinin işgücünü kadınsılaştırmak için kurduğu teknolojiler de kadınsı saygınlığın katı temellerini sarsmada önemli rol oynadı.

Haziran 1853'te Amerikan *Illustrated News*'da Singer'in patenti yeni alınmış dikiş makinesini kutlayan bir reklam çıktı:

> Dikiş makinesi son iki yılda ünlü oldu ve şimdiye kadar kamunun dikkatine sunulan emekten tasarruf sağlayan aletlerin en verimlisi olduğunu kanıtladı....
>
> Bu aletin kadın operatörlere özgü tasarlandığı gerçeğine dikkat çekmeyi unutmamak gerek. Kadınlar, kullanımın erkekler tarafından tekelleştirilmesine izin vermemeliler.[25]

Dikiş makinesi feministlerin övgüsünü topladı. Londra'daki 1851 Fuar'ında ve Paris'teki 1855 Fuarı'nda gösterildiğinde büyük kalabalıklar çekiyordu.[26] Thomas Cook'un rehberliğindeki turistler, dikiş makinesinin kadını özgürleştiren bir alet olarak müjdelendiğini dinleyenler arasındaydı. Gelişmeyi simgeliyordu: Teknoloji, kadını ve erkeği özgürleştiriyordu. Kadınları dikiş makinesine ulaşabilmiş olan ülkeler, küresel basamağın en altında kümelenmiş cahil toplumları niteleyen sıkıntılı fiziksel çalışma biçiminden kadınları kurtuldu diye kendilerini kutluyabiliyorlardı.

Kadınlar dikiş makinesini bir ev aleti olarak görmeye teşvik edilirken, girişimciler evlerinin dışında fabrikalarda çalışabilecek kadınlar için düzinelerce

dikiş makinesi satın almaya ikna edilmeye çalışılıyordu. Dikiş makinesi, şirket sahiplerinin bir elbise ya da bir pantolonun yapım sürecini ayrı ayrı aşamalara bölebilmelerine ve böylelikle, kadın terzilere rasyonalize edilmiş bir fabrika sistemi dayatabilmelerini sağladı: Her kadın giysinin sadece küçük bir bölümünü dikecekti - bir kol, bir pile, bir arka cep. Ayrıca bu, sahiplerin işçileri saat başına ya da tamamlanmış bir ürün üzerinden değil de, parça başına ücretlendirebilmelerini sağladı. Parça başına ücret vermek hem kadın işçiler arasındaki rekabeti artırıyordu, hem de fabrika sahibinin tüm üretim süreci üzerindeki denetimini genişletiyordu.

Yine de, dikiş makinesini eleştirenler de vardı. 1860'larda Fransız şehirlerinde çok sayıda kadın, dikiş makinesi başında çalışmak üzere işe alınmıştı ve pek çoğu yorgunluk ve hastalıktan yakınıyordu. Parisli bir doktor olan Eugène Guibot, 1866'da Société Médicale des Hospitaux'ya kendi gözlemlerine dayanarak ulaştığı bir sonucu bildirdi:

> Makinenin uzun süre kullanılması, yaygın vajinal akıntıya, bazen hemoroite ve aşırı genital heyecana neden oluyor. Bunlar da, sınai üretimde kullanılan makineye güç sağlayan çifte pedal mekanizmasının çalışması esnasında kalçaların sürtünmesinden kaynaklanıyor.

Bu tartışma İtalya ve Almanya'ya da yayıldı. Bazı erkek bilimciler Doktor Guibout kadar endişelenmiş olmasalar da, iki pedallı dikiş makinesinin mastürbasyon vari etkilerine kaşlarını çatmışlardı. Tek pedallı makine kullanıma sunulduğunda uluslararası tıp çevrelerinde gözle görülür bir avuntu oldu. Yine de, bir yüzyıl sonra elektrikle çalışan dikiş makinesi icat edilene kadar, dikiş makinesinin cinsel sonuçlarıyla ilgili tartışma sürdü.[27]

Giyim şirketi yetkilileri, fabrikalarındaki ücretleri ve tazminatı düşük tutmalarına yardımcı olan birtakım ataerkil varsayımlardan faydalanmışlardır. İlk olarak, dikiş dikmeyi kadınların ve kızların "doğal olarak" ya da "geleneksel olarak" yaptıkları bir iş olarak tanımlamışlardır. Bir kişinin "doğal olarak" yaptığı bir iş, bir "beceri" değildir, çünkü beceri, kişinin yapabilmesi için önceden eğitim alması, sonradan da ödüllendirilmesi gereken bir şeydir. Böylesi bir düşünce kullanışlı olup şirketler için tasarruf sağlayabilir, ama doğru mudur? Okul öğrencisi birçok kız, ev ekonomisi dersinden, istenen gömleği ya da önlüğü yapmakta pek başarılı olmadan zorlukla geçmiştir. Bir giyim fabrikası yöneticisi dikiş dikmeyi *bilmeyen* genç Filipinli kızları

19. Filipinler'de bir Levis fabrikası: Kadınlar arka ceplerindeki Levis tasarımını dikiyorlar. (foto: Cynthia Enloe, 1980)

işe almayı tercih ettiklerini söylüyor, çünkü bu şekilde "daha önce edindikleri kötü uygulama biçimlerini düzeltmemiz gerekmiyor."[28] Ama kadının doğal bir dikişçi olduğu miti devam ediyor ve bu, kadın giyim işçilerinin varolan becerilerini değersizleştirmede kullanılıyor.

Dahası, eğer fabrika yöneticilerinin bile "beceri isteyen" olarak değerlendirdikleri işler sırf erkeklere verilirse, bir kadının işgücü ucuz tutulabilir. Manila'daki Levis Jeans fabrikası New York, Manchester, Toronto, Moskova ve Kolombo'daki giyim fabrikalarına inanılmaz derecede benzer: Kadınlar makine dikişçisidir, erkekler ise biçkici ve presçi. Erkekler, aynı zamanda, fermuar takan makineler gibi belli bir iş için tasarlanmış makineleri çalıştırmak üzere seçilirler. Biçmek, pres yapmak ve fermuar takmak, bunların hepsi di-

kiş dikmekten daha fazla ücret getirir. Cinsiyete dayalı olan bu işbölümün yönetimsel mantığına göre, biçki yapmak, pres yapmak ve belli bir iş için tasarlanmış makineleri kullanmak sanki erkeklere mahsus olan bir tür fiziksel kuvveti gerektirir. Bu argüman, teknolojinin tasarlanırken sahip olduğu olanakları, ev ve tarım işlerinde kadınlardan beklenen fiziksel talepleri ve bazı erkeklerin kadınlardan daha güçsüz olduğu gerçeklerini gözardı eder.

Bunlara ek olarak, yöneticiler kadın işçilere daha az para ödenmesini kadınların ailelerinde genellikle sadece ikincil derecede ücret kazanan kişiler olduklarını kurgulayarak haklılaştırıyorlar. Erkekler -babalar ve kocalar olarak- "aileyi geçindirenlerdir". Bu varsayım sadece halk arasında değil, aynı zamanda ulusal nüfus sayımı bürosu, Dünya Bankası ve gelişme dairesi gibi kurumların istatistik raporlarında da hüküm sürer.[29] Bu raporlar giyim fabrikası yöneticileri için bir nimettir. Bu raporlar, kadın işçilere *sanki* evde bir erkek tarafından geçindiriliyorlarmış gibi ödeme yapmalarının çağdaş ve sofistike görünmesini sağlarlar. Yani, birçok hükümetin yabancı döviz elde etmek için bel bağladığı uluslararası giyim endüstrisi, aile ve evlilikle ilgili düşüncelere derinden bağımlıdır.

Çoğu yöneticinin yaptığı gibi bekâr kadınları işe almayı tercih eden yöneticiler bile evlilik etkenini kadınların maaşlarını düşük tutmak için kullanır. Bir kadının, kendisine ve annesine bakan maaşlı bir babası olduğunu, dolayısıyla bekâr kadının sadece kendisi için "harçlık" kazandığını iddia ederler. Ya da bekâr kadının, ancak bir koca bulup "dünya evine girene" ve böylece kocası tarafından desteklenene kadar çalışma niyetinde olduğundan işgücünün "ciddi" bir üyesi olmadığını iddia edebilirler. Bu yüzden, kadına bir kariyer işçisiymiş gibi ücret verilmesi gerekmez; Fang Brothers için bir kol, ya da Levis için bir arka cep diken kadın, sadece hayatının bir "dönemini" geçirmektedir.

Eğer kadınların kendi aileleri, öğretmenleri ve dini liderleri, kendilerine toplumsal saygı, kişisel tatmin ve ahlaki ödül sağlayacak olan "gerçek" mesleklerinin, birer eş ve anne olmak olduğunu düşünmeye teşvik ederse, o zaman genç kadınların işverenlerinin "sadece evlenene kadar çalıştıkları" için daha fazla ücret hak etmedikleri yönündeki iddialarını sorgulamakta zorluk çekmeleri şaşırtıcı olmamalı. Böylelikle yerel toplulukların beklentileri Dünya Bankası'nın istatistikleriyle bütünleşerek giyim fabrikası yöneticisinin maliyet düşürmesini kolaylaştırır. İkisinden biri yok edilir veya dönüştürülürse giyim imalatı ve diğer hafif sanayilerdeki yöneticilerin "ucuz, kadın işgücü"nü, uluslararası düzeyde rekabet edebilecek gücü sağlamak uğruna kullanması zorlaşabilir.

Yüzyılın eşiğindeyken, New York'un o zamanlarda büyümekte olan giyim fabrikalarında çalışan pek çok Yahudi ve İtalyan işçi kadın, evlenip evinin kadını olmayı hayal ederek düşük ücrete, kumaş tozuna, gözlerinin fazla yorulmasına ve haftada altı gün çalışmaya katlanıyordu. Bu, ailelerini ve işverenlerini rahat ettiren bir hayaldi. Bu, onların örgütlenmesini, protesto etmesini, grev yapmasını isteyen çalışma arkadaşlarını hüsrana uğratan bir hayaldi. Bugün bile, evlilik sadece heteroseksüel uzlaşmayla ilgili bir şey değildir. Bu bir kaçıştır. Birçok çalışan kadın, bir kocanın, onu ataerkil fabrikada çalışmaktan kurtaracak bir yol sunacağını ummaktadır.

Bize birlik olmayı öğretmek kolay değil.
Giyim kızları kum gibi akarlar
Çalışmaya çok erken başlarlar ve beklerler

Beyaz Atlı Prens'in onları alıp götürmesini...[30]

Sri Lanka'daki feminist araştırmacılar, Kolombo dışındaki hükümet tarafından desteklenen EPZ'de giyim ve elektronik şirketlerinde çalışan kadınlarla söyleşiler yaptılar. İşçiler onlara işlerini, sadece birkaç yıl süren işler

20. Aynı fabrikada erkekler daha yüksek ücretli biçki işleri için seçiliyorlar. (foto: Cynthia Enloe, 1980)

olarak gördüklerini söylediler; kariyer değil, "dönemlik işler" olmasını umuyorlardı. İşverenlerinin bekâr kadınları tercih ettiklerinin de farkındaydılar. EPZ'de pek çok kadın kendisini "işçi" değil de, kız evlat, gelecekteki eş ve toplumun birer üyesi olarak gördükleri için, iş meseleleri etrafında destek oluşturmaya çalışan feministler, bu "iş meseleleri"nin aslında tam olarak ne olduğunu yeniden düşünmek zorunda kaldılar. Feministler, fabrikalarda çalışan kadınların EPZ'ye gidip gelirken kendilerini taciz eden erkeklerin onları sindirdiğini keşfettiler. Bu, ortodoks bir sendikanın ciddiye alacağı türden bir konu değildi, ama bu genç kadınlar için önemliydi. Fabrikanın dışındaki eylemcilerle işçi kadınlar, birlikte çalışarak, tacizi azaltmak için köyün yaşlılarından, dini gruplardan ve kadınların kendilerinden oluşan bir koalisyon kurdular. Eğer örgütlenmelerini fabrika alanıyla sınırlandırsaydılar, işlerinden olabilirlerdi, diğer işçi kadınlarla ilişki geliştiremezlerdi ve işçi kadınların hâlâ kendilerini en çok özdeşleştirdiği grupları harekete geçirme olanakları olmazdı.[31]

Giyim fabrikası yöneticileri, kadınların işgücünü ucuzlatmak için, evliliğin yetişkin kadınlar için kaçınılmaz ve uzun vadeli bir konum olduğunu hayal etmeyi faydalı bulurlar. Fabrika yöneticilerinin evli kadınları işe alması gerekirse ve hükümetler ticarette denge sağlamanın yirmi yaşın üstündeki kadınların işgücünün bir bölümünü oluşturmasına dayandığını itiraf etmek zorunda kalırlarsa, o zaman ikisi için de, bir eş olarak kadının, ekonomik olarak bir erkeğe bağımlı olacağını ve eşlik ve annelik rollerini her şeyin önüne koyacağını varsaymak en uygun olanıdır.

Bu, günümüz gerçekliğine pek uymuyor. Bugün dünyadaki ailelerin üçte birinde aile reisi kadındır. Bekâr anneler -hem kendisini hem de en az bir çocuğunu geçindirme sorumluluğu taşıyan kadınlar- sadece zengin toplumlarda varolan bir olgu değildir. Hem Danimarka hem Kenya'daki ailelerin %30'unun reisi kadındır. Aynı şey Barbados, Vietnam, Zimbabve, Nikaragua, Jamaika ve Lesoto'da da geçerli.[32]

Son olarak, kadın emeği kadınların örgütlenmesini engelleyerek ucuzlatılabilir. Bu taktiğin, yöneticilerin hükümet yetkililerinin ve kadın işçilerin erkek yakınlarının desteğini almaksızın başarılı olma ihtimali oldukça düşük. Kadın işçilerin erkek kardeşleri, babaları ve kocaları, aileye getirdikleri gelire zarar verebileceği düşüncesiyle bazen onları siyasete bulaşmaktan alıkoymaya çalışırlar. Bazen de, siyasi eyleme katılmalarının kadınları kamusal alanda çatışmaya, yani otorite sahibi erkeklerle çatışmaya dahil ederek onların kadınsı saygınlık kurallarını ihlal etmelerine neden olduğunu

düşündükleri için itiraz ederler. Kadınların taleplerinin bazılarının (cinsel tacize karşı korunma ve annelik izni) "ciddi" bir ticaret sendikasını ilgilendirmediğini düşünen erkek iş arkadaşları her zaman destekçi değildirler. Hükümet yetkilileri, sendikaları yasaklayan ya da sadece işletmeye dost olan sendikalara izin veren yasalar çıkararak kadın işgücünün ucuzlatılması için ellerinden geleni yapmışlardır. Bazı durumlarda da, yöneticilere destek olmaları için polis güçlerini çağırmışlardır. Bu, kadınların itibarını ciddi biçimde zedeleyecek düşmanca bir yüzleşme yaratabilir.

Dolayısıyla kadın işgücünün ucuz tutulması uyanıklık ve günlük çaba gerektirir. Bu, "uluslararası siyasi ekonomi" denen şeyin ayrılmaz bir parçasıdır. Fabrika yöneticileri tek başlarına kadın işgücünün ücretini düşük tutamazlar: Bu, beceri, evlilik, kadınsı saygınlık ve modayla ilgili düşünceler ve ittifaklar bileşimini gerektirir. Uluslararası giyim endüstrisinin siyasetlerinin sürdürülmesi, fabrikadaki ilişkilere olduğu kadar evdeki, toplumdaki, kendi hükümetindeki ve hükümetler arasındaki ilişliklere de bağlıdır.

"HAFİF SANAYİİ KIZLARI"

İnsan işgücüne olabildiğince az para harcamak isteyen firmalar, ürünlerini üretebilmek için insan gücüne en fazla bağımlı olan firmalardır. Bir firma, üretim sistemini bu bağımlılığı olabildiğince azaltacak şekilde tasarlamakta ne kadar başarılı olursa, yöneticileri maaşları kesme konusunda o kadar az kafa yorar. Bugünlerde işgücünün en yoğun olduğu sanayiler, "hafif sanayiler"dir. Hafif sanayiler ve ağır sanayiler, satılabilecek bir ürünü üretebilmek için gerekli olan insan işgücüyle, ocaklar, türbinler, bilgisayarlar, robotlar, dokuma tezgâhları ve dikiş makineleri gibi sermaye ekipmanlarının karışımı konusunda farklılaşıyor.

Hafif sanayiler daha emek yoğunluklu oldukları ve büyük sermaye aktarımlarına daha az bağlı oldukları için, sadece birkaç sahibin elinde yoğunlaşma ihtimalleri de daha azdır. Herhangi bir hafif sanayi pazarında daha fazla aktör vardır. Bu da, hafif sanayinin daha çok âdemi merkeziyetçi ve rekabetçi olmasına neden olur.

Bu şüphesiz kulağa demokratik ve verimli geliyor. Ama, Al Paris ya da Liz Claiborne için polyester takım elbiseler, Fang Brothers için kot pantolonlar diken işçiler için hafif sanayinin âdemi merkeziyetçi rekabetçiliği iyi huylu olmayabilir. Çünkü rekabetin yoğunluğu, sahiplerin ve yöneticilerin işgücü

maliyetini olabildiğince az tutmaktaki kararlılığını artırıyor. İşgücü maliyetini düşürmek rakiplerle baş etmenin en temel stratejilerinden biridir. Ve sanayinin âdemi merkeziyetçiliği iyi niyetli bir hükümetin bile iş güvencesi yasalarını etkili bir şekilde uygulamasını zorlaştırıyor. İllegal bir kıyafet fabrikasını saklamak, illegal bir otomobil fabrikasını saklamaktan daha kolaydır.

"Ağır sanayiler" çoğunlukla erkeksileşmişken "hafif sanayiler" de çoğunlukla daha kadınsılaşmışlardır. Dolayısıyla hafif ve ağır sanayilerin birbirileriyle siyasi olarak nasıl ilişki kuracakları kısmen ülkedeki kadınlarla erkekler arasındaki nüfuz paylaşımına bağlıdır. Eğer kadınlar, anne, yarı-zamanlı çalışan ve vasıfsız işçiler olarak görülüyorlarsa; eğer bağlı oldukları sendikalar üzerinde denetime sahip değil, ya da hiçbir sendikaya bağlı değillerse; hükümet bakanlıklarındaki ya da siyasi partilerdeki erkekler tarafından ciddi müttefikler ya da rakipler olarak görülmüyorlarsa, o halde hafif sanayinin sadece yöneticiler için değil işçiler için de yarar sağlayacak biçimde siyasette güçlü bir konuma sahip olması bilhassa zor olur. Başka bir deyişle, madencilik, uzay, otomobil, çelik ya da petrokimya sanayilerinde çalışan erkeklerin kendi ülkelerinin siyasetlerini etkilemek için kullabilecekleri iktidarları, sadece ağır sanayiye ayrıcalık tanımakla kalmaz, aynı zamanda hafif sanayide kümelenmiş kadınlara düşük ücret verilmesini de sağlar.

Bu cinsiyetçi işbölümü, ulusal ve uluslararası siyasetin daha da erkeksileşmesine neden olur. Çünkü çoğu ülkenin hükümet yetkilileri "ağır sanayiler"inin ulusal iktidarın temel direği olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Kendi çelik sanayiine sahip olmak bir ülkenin "mezun olduğu"nun, *yırttığının* bir kanıtı olarak görülür.

Güney Kore, Brezilya ve erkeksileşmiş ağır sanayilerini geliştirmiş diğer ülkelerdeki yetkililer, yükselmiş uluslararası statüleriyle gurur duyarken,

HAFİF SANAYİLER	AĞIR SANAYİLER
Tekstil	Çelik
Giyim	Otomobil (tank ve zırhlı araçlar dahil)
Gıda üretimi	Kimyaslalar ve petrokimyasallar
Sigara	Uçak ve uzay
Oyuncak	Gemi yapımı
Ayakkabı	Makine
Elektronik	
Bilgi İşlemi (sigorta verileri, uçak rezervasyonları, vb...)	

ABD ve Fransa gibi "olgun" ülkelerdeki yetkililer, kendilerini çelik ve otomobil şirketlerinin düşüşünden dolayı dünya siyasetindeki egemenliklerini yitiriyormuş gibi hissederler. Siyasi yorumcular ülkelerinin çelik, uçak ve otomobil şirketlerinin talihlerine, genelde ancak "ulusal güvenlik" meselelerine atfettikleri ciddiyetle yaklaştıkları zaman, uluslararası siyasetin erkeksileştirilmesini daha da sağlamlaştırmış olurlar.

İlk olarak Japonya sonra da Güney Kore ekonomisi giyimden "mezun olarak" çeliğe geçmiştir.[33] Yani, kadınsılaşmış sanayilerden erkeksileşmiş sanayilere atlayarak bir basamak yükselmiş bulunuyorlar. Olimpiyatlar'a ev sahipliği yapmak da, dünyanın mezuniyet hediyesi haline gelmiştir.

Güney Koreli yetkililer ülkelerinin 1988 Olimpiyatları'na ev sahipliği yapması için girişimlerde bulunurken, bazı yorumcular "iki Kore"den bahsediyordu. Ama kastettikleri Kuzey ve Güney değildi. Büyük, kapitalistleşmiş ağır sanayili Güney Kore'yi ve arka sokaklarında giyim atölyeleri barındıran Güney Kore'yi kastediyorlardı. 1988'de Güney Kore'nin dünyaca ünlü, ihracat yönelimli fabrikalarında çalışanların aşağı yukarı üçte ikisi kadındı. Aynı işi yapan erkeklerden daha fazla saat çalışırken ortalama üçte bir oranında daha az ücret alıyorlardı; onlar, giysi, elektronik, ayakkabı üretiyor ve bilgi hizmetleri veriyorlardı; bütün bunlar da, Güney Koreli işadamlarının kendi şirketlerini kurabilmek için yeterli sermayeyi biriktirmelerini sağlayan sanayilerdi. 1980'de otoriter askeri hükümetin devrilmesi için grev yapan Koreli kadın fabrika işçileri, hem başarılı Güney Kore efsanesini, hem de Güney Koreli kadınların bu efsaneyi sürdürmek için ödemeleri beklenen bedeli protesto ediyorlardı.

> Yanmış dikiş makineleri sırasının ötesinde, dumandan siyaha boyanmış kereste ve cüruf yığınları arasında, burada çalışmış ve burada ölmüş kadınların andaçları var. Green Hill Tekstil Şirketi'nin kalıntıları arasında şunlar vardı: Kırmızı çiçek tarlasından gülümseyen bir genç kızın fotoğrafı, bir şarkıcının dergiden kesilmiş resmi, ordudaki bir genç adamdan bir mektup.[34]

1988 Martı'nda çıkan büyük bir yangın, Seul'un bir baliyösündeki bir yatakhane topluluğunda bulunan ve bir bilardo salonu, restoran ve kilise arasında sıkışmış olan Green Hill Tekstil Şirketi'nin küçük fabrikasını küle dönüştürdü. Fabrikanın 44 yaşındaki sahibi Lee Pung Won, işçilerine işçiden çok "aile mensubu gibi" davranan iyi bir işveren olarak biliniyordu.

Çalışanlarının çoğu ücretli bir iş bulma umuduyla kırsal alanlardan şehre gelmiş genç bekâr kadınlardı. Haftada 57 saat çalışmalarını bekleyen Lee Pung Won, saat başına yaklaşık 1,75 dolar veriyordu. Bu açıdan yaşamları yakındaki fabrikalarda ihracat için ayakkabı ve televizyon üreten kadınlarınkine çok benziyordu. Dönemlik giyim ticaretinde genellikle olduğu gibi, şirket büyük bir sipariş aldığında, işverenleri kadınların daha uzun saatler çalışmasını bekliyordu:

> Yangın mart ayının sonunda, Seul'un bu banliyösünde çalışan 28 genç tekstil işçisi, hem fabrika hem yatakhane işlevini gören binada uyurken çıktı. Merdivenler kilitli olduğu için ve o gün ördükleri kazaklar merdivenlere yığıldığı için çok azı kaçabildi. 22 işçi öldü.[35]

"Dünyanın en iyileri" arasında yer alan bir aktör olarak başarılı olmak, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş bir fiyat etiketi taşır.

DEPREM SADECE BİR BAŞLANGIÇTI

19 Eylül 1985'te, sabahın 7:19'unda, Meksika Şehri, Kuzey Amerika'nın en kötü depremlerinden birini yaşadı. Deprem, yüzlerce insanı evsiz; modern ofis binalarını çatlak dolu ve kullanılmaz halde; ve Meksika'nın iktidardaki siyasi partisi, Kurumsallaşmış Devrimci Parti'yi (PRI) iyice sarsılmış halde bıraktı. San Antonio Abad mahallesinde kümelenmiş fabrikalarda çalışan kadın terziler açısından, deprem siyasi ve özel bir dönüm noktasıydı. Meksika'daki yaklaşık 800 küçük giyim fabrikası o sabah yok oldu; 1.000 giyim işçisi ölürken 40.000'i işsiz kaldı.[36]

Deprem Meksika'yı sarsmaya başladığında, işlerine yeni gelen kadınlar bir saat önce geçim kaynakları olan binalarının yıkıntılarına bakakaldılar. Günlerden salıydı, maaş ödeme günü. Çoğu bekâr anneydi ve aileleri onların maaşına bel bağlıyordu. Ama akıllarına gelen ilk şey, yıkılmış binaların altında kalan, saat 7'de işe gelmiş kadınlardı. Yöneticiler kadınların işten kaytarmasını ya da malzemelerin çalınmasını engellemek için genellikle pencereleri kapalı, kapıları kilitli tutarlardı; dolayısıyla içerideki iş arkadaşlarının çok azının kaçma şansı oldu. Bazı binalar, aynı katta birkaç tanesi bulunmak üzere elli kadar şirket barındırıyordu. Hiçbir hükümet müfettişi şikâyet etmiş olmasa da, binaların katlarının ve onları taşıyan çimento sütunların,

ağır sınai dikiş makinelerini ve tonlarca kumaşı taşıyabilmeleri pek beklenemezdi. Şirketlerin çoğu genellikle yabancı parayla desteklenen taşeron firmalardı. ABD-Meksika sınırına dizilmiş en görünür "maquilador"lar kadar tanınmamalarına rağmen, bu firmalar, Meksika hükümetinin gittikçe artan borçlarını ödemek için turizmi ve hafif sanayi ihracatını kullanma siyasetinin bir parçasıydılar. 1986 yılına gelinene kadar San Antonio Abad'daki gibi yabancılara ait fabrikalar ve ortak girişim fabrikaları, ülkenin ikinci büyük döviz kaynağı olan turizmin yerine geçmişti.[37]

Yıkılan binanın dışındaki kadınlar, bina içinde kapalı kalmış iş arkadaşlarını kurtarmak için yıkıntıların üstüne çıkıyorlardı. Hızla harekete geçen hükümet askerleri onlara geri çekilmelerini söylediler ve binayı kordon altına aldılar. Bir gün içinde orduyla birlikte şirket sahipleri geldi. Fabrika sahipleri makinelerini kurtarsınlar diye, vinçlerle devrilmiş çimento direklerini kaldırmaya başladılar. Kordonun diğer tarafında güneş altında beklemeye devam eden işçiler, kadınlardan önce dikiş makinelerini kurtarmayı tercih ettikleri için patronlarını ve askerleri dehşet ve öfke içinde izliyorlardı.

Bu noktada, yeni bir gelişme oldu. Giyim fabrikalarında çalışan Meksikalı kadınlar daha önce örgütlenip grev yapmayı denemişlerdi. Ama her seferinde bozguna uğratılmışlardı. İşverenler, çalışma koşullarını kabul eden kadınlara babacan bir tavır sergilerken "sorun çıkaranları" sepetlediler. Pek çok kadının çocuklarına bakabilmek için —ne kadar düşük olursa olsun— maaş ödemelerine ihtiyacı vardı; bu dönemde ihtiyaçları daha da çoktu, çünkü ülkenin sorunlarını çözmek için daha önce petrole güvenen Meksika hükümeti, artık yabancı bankacıların taleplerini karşılamak için gıda desteğini kesiyor ve pesonun değerini düşürüyordu. İşten atılma riskini göze alan kadınlar, işten sonra toplantılara kalmalarına içerleyen erkek partnerleriyle yüzleşmek zorundaydılar. Tüm bu engellerin yanında, solcu muhalefet partileri siyasi olarak daha nüfuzlu olan erkek petrol işçilere kur yapmayı tercih ederek küçük atölyelerde çalışan kadınlara çok az ilgi gösteriyorlardı. Meksikalı birtakım küçük feminist gruplar aktifti, ama üyelerinin çoğu orta sınıf kadınlardı ve sadece ilkokul eğitimi almış yoksul kadınların ihtiyaçlarını anlamakta güçlük çekiyorlardı. Önceden de bu engeller bağımsız kadın işçilerin örgütlenmesine engel olmuştu. Ama deprem kararsız kadın işçilerin daha önce göz yumdukları gerçekleri apaçık ortaya sermişti: İşverenler ve hükümet, babacanlık kisvesi altında, makinelere kendileri için çalışan ve kendilerine oy veren kadınlardan daha fazla değer vermekte ortaklaşmıştı.

Afet bölgesindeki kadınlar gördüklerine gittikçe daha da öfkelenerek, bu olayın ne anlama geldiği hakkında konuşmaya başladılar. Bazıları aniden şirket sahiplerinin kıymetli makinelerini taşıyan kamyonları durdurmaya çalıştı. Diğer kadınlar şirket sahipleriyle yüzleştiler. Maaşlarını istiyorlardı. Kayıp çalışma günlerinin tazminatını istiyorlardı. Şirket sahipleri omuzlarını silkip paralarının olmadığını söyleyince, kadınlar bağırmaya başladı: "Tazminat! Tazminat!" Düzinelerce kadın, ordu kamyonlarının gitmesini ve böylelikle de işverenlerin resmi yükümlülüklerini yerine getirmeden bu ölüm ve yıkım sahnesini terk etmelerini engellemek için tüm gece boyunca alanda oturmaya karar verdiler. Gece boyunca orada kalmak, onları evde bekleyen çocuklarından ve erkek partnerlerinden ayrı kalmak demekti.

Bu sırada, Meksika'daki feminist gruplardan, kimisi siyasi bir partiye bağlı, kimisi bağımsız olan orta sınıf kadınlar, giyim işçisi kadınların acısından haberdar oldu ve destek olmak için yıkık binalara gitti. Kadın terziler için önceliklerinin ne olması gerektiği hemen anlaşılmadı. Sonradan dönüp geriye baktıklarında, bazıları feministlerin işçi kadınlara bir sendika oluşturtmaya çalıştıklarını anımsıyorlar; siyasi kaygılar gündemlerinin en başındaydı. Ancak kadın terzilerin en baskın talebi bu mu olmalıydı? Eğer hemen bir sendika kurarlarsa, özellikle de PRI federasyonuna bağlı olmayan bir sendika, belki hükümet misillemesiyle karşılaşacaklardı ve böylelikle patronlarını öylesine soğutacaklardı ki umutsuzca ihtiyaç duydukları parayı bir daha hiçbir zaman alamayacaklardı. Kadın işçiler aynı zamanda birden dikkat kesilen siyasi partilerin onlara sundukları destekleri nasıl karşılayacaklarına karar vermek zorundaydı. Peki *compañero*'ları, erkek partnerleri bunu nasıl karşılayacaktı: Kadınlar iş koşullarını bu kadar ciddiye almaya başlarlarsa kendilerini tehdit altında hissedecekler miydi? Akşam dışarıda kalmış bir kadının sadakatsiz değil de siyasi olduğunu nasıl anlatacaklardı?

Depremi takip eden aylarda, giyim işçileri yavaş yavaş kendi ihtiyaçlarına ve kaynaklarına uygun olan bir dizi karar aldılar. Hükümet iş sahiplerini kayıp maaşlar için tazminat ödemeye zorlayana kadar yolları kesmeyi ve geceleri fabrikaların dışında oturma eylemi yapmayı sürdürdüler. Bunu, bir yandan başkanın ve dönemin PRI liderinin ordunun enkaz altında kalan kadınlardan önce dikiş makinelerini kurtarmaktaki rolünü ilan ederek onu utandırmak yoluyla başardılar. Halkla ilişkiler kampanyalarında, orta sınıf kadınlar değerli müttefikler olduklarını ispatladılar; basınla daha fazla bağlantıları vardı ve daktilo satın almak için para toplamaya yardım ettiler.

21. Meksikalı giysi işçisi "Biz sendikalaşma hakkımızı talep ediyoruz" yazan bir pankart dikiyor. (foto: Marco A. Cruz/Imagenlatina, 1985)

Kadınlar aynı zamanda kadın terzilerin Çalışma Bakanlığı'nın bürokratik labirentlerinde yollarını bulmalarına yardım edecek avukatlar tanıyorlardı. Ama kadın işçiler, orta sınıf kadınlardan şüphelenmeye devam ettiler. Geçmişte iyi niyetli feministler sıkça onların yerine konuşmayı ve miting ve toplantılar düzenlemeyi denemişlerdi. Dolayısıyla depremin kötü sonuçlarının ardından ortaya çıkan her örgütlenmenin kadın terziler tarafından onların en uygun ve en pratik bulduğu şekilde yürütülmesini sağlamak konusunda yol katetmişlerdi.

Ağustos 1985'te kurdukları sendika 19 Eylül Kadın Giyim İşçileri Sendikası'dır. Bu sendika, 1987 yılına gelindiğinde, 12 fabrikada işçilerin desteğini sağlamıştı ve resmi olarak tanınmıştı. Fakat Juarez ve Yucatan gibi uzak fabrikalardaki kadınlara yardım sağlamak güç oldu. Otobüs fiyatları pahalıydı. Sendika tüm siyasi partilerden ve PRI federasyonundan bağımsız kaldı. 1988'de Meksika'nın o zamana kadar ilk defa rekabetli geçen başkanlık seçimleri yapılırken, bu bağımsızlığın ne anlama geldiği konusunda yapılan tartışma, sendika içindeki birlik bağlarını zedeledi. Ama böylesi bir birlik dışarıdan gelmeye devam eden baskı düşünüldüğünde elzemdi. Sendika ilk günlerinde Çalışma Bakanlığı'nın ruhsatını elde etmeyi başarmıştı; bunun başlıca nedenlerinden biri, PRI'nın depremin ardından mahallelerde hızla yayılan halk örgütlenmelerinin hızını yakalamaya çalışmakta olmasıydı. Ama yabancı gazeteciler evlerine dönüp halkın dikkati azalmaya başladığında, hükümet resmi ruhsatı iptal etmek için giyim şirketleriyle birlik oldu. Genç erkek serseriler, kadın eylemcilere taş atmak üzere fabrikalara gönderildi. Bazı *compañero*'lar eşlerinin ve arkadaşlarının böyle fiziksel risk içeren etkinliklere katılmasını yasakladı.

19 Eylül Sendikası'nda aktif olarak çalışan kadınlar bu tehlikeye bir tepki olarak Amerika'daki giyim işçileri, sendika eylemcileri ve feministlerle ilişkiye geçmek için orta sınıf feministlerle birlikte çalıştılar. Meksika hükümetine mektup yazma kampanyası başlatabilirlerse, yetkililer uluslararası mahcubiyetten kurtulmak için onları gözden düşürme çabalarından vazgeçebilirdi. Bir film yapmak ve Los Angelos, New York, Chicago ve Boston'da konuşma turneleri düzenlemek Meksikalı kadınların, Latina ve Çinli-Amerikalı kadın giyim işçileriyle deneyim ve ders alışverişinde bulunmalarını sağladı. Bu geziler aynı zamanda 19 Eylül Sendika eylemcilerinin kendi fabrikalarında kararları kimlerin aldıklarını tespit etmelerine yardımcı oldu. Örneğin, erkek takım elbiseleri yapan bir şirket olan Roberts, Çalışma Bakanlığı'nı, sendikanın resmi olarak çalışmadığı yönünde ikna etmek

konusunda Meksika Şehri'ndeki şirket sahiplerinin liderliğini üstlenmişti. Peki Roberts'in sahibi kimdi? San Antonio Abad'da bir atölyenin üst katındaki bir makine başında oturarak patronunuzun sınır ötesinde kime hesap verdiğini öğrenmeniz çok güçtür. ABD'deki kadınlar, sendika örgütçülerine Roberts şirketinin Maine'deki merkezini bulmakta yardımcı olabildiler. Amerikalı kadınlar aynı zamanda şirketin ABD satış yerlerine baskı yapabildi.

19 Eylül kadınları, yıkılmış binaların karşısındaki çimento kaplı boş bir alanda saatlerini geçirdiler. Partnerlerinin ve ailelerinin, evden uzakta bu kadar çok zaman geçirmelerine direnmesini azaltmanın yollarını tartıştılar. Sendika, giyim işçilerinin tam da bu tür sorunları herhangi biri tarafından saçmalamak ya da bölücü olmakla suçlanmaksızın toplantıya getirebilsinler diye, özellikle bir kadın örgütlenmesi olarak kurulmuştu. Meksika'nın giyim fabrikalarında erkekler de var -presçiler ve biçkiciler- ama başlangıçtan beri kadınlar kendi örgütlerini kadınların ihtiyaçlarına kulak veren ve her zaman kadınlara açık olan örgütlenmeler olarak gördüler. İlk başta kadınlar sendikadaki katılımlarını sonlandırmakla erkek partnerlerini terk etmek arasında bir tercih yapmak zorundaymış gibi hissediyorlardı. Bugün sendikanın yönetim komitesinde çalışan pek çok kadın *compañero*'larını terk etmiştir. Böylesi bir seçim yapma zorunluluğuna meydan okunmalıydı, yoksa bu durum kadınların katılımını ciddi anlamda sınırlayacak ve henüz örgütlenmemiş fabrikalarda destek sağlamak zorlaşacaktı. Böylece üyeler, çocuklarının ve partnerlerinin kendilerini sendika etkinliklerinin katılımcıları gibi hissetmelerini sağlamaya çalıştılar. Merkezlerinde bir kreş kurarken niyetleri, sendika işi, fabrika işi ve aile sorumlulukları arasında yükselen gerilimi ferahlatmaktı. Yakın zamanda kreş başka bir amaca daha hizmet etti. Sendikadaki kadınlar mahalle örgütlerinde aktif olan kadınları da kreşi kullanmaya davet ettiler. Meksika Şehri'nin sendikalarıyla çoğunluğu kadın olan mahalle örgütleyiciler arasındaki işbirliği Meksika'nın halk siyasetinde yeni bir fenomendir.

SONUÇ

Lider siyasetçiler 1990'lı yıllar için daha esnek ve daha rekabetçi bir dünya öngörüyorlar. Bu öngörü pek çok isimle anılıyor: Yeniden yapılanma, *perestroika*, dört modernleşme. Bu da, George Bush, Margaret Thatcher, Mik-

hail Gorbaçov, Brian Mulroney, Deng Xiaoping ve Sosuke Uno için yeni bir ortak dil sağlıyor. Yardımcılarıyla birlikte, yüksek teknoloji araştırmaları, yönetimsel esneklik ve yerinden üretim açısından yeniden yapılanma siyasetlerini tartışıyorlar. Tartışmaların fütüristik bir çağrışımı var: Veriler ve sermaye ürünleri dünya çapında elektronik olarak aktarıldıkça geleneksel ulusal sınırlar daha az anlam ifade edecek; Benetton kazaklı yeniyetmeler küresel bir bilinçle yetişecekler. Fakat bu görüşü gerçeğe çevirmek için hükümet yetkilileri kadınlarla ilgili eski moda düşüncelere bel bağlıyor.

1990'ların bu baştan çıkarıcı formülü Leningrad'dan Tokyo'ya tüm kadınların kendilerini anne, eş ve kız evlat olarak görmeye devam etmelerini gerektiriyor. Kanadalı ve İtalyan kadınlar, kendilerine anne olarak daha fazla evde yapılan ücretli işin sunulmasından memnun olacaklardır; ki bu işler yöneticilerin ve hükümet planlamacılarının masraflı genel gider harcamalarını azaltmalarını sağlar. Amerikalı ve Panamalı kadınlar eş olarak, yüksek ve düşük teknolojili hafif sanayilerde montaj hattındaki işlerde düşük ücretle çalışmaya razı olarak, yöneticilerin ve hükümet yetkililerinin yabancı rakiplerle yarışmasını mümkün kılar. Sovyet ve Japon kadınları kız evlatlar olarak yetkililerin ekonomiyi iyi akort etmesini sağlayan, gittikçe olağanlaşan yarı zamanlı işlerde çalışmayı kabul edeceklerdir.

Buna rağmen, bu Eski Moda Cesur Yeni Dünya, pek çok kadının evlilik, annelik ya da ailevi sorumluluklarının anlamlarıyla ilgili artan rahatsızlığı hesaba katılmadan düzenlenmekte. Bu düzen, dünyanın her yerindeki bekâr annelerin ve aile reisi olan kadınların önemini göz ardı ediyor. Pek çok kadının sofistike örgütlenme becerisini hiçe sayıyor. Bu düzeni savunanlar, evin içinde değişen dinamiklere karşı olağanüstü biçimde ilgisizler.

Bunu söylemek her yerdeki kadınların diğer kadınları rakip ya da yabancı olarak görmektense müttefik olarak görmek istediği anlamına gelmez. Bu, kadınların erkek denetçileriyle, kocalarıyla ya da babalarıyla ilişkilerinin sorunlu olmadığı anlamına da gelmez. Ama bir sonraki yüzyıla girerken, tüketici ve üretici olarak kadınlar Viktorya dönemi eviçi meleklerinin ya da itaatkâr değirmen işçisi kızların basit modern biçimleri değiller. Ve zaten Sanayi Devrimi'nin bu efsaneleştirilmiş öncüleri bile genellikle söylendiği gibi edilgen değillerdi.

Meksikalı giyim işçisi kadınların deneyimleri pek çok şeyi ileri sürüyor. İlk olarak, çarpıcı bir şekilde birbirlerine benzemelerine rağmen giyim ve diğer hafif sanayi fabrikaları, işçilerinin çoğunluğunu oluşturan kadınları farklı biçimlerde kullanıyor. Bir Evrensel Giyim Fabrikası yok. Bazı fabrikalar başkentlerde kurulmuş, bazıları ise iktidar makamlarından uzakta.

Başkentte olmak kadınların nüfuz sahibi olmasını garanti etmiyor, çünkü en küçük, en marjinal fabrikada çalışıp, siyasi eylemciler, akademisyenler ve gazeteciler tarafından ihmal ediliyor da olabilirler. Ama bulundukları yer, Meksika Şehri'ndeki kadın terzilerin diğer koşullar da onlardan yanayken hükümete doğrudan meydan okumalarını mümkün kılan kaynakları elde etmelerine yardım etmişti. İhracat İşleme Bölgesi'nde (EPZ) bir şirkette çalışmak karmaşık imalar içerir. Yatırımı cezbetmeye çalışan yerel hükümetler EPZ'leri işçilerin kolayca idare edilebileceği şekilde tasarladılar. Ama bu koşullar kadınların ortak çıkarlarını hissetmelerine de yarayabilir. Ve Sri Lanka ve Filipinler'deki kadınların kanıtladıkları gibi, bir kere örgütlenmeye başladıklarında EPZ deneyiminin yoğunluğu eylemcilik yaratabilir.38 Bunların yanında, bir de sınai dikişlerini fabrikalarda yapmayan binlerce kadın var. Bu kadınlar, post-modern yönetimsel esneklik adına, kendi evlerinde çalışmak üzere taşeronlar tarafından kiralanılıyor. Evde çalışan işçiler için, adil olmayan muameleleri farketmek ve onlara meydan okumak için örgütlenmek fazlasıyla zor olabilir.

19 Eylül Sendikası'nın hikâyesi ayrıca Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadınları tek bir homojen kategoride bütünleştirmemiz konusunda bizi uyarıyor. "Üçüncü Dünya kadını" diye bir şey yok. Üçüncü Dünya çiftçi kadını, kentlerde yabancılara ait fabrikalarda çalışan kadınlarla çok az ortak noktası olduğunu düşünebilir. Orta sınıf kadınlar, feminist olsalar ve Üçüncü Dünya toplumlarında fabrika kadınlarını desteklemek isteseler bile, genellikle yardımcı olmayı istedikleri kadınlara tanıdık gelmeyen, hatta onları yabancılaştıran, siyasi bir dille konuşurlar. Ve elbette, sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi, daha ziyade azınlıkta olan, kendi sınıfsal ve ırksal ayrıcalıklarından memnun olan, öyle ki giyim işçilerinin saygıdeğer kadınsı davranışlara *ve* hükümetlerinin yabancı bankacılara borç ödeme şemasına meydan okumalarının kendilerini tehdit ettiğini hisseden Üçüncü Dünya kadınları vardır.

Kadınsılaşma halkın önünde, kadının kendi ulusuna katkıda bulunma arzusunu okşayan ve sırtında iki kat yük olan anne işçilere sempatik gelen terimlerle rasyonalize ediliyor. Bu süreçte, mikro-çip ve bilgi siyasetleri, bluz ve pantolon siyasetlerinin daha önce olduğu kadar evliliğin ve kadınsılığın belirli bir siyasetine bağımlı hale geliyor.[39] En yeni bilgisayar modelleri veya öldürücü silahlar için mikro-çip montajlayan ya da yayıncılar veya hastaneler için bilgi işlem yapan kadınlar için teknoloji değişmiş olabilir, ama üzerine temellendirildiği mantık değişmemiştir. Böylelikle, Meksikalı giyim

işçilerinin kanıtladığı gibi, yönetimsel ve siyasi kararları değiştirmekle elde edilecek herhangi bir başarı, erkek sendika liderleri ve milliyetçi entelektüeller tarafından bölücü ya da saçma olarak etiketlendirilip hiçe sayılan meselelerle ilgili, yani ev hayatıyla ilgili duyarlı sorular sormayı gerektirecek.

Peki ya eğer... eğer kadınlar evi geçindirenler olarak kocalarıyla ilgili fikirlerini değiştirmeye devam ederlerse? Gittikçe daha fazla kadın iyi bir annenin akşamları ne yaptığı hakkındaki düşüncelerini değiştirirse? Daha fazla ülkede kadınlar neyin "beceriyi" oluşturduğu konusundaki fikirlerini değiştirirse? Bu düşüncelerden herhangi biri kalıcı olarak değiştirilebilseydi, yönetim kurulu odalarındaki, hükümet bakanlıklarındaki ve sendika salonlarındaki erkekler bir sonraki on yılda yüzleşilecek zorluklarla baş etme yollarını gözden geçirerek yeniden tasarlamak zorunda kalırdı.

8

"TIPKI AİLEDEN BİRİ GİBİ": DÜNYA SİYASETİNDE EV HİZMETÇİLERİ

> Çocuk bakımı eğitimli / kusursuz referansları olan, deneyimli İngiliz/İrlandalı/İskoç/Galli dadı/mürebbiyeler. Dünya çapında hizmet. Regency Nannies International, 50 Hans Crescent, London SW1 (Harrods'ın karşısı). İngiltere lisanslı.[1]

Her gün *International Herald Tribune*, *The Times*, *Toronto Star* ve diğer kozmopolit gazeteler böyle reklamlar yayımlıyorlar. Ajanslar, dadıları ve hizmetçileri yerleştirmeye istekli; aileler evde yardım almaya istekli. İş arayan kadınlar İngiliz, İrlandalı, Amerikalı, Portekizli, Meksikalı, Kolombiyalı, Jamaikalı, Faslı, Sri Lankalı, Hintli, Filipinli ve Etiyopyalılar. Bu kadınların olası iş verenleri Kanadalı, Amerikalı, İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Avustralyalı, Japon, Hong Kong Çinlisi, Singapurlu, Suudi Arap ve Kuveytliler. Hem ev içi işçilerinin, hem de onların işverenlerinin hükümetlerinin bu ilişkilerde çıkarı var. Aynı şekilde Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) da. Ev içindeki iş, siyasi bazı anlamları olan uluslararası bir iş haline gelmiş durumda.

Aileleri olan orta sınıf kadınlar 1970'lerde maaşlı işlere dönmeye başladıklarında polyester takım elbiselerden daha fazlasına ihtiyaç duydular. Fabrikada ve çiftlikte çalışan kadınların nesillerdir bildikleri çifte eziyet şimdi orta sınıf kadınlarının günlük yaşamının bir parçası haline geliyordu.

1920'lerden beri onlara, hem muhafazakârlar, hem reformistler tarafından orta sınıf kadınları için başarılı bir ev kadını olmanın, her ne kadar ücretsiz olsa da saygın, tam zamanlı bir iş olduğu söylenmişti. Kocalarının ve çocuklarının bakımı için hizmetçilere güvenmemelilerdi; kendi enerjilerini ve yeteneklerini ev işlerine yöneltmeleri daha doğruydu. Fakat elli yıl sonra pek çok orta sınıf kadını yeni hedefler belirlemeye başladı. Kendi kariyerlerinin peşinden gitmek, hem kamusal kimliklere hem de kendilerine ait bir gelire sahip olmak istediler. Bu, Batılı feminizmin ikinci dalgasının patlak vermesine yardım eden güçlü bir arzuydu. Çocuğu olan pek çok kadın, erkek partnerini çocuk bezi değiştirmek, çamaşır yıkmak, hasta çocuklara bakmaya iş dışında zaman ayırmak gibi dünyevi işlerde daha fazla sorumluluk almaya ikna etmek için kayda değer bir enerji harcadı. Aynı zamanda, kadınlar, kamusal ve şirket içi çocuk bakımı imkânlarının sağlanması için beraber lobi faaliyetleri yürüttüler. Bazı ilerlemeler kaydedildi. Bazı erkekler işten eve geldiklerinde sıcak bir yemekle karşılaşmayı beklemekten vazgeçtiler. Bazı erkekleri hafta sonları, son moda kundaklar içinde bebeklerini taşırken görmek mümkün hale geldi. Hükümetler, özellikle de Avrupa'dakiler, kamusal fonlarla desteklenen ve günlük bakım sağlayan yasaları yürürlüğe sokmaya başladılar. Fakat kadınlar ilelemenin göstergesi bu ipuçlarıyla bile, haneyi ayakta tutmaktan sorumlu asıl yetişkinin hâlâ kendileri olduğunu fark ettiler. Artık ücretli işlere sahiplerdi ve bu işlerin bazıları onları geliştiren ve tatmin eden işlerdi; yine de her şeyi yapmaları beklenmeye devam ediyordu. Kusursuz orta sınıf kadının örneği olarak "Evdeki Melek"in yerini "Süper Kadın" almaya başlamıştı.

Pek çok kadın için "Süper Kadın" olmak bir ideal değildi; bu bir mahkûmiyetti. Kocaları, işverenleri ya da hükümet, çifte eziyetin dayattığı gerilimi azaltmak için harekete geçmeyince, kadınlar özel çözümler aramaya başladılar. Bazıları işle ilgili daha mütevazı beklentilerle yetinmek durumunda kaldı. Yarı zamanlı işlerde çalıştılar; hukuk firmalarında, ortak olma hayallerini bir kenara bırakmak anlamına gelse de "yardımcı" konumunu kabul ettiler; çocuk sahibi olmayı olabildiğince erteleediler; maaşlarının gitgide daha fazlasını pahalı özel kreşlere harcadılar. Feminist hareketin ortaya çıkardığı umutlar zalim hayaller gibi görünmeye başladı.

Sonra, bazı kadınlar eski bir seçeneği yeniden keşfetmeye başladılar: Kendi ev işlerini yapmak ve kendi çocuklarına bakmak için başka kadınları ücret karşılığında işe almak.

Kadınlar ev işlerini yapmaları için yüzyıllarca başka kadınları çalıştır-

mışlardı. Sanayi Devrimi, kendi kadınsı saflığını elle yapılan işlerden koruyan ve buna rağmen, çok çalışan kocasına bir sığınak sunabilen orta sınıf kadını kavramını besleyerek ev içi hizmetçileri için bir talep doğmasına yardım etti. İşçi sınıfı İngiliz kadınlarının, İrlandalı kadınların, Afro-Amerikalı kadınların ve Japon-Amerikalı kadınların talihleri hep bu Viktorya dönemi ideolojisi tarafından yaratılan ev içi işleri tarafından şekillendirildi[2] Fakat ikinci dalga feminizm, kadınsılaştırılmış ev işine ve çalışan kadınların sömürülmesine dair sivri eleştiriler içeriyordu. Dolayısıyla, "Süper Kadın" ikilemini çözmek için ev içi hizmetçilerine yönelmek siyasi olarak şüpheli görülmeye başladı. "Feminist bir ev içi hizmetçisi işvereni" bir çelişki değil miydi?

İdeolojik çelişkilere ve siyasi rahatsızlığa rağmen pek çok orta sınıf kadını ev içi hizmetçileri çalıştırmıştır. Bu kadın işverenlerin bazıları feminizmin kariyerci gündeminin birer ürünü değiller; özel gelirleri ve evlerine ve çocuklarına bakmak konusunda kendilerine yardım etmeleri için başka kadınları ücret karşılığında çalıştıracak kadar parası olan annelerinin ayak izlerini takip etmişlerdi. Fakat siyasi olarak daha bilinçli orta sınıf kadınları için bugün bir yardımcı tutmak zor bir karardır. Rahatsızlıkları, sosyal güvenlik programlarındaki kesintilerin ve "özelleştirme" konusundaki siyasi yönelimin ücretli işle ev bakımını bir arada yürütmeyi daha da zorlaştırdığını anlamalarıyla bertaraf edilebilir. Hükümetlerin gerici gündemleriyle yüzleşen bazı kadınlar başta duydukları utancı sonradan rasyonelleştirmeyi başarmışlardır: Bir ev içi hizmetçisi tutmak kişinin kendi denetimi dışındaki siyasi güçlere bir yanıt gibi görünür.[3] Böylece bu kadınların kendilerine biçtikleri görev artık "iyi bir işveren" olmak olur.

Bazı meslek sahibi kadınlar bazı dadıların kendi çocuklarını akrabalarıyla birlikte denizin öbür tarafında bırakmak zorunda kalmış olmalarından suçluluk duyarlar; dolayısıyla yalnızca çocuk sahibi olmayan dadıları işe almaya çalışırlar. Başka kadınlar ev içi çalışanlarını tatiller ve taşınma gibi kararlara dahil etmeye çalışırlar. New York'lu bir halkla ilişkiler yöneticisi, ofisinde olduğu zaman küçük kızına bakan ve beş çocuğu hâlâ Trinidad'da olan Batı Hindistanlı bir kadından bahsederken "bütünüyle ona bağımlıyım" diyor. "Benim evimde benden daha fazla zaman geçiriyor." Kadınlar, bazen birer işveren olduklarını inkâr da edebilir. Londra'da geniş bir apartman dairesinde yaşayan genç bir gazetecinin de anlattığı gibi, temizlik yapması için saati 2,50 pound'dan bir kadın tutmak, doktor kocasıyla kimin hangi ev işini yapacağı kavgasını bitirmiş oluyor. Dahası, kendisiyle temiz-

likçi kadın arasındaki ilişki tam olarak ekonomikmiş gibi gelmiyor ona. "İdealist bir sosyalist öğrenciyken benim yerime asla başka bir insanı çalıştırmayacağımı düşünürdüm. Fakat buna da asla işçi-işveren ilişkisi gözüyle bakmıyorum."[4]

Bugün ev içi hizmetinde işverenle işçi arasındaki ilişkiler hem orta sınıf kadınların kendi ikircikli durumları tarafından, hem de ev içi hizmetçisinin başa çıkmak zorunda olduğu karmaşık siyasi koşullar tarafından daha da karmaşık bir hal alıyor. Şu anda hizmetçi olarak çalışan binlerce kadın, yalnızca memleketlerindeki yoksulluk yüzünden değil, kendi hükümetleri ve geldikleri ülkelerin hükümetlerinin dayattığı düzenlemeler yüzünden de hayatları tehlikede olan yeni göçmenler. Her hükümetin ev içi hizmetindeki uluslararası ticareti denetlemek -ya da görmezden gelmek- için kendine has nedenleri var. Böylece hükümet siyaseti, ev içi işlerde çalışan kadınlarla işverenleri arasındaki ilişkileri her zaman şekillendirmiş olan samimiyet ve iktidarın zaten rahatsız edici olan karışımını daha da karmaşıklaştırmıştır.

Orta sınıf evlerde hizmetçi olarak çalışan kadınların hepsi aynı siyasi baskılara maruz kalmazlar. Bir saygınlık ve güvenlik hiyerarşisi gelişmiştir. Bu hiyerarşinin tepesinde genellikle beyaz olan fakat sıklıkla da dışarıdan gelen profesyonel dadılar bulunur; bu kadınların genellikle resmi nitelikleri ve kurumsal destekleri bulunur. İşverenlerinin kendilerine bağımsız yetişkinler gibi davranmalarını beklerler. Hiyerarşinin orta tabakasında genç kadınlar, au pair'ler (oper) vardır. Onlar da genellikle beyazdır, fakat bunu kısa zamanlı bir iş, yolculuk yapmanın ve daha uzun vadeli, ciddi işlere girmeden önce başka bir dil öğrenmenin yolu olarak görürler. İşverenleri onlara sıklıkla "evin kızıymış gibi" davranırlar. Bu saygınlık hiyerarşisinin daha da altında genellikle çocuk bakan, fakat işverenleri tarafından sıradan ev işlerini de yapmaları istenen kadınlar bulunur. Deneyimleri ve yetenekleri ne olursa olsun, onlar profesyonel olarak görülmezler; "hizmetçi" oldukları varsayılır ve yaptıkları iş, toplumsal statülerini tanımlar. Bu bu ev içi işçileri daha çok, işverenlerinin ülkesindeki az ayrıcalıklı topluluklara mensup ya da dışarıdan gelen beyaz olmayan kadınlardır. Profesyonel dadının belgelerine, au pair'in amatör yaklaşımına ve onların ırksal avantajına sahip olmayan bu kadınların; yalnızlığa, ekonomik sömürüye, evdeki erkeklerin cinsel tacizine ve hatta yaşadıkları yabancı ülkenin hükümeti tarafından sınır dışı edilmeye maruz kalma ihtimalleri nispeten yüksek olur. İşverenlerinin duyarlılığına ve adaletine özellikle bağımlıdırlar. Yani, paradoksal olarak, ev içi işçilerinin büyük çoğunluğunu oluşturan bu kadınlar,

en büyük eşitsizliklerle karşılaşırlar, fakat aynı zamanda işverenlerinin babacan, koruyan ama hükmeden yönetimine güvenmek onlara çekici de gelebilir.

Dadı, au pair ya da hizmetçi olarak çalışan kadınların yaşadıkları sorunların birçoğu ortaktır. Göç kurallarının labirenti, ırksal güvenceye ve resmi eğitime sahip kadınları bile sersemletebilir. Evde çalışmak yalıtım, mahremiyet ve taciz gibi ortak meseleleri gündeme getirir. Üç gruba da sendikalarda çalışan erkekler tarafından "ciddi işçilerden" daha az nitelikli işçiler olarak davranılmıştır. Son olarak, bu kadınların işverenlerinin bir kadın olması ihtimali diğer işçilere göre daha yüksektir. Yine de, dadılar, au pair'ler ve hizmetçiler henüz kendi aralarında siyasi köprüler kurabilmiş değillerdir. Aralarında bazılarının örgütlenmesi aslında onları ayıran statü sınırlarının güçlenmesine hizmet etmiştir. Bu sınırlardan bazılarının kökleri on dokuzuncu yüzyıl feminizminin emperyalizme verdiği yanıtın içindedir.

DADILAR, HİZMETÇİLER VE İMPARATORLUKLAR

> Kamusal fonlar yoluyla Birleşik Krallık'tan göç alan sömürgeler Yeni Güney Galler Ülkesi, Viktorya, Güney Avustralya, Tazmanya ve Yeni Zelanda, Ümit Burnu ve Natal'ın *bazı* eyaletleri... *hepsinde* yardım alan kişilerin kesinlikle işçi sınıfına mensup olması gerekiyor.[5]

On dokuzuncu yüzyıl İngiliz feministlerinden Maria Rye bu pasajı Majesteleri'nin Dış Göç Yetkilileri'nden tiksintiyle alıntılamıştır. Eğer hükümetleri yurtdışına yalnızca hizmetçi olarak giden kadınlara yardımda bulunursa Britanya'nın evlenmemiş orta sınıf kadınları sömürgelerdeki iş imkânlarından nasıl yararlanacaklardı?

Maria Rye, Langham Place Group adında, bekâr orta sınıf kadınların ücretli işlerde çalışmalarını sağlamaya çalışan eylemci İngiliz kadınlardan oluşan bir topluluğa mensuptu. Viktorya döneminin ortalarında Britanya'da kadın nüfusu erkek nüfusundan fazlaydı. Bütün kadınların evleneceği kadar çok koca yoktu - mali kaygılara geleneksel ataerkil çözüm. Üstelik Langham Place kadınlarının makalelerde ve parlamentoya verdikleri dilekçelerde belirttikleri gibi, kadınların evlilik içinde ekonomik olarak güvende oldukları, bir gerçekten çok, bir efsaneydi. Aynı zamanda, ekonomik olarak kendi ayaklarının üzerinde durmayı sağlayacak, saygın bir işe ihtiyacı olan

binlerce orta sınıf kadını istihdam etmeye yetecek mürebbiye konumu yoktu. Bu yüzden 1861'de Maria Rye, Orta Sınıf Kadınları Dış Göç Derneği'nin kurulmasına yardım etti (FMCES): Bu, orta sınıf kadınları için beyaz sömürge yerleşimcilerinin evlerinde *saygın* ve ücretli iş anlamına geliyordu. Hükümet, evli olmayan kadınların acil ekonomik ihtiyaçlarına çözüm getirmeye çalışırken reformcular, hükümetin imparatorluğa dair amaçlarını yerine getirmek konusunda ilerleme kaydedecekti.

Maria Rye'ın niyeti, beyaz orta sınıf kadınlarının basit hizmetçiler olarak çalışmalarını sağlamak değildi, çünkü bu, onların toplumsal statülerini tehlikeye atar ve sahip oldukları hatırı sayılır becerilerin yeterince kullanılmamasına neden olurdu. FMCES eylemcileri orta sınıf kadınlarının dadı, mürebbiye ve mağaza yöneticisi olarak göç etmelerini istiyordu. İmparatorluk, sömürgelerdeki beyaz yerleşimcileri eğitmek için saygıdeğer, beceri sahibi olan dadılara ihtiyaç duyuyordu.

Sayılara göre, FMCES, bekâr İngiliz kadınların karşılaştığı ekonomik sorunları çözmede ancak bir arpa boyu ilerleyebildi. Faaliyete başladığı 1861 yılında, FMCES on dört kadını sömürgelerde ücretli konumlara yerleştirmeyi başardı: On iki kadın Avustralya'ya ve iki kadın da Güney Afrika'daki Natal'a yerleştirildi. FMCES, bir sonraki yıl biraz daha başarılı oldu: Yirmi kadın Avustralya'ya, altı kadın Natal'a, yedi kadın Kanada'daki Vancouver Adası'na, üç kadın Yeni Zelanda'ya ve bir kadın da Hindistan'a gönderildi. Maria Rye, Susannah Moody'nin Kanada sınırındaki ilk yerleşimcilerden biri olmasını konu edinen otobiyografisini okuduktan sonra Kanada'ya özel bir düşkünlük göstermiş olsa da, Avustralya, altına hücum ve büyüyen beyaz yerleşimi nedeniyle İngiliz mürebbiyeler için gözde bir hedef oldu.[6] Hindistan ve Afrika ise, saygıdeğer, beyaz bekâr çalışan kadınlar için bir gelecek vaat edeceği düşünülen sömürgeler listesinin en altlarında yer alıyordu.

Orta sınıf bekâr kadınlar Manchester ya da Kent'te durup kadınların bağımlı olmalarını sürdürmek, ama aynı zamanda da becerilerini ve üreme kapasitelerini imparatorluk için kullanışlı kılmak amacıyla düzenlenen çay plantasyonlarından, altın tarlalarından ve ticaret limanlarından oluşan imparatorluğa baktılar. Bu, kadınların kendi aralarındaki sınıf ve ırk farklarını korumak kadar, kadınsılıklarını da korumakta çıkarları olduğu bir dünyaydı. Dolayısıyla, FMCES'den yardım isteyen kadınlar, sömürge göçünde aday olarak kabul edilebilmek için yemek pişirmeyi ve bulaşık yıkamayı öğrenmeleri gerektiğinin farkındayken, aynı zamanda da orta sınıf bir

bekâr kadının sahip olduğu az sayıdaki niteliklerden birinin onun bir kadın olarak saygınlığı olduğunu da biliyorlardı. Onlar, bu kıymetli saygıya mutlaka mal olacak olan hizmetçi konumuyla sömürgelere gitmek yerine, ücretli iş ve evlenme güvencesinin zayıf olduğu Britanya'da kalmayı tercih ediyordu.

Yine de bir imparatorluğu sağlamlaştırmak için dadılara olduğu kadar hizmetçilere de ihtiyaç vardı. Çok sayıda Hintli, Malezyalı, Aborijin, Maori, Kanada yerlisi ve Afrikalı kadın, beyaz yerleşimcilerin evlerinde hizmetçi olarak çalıştı. Bir çay veya şeker plantasyonundaki hanımefendiyle onun yerel hizmetçileri arasındaki koruyucu ama hükmedici ilişki sıklıkla sömürgeleştirme görevinin aslında ne olduğunun bir örneği olarak gösterilirdi. Bugün Güney Afrikalı, Siyah kadınlar "Siyah hizmetçiler ve Beyaz 'madamlar'" arasındaki koruyucu ama hükmedici ilişki analizinden yola çıkarak bir iç sömürgecilik -apartheid- kuramı geliştiriyorlar.[7] Diğer yandan pek çok sömürgeci kendi ırk gruplarından işçi sınıf kadınları çalıştırarak kendisini daha ya rahat hissetti ya da hizmetçi talebi, sömürgecilerin evlerinde çalışmak isteyen yerel kadın arzından fazla oldu. Kanada'da yüzyıl başında federal hükümet, yerel ajansların hizmetçi olarak çalışmak üzere Britanya'dan genç orta sınıf kızları ithal etmesine izin vermek için göç kurallarını esnetti. Bu havuz da yeterli olmayınca Kanadalılar genç Finli kadınlara yöneldiler. Bazı feministler yoksul İngiliz kadınların sömürgelerde ev içi hizmetlerde bulunmalarını destekledi. Yoksul bir genç İngiliz kadın farkında olmadan kendi ülkesinde, suç işlemekten başka çaresi olmayan bir hayata sürüklenmesindense göç etmesinin daha iyi olduğunu söylüyorlardı. Sömürgeleri tanıyan birinin gözetiminde göç ederlerse, gelecekteki saygınlıklarını besleyebilecekleri bir eve yerleşmeleri sağlanabilirdi.[8]

İngiliz kadınlar imparatorluğun çalışabilecekleri kısımlarını derecelendirdiler. Giderek büyüyen beyaz yerleşimci nüfusu ve baskı altına alınmış ve marjinalleştirilmiş Aborijin nüfusuyla Avustralya en üst sırada yer alıyordu. Yeni Zelanda çekici görünüyordu, fakat daha yeni bir sömürgeydi ve onun Maori nüfusu beyazlar arasında bazı sıkıntılara neden olmaya devam ediyordu. Kanada'nın sömürge yöneticileri orta sınıf kadın göçmenleri cesaretlendirmek için siyasetlerini rafine etmeye devam ediyordu.[9] Britanya'nın Hindistan'daki yönetimi, 1857 İsyanı'yla sarsılmıştı ve mürebbiyeye ihtiyaç duyan sömürge topluluğu hâlâ oldukça küçüktü. Afrika, bekâr orta sınıf kadınlarının listesinde en alt sırada yer alsa da bazıları için hâlâ "maceranın" cazibesine sahipti.[10]

Dadılar. Onlar haritanın yarısının imparatorluk pembesiyle boyalı olduğu, ev içi yaşamının özel olduğu ve en azından bazı çocukların dünyanın sert gerçeklerinden korunabildiği eski bir zamana ait görünüyorlar. Fakat şimdilerde basın, dadılara yeni bir şeymiş gibi, yuppie* zenginliğinin ve çalışan annenin bir simgesiymiş gibi davranıyor. Dadılar beyaz olduklarında haberlerini yapmak daha kolay oluyor. Irkla ve Birinci Dünya ile Üçüncü Dünya arasındaki eşitsizlikle ilgili zor soruların sorulmasını gerektirmiyorlar.

Bugünün dadıları -ve onlardan bir iş alanı yaratan ajanslar- kendilerini hem eski günlere ait olan Jane Eyre'lerden, hem de bugünün hizmetçilerinden ayırdıklarını vurguluyorlar. Profesyonelliğin beraberinde getirdiği sorumlulukları ve rolleri üstleniyorlar ve örgütleniyorlar. Uluslararası Dadılar Birliği'nin ikinci yıllık konferansı 1988'de Colorada-Vail'de toplandı. Britanya'nın en seçkin dadı eğitim okullarından birinden mezun olan Ann Recchia, toplantı sırasında kendisinin ve dadı arkadaşlarının ev işi yapmayı reddettiklerini açıkladı; onlar eğitimci ve beslenme uzmanı olarak yetiştirilmişlerdi. Birkaç ay sonra New Jersey Dadı Derneği yalnızca o eyalette dadı olarak çalışan yaklaşık 500 ila 1.000 kadın için ilk toplantısını düzenledi. ABD'nin ortabatısındaki bir üniversiteden mezun olduktan sonra dadı olarak çalışmak üzere doğuya giden 24 yaşında beyaz bir kadın olan dernek başkanı da şöyle söyledi: "Bana evin kahyasıymışım gibi davranılmamalı... Ben ailenin bir parçasıyım." Fakat evlerinde dadı çalıştırmak isteyen ailelerin sayısı tahminen 70.000-90.000 olsa da, toplantıya katılan dadılar hak ettikleri saygıyı görmediklerini hissettiklerini söylediler. New Jersey'li bir ailenin yanında çalışan Hollandalı bir kadın, saygı eksikliği bir yana, dadıların tecritte yaşamakla da başa çıkmak zorunda olduklarını ekledi. Yeni derneğin bazı sosyal ilişkiler de sağlayacağını umuyordu.[11] Britanya'daki, pek çoğu Ulusal Çocuk Bakımı Sınama Kurulu'nun (National Nursery Examination Board) sınavını geçmiş olan dadılar, ev içinde yaşamanın kendilerini düşük ücrete (haftada 50 pound artı kalacak yer) ve yalnızlığa maruz bıraktığından şikâyet ediyorlar.[12]

* Yuppie: İngilizce'deki "genç kentsel profesyonel" (young urban professional) sözcüklerinin baş harflerinden türetilmiş, şehirde oturan, bolca para kazanan ve kazandığı parayı rahatlıkla pahalı, yeni moda olan ürünlere harcayan genç profesyonel insan için kullanılır; genelde aşağılayıcı bir terim olarak kullanılır (ç.n.).

HİZMETÇİLER VE ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

Kadınlar kendi ülkelerinin dışında ev içi hizmet işlerini pek çok nedenle yapmak istiyorlar. Bu nedenler çarpık kalkınmanın -seçkinlerin yozlaşması, sömürücü yabancı yatırımcılara bağımlılık, gerçek bir toprak reformunun uygulanmasının reddi- sonuçlarından kayanaklanıyor olsa da, göç etmelerinin nedenlerini açıklarken kadınlar genellikle onları doğrudan etkileyen başka koşullardan bahsediyorlar. Topraksız ailelerine ya da işsiz kocalarına destek olmak için para kazanmaya ihtiyaçları var. Çocuklarının geçimini tek başlarına sağlıyorlar. Eğer göç etmezlerse fahişelik yapmaktan başka seçeneklerinin kalmayacağından korkuyorlar. Eğitim gördükleri alanlarda iş bulamıyorlar. İç savaş evdeki yaşamı dayanılmaz hale getirmiş. Yurtdışına gitmiş kız kardeşleri ve okul arkadaşları, iş bulmalarına yardım etmeye söz vermişler. Bunlar özel hesaplar olabilir, fakat bir yandan da, bu kadınlar, ülkelerindeki ticareti dengelemeye ve uluslararası borçlarını ödemeye çalışan hükümetlere yardım etmiş oluyorlar.

Uluslararası borç siyasetleri pek çok kadını göç etmeye özendiren koşulları yaratmaya yaramışken, bu kadınların hükümetleri bir yandan da onların memleketlerindeki ailelerine gönderdiği paraya bağımlı hale getirmiştir. Borçlu hükümetlere, ödenmemiş faizli borçlarını geri ödeme yetilerini artıracak siyasetleri benimsemeleri konusunda baskı yaparak ticari banka topluluğu için bir öncü görevi gören IMF, hükümetlerin toplumsal hizmet bütçelerini küçültmeleri konusunda ısrar etmiştir. Yiyecek fiyatları sübvansiyonundaki düşüş, IMF'nin, maddi yardım talebinde bulunan her hükümetten talep ettiği şeyler listesinin başında yer alıyor. Maaşları düşük tutmak, kamusal işlerin azaltılması, hükümet çalışanlarının sayısının kısılması, sağlık ve eğitim bütçelerinin azaltılması: Bunlar IMF'nin borçlu hükümetlere sunduğu standart reçeteler. Bunlar genellikle en azından hükümetin bazı üyeleri tarafından, özellikle de finans bakanlığı tarafından destekleniyor.

Bu siyasetler borçlu ülkedeki kadınları ve erkekleri farklı biçimlerde etkiliyor, çünkü genellikle kadınların ve erkeklerin aileyi ayakta tutma, ücretli iş, kamusal hizmetler ve kamu siyasetlerinin belirlenmesi gibi konularla oldukça farklı ilişkileri bulunuyor. Bir hükümet IMF paketini benimsemeye karar verdiğinde, bir aileyi beslemek ve aile fertlerinin sağlıklarını korumak daha zor hale gelecektir. Haneye giren gelir azalma eğilimindeyken yiyecek daha pahalıya mal olacaktır. Üst düzey hükümet görevlileri sıklıkla,

IMF siyasetlerini uygularlarsa halk desteğini kaybedeceklerinden korkarlar. Gündelik yaşam o kadar zorlu hale gelecektir ki büyük halk kesimleri açıkça rejimin ortadan kalkmasını isteme riskini göze alacaktır. Böylece siyasetleri belirleyenler kendi hesaplarını yapar: Uluslararası güvenilirliklerini sürdürebilmek için IMF kredilerine ihtiyaçları vardır, fakat IMF hapının tamamını yutarlarsa bu güvenilirlikten yaralanamayabilirler. Açıkça kabul edilmese de, bu siyasi hesapta önemli olan, her hanenin bunu kabul etme kapasitesidir: Her bir aile kemer sıkmaya ne kadar katlanabilir?

Bu sorunun cevabı eşler ve bekâr anneler olarak kadınların becerilerine ve isteklerine bağlıdır. Kadınlar gazyağının ve yemek pişirme gazının biraz daha dayanmasını sağlayacak yolları bulabilirse, gündelik iş sektöründe bir parça daha fazla para kazanmanın başka yollarını bulurlarsa, ailelerindeki yılgın erkeklere duygusal destek sağlayabilirlerse, hasta bir çocuğa devlet kliniğine başvurmadan bakmaya razı olurlarsa, borçlu bir hükümet de IMF paketini hayata geçirebilir ve siyasi istikrarsızlık yaşamaz. Dolayısıyla, uluslararası borç siyasetleri yalnızca borçlu ülkelerdeki kadınlar üzerinde *etkisi* olan bir şey değildir. Uluslararası borç siyasetleri, anneler ve eşler kaygılı rejimlerin maliyet düşürme önlemlerini siyasi meşruiyetlerini kaybetmeden benimsemelerine izin verecek şekilde davranmaya *razı olmazsa* var oldukları halleriyle işe yaramazlar. Üçüncü Dünya'daki kadın eylemcileri, uluslararası borç siyasetlerine dair açık bir feminist analiz geliştirmede öncü kuramcılar haline getiren şey, finans siyaseti, rejimin istikrarı ve kadınların ev içi sorumlulukları arasındaki bu stratejik bağın farkına varmaları olmuştur.[13]

"Borç krizi" Britanya'daki, İtalya'daki, Singapur'daki, Kanada'daki, Kuveyt'teki ve ABD'deki pek çok orta sınıf kadın için yeni bir hizmetçiler kuşağının işgücünü sağladı. Meksika, Jamaika ya da Filipinler'de yaşayan bir kadın, hizmetçi olarak para kazanmak için göç etmeye karar verdiğinde kendi uluslararası borç siyasetini tasarlamış olur. Bankacıların ülkesinde banyo temizleyerek, memleketindeki para kazanma gücündeki kayıpla ve yaşamın artan maliyetiyle başa çıkmaya çalışır.

1986'da yurtdışında çalışanların memleketlerine gönderdikleri para - "havaleler"- Pakistan'ın ihracattan kazandığı paranın yüzde 78'ini oluşturuyordu. Bangladeş için bu miktar yüzde 56; Sri Lanka için yüzde 27; Hindistan için yüzde 25; Filipinler için yüzde 18; Tayland içinse yüzde 10'du.[14]

Memleketlerine bu parayı yollayan kadınlar ve erkekler oldukça çeşitli işler yapmak için yurtdışına gidiyorlar. Erkekler denizci ve inşaat işçisi olarak çalışmak için göç ediyor. İran-Irak Savaşı sırasında Basra Körfezi'nde bombalanan tankerlerin sahipleri Kuveyt, Norveç, ABD, Japonya ve Yunanistan'dı; fakat Hintli, Pakistanlı ve Filipinli mürettebatlar tarafından idare ediliyorlardı. Hükümetlerin havale olarak para yolladıkları için bel bağladığı kadınlar da hemşire, hizmetçi, eğlence işçisi ve fahişe olarak çalışmak için yurtdışına gidiyorlar.

Bu toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş işgücü ihracat sistemi, kadınlarla aileleri içindeki erkekler arasındaki kişisel ilişkiler üzerine inşa edilmiştir. Örneğin, Pakistan'ın deniz aşırı göçü çoğunlukla erkekler dışarıya çalışmaya gittiği için erkeksileşmişse de, bu yine de eşlere ve annelere bağlıdır. Pakistanlı erkekler, pek çok erkek gibi, eşlerinin çocuklarına yeterince bakamayacağını düşündüklerinde ya da başka erkeklerle ilişkiye gireceklerinden kuşku duyduklarında Dubai'deki inşaat işlerine girmeye isteksizdirler. Kocaları deniz aşırı ülkelerde çalışan Filipinli kadınlar üzerinde yapılan bir araştırma Pakistanlı erkeklerin içlerini rahatlatabilir; bu çalışma, geride kalan kadınlar arasında sadakatsizlik vakalarının nadir olduğunu göstermiştir. Oysa kadınlar, kocaları uzaktayken yaşadıkları sorunlarla başa çıkmaları için gerekli olan kaynaklara ulaşmakta sıkıntı çektikleri için, erkeğin yokluğu hayatlarını son derece stresli bir hale getirebilir. Kocası bir Kuveyt tankerinde iş bulmak için evden ayrılmış olan bir kadının sorunları sadece yalnız bir yetişkinin günlük sorunlarından ibaret değildir; o, ataerkil bir toplumdaki bir kadındır. Erkeklerin deniz aşırı ülkelerde para kazanmasına ihtiyaç duyan hükümet görevlileri, bu erkeklerin eşlerinin sıkıntılarla başa çıkabileceklerine güvenmektedir. Böylece bir bakımdan uluslararası borç siyasetleri, bu kadınların başa çıkabilme siyasetleri olarak nitelendirilebilir. Bazen ise baskı çok fazladır. Pakistan'daki bir hastanede çalışan psikiyatristler, kocaları Orta Doğu'da çalışan o kadar çok kadının zihinsel stres semptomlarını tedavi etmişlerdir ki artık "Dubai Sendromu"ndan muzdarip kadınlardan bahsedebilmektedirler.[15]

Sri Lanka ve Filipinler bugün ekonomik istikrarları kadınsılaşmış göçmen emeğine en çok bağlı olan ülkelerdir. Yurtdışında çalışmak için memleketlerinden ayrılan Sri Lankalı ve Filipinli kadınlar ekonomik olarak erkek göçmenlerden daha önemli hale gelmişlerdir. Filipinli kadınların bazıları hemşire olarak, bazıları ise eğlence işçisi olarak çalışmak üzere işe alın-

maktadır. Fakat çoğunluk hizmetçi olarak çalışmaktadır. Hükümetleri ekonomik olarak su yüzünde kalmak için kendi ülkelerinde — plantasyonlarda, turistik mekânlarda, EPZ'lerde çalışan kadınların emeğine güvenmiştir. Şimdi yabancı alacaklıları ve onların mali polisi olan Uluslararası Para Fonu'nu memnun etmek için aynı zamanda kadınların deniz aşırı kazançlarına da bağımlı hale gelmişlerdir.

Turin, İtalya'nın en canlı endüstri merkezlerinden biri. Ekonomik başarısı bu kenti aynı zamanda yabancı hizmetçiler için, özellikle de Etyopyalı ve Filipinli kadınlar için bir merkez haline gelmesini sağladı. İtalyan aileler düşük ücretle ev içi yardımı istiyorlar. Birçoğu üniversite mezunu olan ve memleketlerinde öğretmen ya da hemşire olarak çalışmış olan Filipinli hizmetçiler, genellikle İtalya'ya ücret karşılığı çalışmayı yasaklayan turist vizesiyle giriyorlar. Fakat Turin'de çalışmakta olan kadınların, yeni gelenlere İtalyan Göçmen Masası'nın bürokratik labirentinde yollarını bulmalarına yardımcı olan gayri resmi bir ağları var. Filipinli bir kadın turist vizesini "misafir" vizesine çevirmek için —çoğu zaman hanedeki yetişkin erkek olan— işvereninin "misafiri" haline gelir. Böylece bu erkek onun İtalyan hükümetinin gözündeki sorumlusu olur. Bu düzenleme, onu bürokrasinin yıldırıcılığından koruduğu için, yalnızca altı aydır İtalya'da olan ve çok az İtalyanca bilen bir Filipinli kadına çok çekici gelir.[16]

Zamanla, hizmetçinin çalıştığı yer bir sığınak olduğu kadar bir hapishane haline de gelir. Filipinli ancak işvereni onun bir misafir olduğunu doğruladığı sürece Turin'de yasal bir şekilde ikamet edebilir. Pek çok İtalyan, Filipinliler'in, uysal, çalışkan ve kendilerine ait toplumsal yaşamları olmayan insanlar olduğuna dair bir önyargıya inansa da, hizmetçileri Katolik rahibelerin yardımıyla arkadaşlar, kızkardeşler ve kuzenler arasında resmi olmayan ağlar kurmaya çalışıyorlar. Bu ağlarda memleketlerinden gelen haberleri paylaşıp çalışma koşullarını iyileştirmenin yolları hakkında tartışıyorlar. Filipinli hizmetçiler uzun çalışma saatlerine, düşük ücrete ve küçük görülmeye fazla direnç göstermiyorsa, bunun nedeni, kültürel bir niyetlilik hali değil, onları yasal konumları için işverenlerine bu kadar bağımlı kılan bürokratik prosedürlerdir. Geçmişte İtalyan hükümeti "misafir" vizesi kurgusunu gözardı etmeye razı görünmüştü. Fakat 1989'da yalnızca Filipinliler'e değil Senegalliler'e, Etiyopyalılar'a, Tunuslular'a ve giderek artan varlıkları İtalyanlar arasında hoşgürsüzlük yaratan diğer Üçüncü Dünya göçmenlerine karşı da daha sert bir tutum almaya başladı. İtalyanlar eskiden göçmenleri hoş karşılamalarıyla övünürlerdi, fakat bugün gazeteler "İtalyanlar

ırkçı mı?" başlıklı makalelere yer veriyorlar.[17] Bu atmosferde misafir vizesiyle çalışan bir Filipinli, çalışma koşulları ne olursa olsun kendini işverenine karşı daha çok minnettar hissedebilir.

Elsa, İtalya'ya 1982'de turist vizesiyle gelmiş. İşvereni Elsa'nın Turin'de halihazırda çalışmakta olan kızkardeşinden kendisine Filipinli bir ev içi hizmetçisi bulmasını istemiş. Elsa ülkeye vardıktan üç gün sonra işine başlamış.

Elsa işe saat 6:45'de başlıyor. Karı koca ve iki çocukları için kahvaltı hazırlıyor. Onlar işe ve okula gittikten sonra kendisi kahvaltı ediyor ve ev işlerine başlıyor.

Saat 11:00'de Elsa öğle ve akşam yemeği için taze yiyecek almak için markete gidiyor. Bu onun gün içinde sosyal iletişim kurmak için sahip olduğu çok az fırsattan biri, fakat çok az İtalyanca bildiği için başkalarına sokulmuyor. İtalya'ya geldiğinden beri öğrenmek zorunda kaldığı tariflerden yararlanarak aile için standart, beş kaplık öğle yemeğini hazırlıyor. Diğerleri için yemek servisini yapıyor, fakat kendisi Filipin yemeği pişirebildiği ve işverenlerin ya da çocukların istekleriyle bölünmediği zamana, daha geç bir saate kadar yemek yemiyor.

Bir saat dinlendikten sonra Elsa ev işlerine geri dönüyor. Bu işleri saat 5 ya da 6 gibi bitirmeli ki ailenin akşam yemeğini hazırlamaya başlayabilsin. Aile akşam yemeği masasında sohbet ederken o yemeğini mutfakta yalnız başına yiyor. Saat 9:30'la 10:00 arası bulaşıkları bitiriyor.

Saat 10:00. Elsa dışarı çıkmakta özgür. Genellikle o kadar yorgun oluyor ki, dışarı çıkacak gücü olmuyor. Aynı zamanda yol soracak kadar İtalyanca bilmediği için kaybolmaktan korkuyor. Ayrıca geceleri onun bir fahişe olduğunu düşünecek erkekler tarafından taciz edilebilir. Böylece çoğu gece yapılması gereken bütün temizlikleri bitirip yatmayı tercih ediyor.

Başkan Corazon Aquino yönetimindeki memleketi, Elsa gibi hizmetçilerden gelen gelire bir önceki Ferdinand Marcos yönetiminin olduğu kadar bağımlı, fakat ulusal saygınlık ile cinsiyetçiliğin gelişmesi arasındaki çelişkilere daha duyarlı. 1988 yılının Mart ayına kadar tahminen 175.000 Filipinli kadın deniz aşırı ülkelerde çalışıyordu, ve bunların yüzde 40'ı sözleşmeli işçiydi. 152.000 Filipinli hemşirenin 89.000 kadarı deniz aşırı ülkelerde çalışarak kendi ülkesini tıbbi personel kıtlığına sokuyordu. Tahminen 81.000 kadın yurtdışında hizmetçi olarak çalışıyordu. Hükümet bu deniz aşırı işçilerinin memleketlerine ücretlerinin belli bir yüzdesini göndermelerini talep ediyor; eğer bunu yapmazlarsa hükümet yurtdışına seyahat etme izinlerini geri alabiliyor. Bu işçiler, her yıl memlekete 60 milyon ila 100

milyon dolar döviz gönderiyorlar ve bu gelir, şeker ya da minerallerin getirdiği gelirden daha fazla. Her bir deniz aşırı işçisinin memleketinde kendisine bağımlı beş kişiye baktığı tahmin ediliyor. Filipinli kadın ve erkeklerin havaleleri, toplanınca ülkenin 5,7 milyar dolarlık döviz gelirinin yüzde 18'ini oluşturuyordu. Singapur hükümeti, Filipinli hizmetçilerin her altı ayda bir gebelik testi yapmasını şart koşuyor. Bir kadının hamile olduğu anlaşılırsa o kadın çalışma iznini kaybediyor ve memleketine dönmek zorunda kalıyor. Asya'da, Orta Doğu'da ve Avrupa'da çalışan kadınlar çalıştıkları evlerdeki erkeklerin cinsel saldırısına uğramakla ilgili hikâyeler de anlatıyorlar. Filipinli kadınlar ile ev içi hizmeti popüler kültürde o kadar iç içe geçmiş ki Hong Kong'da yaygın olarak satılan bir oyuncak bebeğe basitçe "Filipinli hizmetçi" deniyor.[18]

Aquino hükümeti ulusal gurur adına 1988'de Filipinli kadınların ülke dışında çalışmaları konusunda bir yasak ilan etmişti. Bu toptan bir yasaktı. Gelecekte bir hükümet yeniden Filipinli ev içi hizmetçileri ithal etmek isterse bundan böyle onları korumak için açık koruma önlemleri aldıklarını kanıtlamak zorundaydı. Bazı gözlemciler yasağın kapsayıcı niteliğinin bir buzlu cam gibi olduğundan şüphe duydular: Suudi Arabistan'da çalışan kadınların taciz şikâyetleri Manilalı görevlileri fazlasıyla endişelendirmişti, fakat Filipinler, Suudi petrolüne -ve Filipinlerin Müslüman bölgesi Mindanao'daki kaynayan isyana Arapların dahil olmamasına- o kadar bağımlıydı ki, Suudi görevlileri, ülkelerini eleştirerek gücendirme riskini alamazlardı.

Yasak tepeden geldi. Bu, Filipinli hizmetçilerin ya da onları destekleyen kadınların taleplerinin bir sonucu değildi. Görünüşteki iyi niyetine rağmen Aquino hükümetinin eylemi genel olarak, kadınlar arasında memnuniyet yaratmadı. Bu yasak, dışarıda çalışan Filipinli kadınların karşılaştıkları ikilemleri hesaba katmıyordu. Hong Kong'da yirmi iki göçmen örgütü Aquino hükümetine yasağı kaldırması için baskı yapmak üzere bir koalisyon olan Yasağa Karşı Birleşmiş Filipinliler'i kurdular. Yasağın Filipinli kadınları korumak yerine onların iş bulma yetilerini tehlikeye soktuğunu iddia ediyorlardı. Manila ve göçmen toplayan çeşitli hükümetler arasındaki çift taraflı anlaşmalar, Filipinli kadınlar için çalıştıkları yerlerde eğitim ve refah hizmetleri garanti edebilseler, bunlar daha yararlı olacaktı. Yasak kalkmadı, fakat onu kalıcılaştıracak araçlardan yoksun olan ve borçlarını ödeyebilmek için dövize ihtiyaç duyan Aquino hükümeti, önce bir hükümeti, sonra diğerini, bu şartları yerine getirmekten muaf tuttu.[19] 1989'e kadar toplam yirmi iki hükümete muafiyet hakkı verilmişti.

"BÜYÜK BAHÇEDEN AŞAĞIYA" : HİZMETÇİLER VE DEVLET

Primrose, Kanada'nın Toronto şehrinde, hizmetçi olarak çalışan 35 yaşındaki, Jamaikalı kadın. Daha fazla para kazanabilmek ve Kanada'daki eğitimine devam edebilmek için altı çocuğunu annesinin bakımına bıraktı ve bir kamu hastanesinde hemşire olarak çalıştığı işinden ayrıldı. Onun tanıdığı, beyaz ailelerin evlerinde çalışan diğer birçok hizmetçinin de tecrübe ettiği ufak tefek küçük düşürmelere katlandı ve gündelik tecritinden çıkabilmek için kiliseye gitti. Sekiz yıl sonra Primrose, evlerini idare ettiği beyaz kadınların -ve onların genellikle zahmetli olan çocuklarının- esas sorunun sadece bir parçası oldukları sonucuna vardı. Ev içi çalışanlarının baş etmek zorunda oldukları koşullarda Kanada ve Jamaika hükümetlerinin de parmağı vardı.

> Kendi kendime dedim ki eğer Tanrı bana yardım ederse ve bu ülkenin dışına çıkabilirsem, Ja'ya (Jamaika) geri gittiğimde, RJR ve JBC radyo istasyonlarına gideceğim ve bütün insanlara Kanada'nın ve Kanadalılar'ın gerçek hikâyesini anlatacağım. Bir şekilde Jamaika hükümetine ulaşıp işe yaramaz olduklarını bilmelerini sağlamak istiyorum, çünkü daha iyisini yapsalardı bu baskı altında yaşıyor olmazdık.[20]

Kanada'da hizmetçi olarak çalışan diğer Karayipli, Latin Amerikalı, Asyalı ve İngiliz kadınlar gibi Primrose da Göçmen Bürosu'nda Kanada hükümetiyle yüz yüze gelir. "İnsanı çok uğraştırıyor, fakat göç de insanı çok uğraştırıyor ve seni ne zaman eve göndermeye karar verebileceklerini hiçbir zaman bilmiyorsun."[21] Bir işverenden gecikmiş olah ücreti talep etmek veya izin istemek çok risklidir. Eğer işveren kocasıyla evliliğinde sorunlar yaşıyorsa ve ödenmesi gereken ücreti ödeyecek yeterli harçlığı alamıyorsa, hizmetçi Göçmen Bürosu'na gidip sözleşmesinin uygulanması konusunda yardım istemeyi pek istemez.

> Bir arkadaşım var; ne zaman Göçmen Bürosu'na gitse "Şimdi yargıyı öğrenmeye gidiyorum. Büyük bahçeden aşağıya," der. Yarın ben gidiyor olsam diyeceğim ki "Yargıyı öğrenmeye gidiyorum" ve onlar bana diyecekler ki "İyi şanslar", çünkü ne zaman oraya gitsek mutlaka bir sorun çıkıyor. Eğer hükümet bununla ilgili bir şey yapmak istese, yapardı. [22]

1950'lerde Toronto'nun Siyah Vatandaşlık Birliği, hizmetçi olarak çalışan Karayipli kadınların birbiriyle konuşabileceği ve eğer gerekliyse dayanılmaz bir aileden kaçabilecekleri bir pansiyon ve buluşma mekânı kurdu. Bu, Kanada'nın siyasi tarihinde hükümetin göç kanunlarının çok sayıda Karayipli erkek ve kadının Kanada'ya girmesine izin verdiği bir dönemdi. Fakat, kendi evi olmadan çalıştığı yerde oturan bir hizmetçi olarak tacize maruz kalan göçmen bir kadının, kendisi için iyi bir karar olmadığını düşünse de, tek seçeneği evlenmekti.

1980'ler bir dönüm noktasıydı. Kanada parlamentosu, işsizliğin ve ırklar arası gerilimle ilgili kamusal tartışmaların sıklaştığı bir dönem sırasında göç kanunlarını sıkılaştırmıştı. Göçmen ev içi çalışanları kendi hesaplarına çalışacak olan kendi örgütlerini oluşturmaya başladılar: Birleşmiş Ev İçi İşçileri ve Intercede*, Ev İçi Sömürüye Son Vermek İçin Uluslararası Koalisyon. Karayipli ve Filipinli bir grup kadından oluşan Interecede, göç yönetmeliği hizmetçileri savunmasız bir konuma soktuğu sürece işverenleriyle etkili bir şekilde pazarlık yapabilecek güçte olamayacaklarından dolayı ilgisini Kanada'nın göç kanunları üzerine yoğunlaştırdı. Başka bir deyişle, temizlik yapması veya çocuklarına bakması için bir kadına ücret veren bir kişi hiçbir zaman bu kadınla basit bir kişisel ilişki içinde değildir: Onun karar verebilme yetkisi, hükümetin göç yönetmeliğine ve onun bürokrasisinin bu kuralları uygulama şekline bağlıdır.

1981'de Intercede, Kanada parlamentosunu, geçici vizesi olan yabancı ev içi çalışanlarının, çalışma kanunları altında Kanada vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olmaları şeklinde yasaları değiştirmeye ikna etti. Grubun belirlediği yeni hedefleri, ev içi çalışanlarının diğer Kanadalı çalışanlarla aynı mesai ücreti kazanma hakkını kazanmasını ve göç ücretlerinde bir indirimin yapılmasını sağlamaktır. Kendilerini Amerikalı komşularından çok daha açık ve daha az ırkçı gören Kanadalılar'ın, gerçekliği bu ulusal efsanaye birkaç santim daha yaklaştırdıkları için teşekkür etmesi gerekenler, siyasi olarak aktif olan ev içi çalışanları.[23]

Britanya, Fransa, Suudi Arabistan, Japonya ve ABD'de göçmen ev içi çalışanlarının birbirleriyle ve işverenleriyle ilişkileri büyük ölçüde göç üzerine yapılan tartışmalar tarafından şekillendirilir. Bir toplumun ulusal kimliğine ve uluslararası sistemde yerinin ne olduğu ile ilgili düşüncelerine gayet net bir biçimde işaret eden bu tartışmalar genelde erkek ve kadın vatandaşlığı

* Tavassut. (ç.n).

hakkında varsayımlarla kalbura çevrilir. Genel olarak, II. Dünya Savaşı'ndan beri birçok hükümet "göçmen işçi" sanki hep erkekmiş gibi davranmıştır. Onların gözünde, bir "göçmen'in ailesi" bu erkek işçinin karısı ve çocuklarından oluşur. Hükümetler savaş sonrası ekonomik büyümenin devam ettiği onlarca yıl sırasında hastanelerde çalışacak, ofis binalarını, otelleri ve havaalanlarını temizleyecek, çocuklarla ilgilenecek ve dikiş makinelerinde çalışacak göçmen kadınlara bağımlı olduklarından bu portre gerçeklerle uyuşmaz. 1951'de Batı Hindistan doğumlu İngiltere sakinlerinin yüzde 37'si kadındı.[24] Gerçeklere rağmen, bu erkeksileştirilmiş göçmen işgücü portresi, siyaseti belirleyen kişileri, kadın göçmenler üzerindeki sınırlamaları, erkek göçmen işçilerin kök salmasını engelleyecek araçlar olarak görmeleri konusunda teşvik etti. Eğer bir işçinin karısı ve çocukları kendi ülkelerinde kalırsa, işçinin kendisi de ekonomik faydası azaldığında ülkesine geri gönderilebilirdi.

Göç siyasetleri ayrıca yasa koyucuların ve kamu çalışanlarının, evli kadınların yasal kimliklerine dair düşüncelerinde de toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiştir. Bir kadın evlendiğinde illa ki kocasının milliyetini edinecek miydi? Hükümetlere en uygun olan uluslararası evlilik siyasetleri nelerdi? 1914 kadar erken bir tarihte, bütün üyeleri erkek olan İngiliz Parlamentosu bu konu üzerine hararetli bir tartışmaya girişti. Yeni bir kavram olan, İngiliz vatandaşlığının bütün İngiliz sömürge tebaalarını kapsaması (ki bu, son yıllarda yavaş yavaş uygulamadan kaldırılan bir kavram) üzerine çok az anlaşmazlık vardı. Fakat Parlamento Üyeleri başka bir ülkenin vatandaşıyla evlenen bir İngiliz kadına ne yapılması gerektiği konusunda net bir şekilde ayrılıyorlardı. Kadınların oy hakkı için mücadele eden gruplar ve diğer kadın örgütleri, Parlemento Üyeleri'ni kadınlara artık kocalarının uzantıları gibi davranılmaması gerektiğine ikna etmek için bütün kuvvetleriyle lobicilik yaptı: Kadınlar, kendi siyasi hakları ve kendi ulusal kimlikleri olan insanlardı. Parlamentoda çoğunluk aksi yönde oy verdi. 1914 Göç Yasası'na göre, yabancı bir adamla evlenen İngiliz bir kadın İngiliz vatandaşlığından vazgeçmek zorunda bırakılıyordu. Hükümet bu pratiğin uygar dünyanın her yerinde yaygın olduğunu iddia etti.[25]

İngiliz kanununda göç ve evlilik hâlâ birbirine bağlıdır. Hem İşçi Partisi hem Muhafazakâr hükümetler, kadınların herhangi bir çeşit özerkliğe sahip olarak İngiltere'ye girmesinden korkmuşlardır. Bunun sonucu da, birçoğu Hindistan'dan, Pakistan'dan, Bangladeş'ten ve posta ile Güneydoğu Asya'dan sipariş edilen gelinler olarak da gelen binlerce kadın; belki çocuklarını

İngiltere'de arkada bırakmak zorunda kalarak, sınır dışı edilme korkusundan dolayı evliliklere hapsolmuş durumda kalmıştır. Ancak hükümetin ev içi çalışanları denetleme siyasetleri oldukça farklı bir şekil aldı. İdeal göçmen ev içi çalışanları, bakmak zorunda olduğu kimsesi bulunmayan ve geçerli bir çalışma izni alabilmek için işverinine bağımlı olan kadınlardı. Filipinli bir hiçmetçi kadın farkında olmadan Filipinler'de çocukları olduğunu açıkladığında ve 1978'de sınır dışı edilmekle tehdit edildiğinde, İçişleri Bakanlığı'nı idari yönetimini değiştirmeye ikna etmek için bir kampanya başlatıldı. Daha önce 1977'de İngiliz Hükümeti ev içi çalışanlarının ikamet tezkeresi almalarını tamamıyla yasaklamıştı. Bugün ev içi hizmetindeki en ciddi suiistimal vakaları, zengin erkek ve kadınların, -bazıları diplomatik vizelerle- yurtdışından İngiltere'ye gelirken yanlarında hizmetçi getirmelerinden ve bu hizmetçilerin aslında ailelerine mensup olduğuna dair yalan söylemelerinden kaynaklanır. Bu yolla gelen kadınlar sosyal hizmet kuruluşlarına başvuramıyor ve işverenlerinden elde ettikleri dışında hiçbir yasal statüleri bulunmuyor. Yurtdışı doğumlu bir eş olmak ve yurtdışı doğumlu bir ev içi çalışanı olmak aşırı sınırlayıcı göç kanunları altında genellikle dikkat çekecek derecede birbirine benzer.[26]

SONUÇ

Padmini Palliyaguruge eskiden Sri Lanka'da bir ilkokul öğretmeniydi. Ayrıca yerel kadın örgütlerinde bir eylemciydi. Düşük ücret alan öğretmenlerin koşullarını iyileştirmek için bir grevde yer aldıktan sonra işsiz kaldı. Kocası ve iki çocuğunun geçimi onun kazancına bağlıydı ve kocası onun eylemciliğine hiçbir zaman sıcak bakmamıştı. İş konusunda çaresiz kalan Padmini Palliyaguruge, Sri Lankalı kadınlara Suudi Arabistan'da ev içi hizmetçiler olarak iş sağlayan 450 Sri Lanka ajansından biriyle anlaşmaktan başka bir seçeneği olmadığını karar verdi. Hizmetçi olarak çalışan bir kadın Orta Doğu'da Sri Lanka'dakinin 30 katı daha fazla ücret alıyordu. 500 ila 1.000 dolar arasındaki ajans ücretine ve onları işlere yerleştiren erkeklerin kadınları taciz ettiği ile ilgili söylentilere karışın, fırsat kabul edilmeye değer görünüyordu.[27]

1984'de çoğu kısa dönemli sözleşmelerle olmak üzere, tahminen 18.000 Sri Lankalı kadın deniz aşırı ülkelere ücretli iş bulmak için göç etti. Yabancı ülkelerde istihdam edilmek konusunda Sri Lankalı kadınlar ilk defa Sri

Lankalı erkekleri geçiyordu. 1987'de Orta Doğu'da anlaşmalı çalışan 200.000 Sri Lankalı'nın yüzde 70'i hizmetçi olarak çalışan kadınlardı. Çoğu evliydi. Çoğu, Sinhalese etnik topluluğundan geliyordu, ki bu topluluğun erkekleri devlet dairelerinde egemen pozisyonlarda çalışıyordu. Yurtdışında çalışan kadınların ülkeye geri dönen kazançları, yabancı para havalelerini çaydan sonra Sri Lanka'nın ikinci döviz sağlayıcısı haline getirdi.[28]

Diğer Sri Lankalı hizmetçiler gibi Padmini, Suudi Arabistan'a gelir gelmez işverenine bütün gün hizmet sağlamak zorundaydı. Haftanın yedi günü, genellikle günde 18 saatten fazla çalıştı. Koşulları anlatıyor:

> Kadınların dinlenmeleri ya da eğlenmeleri mümkün değildir. Kendi kültürel çevresinden ayrılmış ve kendilerini çok yorucu iş koşulları altında bilinmeyen bir dünyada, kendi başlarına bırakılmış bulan bu kadınlar psikolojik travmalar yaşarlar. Sağlık tesisleri neredeyse hiç yoktur. Kadın her çeşit işi yapmaya zorlanır ve kadınların birçoğu şiddetli fiziksel ve cinsel suiistimale maruz kalır.[29]

Bazı hizmetçiler için bu tecritin bedeli son derece yüksek ve acı verici olmuştur. Padmini, Orta Doğu'daki işlerinden katatonik* veya tekerlekli sandalyede geri dönen kadınların fotoğraflarını gösteriyor. Onlar, elektrikli aletleri çalıştıramamaları, uzun saatler boyunca çalışmaya isteksizlikleri veya cinsel tekliflere direnmeleri yüzünden sabırsızlanan öfkeli işverenlerin taciz ya da fiziksel saldırılarının kurbanları. Bu tecrübelere rağmen, ailelerinin para sorunuyla yüzleşen bazı kadınlar, aracı kuruma geri dönüyorlar ve yurtdışında başka bir temizlik ve yemek yapma turu için para ödeyip, anlaşma yapıyorlar. Ve böylece Sri Lanka'ya havale akışı devam ediyor ve hükümetin ödenmemiş dış borçlarının faizlerini ödemesini sağlıyor.[30]

Padmini Palliyaguruge, 1985'de Nairobi'deki Birleşmiş Milletler Kadının On Yılı konferansında konuşuyordu. Bir kurban olarak değil, bir örgütleyici olarak konuştu. Hükümet destekli olmayan ve göçmen olan kadın işçilerin özel sorunlarını görünür kılmak amacıyla düzenlenen bir panelin katılımcılarındandı. Paneli düzenleyenler, uluslararası siyaset konusunda bilinçli olan feministler arasında bile göçmen kadınların siyasi meselelerini gündemde tutmanın ne kadar zor olduğunu anlattı. Bu meseleler, gözden kolayca kaçıyor gibiydi. Bu yüzden Nairobi'de ayrı bir panel düzenlemek

* Katatonik: Dış ortamla ilginin kesildiği bir çeşit şizofreni belirtisi (ç.n.).

onların koşullarını diğer kadınlara ve hükümetlere görünür kılmak için kasıtlı bir çabaydı. Aynı zamanda kadın örgütleyicilere analizlerini ve stratejilerini birbirleriyle paylaşma fırsatı vermek için tasarlanmıştı.

Padmini Palliyaguruge, Nairobi'de Sri Lanka'nın İlerici Kadın Cephesi'ni temsil ediyordu. Peru'dan, Meksika'dan, Filipinler'den, Japonya'dan ve Cezayir'den, hepsi göçmen işçi olmuş veya yurtdışında çalışan kadınları örgütlemeye yardım etmiş olan kadınlarla fikir alışverişinde bulunuyordu. Yerel sendikaların onların sorunlarını ciddiye almasını sağlamak neredeyse imkânsız olmuştu. Birçok sendikalı erkek, hizmetçileri gerçek işçiler olarak görmüyordu. Onların işleri, eşlerinin evde her gün para almadan yaptıkları işlere fazla benziyordu. Üstelik bu hizmetçilerin işverenlerinin kendileri de kadındılar, yani sendikalı erkeklerin pazarlık yapabilecekleri, kayda değer rakiplerden sayılmıyorlardı!

Nairobi'de tartışılan ev içi çalışanların tecrübeleri, Birinci Dünya/Üçüncü Dünya ayrımının ne kadar da basit olduğunun ve günümüzün uluslararası siyasetlerini anlamak için ne kadar yetersiz olduğunun altını çizdi. Gerçekten de, Üçüncü Dünya ülkelerinde yüz binlerce kadın daha zengin, *başka* Üçüncü Dünya kadınlarının evlerini temizliyor ve çocuklarına bakıyor. Bugün Çin'deki hükümet ve Komünist Parti'nin kendi Kadın Federasyonu resmen kentli aileleri diğer kadınların ev işi sorumluluklarını azaltmak için hizmetçiler tutmaya teşvik ediyor. İngiltere'de ve ABD'de olduğu gibi, hizmetçiler kariyer sahibi kadınların "çifte eziyetine" çözüm olarak görülüyor. Latin Amerika'da "ev içi işçiliği" kadınlar için en büyük iş kategorisi. Bu kadınların çoğu başka kadınlar için çalışıyor. Ayrıca Körfez Ülkeleri'nde çalışan Sri Lankalı kadınlar ve Singapur ve Hong Kong'da çalışan Filipinli birçok kadın bizim hâlâ "Üçüncü Dünya" toplumları diye bahsettiğimiz yerlerde çalışıyor.

Hizmetçi olarak çalışan kadınları güçlendirmek için iletişim ağlarının ve kurumların yaratılması, eylemcileri, ülke içi ve ülkeler arası güç ilişkilerini değiştirmenin "ev", "annelik" ve "iş"e dair düşüncelere nasıl bağlı olduğunu yeniden düşünmeye çağırmıştır.

Siyasi olarak aktif olan hizmetçiler için konuk oldukları ülkelerdeki feministler her zaman güvenilir müttefikler olmamıştır. Genellikle, deniz aşırı ülkelerden ya da kendi ülkelerinin yoksul kesimlerinden hizmetçileri ithal eden ülkelerdeki yerel feminist gruplarının başını çekenler, tam da ev içi işçilerini ücret karşılığında çalıştıran toplumsal sınıftan kadınlardı. Ücretlendirilmiş ev işinin siyasetleri, onlara genellikle eşlik eden dil ve ırk fark-

lılıklarıyla birleşince, engellerin üstesinden gelmek oldukça zordu. Son olarak, siyasi olarak aktif olan kadınların bazıları, ev içi hizmetçilerini "işçi" olarak görmekte bile zorlandılar. Diğer bir kadının mutfağını yıkarken karşılaşılan tehlikeler ve verilen mücadeleler, sıcak ve tozlu bir fabrikada kot pantolon dikerken karşılaşılan tehlikeler ve mücadelelerden daha az belirgindir. Nairobi'deki panel düzenleyicilerinin açıkladıkları gibi, "Çoğu kez işveren bir kadındır. Ev içinde olan onun mülkiyetidir, onun nesnesidir, onun minik evcil hayvanıdır ya da bunların tümüdür."[31] Brezilya'daki ev içi çalışanları kuruluşunun liderlerinden biri olan Mary Castro, ittifak kurmaya çalışırken karşılaştığı güçlüklerinden bazılarını şöyle anlatıyor:

> Feministler kendi önceliklerini dayatırlar; tabii ki cinsellik, erkeklerle ya da aileyle olan sorunlar bizim de sorunlarımız. Sonuçta yasadışı kürtaj yüzünden ölen kim? Biziz, yoksul ev içi çalışanları; ama onlar [feministler] bize daha fazla ilgi göstermeliler, birisinin hiç ailesi yoksa veya hükmeden, saldırgan bir işverene katlanmak zorundaysa tek arkadaşının erkek arkadaşı olabileceğini anlamalılar. Zaten işverenlerimiz olarak feministler bize bu kadar kötü davrandığı sürece, onlara nasıl güvenelim ki?[32]

Ev içi çalışanlarının bu tecrübelerden çıkardıkları sonuçlardan biri kendi örgütlerini oluşturmaya ihtiyaçları olduğu. Başlıca müttefikleri gittikleri ülkelerdeki işçi sendikaları veya o ülkenin feministleri değil, kendi ülkelerinde çalışan kadınlar olabilir. Ev içi çalışanları, bu bağlantıları kurarak, hükümetlerinin düşük ücretli fabrika işlerini kadınsılaştıran siyasetleriyle kadınların, anneler ve eşler olarak IMF tarafından uygulanan kamu hizmetlerindeki kesintilerin yükünü taşımalarına güvenmeleri ve kadınların kendi içselleştirdikleri ailevi görevlerine dair inançları arasındaki bağlantıları göz önüne seriyor.[33]

9

SONUÇ: ÖZEL OLAN ULUSLARARASIDIR

"Özel olan siyasidir," cümlesi, en basit ve rahatsız edici feminist anlayışlardan biri. Rahatsız edici olmasını sebebi, bir zamanlar sadece özel ya da toplumsal olduğunu tasarladığımız ilişkilerin gerçekte, iktidarla, hatta genellikle arkasına kamusal otoriteyi almış eşitsiz bir iktidarla aşılandığı anlamına gelir. Böylece tecavüz seksten çok iktidarla ilişkili hale gelir ve buna göre, tecavüzden sadece tecavüzcü değil, devlet de suçludur. Aynı şekilde iç mimari ve doktorların hastalara karşı sergiledikleri tavırlar da, kişisel zevkle ve mesleki davranışla alakalı olduğu kadar kamusal alanda kullanılan iktidarla ilişkilidir.

Ama "Özel olan siyasidir," iddiası düzünden olduğu gibi, tersinden de okunabilir. "Siyasi olan özeldir," şeklinde okunduğunda, siyasetin sadece yasamayla ilgili tartışmalarda, oy sandıklarının başında ya da savaş odalarında olup bitenler tarafından şekillenmediği öne sürülmüş olur. Kamu yaşamına hükmeden erkekler, kadınlara mutfakta kalmalarını söylerken, erkeksileşmiş siyasi egemenliklerini güçlendirecek olan özel ilişkileri oluşturmak için kamu iktidarlarını kullanmışlardır. Bu manevralar olmasaydı, erkelerin ellerinde tuttukları siyasi yaşam üzerindeki egemenlikleri çok daha az güvenli olurdu. Dolayısıyla herhangi bir ülkenin sahip olduğu türden bir siyasete neden sahip olduğunu açıklayabilmek için, kamusal hayatın erkeksilik ve kadınsılık kavramlarını tanımlamak için verilen mücadeleler tarafından nasıl yapılandırıldığını merak etmemiz gerekir. Siyasi olanın özel olduğunu kabul etmek bizi evlilik, zührevi hastalıklar ve eşcinsellik siyasetlerini araştırmaya yönlendirir - hem de marjinal konular gibi değil, devletin merkezindeki meseleler gibi. Böyle araştırmalar yürütmek, askeri silahları

ya da vergilendirme siyasetlerini incelemek kadar ciddi bir hal alır. Aslında, siyasi olanın özel *olduğu* sürece, özel olan, siyasi olan hesaba katılmadan tam anlamıyla anlaşılamaz.

Uluslararası siyasetleri anlamlandırmak için de iktidarı tersinden ve düzünden okumalıyız. Ülkeler ve hükümetleri arasındaki ilişkiler gambot manevraları ve diplomatik telgraflardan fazlasını içerir. Düzünden okunduğunda "saygıdeğer" kadın ya da "şerefli" erkek olmakla ilgili düşünceler; sömürgeleştirici siyasetler, ticaret stratejileri ve askeri doktrinler tarafından belirlendikçe "özel olan uluslararasıdır". 1990'ların arifesinde, dünyanın küçüldüğünü, devlet sınırlarının geçirgen olduğunu söylemek bir klişe haline gelmiştir bile. Buna rağmen, özel iktidar ilişkilerini, inatla, özerk devletlerin sınırlarının içinde tutuklularmış gibi tartışmaya devam ediyoruz. Kadınlara yönelik şiddetle ilgili düşünceleri; porno kasetlerin küresel ticaretinin nasıl işlediğini veya seks turları ile posta yoluyla eşler sunan şirketlerin ulusal sınırları aşarak işlerini nasıl yürüttüklerini kavramaya çalışmadan tartışıyoruz. Benzer bir şekilde, kadınların "kadınsı" olmayı nasıl öğrendiklerini, imparatorluklarını korumak için Viktorya döneminin kadınsı evcimenlik ideallerini kullanan sömürge yetkililerinin miraslarını çözmeden açıklamaya çalışıyoruz; ya da çocukların kadınsılık ya da erkeksilikle ilgili düşüncelerini şekillendiren şeylerin izlerini, McCann Erickson ya da Saatchi and Saatchi gibi devlerin dünya çapındaki reklam stratejilerini teşvik eden hükümetlerin yabancı yatırım siyasetlerine bakmadan sürüyoruz.

Oysa, özel ilişkilerin uluslararasılaştığından haberdar olmak, kişinin uluslararası ilişkileri neden daha yakından takip etmediği konusunda suçluluk duymasına neden olabilir. Brüksel'de neler olduğunu izlemeye başlayın. Konu, ticaret açıklarına geldiğinde televizyonu kapatmayın. Siyasetçileri, dış siyaset konumlarının taslağını çizerken daha büyük dikkatle dinleyin. Kullanışlı olsa da, bu yeni uluslararası dikkatlilik tek başına yeterli değildir, çünkü "Uluslararası siyasetin" ne olduğuna dair varsayımlarımızı hiç ele almadan, olduğu gibi bırakır. Özel olanın uluslararası olduğunu kabul etmek, seyirci sayısını arttırır, izleyicilere daha fazla kadının katılmasını sağlar, ama sahnede olup bitenleri dönüştürmeyi başaramaz.

Feminist anlayışın uluslararası siyaset konusunda ima ettikleri, "Özel olan uluslararasıdır," cümlesi tersinden okunduğunda daha keskin bir biçimde açığa çıkar: *Uluslararası olan özeldir.* Bu, hükümetlerin ittifak kurmalarına, birbirleriyle rekabet etmelerine ve savaşmalarına neden olan şeyin kökten değiştirildiği, yeni bir taslağı gerektirir.

"Uluslararası olan özeldir," hükümetlerin dışişlerini yürütmek için bir tür sözde özel ilişkiye bağımlı olduklarını ima eder. Hükümetlerin gizlilik ve istihbarat hizmetinden fazlasına ihtiyaçları vardır; kocalarına, bu erkekler diğer diplomat kocalarla güvenilir ilişkiler geliştirebilsinler diye ücretsiz hizmet sağlamaya istekli olan eşlere ihtiyaçları vardır. Sadece askeri donanıma değil, aynı zamanda askerlerine yiğit olduklarını kanıtlamak için, kadınların cinsel hizmetinin istikrarlı bir şekilde sunulmasına da ihtiyaçları vardır. Uluslararası arenada çalışmak için, hükümetler diğer hükümetlerin onların bağımsızlıklarını tanımalarını istiyorlar, ama aynı zamanda bu özerk ulusçuluk hissini sürdürmek için de erkeksileşmiş itibar ve kadınsılaşmış özveriyle ilgili düşüncelere de bağımlılar.

Dolayısıyla, borç, yatırım, sömürgeleşme, ülkelerin sömürgelikten çıkarılması, ulusal güvenlik, diplomasi ve ticaretle ilgili uluslararası siyasetler pek çok uzmanın bizi inandırmaya çalıştığından daha karmaşıktır. Bu, kulağa bir paradoks gibi gelebilir. Pek çok insan, özellikle kadınlar, uluslararası siyasetlerin kadınsı zihnin algılayamayacağı kadar karmaşık, uzak ve zor olduğu konusunda eğitilir. Bir Margaret Thatcher ya da bir Jeanne Kirkpatrick çatlaklardan sızabiliyorsa da, bu büyük ihtimalle "erkek gibi düşünmeyi" öğrendiği içindir. Ama uluslararası siyasetlerin erkeksilik ve kadınsılığın manipülasyonlarına nasıl bel bağladığıyla ilgili araştırmalar, devletler arası ilişkilerin anlamlandırılmasına yönelik yaklaşımların yüzeysel olduğunu öne sürer. Geleneksel analizler uluslararası ilişkilerin bütün bir alanının, hatta kadınların araştırılmasında öncülük etmiş olduğu bir alanın kapısına dayansa da onu araştırmaya isteksizdir: Bu, devletlerin ev içi ve özel alanların belirli yapılanmalarına nasıl bağlı olduğudur. Evlerde çalışan hizmetçilerin siyasetini ya da moda ve küresel dev şirket logolarının pazarlama siyasetini ciddiye alırsak, uluslararası siyasetin, feminist olmayan analizcilerin bizi inandırmak istediğinden daha da karmaşık olduğunu görürüz. Özellikle kültürü -ticarileştirilmiş kültür dahil- çok daha fazla ciddiye almalıyız. Tüketici ile pazarlama yöneticisi arasında ulusal kimlik, kadınsılık ve erkeksilikle ilgili anlayışların aracılık ettiği bir ilişki bulunur. Bu tüketici-pazarlamacı ilişkisi sadece değişen küresel iktidar dinamiklerini yansıtmakla kalmaz, bu dinamikleri şekillendirmeye de yarar.

Kadınlar genelde uluslararası siyasetin böylesi gerçekçi bir araştırmasını yürütmek konusunda erkeklerden daha iyi bir konumdadır; bunun basit nedeni de pek çok kadının, kamusal ve özel iktidarın nasıl işlediğini anlamlandırırken toplumsal cinsiyetle ilgili soru sormayı öğrenmiş olmasıdır. Bu

yaklaşım, aynı zamanda süregiden uluslararası siyasi sistemin çalışır vaziyette kalmasını sağlamak için ne büyüklükte bir iktidara ihtiyaç olduğunu da ortaya çıkarıyor. Devletler arası ilişkilerin geleneksel analizlerinde sıkça iktidardan bahsedilir. Aslında iktidarı anlayışlarının merkezine koydukları için bu devletler arası ilişkilerin doğal olarak, en iyi erkekler tarafından anlaşıldıkları farz edilir; kadınlar güya iktidarı ne anlamaktan, ne de kullanmaktan içgüdüsel olarak hazzetmezler. Tarım ticareti fahişeliğinin, diplomasi hizmeti cinsiyetçiliğinin ve açık sözlü milliyetçi kadınları homofobik alaylarla evcileştirme çabalarının araştırılması, uluslararası siyaset ilişkilerini kurmanın ve sürdürmenin inandırıldığımızdan aslında *çok daha fazla* iktidar gerektirdiğini ortaya çıkarır. Geleneksel uluslararası ilişkiler yorumcuları iktidarı -genellikle kültür ve düşünceleri dışlayarak- analizlerinin merkezine yerleştirmişlerdir, ama işlemekte olan iktidarların ne kadar çeşitli olduğunu ve iktidarın gerçek miktarını farkedememişlerdir. Kadınları toprak tapularından mahrum edip onlara asker ve muz işçileri için cinsel hizmet sunmaktan başka seçim olanağı sunmadan ortada bırakmak iktidar gerektirmiştir. Kadınları ülkelerinin diplomatik teşkilatlarının ve Dünya Bankası'nın yüksek kademelerinin dışında bırakmak iktidar gerektirmiştir. Yerel erkeklerle kadınlar arasındaki eşitsizliği, tarımsal olduğu kadar sanayileşmiş toplumlarda da ulusal hareketlerin gündemin dışında bırakmak iktidar gerektirmiştir. Küresel hiyerarşileri alt üst eden değil, pekiştiren popüler kültürü -filmler, reklamlar, kitaplar, fuarlar ve moda- oluşturmak iktidar gerektirmiştir.

"Uluslararası olan siyasidir," kadınların görünmez kılınmasında ısrar eden NATO'yu, AET'yi ve IMF'yi anlamamıza rehberlik ediyor. Hükümetler arası düşmanca olsun, dostane olsun, tüm ilişkilerin; kadınların simge, duygusal destek sağlayan kişi ve ücretli / ücretsiz işçi olarak yapılandırılışını "elde var bir" olarak kabul ettiği doğruysa, o zaman uluslararası siyaseti toplumsal cinsiyet konusunda tarafsızmış ya da sadece erkekler tarafından yürütülüyormuş gibi incelemeye devam etmek anlamsızdır. Uluslararası siyasetin belirlendiği çevreler, birer erkekler kulübüne benzeyebilir, ama uluslararası siyaset, bütünüyle, kadınların belli şekillerde davranmasını gerektirmiştir. Kadınlar, kendilerinden istenildiği gibi davranmadıklarında, hükümetler arası ilişkilerin değişmesi gerekmiştir.

Uluslararası iktidarın aldığı biçimi nasıl ve neden aldığını anlamak için kadınların görünür kılınması gerekir. Ama kadınlar sadece iktidarın nesneleri, edilgen kuklalar ya da kurbanlar değildir. Gördüğümüz gibi, farklı sınıflardan

ve farklı etnik gruplardan gelen kadınlar, ülkeler arasında varolan mücadelelerden yararlanmak ya da onlarla baş etmek için kendi hesaplarını yapmışlardır. Bu hesaplar, genellikle hiyerarşik biçimde, tüm ülkelerin birbirleriyle ilişkilendirilmesiyle sonuçlanır.

Bazı zengin kadınlar, genelde erkeklere ait görünen fiziksel ve entelektüel heyecandan oluşan maceraların peşindeyken, diğer kadınların egzotik nesnelere dönüştürülmesine yardımcı olmuştur. Anlamlı ve ücretli kariyerlerin peşindeki bazı kadınlar sömürgelere yerleşmişlerdir ya da eski sömürgelerden gelen kadınları işe almışlardır. Modaya uygun gözükme arzusunun ve ara sıra sarsılan özgüvenlerine destek sağlamanın dışında, pek çok kadın başka ülkelerde ucuz ücretlerle çalıştırılan kadınların ürettikleri ürünlerin asıl tüketicileri olmuşlardır. Ve kendi toplumlarında özgürlük yolunda katettikleri ilerlemeyi ölçme çabasıyla, pek çok kadın "medeniyetin" uluslararası küresel piramidini meşrulaştırmaya yardımcı olmuştur.

Genellikle uluslararası sahnede görünür kılınan tek kadınlar, "Üçüncü Dünya kadınları"dır, özellikle de düşük ücretli fabrika işçisi ve yabancı askeri üslerin etrafında eğlence işçisi olarak çalışanlar... Burada iki tehlike vardır. İlki, sanayileşmiş ülkelerdeki kadınların uluslararası siyasetle olan çok yönlü ilişkileri kamufle edilir. Örneğin, hükümetin uluslararası insan akışını idare etmek için evliliği kullanışını yeniden şekillendirebilecek olan, sınır dışı edilme karşıtı mücadeleyi veren İngiliz Asyalı kadınları hiç görmeyiz. Grenada'nın turizme "açılmasına" yardım eden tatilci Amerikalı kadınlar görünmez kılınır, tıpkı denizaşırı hizmetlerde diplomat kocalarına eşlik etmek yerine kariyerlerini sürdürmek isteyen Kanadalı kadınların görünmez kılındığı gibi. Benetton için evinde dikiş diken İtalyan kadın da gizlidir. Böylece de, uluslararası sistem daha az karmaşık, iktidarla daha az iç içe geçmiş ve toplumsal olarak daha az cinsiyetlendirilmiş gibi görünür.

Uluslararası sahnedeki kadınlardan bahsedildiğinde sadece "Üçüncü Dünya kadınları"nın görülmesi eğilimdeki ikinci tehlike, daha az sanayileşmiş ülkelerdeki kadınlar arasındaki farklılıkların gözden kaçırılmasıdır. Üçüncü Dünya toplumlarındaki tüm kadınları, kot satın alan değil de kotu sadece diken; sosyal hizmetlerde çalışan veya eylemci olan kadın değil de fahişe olarak çizerek, varolan uluslararası siyasi sistemi sürdürmek için gerekli olan karmaşık ilişkileri bir kez daha hafife almış oluyoruz. Meksika ve Sri Lanka gibi ülkelerdeki orta sınıf kadınların şimdiki sistemde, işçi sınıfı ve köylü kadınlarının sahip olduğundan daha farklı çıkarları vardır. Bu kadınların arasındaki farklar ve farklı çıkarlar, toplulukların -örneğin İspanyollaştırılmış

ve Kızılderili Meksikalı kadınlar arasında ve Sri Lankalı, Tamil ve Singhalese kadınları arasında olduğu gibi- etnik ve ırksal engeller tarafından daha da sağlamlaştırılır. Uluslararası borç, Meksika'daki tüm kadınları etkiliyor olabilir, ama aynı derecede ya da aynı biçimde değil. Ulusal saygınlık bütün Sri Lankalı kadınlara cazip geliyor olabilir, ama insanın kendini *hangi* ulusun bir parçası gibi hissettiği sorun yaratabilir. Cinsellik Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadınları da bölebilir. Örneğin, heteroseksüel kadınlar, lezbiyen kadınlardan utanabilir ya da onları hakir görebilirler ve böylece kadın hakları ile ilgili taleplerini gayri meşrulaştırmak için homophobik kinayeler kullanan milliyetçi erkeklere karşı çıkamayabilirler.

Varolan uluslararası düzen, Üçüncü Dünya ülkelerindeki pek çok kadının kendisini, kapısından bir kilometre uzaktaki bir gecekondu mahallesinde yaşayan kadınlara değil, Avrupalı ya da Kuzey Amerikalı kadına yakın hissetmesini gerektirmiştir. Dolayısıyla Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadınlar arasındaki uluslararası ve yerel olarak düzenlenmiş engelleri aşmak için yapılan çabalar en çok yabancı askeri üsler, çokuluslu kuruluşlar ve yatırım bankacıları üzerinde etkili olmuşlardır.

Kadınlar küresel siyasetlerde önemsiz piyonlar olmamışlarsa da hükümetler ve hükümet destekli şirketler kendi çıkarları için kadınların hareketlerini açıkça idare etmeye ve yönlendirmeye çalışmışlardır. Yabancı siyaseti belirleyen erkek yetkililer kendilerini finans ve askeri stratejilerle uğraşan insanlar olarak görmeyi tercih etseler de; göçü, işgücünü, devlet memurluğunu, propagandayı ve askeri üs siyasetlerini kadınlar üzerine hâkimiyet kurmak için bilinçli olarak tasarladıkları bir gerçektir. Hükümetlerinin dünya işlerindeki yeri, kadınların nasıl davranacaklarına bağlıymış gibi hareket etmişlerdir.

Bu çabaları açığa çıkarmak erkekleri *erkekler olarak* su yüzüne de çıkarmıştır. Uluslararası siyaset sadece kadınsılığın anlamlarının manipülasyonuna değil, aynı zamanda erkeksiliğin de manipülasyonuna dayanmıştır. "Macera", "medeniyet", "ilerleme", "risk", "güven" ve "güvenlikle" ilgili düşünceler eril değerlerin ve davranışların belli çeşitleriyle meşrulaştırılır ve bu düşünceleri hükümetler arası ilişkilerde bu kadar etkin kılan da budur. Hükümet yetkililerinin -ki bunlar genellikle erkeklerdir- kadınları idare etmeye çalışmalarının ardındaki neden, çoğu zaman erkeğin üzerindeki hâkimiyetlerini mümkün olduğunca artırma ihtiyaçları olmuştur: göçmen işçiler, askerler, diplomatlar, istihbarat çalışanlar, denizaşırı plantasyon ve fabrika yöneticileri ve bankacı olarak erkekler. Dolayısıyla erkekliğin ulus-

lararası işleyiş tarzının anlaşılması, uluslararası siyaseti feminist bakış açısından anlamak için önemlidir. Erkeklerin kendi erkeklik duyguları, hem diğer erkeklerin erkekliklerine, hem de farklı toplumsal sınıf ve ırklardan kadınların kadınsılıklarına bakışlarından türemiştir. Silahlı kuvvetlerdeki erkekliğin sorunlu karakteriyle ilgili ortaya çıkardıklarımız, uluslararası siyasetin diğer alanlarına da uygulanabilir.

Bugün, uluslararası siyasette ortaya çıkan kökten değişikliklerle ilgili pek çok tartışma var. Japonya dünyanın en büyük yardım sunan ve en büyük kredi sağlayan ülkesi haline geldi. ABD, liderleri öyle yapmaya devam etmeye çalışsa da, artık küresel polisi oynayacak statüye ve kaynaklara sahip değil. Avrupa Topluluğu'nun 12 ülkesi sadece ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi bütünleşmeye doğru gidiyorlar. Mikhail Gorbaçov ayakta kalabilirse, Sovyetler Birliği'nin uluslararası önceliklerinin radikal bir değişikliğe uğraması ve ekonomik ihtiyaçların askeri taleplerden daha önemli hale gelme ihtimali yüksektir. Aynı zamanda, örneğin Güney Kore, Brezilya, Tayvan ve Şili'nin sadece çelik ve otomobil değil silah da üretmeye başlamasıyla ve Vietnam ve Etiyopya gibi ülkelerin halklarına yiyecek sağlamak için mücadele etmesiyle "Üçüncü Dünya"nın içindeki eşitsizlikler her yıl daha da büyümektedir. Bunların hepsi olurken, sermaye, uyuşturucu ve AIDS küreselleşiyor, borç inatla artıyor ve hükümetler ulusal güvenlik adına muhalifleri bastırmak için baskıcı formüller paylaşmayı sürdürüyor.

Bu güncel eğilimlerden herhangi birinin ya da tümünün tartışmasına "Kadınlar nerede?" diye sormadan atılmak oldukça kolaydır. Kitaptaki bölümlerde yapılan, bu yeni eğilimlerin, tıpkı geçmişteki uluslararası şemalar gibi, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş olma ihtimallerinin yüksek olduğunu öne sürmektir. 1990'ların uluslararası eğilimleri de muhtemelen, kadınlar ve erkekler arasındaki belirli ilişkilere, yani siyasi iktidarın kasıtlı kullanımı tarafından desteklenen ilişkilere bağımlı olacaktır. Bu toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş siyasetleri anlamaya başlamanın en iyi yollarından biri, bu eğilimlerde değişiklik yapmak için uluslararası mücadelelerde halen yer alan kadınlar tarafından geliştirilmiş analizleri ciddiye almaktan geçer. En inandırıcı uluslararası analizler, göçmen işçi ve vekil eşler konusunu tartışmak için Japonya'da toplanan kadınlar, küresel fahişelik endüstrisinin şablonunu saptamak için New York'ta toplanan kadınlar, militarizasyonu tartışmak için Finlandiya'da toplanan kadınlar, sendikaları tartışmak için Meksika Şehri'nde toplanan kadınlar, 1992 yılını tartışmak için Brüksel'de

'anan kadınlar tarafından üretiliyor. Bu yüzden uluslararası siyaseti [illegible]t bakış açısından anlamak, bizi kuramla pratiği ayıran duvarı yıkmaya mecbur edebilir. Uluslararası siyasete yeni ve daha gerçekçi bir yaklaşım geliştirmeye başlamak için "feminist bir Henry Kissenger"ı beklememiz gerekmiyor. Bir kadının; hükümetin, korkularını, umutlarını ve emeğini nasıl idare etmeye çalıştığını her açıklayışında bu kuram zaten üretiliyordur.

DİPNOTLAR

1: TOPLUMSAL CİNSİYET DÜNYAYI DÖNDÜRÜYOR

1. Melissa Benn, Cynthia Cockburn'den alıntı yapmıştır; "In and Against the European Left: Socialist Feminists Get Organized", *Feminist Review*, sayı: 26, Temmuz 1987, s. 89.
2. Bazı kayda değer istisnalar şunlardır: Swasti Miller, *Common Fate, Common Bond*, London: Pluto Press, 1987; Gita Sen ve Caren Grown, *Development, Crises and Alternative Visions: Third World Women's Perspectives*, New York: Monthly Review Press, 1987; Eva Isaksson, ed., *Women and Military System*, Brighton, Wheatsheaf Books ve New York: St Martin's Press, 1988; Wendy Chapkis ve Cynthia Enloe, edl., *Of Common Cloth: Women in the Global Textile Industry*, Amsterdam ve Washington: Transnational Institute ve Institute for Policy Studies, 1983; Wendy Chapkis, editor, *Loaded Questions: Women in the Military*, Amsterdam ve Washington: Transnational Institute ve Institute for Policy Studies, 1981; Kathleen Barry, Charlotte Bunch ve Shirley Castley, edl., *International Feminism: Networking Against Female Sexual Slavery*, New York: International Tribune Center, 1984; *Millenium: Journal of International Studies*'in, "Women and International Relations" başlıklı özel sayısı, London School of Economics, cilt: 17, sayı: 3, Kış, 1988.
3. *New York Times*'da 18 Temmuz 1987'de yayımlanan *New York Times*/CBS anketi. Anket yapılan Amerikalı kadınların yalnızca yüzde 25'i ABD hükümetinin Sandinist karşıtı Kontra güçlerine yardımda bulunmasını onayladıklarını söylediler. Siyah erkekler beyaz erkeklere kıyasla daha az bir oranda onay verse de, anket yapılan Amerikalı erkeklerin yüzde 37'si Kontra'lara yapılan ABD yardımını onaylıyordu.

4. Kadınların televizyon haber spikerleri olarak karşılaştıkları çelişkilere dair ilginç bir araştırma için bkz. Helen Baehr ve Gillian Dyers, edl., *Boxed In: Women and Television*, Londra ve Winchester, MA: Pandora Press, 1988, içinde Patricia Holland, "When a Woman Reads the News", s. 133-50.
5. Güzellik siyasetine dair daha fazla bilgi için bkz. Wendy Chapkis, *Beauty Secrets*, Boston: South End Press, 1986 ve Londra: Women's Press, 1987.
6. *Boston Globe*, 10 Ağustos 1987.
7. Barbara Garamekian, "Consequences of Fawn Hall", *New York Times*, 28 Şubat 1987. Fawn Hall'ın, bir sekreterin mesleki ilişkilerine dair kendi görüşleri için bkz. Mary Sit, "Hall Tells Secretaries: 'Stand by Your Boss'", *Boston Globe*, 30 Eylül 1988. Ayrıca Beatrix Campbell'in Britanya'da yaşanan Sara Keayes-Cecil Parkinson skandalına dair yazdıkları için bkz. *Iron Ladies*, Londra: Virago Press, 1987, s. 274-5.
8. Uluslararasılaşmış ve hükümetin piyasaların işleyişinden denetimini kaldırdığı bankacılık döneminde değişen erkek bankacı imajıyla düşündürücü bir araştırma için, bkz. "City of Londra, Survey", *The Economist*, 25 Haziran 1988, s. 25-9; Sebastian Kinsman, "Confessions of a Commodity Broker", *New Statesman*, 19 Şubat 1988, s. 10-11; Steve Lohr, "London's Resurgent Markets", *New York Times*, 22 Eylül 1986; "The Risk Game: A Survey of International Banking", *The Economist*, 21 Mart 1987; "A Survey of Wall Street", *The Economist*, 11 Temmuz 1987; Barbara Rogers, *Men Only*, Londra and Winchester, MA, Pandora Press, 1988.
9. Eva Isaksson, op. cit. içinde, Cynthia Enloe, "Beyond Rambo"; daha farklı bir versiyonu, John Gillis, ed., *The Militarization of the World*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1989, içinde, "Beyond Rambo and Steve Canyon".
10. Sylvia Van Kirk, *Many Tender Ties: Women in Fur-Trade Society 1670-1870*, Winnipeg: Watson & Dwyer, 1980, Norman, OK: University of Oklahoma Press, 1983; Jennifer H. Brown, *Strangers in Blood: Fur Trade Companies' Familes in Indian Countries*, Vancouver: University of British Columbia Press, 1980
11. Cynthia Enloe, *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives*, Londra ve Winchester, MA: Pandora Press, 1988.
12. Örneğin, bkz. "Western Women and Imperialism", *Women's Studies International Forum* özel sayısı, ed. Margaret Strobel ve Nupur Chaudhuri, cilt:13, s. 2, 1990.

2: PLAJDA: CİNSİYETÇİLİK VE TURİZM

1. Paul Fussell, "The Modern Age of Tourism", *Utne Reader*, Temmuz/Ağustos 1987, s. 105, Fussell'in *Abroad: British Literary Travelling Between the Wars* kitabından alıntılandığı yazı.
2. *Utne Reader*, Temmuz/Ağustos 1987, s. 109, *Building Economic Alternatives* (Bahar 1986) kitabından alıntılandığı, Shelly Attix: "Socially Responsible Travel: How to Prevent the Social and Ecological Damage of Tourism".
3. Turizmin yerel kültürler üzerindeki etkisini en keskin biçimde eleştirenlerden biri olan, Afro-Karayipli yazar Jamaica Kincaid'in post-kolonyal Antigua tasviridir: Jamaica Kincaid, *A Small Place*, Londra: Virago, 1988 ve New York: Farrar, Straus & Giroux, 1988. Kendini yerli halkların haklarıyla bağlantılı araştırmalara adamış bir örgüt olan Cultural Survival, dergisi *Cultural Survival Quarterly*'nin özel bir sayısını yayınlamıştır: "The Tourist Trap: Who's Getting Caught", cilt: 6, sayı: 3, Yaz 1982. Turizmin Üçüncü Dünya toplumları üzerindeki etkisini izleyen bir yayın ise 55 m/174-4 Saranom 2 Village, Thanon Nuanchan, Sukhapibanl Road, Klong-gum, Bangkapi, Bangkok 10230, Tayland adresindeki Ecumenical Coalition in Third World Tourism'in yayınladığı, *Contours: Concern for Tourism'dır. Contours*'un Britanya'daki adresi: c/o Roger Millman, 70 Dry Hill Road, Park Road, Tonbridge, Kent.
4. Richard Montague'nün 1740 tarihli, *The Life and Adventures of Mrs. Christian Davies* eserinden Julie Wheelwright tarafından alıntılanmıştır: "Amazons and Military Maids", *Women's Studies International Forum*, cilt: 10, sayı: 5, 1987, s. 491. Ayrıca bkz. Julie Wheelwright, *Amazons and Military Maids*, Londra ve Winchester, MA: Pandora Press, 1989.
5. Nigel Nicolson, *Portrait of a Marriage*, New York: Atheneum, 1973, s. 109-11'den alıntılanan Vita Sackville-West, 5 Ekim 1920. Bazı Müslüman kadınlar bu dönemde, sınıfın ve toplumsal cinsiyetin dayattığı sınırlamalardan kaçmak için erkek gibi giyinirlerdi. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, Kadın Hakları Örgütü'ndeki Türk kadınlar, kadınların erkeğin rızası olmadan seyahat etme hakkını kazanabilmesi için bir kampanya başlattı. Dikkat çekmek için yaptıkları hüner gösterilerinden biri 1913 yılında Belkis Sekvet adlı ilk Türk uçak pilotunun gerçekleştirdiği uçuştu. Sekvet erkek giysileri giydi; bunu yaparken onun niyeti, kadınların da erkekler gibi cesur olduğunu ve böylece de seyahat edebileceğini göstermekti. Bkz. Sarah Gra-

ham-Brown, *Images of Women: The Portrayal of Women in Photography of the Middle East, 1860-1950*, New York: Columbia University Press, 1988, s. 142-3.

6. Peggy Perri'yle birlikte Lisa Wenner, "Pack Up Your Sorrows: The Oral History of an Army Nurse in Vietnam", daktiloyla yazılmış yazı, Smith College, Northampton, MA, 1986, s. 15-16. Peggy Perri ve Julia Perez tarafından hazırlanan bu sözlü tarihin gözden geçirilip düzeltilmiş bir biçimi, yakında İllionis Üniversitesi Yayınevi tarafından yayımlanacak.
7. Siyah bir Karayipli kadın olan Mary Seacole, hepsi beyaz olan Viktoryen bayan gezginler içinde önemli bir istisnadır. Onun Kırım ve Avrupa'daki maceralarına dair bilgi için bkz. Ziggi Alexander ve Audrey Dewjee, edl., *Wonderful Adventures of Mrs. Seacole in Many Lands*, Bristol: Falling Wall Press, 1984. Bayan gezginlerin yazdığı, çoğu yeni baskısı yapılan sayıca fazla esere dair iki faydalı rehber şunlardır: Jane Robinson, ed., *A Bibliography of Women Travelers*, Oxford: Oxford Univesity Press, 1989; Marion Tinling, ed., *Woman into the Unknown: A Source Book on Women Explorers and Travelers*, Wesport, CT: Greenwood Press, 1989.
8. Katherine Frank, *A Voyager Out*, New York: Houghton Mifflin, 1986. Mary Kingsley'nin daha ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Deborah Birkett, "The Invalid at Home, the Samson Abroad", *Women's Review*, Londra, sayı: 6, 1987, s. 18-19. Ayrıca Deborah Birkett, "West Africa's Mary Kingsley", *History Today*, Mayıs, 1987. Deborah Birkett'in Mary Kingsley biyografisi yakında MacMillan Yayınevi tarafından yayımlanacak.
9. "Ladies in the Field: The Museum's Unsung Explorers", Amerikan Doğal Tarih Müzesi'nde Aralık 1986'da gerçekleşen sergi. Delia Akeley, Dina Brodsky, Sally Clark, Mrs. Bogoras ve Yvette Borup Andrew'un yazılarına ve günlüklerine müzenin Az Bulunan Kitaplar Bölümü'nden ulaşılabilir.
10. Robert W. Rydell, *All The World's a Fair: Visions of Empire at the World Expositions 1976-1916*, Chicago: University of Chicago Press, 1984, s. 2.
11. a.g.e., s. 118.
12. Jeanne Madeline Weimann, *The Fair Women*, Chicago: Academy Press, 1981. 1876'daki Yüzüncü Yıl Sergisi'ne dair bilgi için, bkz. William D. Andrews ve Deborah C. Andrews, "Technology and the Housewife in Nineteenth Century America", *Women's Studies*, cilt: 2, 1974, s. 323-4.
13. Louis Turner ve John Ash, *The Golden Hordes: International Tourism and the Pleasure Periphery*, New York: St. Martin's Press, 1976, s. 20-21.
14. Maxine Feifer, *Tourism in History: From Imperial Rome to the Present*,

New York: Stern & Day, 1986, s. 10-11. Özellikle on yedinci ve on sekizinci yüzıllardaki erkek aristokratların Avrupa seyahatlerine dair daha fazla bilgi için, bkz. John Tower, "The Grand Tour: A Key Phase in the History of Tourism", *Annals of Tourism Research*: cilt. 12, 1985, s. 297-333; Judith Adler. "Youth on the Road: Reflections on the History of Tramping", *Annals of Tourism Research*, cilt: 12, 1985, s. 337-50; Margaret Strobel ve Nupur Chaudhuri, edl., *Women's Studies International Forum*'un yayınlanacak olan son sayısı "Western Women and Imperialism" içinde, Susan L. Blake, "A Woman's Trek: What Difference Does Gender Make?"

15. Thomas Cook turlarıyla ilgili temel kaynak Thomas Cook Arşivi'dir: Edmund Swinglehurst, arşivci, 45 Berkeley Street, Londra W1. Arşiv, Cook'un 1855'de yayınlamaya başladığı *Excursionist* ve 1905'de yayın hayatına başlayan *Travellers' Gazette* koleksiyonlarını içerir.
16. Thomas Cook'un 31 Mayıs 1851 tarihli *Cook's Exhibition Herald and Excursion Advertiser*'ın ilk sayısının editör yazısı.
17. Edmund Swinglehurst, "Miss Matilda Lincolne's Trip to Paris", *Time Traveller*, Thomas Cook Arşivi'nin bülteni, sayı: 5, Ocak 1988, s. 2.
18. "How Four Ladies Visited the Rhine", *Cook's Excursionist and Cheap Trip Advertiser*, 20 Ağustos 1855, s. 2. Boston'da ırk ayrımcılığı ve savaş karşıtı kampanyalar yapan Julia Ward Howe, Women's Rest Tour Association'un (Kadınların Dinlenme Turu Birliği) 1891 yılında kurulmasına yardımcı oldu. Bu birliğin erkek eşlikçiler olmadan yurtdışında seyahat etmeye hevesli üst sınıf üyeleri, Avrupa'da namuslu kadınlara uygun kalacak yerlerle ilgili pratik bilgi dosyası hazırladı. Günümüzde birlik ve dosyaları Travel International Exchange (Uluslararası Seyahat Değiş Tokuşu) adı altında var olmaya devam ediyor; bkz. William A. Davis, "Travel Exchange is Still Marching On", *Boston Globe*, 15 Kasım 1987.
19. "Across the Class Divide", *The Economist*, 16 Ocak 1988, s. 47-8; "Europe's Charter Airlines Love the Summer Weather", *The Economist*, 1 Ağustos 1987, s. 57.
20. "Japanese Tourism: Broadening The Mind", *The Economist*, 7 Mayıs 1988, s. 64; Susan Chira, "It's Official! Vacations Really Aren't UnJapanese", *New York Times*, 6 Ağustos 1988.
21. Temmuz/Ağustos 1987 tarihli *Utne Reader*, s. 104'de alıntılanan; Peter Stalker, "Going Places: Westerners Invade Paradise", *The New Internationalist*, Aralık 1984.
22. Joseph Treaster, "Caribbean Savors Tourism Boom", *New York Times*, 7 Ka-

sım 1988. Gulf and Western'in Dominik Cumhuriyeti'nin şeker arsalarını Florida'nın Franjui işletme şirketine satmasına dair bilgi için, bkz. Joseph Treaster, "Is There Life After Gulf and Western?" *New York Times*, 26 Mayıs 1985. Japonların turizm gelirlerine dair bilgi için, bkz. *New York Times*, 12 Eylül 1987. Hawaii'nin şeker-turizm bağlantısına dair bilgi için, bkz. Walter Cohen, "Hawaii Faces the Pacific", *Pacific Research*, cilt: 6, sayı: 2, Ocak-Şubat 1975; Noel Kent, *Islands Under the Influence*, New York: Monthly Review Press, 1979; Jan H. Mejer, "Capitalist Stages, State Formation and Ethnicity in Hawaii", *National Journal of Sociology*, cilt: 1, sayı: 2, Sonbahar 1987, s. 173-207.

23. *New York Times*, 5 Haziran 1988; Erlet A. Carter, "Tourism in the Least Developed Countries", *Annals of Tourism Research*, cilt: 14, 1987; Linda Richter, *The Politics of Tourism in Asia*, Honolulu: University of Hawaii Press, 1988.
24. 1988 yılında Fidel Castro, Küba'nın 1992 yılına kadar 600.000 adet yabancı turisti çekmeyi amaçlayan siyasetleri yaşama geçireceğini ilan etti. Turizm endüstrisinin, Küba toplumunu yozlaştırmasına son verme arayışındaki bir devrime önderlik etmesine rağmen, ülkenin en büyük ihraç maddesi olan şekerin uluslararası fiyatındaki düşüş, hükümeti turizm stratejisini kabul etmek durumunda bıraktı: *New York Times*, 1 Eylül 1988. Vietnam'ın turizm siyasetleri hakkında bilgi için bkz. Murray Hiebert, "Enterprise Encouraged to Invigorate the Economy", *Far Eastern Economic Review*, 23 Temmuz 1987, s. 31; Barbara Crosette, "Vietnam for Visitors", *New York Times*, 13 Eylül 1987; Melanie Beresford, "Revolution in the Countryside: Report on a Visit to Vietnam", *Journal of Contemporary Asia*, cilt: 16, sayı: 3, 1986, s. 399. Kuzey Kore turist siyaseti hakkında bilgi için, bkz. Derek Hall, "North Korea Opens to Tourism: A Last Resort", *Inside Asia*, Temmuz-Ağustos 1986, s. 21-2; Nicholas D. Kristof, "North Korea Tourism Signals New Openness", *New York Times*, 20 Eylül 1987. Nikaragua'nın turizmi geliştirmeye dair hâlâ kararsız adımları için, bkz. Stephen Kinzer, "Nicaragua's Ideology of Sun and Surf", *New York Times*, 23 Kasım 1988.
25. Air Lanka reklamı, *Far Eastern Economic Review*, 1 Mayıs 1986. Ayrıca bkz. Jane Clarke ve Amanda Hood, "Hostess with the Mostest", *Spare Rib*, Ekim, 1986, s. 15-17.
26. Jo Stanley, "Women at Sea", *Spare Rib*, Eylül 1987, s. 26-7. Ayrıca bkz. Henriette Louise, *Sailors in Skirts*, Londra: Regency Press, 1980; John Maxtone Graham, *Liners to the Sun*, Londra ve New York: Macmillan,

1985. Şimdi gelişen yolcu gemisi endüstrisiyle ilgili raporlar için, bkz. *New York Times*, 28 Eylül 1987 ve 28 Ağustos 1988. Açık deniz gemisi mürettebatıyla ilgili araştırmasından dolayı David G. Enloe'ya çok şey borçluyum.

27. Tom Barry, Beth Wood ve Deb Preusch, *The Other Side of the Paradise*, New York: Grove Press, 1984, s. 85. Ayrıca bkz. E. Philip English, *The Great Escape: An Examination of North-South Tourism*, Ottawa: North-South Institute, 1986.
28. Jan H. Mejer, op. cit., s. 199; Phylis Andors, "Women and Work in Shenshen", *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, cilt: 20, sayı: 3, 1988, s. 27.
29. Pennie S. Azarcon, ed., *Kamalayaan: Feminist Writings in the Philippines*, Quezon City, Filipinler: Pilipina, 1987, içinde s. 37, Veronica M. Fenix, "Beyond 8 to 5: Women Workers Speak Out". Pilipina'nın adresi: 12 Pasaje de la Paz, Project 4, Quezon City, Filipinler. Turizmin kadınların ekonomik konumu üzerindeki etkileriyle ilgili daha fazla bilgi için, bkz. Janice Monk ve Charles Alexander, "Free Port Fallout: Gender, Employment and Migration on Margarita Island", *Annals of Tourism Research*, cilt: 13, 1986, s. 393-413; Shireeen Samarasuriya, *Who Needs Tourism? Employment for Women in the Holiday Industry of Sudugama, Sri Lanka*, araştırma projesi, Women and Development, Colombo, Sri Lanka, 1982.
30. "Britain: Making History Pay", *The Economist*, 1 Ağustos 1987, s. 48; Steve Lohr, "British Find the Past Enriching", *New York Times*, 29 Mart 1988;*The Independent*, 4 Temmuz 1987; Harriet Lamb, "The Hamburger Economy", *Spare Rib*, Ekim 1987, s. 27.
31. Nüfus rakamları, Malezyalı bir gazeteciden alınmıştır: Halinah Todd, "Military Prostitution: Assault on Women", *The Mobilizer*, Mobilization for Survival, Yaz 1987, s. 8. İş kuruluşlarıyla ilgili rakamlar Pasuk Phongpaichit'ten alınmıştır: Pasuk Phongpaichit, "Bangkok Masseuses: Tourism - Selling Southeast Asia", *Southeast Asian Chronicle*, sayı: 78, Nisan 1981, s. 15-16.
32. Güney Koreli feminist Mi Kyung Lee'ye göre, Güney Kore'nin askeri hükümeti, hizmet sektörünü ve içinde barındırdığı cinselleştirilmiş eğlence endüstrisini bütün kalkınma programının en önemli dayanakları haline getirdi. Bu endüstride çalışan kadınların aldıkları düşük ücret, onları bu endüstrinin yan sektörü olan fuhuş sektörüne girmeye zorluyor: Uluslararası Kadın Ticareti Konferansı'nda konuşan Mi Kyung Le, New York City, 22 Ekim 1988. Konferansın bütününe dair bir haber için, bkz. "The First US Conference on Trafficking in Women Internationally", *Off Our Backs*, Aralık 1988, s. 1-5. Konferansın izleme komitesiyle irtibata geçmek için: The

Coalition on Trafficking in Women, Times Square Station, PO Box 2166, New York, NY 10108. Kadınları fuhuşa karşı örgütlemeyi amaçlayan daha erken tarihli bir koferansa dair; Kathleen Barry, Charlotte Bunch ve Shirley Castley, edl., *International Feminism: Networking Against Female Sexual Slavery*, New York, International Women's Tribune Center, 777 UN Plaza, New York, NY 10017, 1984. (Ximena Bunster'in çevirisini yaptığı İspanyolca bir baskı da mevcuttur).

33. Uluslararası seks turizmine dair detaylı açıklamalar için, bkz. Joni Seager ve Ann Olson, *Women in the World: An International Atlas*, Londra: Pan Books ve New York: Simon & Schuster, 1986, 36 no.lu harita. Hindistan hükümetinin seks turizmini geliştirme planlarını engellemek için örgütlenen Goalı kadınlara dair bilgi için, bkz. Paola Bacchetta, "Indian Women Fight Sex Tourism", *Off Our Backs*, Ocak 1988, s. 12.
34. Pasuk Phongpaichit, a.g.e'de alıntılanmış. Tayland'da seks turizmi endüstrisinin gelişimiyle ilgili daha fazla bilgi için, bkz. Khin Thitsa, *Providence and Prostitution*, Londra, Change, International Reports: Women and Society, 1982.
35. "Thailand Stupefied", *The Economist*, 1 Ağustos 1987, s. 82; "Survey - Thailand", *The Economist*, 31 Ekim 1987.
36. *The Economist*, 8 Ekim 1987, s. 8. Barbara Crosette, "Fear of AIDS Surfaces in Permissive Bangkok", *New York Times*, 8 Kasım 1987. Ayrıca bkz. Susanne Thorbek, *Voices From the City: Women of Bangkok*, Londra ve Highland, NJ: Zed Books, 1987. Ayrıca benimle yayımlanmamış yazısını paylaşan Kari Hartwig'e de müteşekkirim: "The Spread of AIDS in Souteast Asia", International Development Program, Clark University, Worcester, MA, 1988.
37. *WRI Women*, cilt: 2, sayı: 1, s. 9: Uluslararası Savaş Direnişçilerinin Kadın Çalışma Grubu'nun bülteni, 55 Dawes Street, Londra SE17 1EL., içinde Niramon Prudtotorn, "Women in Thailand".
38. Deborah Dover, *Prostitution in the Philippines: Political Dependency and Sexual Exploitation*, ön lisans tezi, Siyaset Bilimi Bölümü, Indiana Üniversitesi, Bloomington, IN, 1987. Fuhuşun sebepleri ve sonuçları hakkında karmaşık bir analiz için, bkz. *Cast the First Stone*, National Council of Churches in the Philippines, 879 Epifmo de los Santos Ave., Quezon City, Filipinler, 1987. Ayrıca bkz. Linda Richter, *Land Reform and Tourism: Policy Making in the Philippines*, Boston: Schenkman Publishers, 1982.
39. Ermita'nın dans salonlarına gerçekleştirilen polis baskınlarının bir eleştirisi için, bkz. Liza Maza ve Cath Jackson, "When the Revolution Came", *Trouble and Strife*, sayı: 14, Sonbahar 1988, s. 19-22. Fuhuş karşıtı eylemcilikle il-

gili daha fazla bilgi için Gabriela'yla irtibata geçiniz: PO Box 4386, Manila 2800, Filipinler.

40. Liza Maza ve Cath Jackson, a.g.e.
41. 1988 Mayıs'ında Japonya'da gerçekleşen, Japayuki'yle ilgili Birinci Ulusal Müzakere'ye dair bilgi için, bkz. *Flights*, cilt. 1, sayı: 4, Temmuz 1988, s. 5-6. *Flights*, Women's Resource and Research Center'ın (Kadınların Kaynak ve Araştırma Merkezi) bültenidir; Women's Resource and Research Center, Maryknoll College, Quezon City, Filipinler. Japonya'daki Asyalı göçmen kadınlara dair daha fazla bilgi için, bkz., İngilizce yazılan eleştirel bir Japon siyasi gazetesi olan *AMPO*, cilt 19, sayı: 4'te yayınlanan Ohshima Shikuzo, "Gathering the Fires of Help", Yamazaki Hiromi, "Japan Imports Brides: Can Isolated Farmers Buy Consolation?" ve Nakamura Hisashi, "Japan Imports Brides: From a New Povery Discovered".

3: MİLLİYETÇİLİK VE ERKEKLİK

1. Kuzey Afrika kartpostallarının sergilendiği ve incelendiği kitapta Barbara Harlow'un faydalı bir giriş yazısı da var: Malek Alloula, *The Colonial Harem*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1986.
2. Rana Kabbani, *Europe's Myths of the Orient*, Bloomington, IN: Indiana University Press ve 1986, Londra: Pandora Press, 1988. Ayrıca bkz. Sarah Graham-Brown, *Images of Women In Photography of the Middle East 1860-1950*, New York: Columbia University Press, 1988; Edward Said, "Orientalism Reconsidered", *Race and Class*, cilt: 27, sayı: 2, 1985.
3. Sylvia Van Kirk, *Many Tender Ties: Women in Fur-Trade Society, 1670-1870*, Winnipeg, Watson & Dwyer, 1980 Norman, OK: University of Oklahoma Press, 1983; Jennifer S. H. Brown, *Strangers in Blood: Fur Trade Company Families in Indai Country*, Vancouver: University of British Columbia Press, 1980.
4. Mona Etiene ve Eleanor Leacock, edl., *Women and Colonization*, New York: Praeger, 1980; Esther Boserup, *Women's Role in Economic Development*, New York: St. Martin's Press, 1970; E. Frances White, *Sierra Leone's Settler Women Traders: Women on the Afro-European Frontier*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1987; *Signs* dergisinin yakında çıkacak Afrikalı kadınlarla ilgili özel sayısında, Beverly Grier, "Pawns, Porters and Petty Traders: Women in the Transition to Export Agriculture in Ghana".

5. Eva Isaksson, ed., *Women and the Military System*, Londra: Wheatsheaf ve New York: St Martin's Press, 1988, içinde, s. 186: Marie-Aimeé Hélie-Lucas, "The Role of Women During the Algerian Struggle and After: Nationalism as a Concept and a Practice Towards Both the Power of the Army and the Militarization of the People". Ayrıca bkz., Marie-Aimeé Hélie-Lucas, "Against Nationalism: The Betrayal of Algerian Women", *Trouble and Strife*, sayı: 11, Yaz 1987, s. 27-31. Ayrıca bkz. Cezayirli feminist yazar Fettuma Touati'nin çağdaş romanı, *Desperate Spring*, Londra: The Women's Press, 1987; Peter R. Knauss, *The Persistence of Patriarchy: Class, Gender and Ideology in Twentieth Century Algeria*, New York: Praeger, 1987.
6. Isaksson içinde Hélie-Lucas, a.g.e., s. 176. Marie-Aimeé Hélie-Lucas bu meseleleri ele alan bir uluslararası ağ örgütlemişti: Women Living Under Muslim Laws, Combaillaux 34980, Fransa.
7. Cynthia H. Enloe, *Ethnic Conflict and Political Development*, Lanham, MD: University Press of America, 1986; Cynthia H. Enloe, *Ethnic Soldiers: State Security in Divided Societies*, Londra: Penguin, 1980.
8. Pasajlar, Pattie (Paxton)'nin daktiloyla yazılmış tarihsiz bir yazısından alınmıştır. Schesinger Library, Radcliff College, Cambridge, MA.
9. Kathleen Barry, *Susan B. Anthony: A Biography of a Singular Feminist*, New York: New York University Press, 1988, s. 327-8. Anne Summers'ın Britanyalı askeri kadın hemşireler tarihi, feminist sufrajetlerin Britanya emperyalizmi konusunda kendi aralarında yaşadıkları çelişkilerden bazılarını ortaya seriyor. Söz konusu çelişkiler kadınların imparatorluk içindeki değerini kanıtlamasının, kadınların oy hakkına karşı çıkan erkek görevlileri ikna etmekte kullanılabilecek cazip bir strateji olmasından kaynaklanıyordu: Anne Summers, *Angels and Citizens: British Women as Military Nurses 1854-1914*, Londra ve New York: Routledge & Kegan Paul, 1988, s.182-3.
10. Amerikalı ve Avrupalı kadınların, hükümetlerinin sömürgeleştirme çabalarında oynadıkları çeşitli ve karmaşık rollere dair, Margaret Strobel ve Nupur Chaudhuri, ed., "Western Women and Imperialism", *Women's Studies International Forum*'un özel sayısı, cilt: 13, sayı: 2, 1990; Helen Callaway, *Gender, Culture and Empire: European Women in Colonial Nigeria*, Londra: MacMillan ve Chicago: University of Illinois Press, 1987; Jane Hunter, *The Gospel of Gentility: American Women Missionaries in Turn of the Century China*, New Haven: Yale University Press, 1984; Elisabeth Croll, *Wise Daughters from Foreign Lands: The Writings of European Women on China*, Londra: Pandora Press, 1989; Claudia Knapman, *White Wo-*

men in Fiji, Londra ve Winchester, MA: Unwin Hyman, 1989; Renate Bridenthal ve Claudai Koonz, edl., *Becoming Visible: Women in European History*, Boston: Houghton Mifflin, gözden geçirilmiş baskı, 1987 içinde, Margaret Strobel, "Gender and Race in the Nineteenth and Twentieth Century British Empire"; yakında çıkacak olan, Margaret Strobel, *European Women in British Africa and Asia*, Bloomington, IN: Indiana University Press; Patricia R. Hill, *The World Their Household: The American Women's Foreign Mission Movement and Cultural Transformation, 1870-1920*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1988; Helen M. Bannan, "Womanhood on the Reservation: Field Matrons in the United States Indian Service", makale no. 18, Southwest Institute for Research on Women, University of Arizona, Tucson, AZ, 1984; Luis Martin, *Daughters of the Conquistadors: Women on the Viceroy of Peru, Albuquerque, NM: University of New Mexico Press, 1983; Susan Bailey, Women and the British Empire: An Annotated Guide to Sources*, New York: Garland Publishing Company, 1987; Margaret MacMillan, *Women of the Raj*, Londra ve New York: Thames & Hudson, 1988; Joanna Trollope, *Britannia's Daughters: Women of the British Empire*, Londra: Hutchinson, 1983.

11. Michael S. Kimmel, ed., *Changing Men: New Directions in Research on Men and Masculinity*, Newbury Park, CA: Sage, 1987, içinde s. 218, James Mills, *History of India*'dan alıntı yapıldığı yazı: Mrinalini Sinha, "Gender and Imperialism: Colonial Policy and the Ideology of Moral Imperialism in Late Nineteenth Century Bengal".
12. A.g.e., s. 218-19.
13. Joanna Liddle ve Rama Joshi, "Gender and Imperialism in British India", *Economic and Political Weekly*, New Delhi, cilt: 20, sayı: 43, 26 Ekim 1985, Hindistan'daki Women Studies hakkındaki özel eki, s. W S72-W S78. Ayrıca bkz. Joanna Liddle ve Rama Joshi, *Daughters of Independence: Gender, Caste and Class in India*, New Delhi: Kali for Women ve Londra: Zed Books, Totowa, NJ, Biblio Distributors, 1986; Kumkum Sangari ve Sudesh Vaid, edl., *Recasting Women: Essays in Colonial History*, New Delhi: Kali for Women, 1988; Dagmar Engles, "The Limits of Gender Ideology: Bengali Women, the Colonial State and the Private Sphere, 1890-1930", *Women's Studies International Forum*, cilt: 12, sayı: 4, 1989.
14. Robert Baden-Powell, *Rovering to Success*, Londra: Herbert Jenkins, 1922, s. 120.
15. A.g.e., s. 109-10. Ayrıca bkz. Michael Rosenthal, *The Character Factory: Baden-Powell's Boy Scouts and the Imperatives of Empire*, New York: Pant-

heon Books, 1986; Raphael Samuel, "Patriotic Fantasy", *The New Statesman*, 18 Temmuz 1986, s. 20-22; Simon Schama, *The Embarrassment of Riches: An Interpretation of Dutch Culture*, New York: Knopf, 1987. Patrick Miller'a, yüzyılın sonunda Amerika'da yapılan erkeklik ve emperyalizm tartışmalarına dair düşüncelerinden dolayı minnettarım. Tezi: "College Sports and American Culture", Tarih Bölümü, Rutgers Üniversitesi, New Brunswick, NJ, 1988. Erkeklik ve devletle ilgili yeni bir eleştirel düşünme biçimi için bkz. Robert W. Connell, *Gender and Power*, Stanford, Stanford University Press, 1988.

16. Jane Kramer, "The Eight Gothic Tale", *New York Review of Books*, 17 Temmuz 1986, s. 25. Ayrıca bkz. Beryl Markham'ın çok satan otobiyografisi *West With the Night*, San Fransisco: North Point Press, 1987; bu kitabın filmi de çekildi. Markham'ın biyografisi için, bkz. Mary S. Lovell, *Straight On Till Morning*, New York: St. Martin's Press, 1987.
17. Doris Lessing, *The Grass is Singing*, New York: New American Library, 1976; *A Proper Marriage* ve *Martha Quest*, New York: New American Library, 1970. Sömürgeleşmiş Kenya'daki yoksul bir çiftlikte yaşayan bir başka beyaz Britanyalı kadının hatıraları için, bkz. Hilda Richards, *Next Year Will Be Better*, Lincoln, NE, ve Londra: University of Nebraska Press, 1985.
18. Pasaj, filmin dayandığı kitaptan alınmıştır: James Fox, *White Mischief*, New York: Vintage, 1988, s. 5. Filmin yönetmeni Michael Radford, Afrikalıların filmde eksik oluşunu, "Afrika'yla ilgili film çekmesi gerekenler Afrikalılardır. Bunu, Afrika'daki bir Avrupa film seti olarak adlandırabilirim. Hatta, Afrika, yokluğuyla oradadır. Bu filmin çekildiği yer insanoğlunun beşiğidir. Bu insanlar [*White Mischief*'in beyaz karakterleri] bunu görmezlikten gelmeyi tercih ettiler ve sonunda da bu onları mahvetti" diyerek haklı çıkarmaya çalışmıştır. Radford'ın bu sözlerinin alıntılandığı yer: Pat Aufderheide, "Radford's White-Out of Africa", *In These Times*, 13 Nisan 1988, s. 20.
19. Isaksson, a.g.e. içinde, Marie Aimée Hélie-Lucas. Cynthia Nelson ve Akram Khater, "al-Harakah al Nisa'eyya: the Women's Movement and Political Participation in Modern Egypt", *Women's Studies International Forum*, cilt: 11, sayı: 5, 1988; Selma Botman, "The Experience of Women in the Egyptian Communist Movement, 1939-1954", *Women's Studies International Forum*, cilt: 11, sayı: 2, 1988; Sarah-Graham-Brown, a.g.e; Margot Bardon, "Dual Liberation: Feminism and Nationalism in Egypt, 1870-1925", *Feminist Issues*, cilt: 8, sayı: 1, Bahar 1988; Huda Shaarawi, *Harem Years: The Memories of an Egyptian Feminist*, Londra: Virago, 1986; Mer-

vat Hatem, "The Politics of Sexuality and Gender in Segregated Patriarchal Systems: the Case of Eighteenth and Nineteenth Century Egypt", *Feminist Studies*, cilt: 12, s. 2, Yaz, 1986; Elizabeth Sanasarian, The Women's Rights Movement in Iran, New York, Praeger, 1983.

20. Mervat Hatem, "Through Each Other's Eyes: Egyptian, Levantine-Egyptian and European Women's Images of Themselves and of Each Other, 1862-1920", *Women's Studies International Forum*'un yakında çıkacak olan son sayısı.
21. A.g.e.
22. Bu gerilimlere dair daha ayrıntılı bir tartışma için, bkz. Nira Yuval-Davis ve Floya Anthias, edl., *Woman-Nation-State*, Londra: Macmillan, 1989; Floya Anthias, Nira Yuval-Davis ve Harriet Cain, *Resistance and Control: Racism and "The Community"*, Londra ve New York, Routledge, 1989.
23. Linda K. Kerber, *Women of the Republic: Intellect and Ideology in Revolutionary America*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1980; Mary G. Dietz, "Context is All: Feminism and Theories of Citizenship", *Daedalus*, Sonbahar, 1987, s. 1-24; Sian Reynolds, ed., *Women, the State and Revolution*, Amherst, MA: University of Massachusetts Press, 1987 içinde, Sian Reynolds, "Marianne's Citizens? Women, the Republic and Universal Suffrage in France".
24. "A Letter from the Women's Study Circle of Jaffna", *Women's Studies International Forum*, cilt: 12, sayı: 1, 1989. Bu durum, Sri Lankalı bir feminist olan Anita Nesiah'ın yaptığı bir konuşmada da onaylandı; Clark University, MA, 7 Kasım 1988.
25. "Philippine Women Say Repression is Worsening", *Listen Real Loud*, American Friends Service Committee, Philadelphia, cilt: 9, sayı: 1, 1988, s. 7.
26. Örneğin, Sylvia, "Nicaragua: Working Women in a Women's Brigade", *Off Our Backs*, Haziran 1988, s. 113; Ailbhe Smyth, "Feminism in Ireland" başlıklı özel sayının konuk editörü, *Women's Studies International Forum*, cilt: 11, sayı: 4, 1988; Eileen Fairweather, Roissin McDonough ve Melanie Mcfaryean, *Only the Rivers Run Free-Northern Ireland: The Women's War*, Londra: Pluto Press, 1984; Ailbhe Smyth, Pauline Jackson, Caroline McCamley, Ann Speed, "States of Emergence", *Trouble and Strife*, sayı: 14, Sonbahar 1988, s. 46-52; The Clio Collective, *Quebec Women: A History*, Toronto: Women's Press, 1987; Stephanie Urdang, *And Still They Dance: Women, War and the Struggle for Change in Mozambique*, New York: Monthly Review Press, 1989.

27. Henry Kamm, "Afghan Peace Could Herald War of Sexes", *New York Times*, 12 Aralık 1988.
28. Henry Kamm, "Afghanistan Refugee Women Suffering from Isolation Under Islamic Custom", *New York Times*, 27 Mart 1988; Donatella Lorch, "An Afghan Exile, Her School and Hopes for the Future", *New York Times*, 12 Haziran 1988; Doris Lessing, *The Wind Blows Away Our Words*, New York: Vintage Books, 1987, s. 77-80.
29. Laura Cumming, "Forgotten Struggle for the Western Sahara", *New Statesman*, 20 Mayıs 1988, s. 115.
30. Curtis Wilkie, "Roles Change for Palestinian Women", *Boston Globe*, 17 Mayıs 1988.
31. Ellen Cantarow, "Palestinian Women Resisting Occupation", *Sojourner*, Nisan 1988, s. 19. Ayrıca bkz. Beata Lipman, *Israel - The Embattled Land: Jewish and Palestinian Women Talk About Their Lives*, Londra ve Winchester, MA: Pandora Press, 1988; Mageda Salman, v.d. *Women in the Middle East*, Londra, Zed Books, 1987, içinde, Hamida Kazi, "Palestinian Women and the National Liberation Movement".
32. Hue-Tam Ho-Tai, konuşma, Clark University, Worcester, MA, 25 Ekim 1987.
33. David Marr, *Vietnamese Tradition on Trial, 1920-1945*, Berkeley: University of California Press, 1981; Kumari Jayawardena, *Feminism and Nationalism in the Third World*, Londra: Zed Books ve New Delhi: Kali for Women, Totowa, NJ, Biblio Distribution, 1986, s. 196-212.
34. Milliyetçi hareket içinde gerilla olarak mücadele eden Vietnamlı kadınların iki röportajına ulaşabilmemi sağlayan Cornell Üniversitesi'nden Christine White'a müteşekkirim: Nguyen Thi Dinh, *No Other Road to Take*, çeviren: Mai V. Elliott, veri makalesi s. 102, Southeast Asia Program Cornell University, Ithaca, NY, Haziran 1976; Phan Thi Nhu Bang, *Ta Thi Kieu: An Heroic Girl of Bentre*, South Vietnam: Liberation Editions, 1966.
35. Sophie Quinn Judge, "Vietnamese Women: Neglected Promises", *Indochinese Issues*, s. 42, Aralık 1983. Ayrıca bkz. Sonia Kruks, Rayna Rapp, Marilyn Young, edl., *Promissory Notes: Women in the Transition to Socialism*, New York: Monthly Review Press, 1989, içinde, Christine White, "On Promissory Notes" ve "Vietnamese Socialism and the Politics of Gender Relations".
36. Jayawardena, a.g.e., s. 1.
37. Anita Nesiah ve Kumari Jayawardena'yla konuşmalar, Cambridge, MA, Mart 1988. ABD'deki Güney Asyalı lezbiyenler, bu meselelerin bir kısmıyla

boğuşan bir bülten yayımlıyorlar: *Anamika*, Brooklyn, NY. 2 Mart 1986 tarihli, cilt: 1, sayı: 2. *Anamika*'da Sri Lankalı bir lezbiyen Sri Lanka toplumunu, kadınlar arasında önemli derecede bir samimiyete izin veren, escinselliğe karşı hoşgörülü ve/veya kararsız tutumlara sahip bir toplum olarak tanımlıyor. Ançak kadınlar üzerindeki evlilik baskısı büyük ve bu yazarın tanıdığı, lezbiyen olarak yaşayan kadınlar, başkent Kolombo'da yaşayan üst sınıf bir kadınlarla sınırlıydı. Jamaikalı feministlere de "lezbiyen" suçlaması yöneltilerek onlarla alay edilmiştir: Sistren, with Honor Ford Smith, *Lionheart Gal*, Londra: The Women's Press, 1986, s. xxvi. İrlandalı feministlerin milliyetçilikle kurduğu ilişki için bkz. *Out for Ourselves: The Lives of Irish Lesbians and Gay Men*, Dublin: Dublin Lesbian and Gay Men's Collective and Women's Community Press. Ayrıca bkz: *Feminist Review*, Britanya'daki Siyah kadınlar üzerine özel sayı, s. 17, Sonbahar 1984 içinde, Carmen, Shalia, Pratibha, "Becoming Visible: Black Lesbians Discuss Feminism".

38. E. Frances White, "Africa on my Mind", konuşma, Clark University, Worcester, MA, 31 Mart 1988, Pandora Press'in Siyah feminizm üzerine daha geniş bir projesinin bir bölümü yakında yayınlanacak. Ayrıca bkz: S. Jay Kleinberg, ed., *Retrieving Women's History*, Oxford ve New York: Berg, 1988 içinde, Ayesha Mei-The Imam, "The Presentation of African Women in Historical Writing".
39. Honor Ford Smith'le birlikte Sistren, a.g.e, s. xxiii.
40. Delia Aguilar, "On the Women's Movement Today", *Midweek*, Manila, 9 Kasım 1988

4: ÜSLERDEKİ KADINLAR

1. E. P. Thompson, Mary Kaldor v.d., *Mad Dogs: The US Raids on Libya*, Londra: Pluto Press, 1987, içinde, s. 6, E. P. Thompson, "Introduction".
2. Michael Kidron ve Dan Smith, *The War Atlas*, Londra: Pan Books, New York, Simon & Schuster, 1983, harita no. 17. Ayrıca bkz., Philadelphia'daki American Friends Service Committee'nin ABD üs siyasetleriyle ilgili bir raporu, "Pulling Back", *New York Times*, 23 Aralık ve 25 Aralık 1988.
3. Duncan Campbell, *The Unsinkable Aircraft Carrier: American Military Power in Britain*, Londra: Paladin Books, 1986.
4. A.g.e., s. 16.

5. Bu açıklama, Graham Smith'den alınmıştır; Graham Smith, *When Jim Crow Met John Bull: Black American Soldiers in World War II Britain*, Londra: I. B. Travis, 1987 ve New York: St. Martin's Press, 1988. Ayrıca, Mary Penick Motley, ed., *The Invincible Soldier: The Experience of the Black Soldier, World War II*, Detroit: Wayne State University Press, 1987.
6. Silahlı kuvvetlerin ırk siyasetlerine dair bilgi için, bkz. Cynthia H. Enloe, *Ethnic Soldiers: State Security in Divided Societies*, Londra: Penguin, 1980.
7. Graham Smith, a.g.e, s. 188.
8. A.g.e., s. 192-3. Dünya Savaşları sırasında askeri hizmette bulunan Amerikalı Siyah kadınlara dair bir sözlü tarih çalışması Julia Perez tarafından yapıldı, bkz. Julia Perez, William Joiner Center, University of Massachussettes, Boston.
9. Graham Smith, a.g.e, s. 186.
10. A.g.e., s. 200.
11. John Costello, *Virtue Under Fire: How World War II Changed Our Social and Sexual Attitudes*; Boston: Little, Brown & Company, 1985, s. 254. Kanadalı askerlerle evlenen Britanyalı kadınlara dair, bkz. Joyce Hibbert, *War Brides*, Toronto: New American Library of Canada, 1980.
12. Graham Smith, a.g.e, s. 206.
13. Norman Lewis, "Essex", *Granta*, s. 23, Londra ve New York: Penguin, Bahar 1988, s. 112.
14. Asker eşleri hakkında bilgi için, bkz. Myna Trustram, *Women of the Regiment: Marriage and the Victorian Army*, Cambridge ve New York: Cambridge University Press, 1984; Cynthia Enloe, *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives*, Londra ve Winchester: MA, Pandora Press, 1988; Hilary Callan ve Shirley Arderner, edl., *The Incorporated Wife*, Londra: Croom Helm, 1984, içinde, Mona Macmillan, "Campfollower: Note on Wives in the Armed Forces"; Sharon Mcdonald, Pat Holden ve Shirley Ardener, edl., *Images of Women in Peace and War*, Londra: Macmillan, 1987 ve Madison, WI: University of Wisconsin Press, 1988, içinde, Rosemary McKechnie, "Living With Images of a Fighting Elite: Women and the Foreign Legion", s. 122-47; Britanyalı ordu mensuplarının eşlerinin yaşamını tasvir eden bir oyun, Gilian Richmond, *The Last Waltz*, şu adresten ulaşılabilir: Valerie Hoskins, Eagle House, 109 Jermyn Street, Londra, SWI; Helena Terry'nin tamamlanmamış araştırması; Helena Terry, Women's Studies, York University, Toronto, Canada; Kanadalı asker eşlerinin örgütlenmesi hakkında, Lucie Richardson Laliberté, Law School, Quenns University, Kingston, Ontario, Cana-

da; Ximena Bunster, "Watch Out For the Little Nazi Man That All of Us Have Inside: The Mobilization and Demobilization of Women in Militarized Chile", *Women's Studies International Forum*, cilt: 11, sayı: 5, 1988.

15. Amerikan askerlerinin kızlarının askeri üslerde yaşamaya dair tepkileri için, bkz. yakında çıkacak olan; Mary Wertsch, *Military Brats: Legacies of Childhood İnside the Fortress*, New York: Crown. Britanyalı görevlilerin kapalı dünyalarının dışında yarattığı toplumsal ağlara dair bilgi için, bkz. Barbara Rogers, *Men Only*, Londra ve Winchester, MA: Pandora Press, 1988.
16. 20 Mart 1988 tarihli *New York Times*'tan alıntı. Ayrıca bkz. "The Flip Side of the Volunteering", *Washington Report*, Ekim/Kasım 1987, s. 3: Women's Equity Action League, 1250 I Street NW, Washington, D C 20005'de yayınlanmıştır.
17. *New York Times*, 18 Aralık 1988.
18. Mektuplaşma; Janice Hill, Women and the Military Project, Military Counseling Network, Rottenburg, West Germany, Temmuz 1988.
19. Alıntı: Joan Smith, "Ghost Riders in the Sky", *New Statesman and Society*, 10 Haziran 1988, s. 16.
20. A.g.e., s. 17.
21. Norman Lewis, a.g.e, s. 115.
22. A.g.e., s. 116.
23. Lynchcombe, *At Least Cruise is Clean*, UK: Niccolo Press, 1984.
24. A.g.e..
25. Alice Cook ve Gwyn Kirk, *Greenham Women Everywhere*, Londra: Pluto ve Boston: South End Press, 1983.
26. Sharon Macdonald, v.d., a.g.e içinde, Lynne Jones, "Perceptions of Peace Women at Greenham Common 1981-1985", s. 179-204.
27. Beatrix Campbell, *The Iron Ladies: Why Do Women Vote Tory?*, Londra: Virago, 1987, s. 126.
28. Kadın barış kamplarının bir haritası için: Joni Seager ve Ann Olson, *Women in the World: An International Atlas*, Londra: Pan Books ve New York: Simon & Schuster, 1987, harita no. 39.
29. Faslane barış kampı üyeleri, *Faslane: Diary of a Peace Camp*, Edinburgh: Polygon Books, 1984, s. 78. Kadın barış kampları ve karma barış kampları için, bkz. *We Are Ordinary Women: A Chronicle of the Puget Sound Women's Peace Camp*, Seattle: Seal Press, 1985; Jane Held, "The British Peace Movement: A Critical Examination of Attitudes to Male Violence Within the British

Peace Movement, as Expressed with Regard to the 'Molesworth Rapes"', *Women's Studies International Forum*, cilt:11, sayı: 3, 1988, s. 211-21.

30. Rebecca Johnson, alıntı yapılan kaynak: Cook and Kirk, op. cit,. s. 68.
31. *Greenham Women Against Cruise Missiles*, Gwyn Kirk'in editörlüğünü yaptığı bir bülten, 339 Lafayette Street, New York, NY 10012, Aralık 1988 içinde, Yarrow Cleaves, "Greenham Common: One World, Many Women".
32. Rebecca Green, "Greenham to Aldermaston", *Everywoman*, Şubat 1988. *We Are Ordinary Women*, op.cit., ayrıca silah fabrikasının dışındaki bir barış kampını da tarif eder.
33. Mariano Aguirre, "Spain's Nuclear Allergy", *The Nation*, 26 Aralık 1988, s. 722-3. John Gilbert, "F-16s Find a New home After Spain Evicts Them", *The Guardian* (ABD), 24 Şubat 1988, s. 16-17. İtalyan barış gazetesi *Giano*'nun editörü olan Elisabetta Addis, İtalyan feministlerinin ve barış eylemcilerinin yeni ABD üssünün kabul edilmesine karşı bir kampanya yürütmemelerinin nedenini olarak kısmen fazlasıyla Batı Şeria'daki Filistin ayaklanmasıyla meşgul olmalarını, kısmen de üs için seçilen bölgedeki ekonomik durgunluk yüzünden yerel muhalefeti harekete geçirmenin zor olmasını gösterdi: konuşma, Cambridge, MA, 10 Aralık 1988.
34. James Markham, "Over the Screeching Jets, Germans Cry Enough", *New York Times*, 10 Ağustos 1988. Labradorlu Peter Armitage ve Wendy Mishkin'e, benimle, Goose Koyu'ndaki hava kuvvetleri üssünün genişletilmesi önerisinin etkilerine dair değerlendirmeler ile bu konuda yerel düzeyde dönen tartışmalar konusunda bilgilerini paylaştıkları için müteşekkirim.
35. Joanna Liddle ve Rama Joshi, "Gender and Imperialism in British India", *Economic and Political Weekly*, New Delhi, cilt: 20, s. 43, 26 Ekim 1985, Hindistan'daki Women's Studies'i özel eki, s. WS-74. Ayrıca bkz. Kenneth Ballhatchet, *Race and Sex and Class under the Raj*, Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1980.
36. Alexander Alexiev, *Inside the Soviet Army in Afghanistan*, Santa Monica, CA: Rand Cooperation, 1988.
37. *The Dawn*, sayı:1, Mayıs 1888, s. 5. *The Dawn*'ın toplanan ciltlerine Fawcett Kütüphanesi'nden ulaşılabilir, City of Londra Polytechnic, Londra. Josephine Butler'ın emperyalizme dair tutumunun feminist yorumu için bkz. Margaret Strobel ve Nupur Chaudhuri, konuk edl., "European Women and Imperialism" *Women's Studies International Forum*'un özel sayısı, cilt: 13, s. 2, 1990 içinde, Antoinette Burton, "The White Women's Burden: British Feminists and 'The Indian Woman', 1865-1915".

38. *The Dawn*, sayı: 27, Mayıs 1895, s. 1-2.
39. ABD'deki askeri fuhuş tartışmaları için bkz. Allan Brandt, *No Magic Bullet*, Oxford ve New York: Oxford University Press, 1987; Katherine Bushnell, "Plain Words to Plain People", tarihsiz bir Birinci Dünya Savaşı broşürü, Schlesinger Library, Radcliffe College, Cambridge, MA; Cynthia Enloe, *Does Khaki Become You?* op. cit. Kanadalılar'ın İkinci Dünya Savaşı'nda askerlerin cinselliğine dair tartışması için, bkz. Ruth Roach Pierson, *"They're Still Women Afterall" : The Second World War and Canadian Womanhood*, Toronto: McClelland & Stewart, 1986.
40. Jessie Anglum, yayınlanmamış günlük, 1901-1902, Schleinger Library, Radcliffe College, Cambridge, MA.
41. Alexander R. Magno, "Cornucopia or Curse: The Internal Debate on the US Bases in the Philippines", *Kasarinlan*, Third World Studies Program, University of Philippines, Quezon City, cilt: 3, s. 3, 1988, s. 9-12; Pilar Ramos-Jimenez ve Elena Chiong-Javier, "Social Benefits and Costs: People's Perceptions of the US Bases in Philippines", Research Center, De La Salle University, Manila, 1987, s. 9-10; *Philippine Resource Center Monitor*, s. 3, 12 Ağustos 1988, ulaşılabilecek adres: PO Box 40090, Berkeley, CA 94704.
42. Ramos-Jimenez ve Chiong-Javier, op. cit., s. 16.
43. A.g.e., s. 17.
44. Sr. Mary John Mananzan, ed., *Essays on Women*, Manila, St. Scholastica's College, 1987; Pennie S. Azarcon, ed., *Kamalayan: Feminist Writings in the Philippines*, 12 Pasaje de la Paz, Quezon City, Pilipina, 1987; Sergy Floro ve Nana Luz edl., *Sourcebook on Philippine Women in Struggle*, Berkeley, CA, Philippine Resource Center, 1985.
45. Jacquelyn K. Davis, "Summary of Findings of 1987 DACOWITS WestPac Trip", Savunma Sekreteri Casper Weinberger'in kısa notu, 26 Ağustos 1987, s. 6.
46. A.g.e., Nonna Cheatham, "Report of DACOWITS Spring, 1988 Meeting", *Minerva*, cilt: 6, sayı: 2, Yaz 1988, s. 1-42; Carolyn Becraft'ın tanıklığı, Women's Equity Action League, Temsiciler Meclisi Silahlı Hizmetler Kurulu, Personelle İlgili Alt Komite, 1 Ekim 1987.
47. "AIDS is Here! Fight AIDS!" *Women's World*, ISIS, s. 14, 1987, s. 37.
48. A.g.e., s. 38.
49. *Christian Science Monitor*, 18 Şubat 1988.
50. Afro-Karayipli bir feminist ve sosyolog olan Jacqui Alexander, Belizeli kadın eylemcilerin, Britanyalı yetkililerin orada kalan Britanyalı askerlere cin-

sel hizmet sağlamaları için Guatemalalı kadınları Belize'ye getirdiklerine inandığını bildirdi. Bu Belizeli ve Guatemalalı kadınlar arasında bir gerilim yaratmıştı. Jacqui Alexander, konuşma, Cambridge, MA, Aralık 1988.

51. CAMP'ın, Kadınların Sömürülmesine Karşı Üçüncü Dünya Hareketi'nin kurucularından biri olan Rahibe Soledad Perpinan, Manila, Filipinler; Clark Üniversitesi'ndeki bir konuşma, Worcester, MA; Nisan 1987; *Cast The First Zone*, Quezon City, Filipinler'deki Dünya Kiliseler Konseyi, 1987 içinde, Leopoldo Maselina, "Prostitution and Militarization", s. 49-65; Saundra Sturdevant, "The Bargirls of Subic Bay", *The Nation*, 3 Nisan 1989, s. 444-6.
52. Askeri üslerin Pasifik'teki kadınlar ve nükleer karşıtı kadın eylemciliği üzerindeki etkisine dair daha fazla bilgi için bkz. Jane Dibblin, *Day of Two Suns: US Nuclear Testing and the Pacific Islands*, Londra: Virago, 1988. Ayrıca, Women Working for a Nuclear Free and Independent Pacific, c/o Beech Range, Levenshulme, Manchester, M19 2EO.

5: DİPLOMAT EŞLERİ

1. Vali Sör George Simpson'un alıntılandığı; Sylvia Van Kirk, *Many Tender Ties: Women in Fur-Trade Society, 1670-1870*, Winnipeg: Watson & Dwyer, 1980, Norman, OK: University of Oklahoma Press, 1983, s. 93.
2. A.g.e., s. 75-84
3. Julie Wheelwright, *Amazons and Military Maids: Women Who Dressed as Men in Pursuit of Life, Liberty and Happiness*, Londra ve Winchester, MA: Pandora Press, 1989.
4. Van Kirk, a.g.e. s. 192-4. Ayrıca bkz: Clio Collective, *Quebec Women: A History*, Toronto, Women's Press, 1987, s. 40-46
5. Cynthia Enloe, *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives*, Londra ve Winchester, MA: Pandora Press, 1988.
6. Beryl Smedley, *Partners in Diplomacy*, yayına hazırlanıyor.
7. A.g.e.
8. Victoria Glendinning, *Vita: A Biography of Vita Sackville-West*, New York: Quill, 1983, s. 157.
9. Beryl Smedley, yazarla söyleşi, Byfleet, İngiltere, 2 Şubat 1987.
10. Sue Pilkington, "Lady in Waiting", *The Guardian*, 14 Eylül 1988. Ayrıca bkz. Jane Ewart-Biggs, *Pay, Pack and Follow*, Londra: Weidenfeld & Nic-

holson, 1984; Jane Ewart-Biggs, *Lady in the Lords*, Londra: Weidenfeld & Nicholson, 1988.

11. İngiltere'nin Sri Lanka büyükelçisi Sör John Nicholas ve İngiltere'nin ABD büyükelçisi David Gore-Booth'un yaptığı açıklamaların alıntılandığı; Simon Jenkins ve Ann Sloman, *With Respect, Ambassador: An Inquiry into the Foriegn Office*, Londra: BBC, 1985, s. 63.
12. Leydi Wade-Gery'nin alıntılandığı; a.g.e., s. 64-5.
13. Sör Oliver Wright'ın alıntılandığı, a.g.e., s. 79.
14. A.g.e.
15. Victoria McKee, "National Velvet, Patriotic Silk", *Sunday Times*, 12 Aralık 1988, s. 39
16. Müteakip bilgilerin çoğu dönemin Diplomatik Görevli Eşler Derneğinin başkanı olan Gay Murphy'yle 30 Ocak 1987'de Londra'da yapılan söyleşiden alınmıştır. Ayrıntılı bilgi DGED'nin süreli yayınlarından bulunabilir.
17. DGED yayınları, Ağustos 1986, s. 28.
18. A.g.e. s. 20
19. A.g.e. s. 28
20. Gay Murphy, söyleşi.
21. Gay Murphy, söyleşi.
22. Yazarın, ordudaki kadınların Washington-temelli avukatı ve askeri eşlerle yaptığı söyleşi, 3 Nisan 1987.
23. Yazarın, hükümet çalışanlarıyla evli kadınların haklarıyla ilgili meseleler üzerine çalışan Washington-temelli eylemcilerle yaptığı söyleşiler, 3 Nisan 1987 ve 6 Mayıs 1987.
24. Barbara Gamarekian, "Foreign Service Wives' Goal: Pay", *New York Times*, 10 Nisan 1984.
25. A.g.e.
26. ABD Dışişleri Bakanlığı, Aile İlişkileri memuru Susan Parsons'ın yazarla söyleşisi, Washington, 4 Mayıs 1987.
27. A.g.e. Bkz. Amerikalı Dış Hizmetler Kadınları Derneği, *Report on the Foreign Service Families in Situations of International Crisis*, Washington, DC, July 1, 1983; Amerikalı Dış Hizmetler Kadınları Derneği'nin forumu, "The Role of the Spouse in the Foreign Service", Washington, DC, February, 1985. Dernek başkanı Pamela Moffat'a bu raporları benimle paylaştığı için müteşekkirim.
28. "One Wife's Story", *New York Times*, 10 Nisan 1984
29. ABD Dış Hizmetler eşleriyle yapılan söyleşiler, Washington, 4 Mayıs 1987 ve 6 Mayıs 1987.

30. Yazarın, Reagan yönetiminin Orta Amerika'daki askeri siyasetlerini protesto etmesi üzerine El Salvador'daki büyükelçilik görevinden istifa eden Robert White'ın eşi Mary Ann White'la söyleşisi.
31. John Goshko'nun "America's Fading Foreign Service" *Washington Post*, 26, 27, 28, 29 Nisan 1987'de yayımlanan 4 bölümlük yazı dizisi. Ayrıca bkz. Elaine Sciolino, "Austerity is Said to Gain on Diplomacy at State", *New York Times*, 15 Kasım 1987.
32. Yazarın Amerikalı Dış Hizmetler Kadınları Derneği'nin başkanı Pamela Moffat ile yaptığı söyleşi, Washington, 6 Mayıs 1987.
33. Kurumsallaşmış kadınlarla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Hilary Callan ve Shirley Ardener, edl., *The Incorporated Wife*, Londra: Croom Helm, 1984; Janet Finch, *Married to the Job: Wives in Corporations in Men's Work*, Londra ve Boston: George Allen &Unwin, 1983.
34. İngiltere'de yapılan söyleşilerden, 22 Ocak 1987.
35. Yazarın şimdi ABD'de yaşayan Çinli bir yazar ve feminist olan Nien Ling Lieu ile yaptığı söyleşi: Cambridge, MA, 30 Mart 1987 ve 9 Mayıs 1987.
36. Nien Ling Lieu, söyleşi.
37. Yazarın Çin'de eski bir öğretmenle yaptığı söyleşi, Cambridge, MA, Mayıs 1987.
38. Jenkins ve Sloman, a.g.e. s. 25
39. Sör Oliver Wright'ın alıntılandığı; a.g.e., s. 31.
40. *The Guardian*, 25 Kasım 1986.
41. A.g.e
42. *The Independent*, 28 Ocak 1987.
43. Jean Joycela Valerie Kreutzer tarafından yapılan söyleşi, Women's Action Organization Oral History Project, daktilo yazısı, tarihi yok, p 10, Schlesinger Library, Radcliffe College, Cambridge, MA.
44. A.g.e, s. 14
45. A.g.e'de Barbara Good ve Nira Long ile yapılan söyleşi.
46. A.g.e.
47. Elizabeth Cotton, "Morning Edition", National Public Radio, 22 Nisan 1987.
48. Phyllis Oakley, John Goshko'dan alıntı, "Tackling a White Male Bastion", *Washington Post*, April 29, 1987.
49. Elizabeth Cotton, a.g.e.
50. A.g.e. Bir yıl sonra, Başkan Reagan, "Bayan Oakley için Pakistan'da bir iş bulunmalı" anlayışıyla Phyllis Oakley'in kocası Robert Oakley'i Pakistan'a

büyükelçi olarak atadı. *New York Times*, 22 Ağustos 1988.

51. Mary S. Olmstead, Bernice Baer, Jean Joyce ve Georgina M. Prince, *Women at State: An Inquiry into the Status of Women in the United States Department of State*, Washington, DC: Women's Research and Education Institute, 1987, s. 11

52. Rakamlar yazara Haziran 1988'de ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Eşit İmkânlar Ofisi tarafından sunulan verilerden hesaplanan Eylül 1987 için rakamlardır. Ayrıca bkz: Equal Opportunities Office, US Department of State, "1987 Annual Report to Congress", Washington, DC, September 1987.
53. "Military Policy: Subject of WEAL Panel at 18th Women and Law Conference", *Minerva*, Fall 1987, s. 42. Ayrıca bkz. Barbara Ann Scott, "Help Wanted: Women Defense Experts and Decision Makers", *Minerva*, cilt: 6, sayı: 4, Kış, 1988. Scott'un, ulusal güvenlik siyasetinde sorumlu tüm ABD sivil bölüm ve dairelerini kapsayan araştırması 1.015 siyaseti belirleyen görevden sadece 44'ünün yani %4,3'ünün kadın tarafından üstlenilmiş olduğunu açığa çıkardı.
54. Olmstead, v.d., a.g.e, s. 22, 29. Ayrıca bkz. Joan Hoff-Wilson, "Conclusion: Of Mice and Men", Edward P. Crapol, ed., *Women and American Foreign Policy*, Westport, CT:, ve Londra: Greenwood Press, 1987, s. 173-88. Amerikalı kadınların dış siyasetin belirlenmesinde daha etkili olmasını sağlamak için yakın zamanda kurulan bir örgüt Women's Foreign Policy Council'dir, 1133 Broadway, New York, NY 10010.
55. "Under Pressure, State Department Moves to End its Sex Discrimination", *New York Times*, 21 Nisan 1989.
56. Goshko, a.g.e.
57. Judith Hippler Bello ve Marian Barell, Clyde H. Farnsworth'ten alınmıştır, "A Difference in Societies That Can Give US Edge in Talks", *New York Times*, 4 Temmuz 1988.
58. *New York Times*, 6 Aralık 1984.
59. Teresa Hayter ve Catherine Watson, *Aid: Rhetoric and Reality*, Londra: Pluto Press, 1985 içinde Catherine Watson, "Appendix: Working at the Bank", s. 271-2.
60. A.g.e.
61. Alıntılandığı yer: Susan Mendaro, *New York Times*, 6 Aralık 1984
62. "UN Women Unhappy", *Off Our Backs*, Nisan 1984, s. 6.
63. Alıntılandığı yer: Yolanda Samayoa, a.g.e.
64. *New York Times*, 19 Nisan 1987
65. Elaine Sciolino'nun Mercedes Pulido de Briceno'yu alıntıladığı, "Equality

Remains an Elusive Goal for UN Women", *New York Times*, 11 Eylül 1985.
66. A.g.e
67. Genel Kurul, "Personnel Questions: Other Personnel Questions- Improvement of the Status of Women in the Secretariat, Report of the Secretary General", New York, United Nations, 3 Kasım 1987, s. 7
68. A.g.e

6: CARMEN MIRANDA AKLIMDA: MUZUN ULUSLARARASI SİYASETİ

1. James Robert Parish, *The Fox Girls*, New Rochell, NY: Arlington House, 1972, s. 499-528.
2. A.g.e., s. 504
3. George Black, *The Good Neighbor: How the United States Wrote the History of Central America and the Caribbean*, New York: Pantheon, 1988, s. 68-71. Ayrıca bkz. Neal Gabler, *An Empire of their Own: How the Jews Invented Hollywood*, New York: Crown, 1988.
4. Eduardo Galeano, *Century of the Wind*, New York: Pantheon, 1988, s. 131. Galeano'nun 1940'lardaki Hollywood'daki erkek klişeleriyle ilgili tanımlaması için bkz. s. 122.
5. Claire Shaver Houghton, *Green Immigrants: The Plants that Transformed America*, New York ve Londra: Harcourt Brace Jovanovich, 1978, s. 30-5. Ayrıca, *People Like Bananas*, Boston, United Fruit Company, 1968.
6. *People Like Bananas*, a.g.e. Daha önce United Fruit adını taşıyan United Brands'in yan kuruluşu olan Chiquita Brands, dünya toplamının %12'sini oluşturan, kendilerine ait, dünyanın en büyük soğutmalı gemicilik donanmasını düzenli olarak tanıtan *Chiquita Quarterly* isimli dergiyi yayımlıyor.
7. Black, a.g.e., s. 77-8. Amerikan muz şirketlerinin Orta Amerika'daki siyasi rolünün eleştirel değerlendirmesi için bkz. Stephen Schlesinger, *Bitter Fruit: The Ontold Story of the American Coup in Guatemala*, New York: Doubleday, 1982.
8. Chiquita Banana şarkısının orijinal sözlerini bana sağladığı için United Brands'den Beth C. Schwartz'a minnettarım.
9. İlan, *The Economist*, 5 Aralık 1987.
10. Japon muz endüstrisinin detaylı bir incelemesi için bkz. "AMPO", *Japan and Asia Quarterly Review*, cilt: 13, sayı: 3, 1981.
11. Plantasyon tarımının toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş niteliğini inceleyen kitap ve makaleler: Angela Davis, "Reflections on the Black Women's

Role in the Community of Slaves", *The Black Scholar*, sayı: 3, Aralık, 1971; Rhonda Reddock, "Women and the Slave Plantation Economy in the Caribbean", in S. Jay Kleinberg, ed., *Retrieving Women's History*, Oxford ve New York: Berg, 1988, s.105-32. Jacqueline Jones, *Labor of Love, Labor of Sorrow: Black Women, Work and the Family from Slavery to the Present*, New York: Vintage, 1986; Elizabeth Fox-Genovese, *Within the Plantation Household: Black and White Women of the Old South*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina, 1988; Ronald Takaki, Pau Hana: *Palantation Life and Labor in Hawaii*, Honolulu: University of Hawaii Press, 1983; Belinda Coote, *The Hunger Crop: Poverty and the Sugar Industry*, Oxford: Oxfam, 1987; Shaista Shameen, "Gender, Class and Race Dynamics: Indian Women in Sugar Production in Fiji", *The Journal of Pacific Studies*, özel sayı, "Women and Work in the Pacific", cilt: 13, 1987, s. 10-35; Sidney Mintz, *Worker in the Cane: A Puerto Rican Life History*, New Haven: Yale University Press, 1960; Laurel Herbener Bossen, *The Redivision of Labor: Women and Economic Choice in Guatemalan Communities*, Albany: SUNY Press, 1984; Noeleen Heyzer, *Working Women in South-East Asia*, Milton Keynes ve Philadelphia: Open University Press, 1986, Ravinda K. Jain, *South Indians on the Plantation Frontier in Malaya*, New Haven: Yale University Press, 1970; Ann Laura Stoler, *Capitalism and Confrontation in Sumatra's Plantation Belt, 1870-1979*, New Haven: Yale University Press, 1985; Rachel Kurian, *Women Workers in the Sri Lanka Plantation Belt*, Cenova: International Labor Organization, 1982; Rachel Kurian, "Ethnicity, Patriarchy and Labor Control: Tamil Women in Plantation Production", Institute of Social Sciences, The Hague, 1986; Dan Jones, *Tea and Justice: British Tea Companies and the Tea Workers of Bangladesh*, Londra: Bangladesh International Action Group, 1986; Maitrayee Mukhopadhyay, *Silver Shackles: Women and Development in India*, Oxford: Oxfam, 1984; Stella Hillier and Lynne Gerlach, *Whose Paradise? Tea and the Plantation Tamils in Sri Lanka*, Londra: Minority Rights Group, 1987.

12. Philippe Bourgois, *Ethnic Diversity on a Corporate Plantation*, Cambridge, MA: Cultural Survival, 1986.
13. A.g.e., s. 10-11.
14. Jamaikalı yazar Evan Jones tarafından yazılmış "Muz Erkeği" şarkısı *Whose Gold? Geest and the Banana Trade*'de yayınlanmıştır, Londra: Latin Amerika Bürosu, 1987, s. 12.
15. Tarımın kadınsılaştırılması ve kalkınmayla ilgili sonuçları için bkz. Esther

Boserup, *Women's Roles in Economic Development*, Londra: George Allen & Unwin, 1970; Barbara Rogers, *The Domestication of Women: Discrimination in Developing Societies*, Londra: Kogan Page, 1980. Endonezya'daki çokuluslu maden şirketlerinin çalışmalarını destekleyen toplumsal cinsiyet ve etnik hiyerarşilerin algısal incelemesi için bkz. Kathryn M. Robinson , *Stepchildren of Progress*, Albany: State University of New York Press, 1986.

16. Philippe Bourgois, Antropoloji Bölümü, Washington University, St Louis, yazarla mektuplaşma, 2 Ekim 1986.
17. Bkz. Susan Bridger, *Women in the Soviet Countryside*, Cambridge ve New York: Cambridge University Press, 1987; Sharon L. Wolchik ve Alfred G. Meyer, ed., *Women, State and Party in Eastern Europe*, Durham: Duke University Press, 1988.
18. Eleanor Leacock ve Helen I. Safa'nın katkılarıyla *Women's Work*, South Hadley, MA: Bergin&Garvey, 1986 içinde Elizabeth U. Eviota, "The Articulation of Gender and Class in the Philippines", s. 199. Ayrıca Philippe Bourgois'yla mektuplaşmalar, 2 Ekim 1986. gıda üretimi işinde çalışan kadınlar hakkında bilgi için bkz. Lourdes Arizpe ve Josephina Aranda, "Women Workers in the Strawberry Agribusiness in Mexico", Leacock ve Safa, a.g.e., s. 174-93; Vicki Ruiz, *Cannery Women, Cannery Lives*, Albuquerque, NM: University of New Mexico Press, 1987; Patricia Zavella, *Women's Work and Chicano Families*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1987.
19. Daniel Schirmer ve Stephen R. Shalom edl., *The Philippines Reader*, Boston: South End Press, 1987 içinde Sr. Mary Soledad Perpinan, "Women and Transnational Corporations: The Philippines Experience" (yeniden basılmıştır) s. 243.
20. 1980'lerin başında ilerici bir Filipinli örgüt tarafından hazırlanan dia gösterisi olan "Muzlar"dan alınmıştır. Filipinler'deki Dole'in ananas plantasyonlarında çalışan kadınların yaşamlarının betimlemesi için bkz. "Women of Dole", orijinal olarak *Womenews*, cilt: 3, sayı: 1, Ocak-Mart 1986'da basılmıştır, *Philippine Women*, NY: Women's International Resources Exchange'de, 1987'de yeniden basılmıştır. Castle ve Cook'un Filipinlerdeki muz ve ananas plantasyonları için bkz. Dorothy Friesen, *Critical Choices: A Journey with the Filipino People*, Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co., 1988. Plantasyon topraklarının -bunların çoğunluğu Filipinli büyük toprak sahipleri tarafından kiralanmaktadır, yabancı şirketler açıkça bu toprakların sahibi değildir- yeniden paylaşımını sağlamak için gerekli olan siyasetlerin tayini için, bkz. Yujio Hayami, Lourdes S. Adriano ve

Agnes R. Quisumbing, *Agribusiness and Agrarian Reform: A View from the Banana and Pineapple Plantations*, Quezon City: Center for Policy and Development Studies, University of Philippines, 1988.

21. Eduardo Galeano, a.g.e., s 73.
22. Clive Thomas, *Plantations, Peasants and the State*, Los Angeles: Center for Afro-American Studies, UCLA, 1984.
23. Ann Laura Stoler, a.g.e. s. 30-34.
24. Philippe Bourgois ile mektuplaşma, 2 Ekim 1986.
25. Geest'le ilgili bilgiler şuradan geliyor: *Geest Gold: Bananas and Dependency in the Eastern Caribbean*, Londra: Latin Amerikan Bürosu ve New York: Monthly Review Press, 1987; *Whose Gold*, a.g.e. Zaire'deki muz çiftçiliğindeki kadın ve erkeklerin ilişkileriyle ilgili bilgi için bkz. Catherine Newbury, "From Bananas to Cassava", daktilo ile yazılmış yazı, Department of Political Science, University of North Carolina, Chapel Hill, NC, 1985.
26. "Britain's Rich", *Sunday Times* renkli eki, 2 Nisan 1989, s. 41.
27. Geest Gold, a.g.e., s. 45-6. Ayrıca bkz. Pat Ellis, ed., *Women of the Caribbean*, Londra, Zed Books ve Atlantic Highlands, NJ: Humanitise Press, 1986; *Daughters of the Nightmare: Women in the Caribbean*, Londra, Change: International Reports on Women, 1983.
28. Gita Sen ve Caren Grown, *Development, Crises and Alternative Visions: Thirld World Women's Perspectives*, New York: Monthly Review Press, 1987; Troth Wells ve Foo Gaik Sim, *Till They Have Faces: Women as Consumers*, Penang ve Roma: Uluslararası Tüketici Sendikaları Örgütü (International Organization of Consumers' Union), Asya Bölgesel Ofisi ve ISIS International, 1987; Evelyn Hong ed., *Malaysian Women: Problems and Issues*, Penang: Penang Tüketici Derneği, 1983 içinde Ng Sock Nye, "Status of Rural Women", s. 38-48; Lucy E. Creevey, ed., *Women Farmers in Africa*, Syracuse: Syracusa University Press, 1986; Barbara Rogers, a.g.e.; Georgina Ashworth, *Of Conjuring and Caring: Women in Development*, Londra: Change, International Reports on Women, 1984; Peggy Antrobus, "Feminist Issues in Development", *Reports*, World Education, Boston, Güz, 1987, s. 5-8; Bina Agarwal, *Structures of Patriarchy, the State, the Community and the Household*, New Delhi: Kali for Women, Londra, Zed Books, 1988.
29. Kenyalı bir çevre uzmanı olan Elizabeth Odour, plantasyonların genişlemesinin ülkesinin çevresi açısından yarattığı sorunları, kadınların kaygılarıyla çevre konuları arasında bağlantı kurarak inceledi: Yazarla söyleşi, Clark University, Worcester, MA, Aralık, 1988.

30. Medea Benjamin'le birlikte Elvia Alvarado, *Don't Be Afraid, Gringo*, San Francisco: Food First, 1987.
31. "Bananas, Broomsticks and Bookshelves", *Pueblo to People*, tatil sayısı, 1988, s. 22-3
32. "Organizing Malaysian Women Workers", *Voices Rising: A Bulletin about Women and Popular Education*, Yetişkin Eğitimi Uluslararası Konseyi, Toronto, Mayıs/Haziran, 1987, s.19.
33. Honor Ford Smith'le birlikte Sistren, *Lionheart Gal: Life Stories of Jamaican Women*, Londra: The Women's Press, 1986.
34. Chuck Klein Hans ve Julia Lesage, edl., "Life and Work at Crucero: Interviews with Nicaraguan Coffee Workers", *Radical America*, cilt: 9, sayı: 5, 1985, s. 48-9.
35. Maria Rogers, "Filipina Peasants Fight Repression", *Sojourner*, Mart, 1988, s. 14.
36. "Banana Ban: Colombia Killings", *New Internationalist*, uluslararası borçlarla ilgili özel sayı, Kasım 1988, s. 27. Söz konusu plantasyon şirketleri Del Monte, United Brands ve (Dole'nin de sahibi olan Castle ve Cook'a ait olan) Standard Fruit.
37. Judith Sutphen, "Filipinler'de 'Low Intensity Conflict'", *Sojourner*, Kasım, 1988, s. 22. Low Intensity Conflict (Düşük Yoğunluklu Savaş) doktrinine *Does Khaki Become You?*, Londra ve Winchester, MA: Pandora Press, 1988'in yeni basımında feminist bir yaklaşım geliştirmeye çalıştım. Düşük Yoğunluklu Savaş ve tarım reformuyla ilgili Filipinli feminist düşüncenin ayrıntıları için Women's Resource and Research Center ile irtibata geçebilirsiniz: (Kadın Kaynak ve Araştırma Merkezi), Maryknoll College Foundation, Quezon Şehri, Filipinler.
38. Denise Stanley, "Banana Workers End Walkout over Company-sponsored Union" *Guardian* (ABD), 2 Aralık 1988; "Del Monte: Fresh Fruit Sales Climbing", *Boston Globe*, 16 Haziran 1988. Brooke Bond'un Kenya'daki çiçek işi için bkz. John Clark, *For Richer or Poorer*, Oxford, Oxfam, 1986.
39. Şili'deki meyve endüstrisiyle ilgili bilgiler için Ximena Bunster'a; Unilever'in Zaire'deki hurma yağı işletmeleriyle ilgili bilgiler için Shari Geistfeld'e; brokoli tarımıyla ilgili Guatemala askeri düşünüşüyle ilgili bilgiler için Jennifer Schirmer ve Mimi Stephens'a müteşekkirim; Mimi Stephens, *The Impact of Militarized Development on Indigenous Culture in Guatemala and USAID's Role in It*, yüksek lisans tezi, International Development Program, Clark University, Worcester, MA, 1988. Unilever'le ilgili daha

fazla bilgi için bkz. *New Internationalist*, Unilever'le ilgili özel sayı, sayı: 172, Haziran 1987; *Unilever's World*, Counter-Information Center (Karşıt Bilgi Servisi) tarafından hazırlanmış rapor, Londra, 1975. Coca Cola'nın Belize'deki plantasyonları için bkz. *Rainforest Action Network*, San Francisco, Şubat, 1987 ve Mayıs 1987.

40. Latin Amerika Pazar kadınlarının iç yüzünü anlatan bir inceleme için bkz. Ximena Bunster ve Elsa Chaney, *Sellers and Servants: Working Women in Lima, Peru*, South Hadley, MA: Bergin & Garvey, 1988.
41. "Women in Agriculture", *Women in Europe*'un özel sayısı, Women's Information Service, Avrupa Topluluğu Komisyonu, Brüksel, Kasım, 1988. 1988'de AET içinde çiftlik işleten yaklaşık 62.000 kadın vardı, bu sayı toplamın %8,2'siydi. AET çiftliklerin tam zamanlı olarak 566.000, yarı zamanlı olarak da 322.000 kadın çiftçi çalışıyordu. Bugün bile, Avrupalı kadın çiftçiler eğitim, vergi çıkarları ve emekli aylığı haklarına sahip değiller.

7: KOT PANTOLONLAR VE BANKACILAR

1. Alıntılandığı yer: James Lardner, "Annals of Business - The Sweater Trade", Bölüm II, *New Yorker Magazine*, 18 Ocak 1988, s. 64.
2. Başyazı, *New York Times*, 19 Haziran 1988.
3. Lardner, a.g.e., s. 64.
4. A.g.e.
5. Alexander Reid, "In Hard Times, Garment Union Places Hopes in New Leadership", *New York Times*, 3 Haziran, 1986.
6. Swasti Mitter, *Common Fate, Common Bond*, Londra: Pluto Press ve Winchester, MA: Unwin Hyman, 1986, s.127.
7. Swasti Mitter tarafından görüşülen Asya kökenli Britanyalı bir kadın, a.g.e., s. 130. Britanya'daki fabrikalarda çalışan göçmen kadınlar üzerine feminist çalışmalardan bazıları: Sallie Westwood, *All the Live Long Day*, Londra: Pluto Press, 1984; Jackie West, ed., *Women, Work and the Labor Market*, Londra ve Boston: Routledge & Kegan Paul, 1982 içinde Barbro Hoel, "Company Clothing Sweatshops, Asian Female Labor and Collective Organization"; Sally Westwood ve Parminder Bhachu, ed., *Enterprising Women: Ethnicity, Economy and Gender*, Londra ve New York: Routledge, 1988; Annie Phizacklea, *One Way Ticket: Migration and Female Labor*, New York ve Londra: Routledge & Kegan Paul, 1983. Ev işi sisteminin tanımlamalarını içeren kaynaklar Wendy Chapkis ve Cynthia Enloe, *Of Common Cloth:*

Women in the Global Textile Industry, Amsterdam ve Washington: Transnational Institute, 1983; Liz Bisset ve Ursula Hews, *Sweated Labour: Homeworking in Britain Today*, Londra: Low Pay Unit, 1984; Amy Gamerman, "Homeworkers: Bottom of the Rag Trade Heap", *New Statesman*, 3 Mayıs, 1988, s.18-19. Meksika'daki ev işçileri şu kaynaklarda ince bir şekilde ele alınmıştır: Lourdes Beneria ve Martha Roldan, *The Crossroads of Class and Gender: Industrial Homework, Subcontracting and Hoesehold Dynamics in Mexico City*, Chicago ve Londra: University of Chicago Press, 1987. Ayrıca bkz. Alison Lever, "Capital, Gender and Skill: Women Homeworkers in Rural Spain", *Feminist Review*, sayı: 30, Güz, 1988, s. 3-24; Laura C. Johnson, *The Seam Allowance: Industrial Home Sewing in Canada*, Toronto: Women's Press, 1982; Joan McGrath, "Home Is Where the Work Is", *In These Times*, 14 Ekim, 1987, s.12-13.

8. Porto Riko tekstil siyasetinin anlamamı sağlayan Sandra Suarez'e minnettarım.
9. 1987'de, titizlikle uygulanan ABD göçmenlik yasasının etkisi hissedilmeye başladığında Los Angeles şirketleri, yeni yasayla kaybettikleri yasadışı Latin işçilerin yerini doldurmak amacıyla özel "H2B" vizeleriyle Çin'den işçi ithal etmelerine izin verilmesi için ABD Vatandaşlık ve Göçmenlik Ajansı'nda kulis yaptılar: Celeste Wesson, "All Things Considered", National Public Radio, 27 Aralık, 1987.
10. Lenny Segal'ın editörlüğünü yaptığı bir dergi olan *Global Electronics*, California'nın Silikon Vadisi'nde elektronik endüstrisindeki cinsiyet ve ırk hiyerarşilerini ısrarla izlemiştir. Örneğin, bkz. "Race and Gender in High Tech", *Global Electronics*, Mart, 1988, s. 2. Dergi, Pacific Studies Center, 222B View Street, Mountain View, CA 94041'den edinilebilir.
11. Andrea Lee, "Profiles: Bing Everywhere", *New Yorker Magazine*, 10 Kasım 1996, s. 53, "Benetton Modeli" ilk kez Swasti Mitter aracılığıyla dikkatimi çekti, a.g.e.
12. Lee, a.g.e., s. 68.
13. *New York Times*, 1 Ağustos 1998.
14. Irlanda hükümetinin esnekliği desteklemesi ve bunun kadınlara bağımlılığı şu kaynakta ele alınmıştır: Patricia O'Donavan'ın *Council News*'de "Low Pay and Women" adlı yazısında (Council For The Status of Women) Dublin, NO. 6, 1987, s. 4. Ayrıca bkz. Jean Larson Pyle, *Women, The State and Development: Lessons for Sex Discrimination in the Republic of Ireland,1961-1981*, Albany: State University of New York Press, 1989. "Benetton Modeli"nin Avrupa Topluluğu'ndaki kadınlar üzerindeki etkisi için bkz. Diane Elson, "Wo-

men's Employment and Multinationals in the EEC Textiles and Clothing Industry", daktilo dizgisi, Department of Economics, University of Manchester, Manchester, 1985.

15. Hank Gilman, "More Apparel Makers Turn Abroad", *Wall Street Journal*, 9 Mayıs 1985.
16. Harvey D. Nadel, Capital Fashions Corporation Genel Müdürü, San Diego, aynı yerde alıntılanmıştır.
17. Ames Lander, "Annals of Bussiness: The Sweater Trade", I. Bölüm, *New Yorker Magazine*, 11 Ocak 1988; Lindsey Gruson, "Against Odds, Panama Economy Stays Afloat", *New York Times*, 11 Şubat 1989.
18. Güney Afrika'da yabancı yatırım konusunda bir uzman olan Ann Seidman'a (Clark University, Worcester, MA, Nisan, 1988) bu bilgiyi bana sağladığı için minnettarım.
19. Murray Hiebert, "Hanoi Courts Capitalist Investment", *Indochina Issues*, no. 67, Haziran 1986, s.3-4.
20. Anthony B. Van Fossen, "Two Military Coups in Fiji", *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, cilt: 19, 4 Kasım 1988, s. 29; *Far Eastern Economic Review*, 3 Mart 1988, s. 49.
21. Lynn Ashburner, "Women Inside the Counting House: Women in Fiance", Angela Coyle ve Jane Skinner'ın editörlüğünü yaptığı, *Women and Work*'de, Londra: Macmillan ve New York: New York University Press, 1988, s. 130-51. Ayrıca Penny Fox'un, *Observer*'da , 24 Mayıs 1987'de yayımlanan "Sisters in the City" adlı makalesi. Amerikan borsa simsarları olarak kadınlar hakkında bkz. Nancy Nichols, "Up Against the Wal Street", *Ms.*, Kasım 1988, s. 66-9. Teknolojik değişim ve cinsiyetlere dayalı işbölümü arasındaki ilişkiye dair düşündürücü bir analiz için bkz. Cynthia Cockburn, *Machinery of Dominace:Women, Men and Technical Know How*, Londra: Pluto Press, 1985 ve Boston: Northeastern University Press, 1988.
22. 19. yy'da bir İngiliz tekstil fabrikasında calışan kadınlar ve ataerki üzerine *detaylı bir tartışma için bkz. Judy Lown, Women and Industrialization in Nineteenth Century England*, Cambridge: Polity Press, baskıda. İşgücüne dair burada sunulan rakamlar daha kısa bir formatta Judy Lown'un araştırmasına dayanan bir kitapta da yer alır: Caro Adams, Paula Bartley, Judy Lown, Cathy Laxton, *Under Control: Life in a Nineteenth-Century Silk Factory*, Londra ve New York: Cambridge University Press, 1983, s. 172-205; Sharon Sievers, *Flowers in Salt: The Beginning of Feminist Consciousness in Modern Japan*, Stanford: Stanford University Press, 1983; Rose Glickman, *Russian Factory*

Women, Workplace and Society, 1880-1914, Berkeley: University of California Press, 1984.

23. Maggie McAndrew ve Jo Peer, *The New Soviet Woman: Model or Myth?*, Londra: Change, International Reports on Women, 1981, s. 26. Ayrıca Sovyet dizgicilerinin ve sekreterlerinin %99'unu, hemşirelerin de %98'ini kadınlar oluşturuyordu.
24. Lown, a.g.e.
25. Reklamlar Joni Seager tarafından Chapkis ve Enloe'ya bahşedilmiştir, a.g.e., s. 68.
26. Karen Offen, "'Powered by a Woman's Foot" - A Documentary Introduction to the Sexual Politics of the Sewing Machine in Nineteenth Century France," *Women's Studies International Forum*, cilt: 11, sayı: 2, 1988, s. 93.
27. A.g.e.
28. Yazarın bir Levis fabrikası müdürüyle yaptığı röportaj, Manila, Mart 1980. Ayrıca bkz. *Daughters in Industry: Work Skills and Consciousness of Women Workers in Asia*, Women's Program, 1988, Asia and Pacific Development Centre, Periaran Duta, Posta Kutusu 112224, 50770 Kuala Lumpur, Malezya.
29. Bu uygulamanın feminist eleştirileri için bkz. Barbara Rogers, *The Domesticcation of Women: Discrimination in Developing Societies*, Londra: Kogan Page, 1980; Joni Seager ve Ann Olson, *Women in the World: An International Atlas*, Londra: Pan Books ve New York: Simon and Schuster, 1987.
30. Chris Llewellyn tarafından yazılan "White Light"dan. Şiir kitabının bazı bölümlerinde, New York City'de 25 Mart 1911'de, çoğu Musevi, İrlandalı, Italyan genç kadınlardan oluşan 146 giyim işçisinin öldüğü, Triangle Shirtwaste Company'deki yangın hikâyesi anlatılır: Chris Llwellyn, *Fragments from the Fire*, Londra: Penguin, 1987, s. 48-9. Yirminci yüzyıl başlarında Amerikan kadın giyim işçilerinin evlilik ve sendikalaşmaya yönelik tavırları Sarah Esenstein'ın *Give Us Bread, But Give Us Roses* adlı kitabında tarif edilir, Londra ve Boston: Routledge & Kegan Paul, 1983.
31. Sri Lankan İhracat İşleme Bölgesi'ndeki kadın işçiler üzerinde yapılan anket *Women Workers in the Free Trade Zone of Sri Lanka: A Survey*'de basılmıştır, Voice of Women Publication Series, sayı: 18/9 Chitra Lane, Colombo 5, Sri Lanka. Örgütleyici deneyim "Experiences of Women Workers Organizing"de ayrıntılı olarak anlatılmıştır, *Asian Women Workers Newsletter*, cilt: 7, sayı: 3 ve 4 Aralık 1988, s. 1-2, Comittee for Asian Women tarafından basılmıştır, 57 Pekin Road, 5/F Kowloon, Honk Kong. Malezyalı Ka-

dınların evlilik ve fabrika hayatına direnişe yönelik tavırları için bkz. Evelyn Hong ed., *Malaysian Women: Problems and Issues*, Penang Consumers' Association of Penang, Penang, Malaysia, 1983; Aiwah Ong, *Spirits of Resistance and Capitalist Discipline: Factory Women In Malaysia*, Albany: State University of New York Press, 1987.

32. Seager ve Olson, a.g.e., 28 no'lu harita.
33. Örneğin Tono Haruhi, ISIS International ve Committee For Asian Women'ın editörlüğünü ortak yaptığı *Women's Journal: Industrial Women Workers in Asia*'da, "Japan's Industrialization and Women Workers", cilt: 4, Eylül 1985, 57 Peking Yolu, 5/F Kowloon, Hong Hong.
34. Susan Chira, "Anyang Journal: Near Seoul, A Dream Turns to Ashes", *New York Times*, 6 Nisan 1988.
35. A.g.e., Güney Kore'li kadın işçilere dair daha fazla bilgi için bkz. Bernard Stephens, "Defiant Tigers", *New Statesman and Society*, 11 Eylül 1988, s. 18; Jim Woodward, "Korean Workers Consolidating Unions", *Labor Notes*, Kasım 1988, s. 8-9.
36. Bu görüş aşağıdaki kaynakalara dayandırılır: 19 Eylül Giyim İşçileri Sendikası temsilcileri Alicia Cervantes ve Gloria Juandiego tarafından (Clark University, Worcester, MA, 18 Nisan 1988) yapılan konuşmalar; Marta Lamas, "The Women Garnemt Workers' Movement: Notes for a Feminist Reflection", *Fem*, Mexico City, Mart 1986, (Elaine Burns tarafında tercüme edilmiştir); Rachel Kamel, "19 September Garment Workers Fight Government, Owners", *Listen Real Loud*, Women's Project, American Friends Service Committee'nin haberi, Philadelphia, cilt: 9, sayı: 1, 1988; Rebecca Ratcliffe, "Women United Across Borders", *Sojourner*, 1987; *Correspondencia*, 1987 ve 1988 baskıları: Mujer a Mujer'in haberi, AP 24-553, Colonia Roma, 06701 Mexico DF, Mexico.
37. David Brooks, "The Future: Who Will Manage It?", *NACLA: Report on the Americas*, Meksika üzerine özel sayı, cilt: 21, sayı: 5 ve 6, Eylül-Aralık, 1987, s. 23-4. ABD-Meksika sınırındaki fabrikalarda çalışan kadınlar üzerine iki mükemmel çalışma, *maguiladoras*: ed. Vicki L. Ruiz ve Susan Tiano, *Women on the US-Mexican Border: Responses to Change*, Boston ve Londra: George Allen & Unwin, 1987; Patricia Fernandez-Kelly, *For We Are Sold, I and My People: Women and Industry on Mexico's Frontier*, Albany: State University of New York Press, 1983.
38. Üçüncü Dünya giyim işçilerinin örgütlenmesi ile ilgili diğer kitaplar arasında şunlar var: Committe for Asian Women, *Beyond Labour Issues: Women*

Workers in Asia, Hong Kong, 1988; ed. Dennis Shoesmith, *Export Processing Zones in Five Countries, the Economic and Human Consequences*, Hong Kong, Asia Partnership for Human Development, 1986; *The Global Factor: An Organizing Guide for a New Economic Era*, Philadelphia, the Women's Project of the American Friends Service Committee, 1989; "Feminizing Unnions", *Labour Research Review*'ın özel sayısı, Chicago, no. 11, Bahar 1988.

39. Hızla değişen elektronik sanayiinde kadın ve erkeklere ilişkin sarsıcı bir analiz için bkz. Steven Sunderson, ed., *The Americans in the New International Division of Labor*'da, New York: Holmes & Meier, 1985 içinde June Nash, "Segmentation of the Work Process in the International Division of Labor"; Karen Hossfield, *Division of Labor, Division of Lives: Immigrant Women Workers in Sillicon Valley*, doktora tezi, Sosyoloji Bölümü, University of California, Santa Cruz, CA, Haziran 1988. Hossfield'ın bulgularının özeti *Global Electronics*'de yayınlanmıştır, sayı: 84, Temmuz 1988, s. 1-2; *Connecta: International Information Bulletin for Philips Workers*, SOBE tarafından basılmıştır, Demer 38, 5611 AS Eindhoven, İrlanda. Sekreterlik işin uluslararasılaştırılmasına ilişkin bilgi için bkz. Ann Posthuma, "The Automated Office: A New Global Assembly Line", *Listen Real Loud*, Women Projest'in haber bülteni, American Friends Service Committee, Philadelphia, cilt: 5, 1984, s. A4, A5; Steve Lohr, "The Growth of the Global Office", *New York Times*, 18 Ekim 1988.

8: "TIPKI AİLEDEN BİRİ GİBİ": DÜNYA SİYASETİNDE EV İÇİ HİZMETÇİLERİ

1. Reklam, *International Herald Tribune*, 10-11 Aralık 1988.
2. On dokuzuncu ve erken dönem y.y., ev içi çalışanlarının tarihi hakkında bilgi için bkz., Mary Lennon, Marie McAdam ve Jane O'Brien, *Across the Water: Irish Women's Lives in Britain*, Londra: Virago, 1987; Hasia R. Diner, *Erin's Daughters in America*, Baltimore ve Londra: Johns Hopkins University Press, 1983; Joy Rudd, "Invisible Exports: The Emigration of Irish Women This Century", *Women's Studies International Forum*, "Irlanda'da Feminizm" özel sayısı, Ailbhe Smyth tarafından yayına hazırlandı, cilt: 11, sayı: 4, 1988; Evelyn Nakano Glenn, *Issei, Nisei, Warbride: Three Generations of Japanese American Women in Domestic Service*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 1986; Trudier Harris, *From Mammies to Militants:*

Domestics in Black American Literature, Philedelphia, PA: Temple University Press, 1982; Judith Rollins, *Between Women: Domestics and Their Employers*, Philedelphia, PA: Temple University Press, 1985; David M. Katzman, *Seven Days a Week: Women and Domestic Service in Industrilazing America*, Urbana ve Londra: University of Illionis Press, 1981; Joni Seager, "'Father's Chair': Domestic Reform and Housing Change in the Progressive Era, doktora tezi, Coğrafya Okulu, Clark University, Worcester, MA, 1988; Donna L. Van Raaphorst, *Union Maids Not Wanted: Organizing Domestic Workers, 1870-1940*, Westport, CT: Greenwood Press, 1988.

3. Örneğin bkz., Ursula Huws, *Working Women: A Woman's Guide to Rights at Work*, Londra, Kanal 4 Televizyonu, 1988, s. 20; "The Mommy Track", *Businesweek*, 20 Mart 1989; editörün yazısı, *New York Times*, 11 Mart 1989.
4. John Rentoul, "'It's So Difficult to Get Servants These Days'", *New Statesman*, 7 Kasım 1986, s. 20; Sara Rimer, "Childcare at Home: Two Women, Complex Roles", *New York Times*, 26 Aralık 1988.
5. Maria Susan Rye tarafından "On Assisted Emigration" yazısında alıntılanmış, Candida Ann Lacey'in yayına hazırladığı *Barbara Leigh Smith Bodichon and the Langham Place Group*, Women's Source Library, Londra ve New York: Routledge & Kegan Poul, 1987, s. 337-8 arasında yeniden basılmıştır.
6. FMCES üzerine bulgularını benimle paylaştığı için Britanyalı araştırmacı Sally Davis'e minnettarım: 17 Mart 1985 tarihli yazışma.
7. Örneğin bkz., Claudia Knapman, *White Women in Fiji, 1835-1850: Ruin of the Empire?*, Sydney, Londra ve Winchester, MA: Unwin Hyman, 1989; Suzanne Gordon, *A Talent for Tomorrow: Life Stories of South African Servants*, Bramfontein: Güney Afrika, 1985; Beata Lipman, *We Make Freedom: Women in South Africa*, Londra ve Winhester, MA: Pandora Press, 1984; Jacklyn Cock, *Maids and Madams*, Londra: The Women's Press, 1989.
8. Isa Craig, "Emigration as a Preventative Agency", Lacey a.g.e.'de s. 297'de yeniden basılmıştır. Finlandiyalı ve Britanyalı kadınların ev içi çalışanları olarak Kanada'da işe alınması hakkında daha fazla bilgi için bkz., Jean Burnet, ed., *Looking into My Sister's Eyes*, Toronto, Multicultural Historical Society of Ontario, 1986 içinde Varpu Lindstrom-Best, "'I Won't Be a Slave!' Finnish Domestics in Canada" s. 31-53.
9. Fransız ve Britanyalıların Kanada'ya göçü hakkında daha fazla bilgi için bkz. Susan Jackelin, ed., yaptığı *A Flannel Shirt and Liberty: British Emigrant*

Gentlewomen in tha Canadian West, 1880-1914, Vancouver: University of British Colombia Press, 1983; The Clio Collective, *Quebec Women: A History*, Toronto, Women's Press, 1987.

10. Sally Davis'le 17 Mart 1988 tarihli yazışma.
11. "Jersey Nannies Organize for Status and Frienship", *New York Times*, 30 Ekim 1988.
12. Rentou, a.g.e.
13. A. Lynn Bolles, "IMF Destabilization: The Impact on Working Class Jamaican Women", *Transafrica Forum*, cilt: 2, sayı 1, Yaz, 1981, s. 63-76; Gita Sen ve Caren Grown, *Development Crises and Alternative Visions: Third World Women's Perspectives*, New York: Monthly Review Press, s. 59-66; ISIS tarafından yayına hazırlanan *Women's World*'ün "Ödemeler Krizi" özel sayısı, sayı: 17, Mart 1988; Maria de los Angeles Crummett, "Women in Crisis: Paying the Cost of 'Adjustment' in Rural Mexico", basılmamış kopya, Ekonomi Bölümü, Barbara College, Colombia University, NY, 1988; Kadın ve Gelişim Programı'ndan Peggy Antrobus ile konuşmalar, University of West Indies, Barbados, Cambridge, MA, Bahar, 1987. Peggy Antrobus küresel ekonomik krizin olası toplumsal cinsiyetçi etkileri üzerine ayrıntılı bir analiz hazırlıyor.
14. Uluslararası Para Fonu tarafından, *The Economist*, 10 Eylül 1988 sayısı içinde "Asian Migrant Workers"da, s. 24'te verilen rakamlar.
15. "Asian Migrant Workers", Arati Rao, a.g.e., Hintli bir kadın akademisyen de kocaları çalışmak için yutdışına giden Kerala Kadınların tecrübe ettiği zorlukların bazen zihinsel yıkıma neden olacak kadar ciddi olduğunu anlatıyor: söyleşi, Wellesley College, Wellesley, MA, 23 Şubat 1989.
16. Bu açıklama Turin-İtalya'da, Güney Afrikalı akademisyen Elaine Salo tarafından yapılan mülakat-temelli bir araştırmadan yola çıkılarak yazılmıştır. Elaine Salo, *Obscure Lives: Filipino Women in an Italian City*, Master tezi, Uluslararası Gelişim Programı, Clark University, Worchester, MA, 1986.
17. Clyde Haberman, "Africans Find Italy's Doors Swinging Shut", *New York Times*, 14 Aralık 1988.
18. Walden Bello, "Lucky Plaza, Singapore", *Monitor*, Philippine Reource Center, Berkeley, CA, sayı: 4, Şubat 1989, s. 2-4; Seth Mydens, "Manila Frets Over Export of Its Women", *New York Times*, 12 Mart 1988; James Clad, "A Domestic Problem", *Far Eastern Economic Review*, 17 Mart 1988, sf. 18-19; Sr. Soledad Perpinan tarafından yapılan konuşma, Kadınlar ve Askeri Sistemler üzerine Konferans, Helsinki, Ocak 1987.

19. "Ban on the Employment of Filipino Women as Domestic Workers Abroad", *Migration Today*, sayı: 40, 1988, s.17; *Monitor*, Philippines Resource Center, sayı: 4, Şubat 1989, s. 2.
20. Bu alıntı ve etrafındaki malzeme bu yazıdan yola çıkılarak yazılmıştır: Makeda Silvera, *Silenced*, Toronto: Williams-Wallace Publishers, 1983; alıntı s. 100'de yer alır.
21. A.g.e., s. 107.
22. A.g.e.
23. Celia Mather, "Good Enough to Stay", *International Labor Reports*, sayı: 17, Eylül-Ekim, 1986, s. 17. Ayrıca, Kanadalı ev içi çalışanlarının hakları için aktif lobi faaliyeti yürüten grupların bir listesi için bkz., *Silvera*, a.g.e.. Ayrıca, Pat Bradshaw-Campell ve Rena Cohen, "Feminists: Explorers or Exploiters?" *Women and Environments*, Toronto, Güz 1988, s. 8-10.
24. Elyse Dodgson, *Motherland: West Indian Women to Britain in the 1950s*, Londra: Heinemann Educational Books, 1974, s. 8.
25. Women, Immigration and Nationality Group (WING), *Worlds Apart: Women Under Immigration and Nationality Law*, Londra: Pluto Press, 1985, s. 12-14. Amrit Wilson'a göre toplumsal faşizm ve kurumsallaşmış ırkçılığın Asyalılara karşı bir birleşimi Britanya'ya göçün görünümünü değiştirdi: 1950'lerde Asyalı göçmenler çoğunlukla erkekti; son yirmi yıldır Britanya'ya giderek artan şekilde kadın ve erkek Asyalılar geliyor: Amrit Wilson, *Finding a Voice: Asian Women in Britain*, Londra: Virago, 1984. Kadınlar ve göçe yer veren diğer kaynaklar: Rita James Simon ve Caroline B. Brettel'in yayına hazırladığı, *International Migration: The Female Experience*, Totowa, NJ: Rowman ve Allenheld, 1986; *International Migration Review*, "Kadınlar ve Göç" özel sayısı, sayı: 18, Kış, 1984; Annie Phizacklea, *One Way Ticket: Migration and Female Labor*, Londra ve New York: Routledge & Kegan Paul, 1983; Jean Guyot, v.d., *Migrant Women Speak*, Londra: Search Press, 1978; Nancy Foner, *New Immigrants in the New York*, New York: Columbia University Press, 1987.
26. WING, a.g.e., s. 137-9; Yasmin Alibhai, "For Better or for Worse", *New Statesman and Society*, 6 Ocak 1989, s. 22-3. 1988 ABD Göç Reform Yasası'nın feminist bir analizi için bkz., Annette Fuentes, "Immigration "Reform;" Heaviest Burden on Women", *Listen Real Loud*, American Friends Service Commitee, 1988.
27. Padmini Palliyaguruge, *Migrant Women Claim Their Rights: Nairobi and After* içinde "Sri Lanka House Maids and Free Trade Zone Workers", Gene-

va, World Council of Churches, dosya no. 15, Temmuz 1986, s. 21-4.

28. Centre for Society and Religion, "Alone in a Strange Land", *Asian Migrant*, cilt: 1, sayı: 1, Ocak-Şubat, 1988, s. 16. Asian Migrant Catholic Scalabrini Centrum, Quezon City, Philippines, tarafından yayınlanır. Ayrıca bkz., Asoka Bandarage, "Women and Capitalist Development in Sri Lanka, 1977-1987", *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, cilt: 20, sayı: 2, 1988, s. 69-71.
29. Palliyaguruge, a.g.e.
30. A.g.e. Ayrıca, Prema Embuldeniya, "Their Suffering is Beyond Human Endurance: From the Report of the Commitee on Migrant Workers, Sri Lanka", *Migration Today*, sayı: 40, 1988, s. 12-13.
31. Linda Basch ve Gail Lerner, *Migrant Women Claim Their Rights: Nairobi and After*, Giriş yazısı, a.g.e., s.11.
32. A.g.e., Hizmetçi olarak çalışan kadınlarla onların orta sınıf Latin Amerikalı işverenleri arasındaki ilişkiler hakkında daha fazla bilgi için bkz., Ximena Bunster ve Elsa Chaney, *Sellers and Servants: Working Women in Lima, Peru*, South Hedlay, MA: Bergin Publishers, 1988; Elsa Chaney ve Marcey Garcia Castro tarafından yayına hazırlanan *Muchachas No More: Household Workers in Latin America and the Caribbean*, Philadelphia: Temple University Press, 1989. Batı Hint Adaları'ndan gelen bir kadının kendisinin ABD'li işveren evsahibi üzerine izlenimlerini çizimlerle betimleyen bir roman: Paula Fox, *A Servant's Tale*, Londra ve New York: Penguin, 1984.
33. Hizmetçilerin, hükümetin modernleşme siyasetlerinin hemen ardından işsizliğin artmasıyla Çin şehirlerine geri dönüşü hakkında bilgi için bkz., Elizabeth Croll, "Grannies, Maids and Housekeepers", *China Now*, sayı: 118, 1986, s. 21-3.

DİZİN

19 Eylül Kadın Giyim İşçileri Sendikası 225
Afganistan, 93, 94, 123
Afrika, 55, 61, 84, 86, 87, 104, 162, 164, 168, 174, 183, 191, 206, 207, 235, 236, 267, 270, 289, 293, 294, 297
Akeley, Delia, 56, 57, 262
Alaska, 57
Alloula, Malek, 77
Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 11, 18, 20, 22, 30, 35, 36, 41, 44, 53, 57-59, 66, 73, 81, 82, 93, 103, 104, 105, 108-114, 116, 119-121, 125-130, 134, 142, 145, 149-156, 159-165, 170-175, 180, 183, 186, 192, 197, 199-207, 220, 222, 226, 237, 239, 240, 245, 249, 257, 259, 272, 273, 276, 277, 279-281, 286, 288, 291, 295, 296
Amerikan Doğal Tarih Müzesi, 56
Anglum, Jessie, 126
Angola, 104
Anthony, Susan, 59, 81
Antrobus, Peggy, 26
Aquino, Corazon, 68, 72, 83, 127, 128, 194, 242, 243
Arjantin, 103, 166, 173
Avrupa Ekonomik Topluluğu, 33, 45, 148
Avustralya, 36, 69, 122, 152, 159, 208, 230, 234, 235, 236
Baden-Powell, Robert, 84, 86
Bahama Adaları, 64
Baker, James, 164
Bangladeş, 239, 246
Barbados, 217
Batı Almanya, 30, 73, 104, 113, 125, 199, 210
Belau, 126, 134
Belize, 30, 104, 125, 132
Bello, Judith Hippler, 165
Benetton, 26, 203, 204, 205, 206, 227, 255
Betsy North, 36, 40
Birleşik Arap Emirlikleri, 207
Birleşmiş Milletler, 49, 94, 166, 167, 168
Birleşmiş Milletler Kadının On Yılı, 248
Boer Savaşı, 84
Boggs, Paula, 163
Brezilya, 11, 25, 30, 171, 174, 219, 250, 257
British Museum, 55, 143
Brodsky, Diana, 56
Brooke, Bond, 181, 197
Butler, Josephine, 123, 124, 125, 130

Castle ve Cook, 197
Castro, Mary, 250
Cezayir, 11, 49, 76, 77, 79, 80, 88, 100, 249
Coca Cola, 197
Cook, Thomas, 27, 60, 61, 62, 63, 212

Çad, 104
Çin, 11, 12, 65, 67, 96, 123, 154, 157, 158, 189, 193, 204, 207, 225, 230, 249

Danimarka, 148, 217
David-Neel, Alexandra, 54
Davies, Christian, 53
Del Monte, 177, 186, 192, 197
Dinesen, Isak, 86, 87
Doğu Almanya, 125
Dole, 177, 186, 190, 197
Dominik, 22, 64, 170, 177, 190, 191, 204
Dominik Cumhuriyeti, 64, 170
Dubai, 240
DuPont, 201, 209
Dünya Bankası, 165, 166, 215, 254

Eisenhower, Dwight, 109
Ekvador, 154, 177, 198
Endonezya, 66, 70, 124, 183, 189, 207
Eritre, 94
Ermenistan, 11, 100
Etiyopya, 80, 230, 241, 257
Evelyn, 66
Ewart-Biggs, Jane, 140

Falkland Adaları, 103, 104
Fang Brothers, 207, 215, 218
Fas, 21, 48, 64, 65, 114, 125, 207, 230
Fiji, 104, 208
Fildişi Sahilleri, 104
Filipinler, 11, 44, 49, 57, 58, 62, 68, 70, 71, 72, 81, 82, 92, 98, 104, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 170, 174, 177, 178, 185, 186, 195, 196, 197, 214, 228, 239, 240, 243, 247, 249
Filistinliler, 95
Finlandiya, 104, 257
Fransa, 42, 58, 80, 88, 105, 125, 142, 192, 199, 210, 220, 245
Fyffes, 177

Gabon, 104
Galeano, Eduardo, 174
Gandhi, Indira, 34
Geest, 177, 186, 190, 191, 207
Goa, 64, 70
Granada, 31
Greenham, Common 103, 106, 116, 117, 118, 119, 120
Guam, 125, 127
Guatemala, 132, 196, 198
Gunn, 137
Güney Afrika, 46, 78, 80, 87, 92, 183, 207, 235, 236
Güney Kore, 21, 62, 70, 73, 74, 80, 127, 128, 257
Güney Sahara, 94

Hall, Fawn, 38, 39
Hawaii, 17, 18, 57, 62, 64, 67, 81, 126
Hayden, Sophia, 60
Hindistan, 11, 70, 83, 84, 85, 89, 91, 104, 106, 123, 124, 141, 193, 232, 235, 236, 239, 246
Hollanda, 46, 53, 80, 121, 124, 170, 189, 190, 237
Hollywood, 25, 30, 43, 86, 87, 96, 170, 171, 172, 173, 174, 176
Honduras, 40, 104, 125, 180, 184, 192, 193, 195, 196, 197
Hong Kong, 62, 123, 201, 207, 230, 243, 249
Hubbard, Nina Benson, 54
Hudson Bay Şirketi, 136
Hue-Tam, 96

Irak, 17, 18, 240

İngiltere, 61, 145, 148, 206, 230, 246
İnnu kadınlar, 122
İran, 36, 38, 41, 42, 93, 110, 139, 152, 153, 162, 240
İrlanda, 20, 31, 45, 80, 92, 104, 105, 132, 140,

206, 207, 230, 232
İspanya, 121, 167, 199
İsrail, 94, 95, 207
İsveç, 138, 148, 158
İtalya, 22, 54, 113, 121, 125, 142, 204, 205, 206, 213, 216, 227, 230, 239, 241, 242, 255

Jamaika, 29, 30, 31, 64, 101, 193, 196, 204, 207, 217, 230, 239, 244
Japonya, 22, 42, 43, 57, 73, 74, 157, 165, 174, 175, 176, 178, 179, 186, 190, 196, 209, 210, 220, 240, 245, 249, 257
Jayawardena, Kumari, 97
Joyce, Jean, 160

Kamboçya, 16, 104
Kamerun, 197
Kanada, 11, 36, 44, 64, 80, 92, 104, 111, 112, 113, 118, 120, 121, 122, 125, 136, 137, 138, 154, 204, 206, 207, 208, 227, 230, 235, 236, 239, 244, 245, 255
Karayipler, 20, 62, 67, 82, 104, 164, 174, 190, 206, 207, 209
Kennedy, John, 153, 161
Kenya, 11, 48, 87, 134, 192, 196, 197, 217
Kerestecioğlu, Filiz, 11
Kıbrıs, 104, 206
Kingsley, Mary, 54, 55, 56
Kirkpatrick, Jean, 34, 35, 253
Kissinger, Henry, 201
Kolombiya, 177, 188, 195, 230
Kosta Rika, 175, 177
Kuveyt, 230, 239, 240
Kuzey İrlanda, 104, 132
Kuzey Kore, 65
Küba, 58, 59, 65, 104, 170, 180, 204
Kürtler, 18

Labrador, 121, 122
Lang, Elaine, 66
Langham Place Group, 234
Latin Amerika, 25, 30, 31, 47, 104, 155, 164, 166, 170, 171, 173, 174, 176, 190, 198, 204, 206, 244, 249
Lesoto, 207, 217
Lessing, Doris, 87
Levis, Strauss, 214, 215
Lincolne, Matilda, 61
Liz Claiborne Şirketi, 218
Lombardo, Joseph, 200, 202
Lübnan, 43, 94

Macaristan, 207, 208
Malezya, 65, 88, 175, 193, 198, 236
Maori kadınları, 76, 78
Marcos, Ferdinand, 127, 194, 242
Markham, Beryl, 86, 87
Marks and Spencer, 201, 203, 205
Mary Ann, 154, 155
Mazuchelli, Nina, 54
McCann Erikson, 252
McFarlane, Robert, 41
Meksika, 16, 64, 92, 145, 166, 204, 207, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 239, 249, 255, 256
Mendaro, Susan, 166
Mısır 88, 89, 123
Mill, James, 83
Miranda, Carmen, 25, 27, 30, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 190, 198
Moffat, Pam, 155, 156
Mohanty, Chandra, 26
Montagu, Mary Wortley, 138, 139
Moody, Susannah, 235
Murphy, Gay, 143, 144, 145, 147

Nien, Ling Lieu, 27, 157
Nikaragua, 36, 65, 92, 162, 170, 173, 175, 180, 193, 194, 217

Northwest Şirketi, 44, 136

Oakley, Phyllis, 161, 162
Okinawa, 127, 129
Oliver North, 38, 41, 43
Orta Afrika Cumhuriyeti, 104
Orta Amerika, 174, 175, 180, 181, 185, 189, 196, 209
Orta Sınıf Kadınları Dış Göç Derneği, 235
Oryantalizm, 77, 89
OYAK, 12

Pakistan, 24, 93, 167, 239, 240, 246
Palliyaguruge, Padmimi, 247, 248, 249
Palmer, Alison, 164
Panama 181, 207, 209, 227
Pasifik Çevresi, 126, 127, 130, 131
Paxton, Pattie, 81, 82
Perri, Peggy, 53
Pocahontas, 25, 27, 29
Poindexter, John, 41
Polonya, 125
Portekiz, 11, 47, 50, 75, 171, 174, 207, 230
Porto Riko 64, 170, 204

Quebec, 98, 100

Rambo, 43
Recchia, Ann, 237
Rich, Adrienne, 26, 27
Rodezya, 87
Rogerson, Sue Darling, 159
Roosevelt, Franklin, 30, 44, 106, 108, 170, 171, 173, 176
Rye Maria, 234, 235

Saatchi and Saatchi, 252
Sabiha, 12
Sackville-West, Vita, 53, 139
Sadik, Nafis, 167
Schubert, Lee, 171
Senegal, 104, 241
Singapur, 65, 230, 239, 243, 249
Sistren, 101, 193
Smedley, Beryl, 139, 143
Smith, Honor Ford, 101
Somoza, Anastasio, 173
Sovyetler Birliği, 18, 35, 80, 93, 104, 123, 126, 212, 257
Sri Lanka, 139, 157, 207, 216, 228, 230, 239, 240, 247, 248, 249, 255, 256
St. Lucia, 177, 190, 191
St. Vincent, 177, 190, 191
Steinem, Gloria, 160
Stoler, Ann Laura, 189
Streep, Meryl, 87
Sumitomo, 177, 186
Surinam, 177
Suudi Arabistan, 243, 245, 247, 248

Şili, 183, 198, 257

Tanzanya, 65
Tayland, 16, 22, 24, 62, 70, 73, 207, 239
Tayvan, 179, 201, 206, 207, 257
Tebbit, Norman, 141
Thatcher, Margaret, 31, 34, 35, 37, 226, 253
Trinidad, 209, 232
Trung Kız Kardeşler, 96
Tunus, 64
Türkiye ,11, 12, 15, 17, 18, 138

Uganda, 87
Uluslararası Para Fonu (IMF), 46, 49, 230, 238, 239, 250, 254
Unilever, 181, 197, 198
United Brands, 177, 189, 190, 197

Valenzuela, Beth, 68
Vance, Cyrus, 152

Varşova Paktı, 46, 105
Vietnam, 11, 54, 65, 96, 97, 98, 101, 104, 123,
127, 201, 204, 207, 217, 257

Watson, Catherine, 165
WINBAN, 176

Yunanistan, 54, 240

Zaire, 162, 198
Zambiya, 159, 166
Zanuck, Darryl, 171, 173
Zimbabve, 217

Dünya düzenine karşı koymanın çıkış noktası bu kitapta saklı!

Genelde uluslararası siyaset denildiğinde akla ilk gelenler hostesler, kartpostallar, fahişeler, muzlar, kot pantolonlar ve hizmetçiler değildir. Ancak Cynthia Enloe, artık hem uluslararası siyaset, hem de feminizm konusunda bir klasik olarak nitelendirilen *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler* kitabıyla bu yanılsamamızı değiştirmek niyetindedir. Çünkü bütün bunlar, gerçekte uluslararası siyasetin birer yapıtaşıdır.

Kültürel ve siyasi ekonominin iç içe geçtiği bu dünyada hükümetler, şirketler, kısaca var olan dünya düzeni, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkileri kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirerek, hatta yaratılmış erkeklik ve kadınlık kavramlarını dayatarak ayakta kalabiliyor ancak. Yaşamın farklı alanlarından örnekler sunan Enloe, milliyetçilik, Chiquita muzları ve Meksika'daki tekstil fabrikalarının ortak özelliğinin hatlarını çizerek durumu net bir biçimde tasvir ediyor.

Bu kitap, uluslararası siyaseti ve bu siyasetteki kendi rolünü gerçekten anlamak isteyenler için okunması gereken bir başyapıttır.

Doktorasını California-Berkeley Üniversitesi'nden almış olan Enloe, 1972 yılından beri Clark Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. 1981-1986/1999-2002 yıllarında aynı üniversitede Kadın Çalışmaları'na başkanlık yapmıştır. Öğretmenliği için defalarca ödüllendirilen Enloe, Fulbright ve Ford Vakfı dahil olmak üzere birçok araştırma bursuna hak kazanmıştır. Kitaplarında ve yazılarında yoğunlaştığı konular, küreselleşen ekonominin, militarizmin ve devlet yapılarının kadınların hayatlarını nasıl etkilediği ve bu yapılarla kadınların nasıl baş ettiğidir.

ISBN 975-6663-39-1
9 789756 663394

Çitlembik Yayınları